

208
W63
[15]

Library of

Wellesley

College.

Presented by Wiclif Society

No 49994

JOANNIS WICLIF

DE ENTE PRAEDICAMENTALI

FROM THE UNIQUE VIENNA MS.

QUAESTIONES XIII LOGICAE ET PHILOSOPHICAE

FROM THE UNIQUE PRAGUE MS.

FOR THE FIRST TIME EDITED

BY

DR RUDOLF BEER

AMANUENSIS OF THE IMPERIAL AND ROYAL COURT LIBRARY OF VIENNA,
CORRESPONDING MEMBER OF THE REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA IN MADRID
AND OF THE REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS AT BARCELONA.

LONDON.

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO

57 AND 59 LUDGATE HILL.

1891.

49994

BR
75
w8
11

ERNESTO · EQVITI · A · BIRK

BIBLIOTHECAE · PALATINAE · VINDOBONENSIS

PRAEFECTO · ILLVSTRI

PER · XII · LVSTRA · PVBLICIS · OFFICIIS · DE · PATRIA · BENE · MERITO

ANIMI · GRATISSIMI

PIGNVS · PVSILLVM

S

INTRODUCTION.

The publication of the two philosophical works, *De Ente Praedicamentali* and *Quaestiones XIII*, is the fulfilment of a promise made five years ago by the writer, in his edition of *De Compositione hominis*, to edit some more of Wyclif's philosophical works, and thus to make this great master's system of thought better known. I began these ulterior labours in 1886, by copying the *Quaestiones* for the Wyclif Society; but they were interrupted and unavoidably postponed for some time on account of travels and various other engagements. At length Dr. Furnivall, whose untiring activity in all matters concerning Wyclif is so well known, prevailed upon me to edit the *Questiones XIII*; and as this treatise was not sufficient to make up a volume, another was to be adjoined to it, I chose *De Ente Praedicamentali*, copied the MS. in 1888—1889, and continued preparing the volume for press up to the present time.

I must add a few remarks, necessary for a just appreciation both of the treatises themselves and of the present edition as it stands.

I. De Ente Praedicamentali.

1. Title and place of the work in Wyclif's philosophical writings.

The first question regards the title. The earliest writer, so far as I know, who mentions this work is Michael Denis, in his *Codices Manuscripti theologici Bibliothecae Palatinae Vindobonensis. Vindobonae 1794, Vol. I, part. II, page 1511*. His mention runs thus: *Cod. CCCVI, fol. 190, p. 2. Absque titulo; tractatus De Ente Particulari qui incipit: Suppositis ex superius declaratis et declarandis*¹ *in posterum*

¹ Our edition has *dicendis*, the only right reading of *ddis*.

quod ens communissimum etc. The same title is repeated, nearly in the same words, not only by Shirley (Catalogue, p. 2) but also in the *Tabulae Codicum*, vol. 2, s. n. 4307. In Denis' notice, it may seem strange that *absque titulo* is immediately followed by so precise a description of the heading: *De Ente Particulari*. Yet it does not follow that the heading is of Denis' invention. It is true that we find no title upon fol. 190', where the work begins; but at the top ff. 193 and 194 we read an abbreviated title as follows: *d' ente pñtli*. This accounts for the heading; but the abbreviation has certainly been hitherto misread. We can no more read *pñtli* as *particulari*, according to the rules of palaeography, than we can deny that the contents of the work relate to the *praedicamenta*. I have therefore had no hesitation in reading *De Ente Praedicamentali* as the true title of the work.

We see that the marginal notes are not without a certain significance. They have been of use, not only as regards the preceding question, but in determining the right place of the work in Wyclif's philosophical series. At the end of *De Compositione Hominis* (a separate work, as is well known), there follows on f. 158 (in red ink on the top of the page 1):

Incipit t̃tat9 p'm9 Lib' p'm9 d' ente i9i Ca^mp'm

which is the first part of the first book *De Ente* (Shirley, p. 2, No 8, Book I). The same heading is also on the following pages but divided, so that half is on each page. The following diagram will explain these details yet more clearly:

F. 158'	F. 159
Tractatus p'm9 Lib' p'm9	d' ente i9ni Ca ^m p'm

and so on until f. 167', where *Tractatus Primus* comes to an end, and a note in red ink, evidently by the same hand, says: *Explicit*

tractatus primus de ente in communi; and on the same line: *Incipit tractatus secundus libri de ente primo in communi*; and Shirley's treatise follows (p. 2, N° 8, Book II). Here too we find, on ff. 168 and 169 for instance the appropriate heading:

F. 168' Tctat ^m g 2g liber p'mg	F. 169 d' ente p'mo igr̃ni Ca ^m p'm
--	--

Shirley's statement as to pagination requires correction here, Book I, 1, 2, does not end at f. 167 (as stated p. 3, end), but goes on to f. 177, where we read the closing words of tr. 2: "*indirecte occasio peccandi*". We must also notice a regrettable omission in Shirley's otherwise valuable catalogue. F. 177' begins with the words *Consequens est purgare*: it is the treatise referred to p. 2, N° 8, Book I, 3; but Shirley does not mention this. The copyist, intending to remove all doubts as to the connection of this treatise with the former ones, has taken care to point it out as before, by a note at the top of the page; and we find on ff. 181', 182,

F. 181' d' ente igr̃ni Tctat ^m g3g lib' p'mg	F. 182 Ca ^m 3 ^m
---	--

in the same hand as all along. This third treatise ends on f. 184 with the words *Talia signa oportet*, as given by Shirley.

Leaving f. 184, we come, on f. 185, to the words: *Obiciendum contra dicta de universalibus*, unfortunately without any heading; but there is no doubt whatever that it is identical with Shirley's treatise

(p. 2, N° 8, Book I, 4), although he has read *circa* for *contra*. This treatise ends at f. 190; it is perhaps incomplete, as the *desinit* of the Vienna MS. (*saltem si deus vellet, non superflueret*) is not in agreement with that of Shirley.

Here we come to the critical point of the whole question. *De Ente Praedicamentali* begins on f. 190', and on 193' and 194 we read:

F. 193'	F. 194
d'ente 19ni tctatg p'mg q'ntg l-p'g	d'ente pntli Ca ^m 2 ^m

This heading, taken together with the former ones, completely decides the following points:

1. That this treatise is the fifth by order of the different works of which the series begins on f. 158 of Shirley's Cod. 4307.

2. That they are all parts of one great whole: *De Ente in Communi*; i. e. of the first book of the *Summa*.

3. That the treatise on f. 185, though not provided with a separate heading, is obviously the fourth by order.

4. And that the treatise *De Ente Praedicamentali* is not, as has been hitherto believed, a distinct work, but an integral part of the book *De Ente*; that is, the fifth division of the first book; and therefore the treatises numbered 5 and 6 by Shirley (p. 3), viz. *De Universalibus* and *De Tempore*, are really the sixth and seventh parts of the work.

The question follows, how far this view is borne out by the MS. of Trinity Coll. Cambridge, B. 16, 2 which Shirley calls the "MS. of the whole work except the prologue of I. Tract. 6"; whether it merely bears testimony to the text of *De Ente Praedicamentali*, or has more lacunes than those mentioned by Shirley; in a word, whether the fifth treatise is or is not completely wanting.

By the friendly services of Mr. Matthew, my fellow-worker of the Wyclif Society, I have been enabled to ascertain that the MS. is

indeed incomplete; but not so truncated as to leave no indication that the original plan of the copyist was to introduce in that place the present treatise.

Several pages are left blank at the very spot where *De Ente Praedicamentali* should have been, the scribe obviously intending to insert this treatise at some more convenient time. This also accounts for the want of a prologue to the sixth treatise.

Besides this important fact, many intrinsic proofs confirm the truth of our hypothesis. We hardly find in any of Wyclif's hitherto published works so many quotations from himself as in *De Ente Praedicamentali*: they have all been collected in the "Index of quotations".¹ But what gives them so much importance in the present question is the form in which they are put. Wyclif, at the very outset (p. 1, 14), says: *ut probatum est secundo libro, tractatu de ydeis*. A little further (p. 2, 24): *Secunda pars declarabitur in materia de ydeis*. Afterwards (p. 12, 13 and 32): *oportet notare dicta tractatu primo, capitulo 4° . . . Ideo, sicut dictum est tractatu primo, capitulo primo*. And lastly (p. 118): *sicut est dare primum intellectum et volitum extra deum . . . ut patebit secundo libro*. All these references to a *liber secundus* in which the subject is dealt with more fully, or to a *tractatus primus* in which the point in question has already been discussed, can have no meaning unless we admit that *De Ente Praedicamentali* is part of a whole to which both *tractatus primus* and *liber secundus* belong. This great work is no other than the two voluminous books *De Ente*. Wyclif's multitudinous quotations all agree perfectly well with the divisions of the work as given in the MS. of Trinity Coll. Cambr., B. 16, 12; and we may for brevity's sake, refer the reader to the different places where they occur in the text.

2. Contents of the work.

After the foregoing explanations, we may study the work from the stand-point of its philosophical contents and value. As has been seen, the author considers it as a part of a whole; but the place he

¹ We of course except two sentences from the *Triologus* and the *De Compositione Hominis*, which are placed in the Index merely for the sake of completeness as they are accompanied by no signs of quotation.

assigns it is not accidental; it is the result of a plan well thought out, and in strict harmony with an inflexible arrangement of each separate part. When Wyclif quoted preceding and subsequent developments of his doctrine, he had probably already completed the whole of *De Ente* in his mind. The basis of his system was so firm, so unshakable, that such references as these: "We have discussed the question at length in the first treatise: . . . this will be dealt with in the second book;" far from doing any injury to the work, are of real use, as aiding towards a comprehensive view of the whole. But the consequence is a difficulty that critics ought not to underrate: how can we properly appreciate a work that is not independent, and has no value except as connected with what precedes and follows it? And such an appreciation will be possible only when all the contents of the Trinity MS. are published.

As concerns the work in itself, especially the first part, the title *De Ente Praedicamentali* is well chosen. In the first eleven chapters, Wyclif follows pretty closely the plan of the celebrated *Organon*, then a classical work.¹ After having dealt in general with predicamental being in the first chapter, which concludes thus (p. 14) *omnia novem predicamenta accidentium reducuntur ad categoriam substantiae ut suum principium*, he imitates Aristotle and gives us a preliminary discussion of the known subjects — the *Aequivoca* and the *Univoca* (cap. 1, Categ.). Afterwards (ch. IV, V.) he treats of the very foundation of all the categories, coinciding with the ideas *ens* or *genus*: these chapters correspond more or less closely to cap. 2, 3, Categ. The sixth chapter deals with *quantity* (cap. 4, Categ.). Chapters 7 and 8 have to do with *Relation* (cap. 5, Categ.), which is stated to be *naturaliter consequens ad quantitatem et qualitatem*. Quality is not admitted to be a category, as Aristotle affirms (cap. 6, Categ.). Wyclif derives the genus *Action* immediately from that of *Relation* and deals with the idea of movement, which he includes in the former. The last chapter is but the prelude of a question which will be debated throughout several other sections; viz: whether *Action* and *Passion* are identical.

¹ It is obvious that we cannot here discuss the controversial question as to whether the Categories, as they now stand, are really the work of Aristotle (see Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande*, I, p. 90).

Chapter 10 is a very singular one. While continuing the foregoing discussion about the identity or difference of action and passion, he enters upon a quite different subject, which it was at first very difficult for the editor to understand. At the beginning of the chapter (pp. 102—105), Wyclif lays down six points, which the reader will find in the side-notes. But the difficulty of discovering what those six points in debate signify, proceeds from the fact that instead of laying down the arguments *pro* and *contra*, as usual with him, and thus ending the discussion at once, he prolongs it through a considerable part of the work (about thirty pages). Thus we find that he mentions the first point on p. 102 and discusses it on p. 108; the second, on p. 103 and p. 112; the third on p. 104 and p. 118; the fourth on p. 121; the fifth on p. 125; and the sixth, stated on p. 105, appears only at p. 131: so that the questions concerning action and passion are dealt with in the most comprehensive way throughout chapters XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI. This is all the more remarkable, as showing that Wyclif was extremely methodical in his treatment of every part of this work, and that he strictly adheres throughout to the plan laid down: and it is clear that the treatise before us is a mature and deeply meditated production of the illustrious writer.

The discussion of the idea of Action in its highest form, the action of God, particularly in the *concursus Dei ad actum* is also continued in Chapter XVII; and as the Divine *concursus* to every event is an indispensable requisite, it is asked whether bad actions are included in this assertion; for, according to Wyclif, God is the Supreme Genus of all Praedicabilia, so that everything predicable appears as a creature of God. Here the author answers with much truth that the *per se malum* does not exist any more than the *inseparabiliter malum*, because their non-existence is caused by God; and that for the same reason there is nothing evil *volitum et inseparabiliter*. The will and action of Lucifer are here adduced as an instance. His determination to be "like unto God", was good: the fault lay only in the manner of carrying it out (p. 161). This section of the work (which is continued into Chapter XVIII) is one of the most perfect of the whole treatise, and may be called the culmination of the development of Wyclif's doctrines. We may perhaps look upon this as a strange culmination, that sets up God as the First Cause of all Predicaments,

and absolutely denies the genus of *malum per se*. But it bears witness to most profound philosophical and theological thought, valuable chiefly on account of the pleasing light it throws on the humble and pious character of the writer.

We are quite justified in calling this section a culminating point or finishing touch. The next paragraph discusses an altogether different subject-matter; so much so, indeed, that we may reasonably believe that so brusque a transition is the result rather of the very corrupt state in which the MS. has come down to us, than of the author's original plan. It is hardly possible to conceive Wyclif writing: *Consequens est videre quam extense sit loquendum de tempore*, directly after his disquisitions concerning Lucifer and sin. And our suspicions are still further strengthened by the fact that at the end of Ch. XVIII a considerable part of f. 232^r is left blank.

The details concerning time-sequences again follow Aristotle's *Categories* step by step. But here also Wyclif sets out with the *aeternitas dei*, who was, is, and will be *per omnia saecula saeculorum* (p. 180). From this truth our author works out several conclusions intended to give us a right index of Time, of the Successive, and of the Instantaneous. Unfortunately we are not able to go very deep into these details, as the proof that a *Before* and an *Afterwards* exist requires an enormous scaffolding of assumptions (p. 187, 188). Of course we have the evolution of the verb *de praesenti* as thus restricted in its meaning (Ch. XX). At a given instant of time, the *successivum* is absolutely inconceivable, for it is made up *omnibus suis partibus per ordinem sibi succedentibus*. This conception is linked, in a manner that reminds us of Aristotle, with the solution of the question whether condensation (*densari*) or rarefaction (*rarefieri*) of time is possible (Ch. XXI); after which the author again takes up the question of *ampliatio verbi de praesenti*, and settles it with a considerable number of quotations from various authors. This chapter is the end of the present, but perhaps not of the original text. It is certain that the treatise, as it stands, is unfinished; of the *tres modi dicendi* which relate to the meaning of the *verbum de praesenti*, only one is dealt with, the first. But we have certainly no reason to ascribe this to the author rather than to the copyist.

3. Authenticity and date.

We have already pointed out that the whole of *De Ente Predicamentali*, as also the various treatises of *De Ente sive summa intellectualium*, are but parts of the same whole, and belong to each other as such. We have noted the quotations which prove it to belong to that whole, and we have alluded to the position of *De Ente Predicamentali* in the MS. 4307. It is therefore quite unnecessary to bring forwards any further proofs concerning the authenticity of this work, or to attempt to demonstrate that both method and style have the true Wycliffian ring throughout; that the circle of writers whose ideas he brings to his aid are exactly adapted to the world of ideas in which he habitually moves; and that the *Doctor Evangelicus* never swerves from the sense of Scripture in the theories which he propounds. Yet we cannot help observing certain important, though less apparent, idiosyncrasies: for instance, a marked liking for examples taken from optics and physics, as on p. 97,¹ and the repetition of certain favourite examples taken from other authors, are to be found here as in the other works of Wyclif (p. 82, 10).

If, however, nothing prevents a satisfactory solution of this problem, we cannot say the same of the other, relative to the date of the work. The question has already been debated by a known authority. Buddensieg² speaking of Wyclif's doctrine on annihilation, assigns the year 1362 to its appearance; but he adds a note of interrogation that leaves us in doubt; and the Editor, not hoping for greater certitude, does not venture to fix a limit. There is only one positive and undoubted fact to start from: viz., that in 1360, Wyclif had already prepared most of his logical and philosophical treatises. If therefore we assign a date a few years later to his most voluminous and ripest work in this field of inquiry, we shall probably not be far wrong. There is no trace whatever of political or theological debates; we may therefore infer that when Wyclif wrote *De Ente*, he had not yet entered the arena that was to bring him such great renown.

¹ See Buddensieg, Johann Wiclif und seine Zeit. Gotha 1885, p. 101.

² Buddensieg, Ubi supra, p. 180.

There is however a seemingly very weighty objection against this date. We read at the very beginning of the treatise the following words: "Et ex isto patet quod omnes pretericiones et futuriciones, cum sint eterne, independentes ab existencia substantie, non possunt dici accidencia substantie create, et in multo magis negaciones, *ut patet tractatu de Veritate capitulo 4°*". It at first seemed probable to me that Wyclif was referring to his own treatise *De Veritate Sacrae Scripturae*; and I took that for granted, not having the treatise at hand at the time (it belongs to the series of yet unpublished works), and not being able to identify Anselm's book *De Veritate*, in a quotation of so vague a description. When Wyclif quotes the great Saint of Canterbury, he usually employs more determinate expressions, such as (p. 84, 16): *Unde . . . docet Anselmus in libello suo de Veritate*; or (p. 102, 13). *Et confirmacio istius est Anselmus in De Veritate, capitulo 8°*; or again (p. 172, 21): *Anselmus in De Veritate*. Now, if this quotation really belonged to Wyclif's treatise *De Veritate Sacrae Scripturae*, we should be obliged to ascribe a much later date to the whole of *De Ente*, which would then have been written towards the close of the seventh decade of the fourteenth century.

But such is not the case. I have since had the opportunity of seeing the Vienna MS. *De Veritate Sacrae Scripturae*. A close perusal of the whole of the fourth chapter convinced me that it contained nothing concerning the accidents of the *substantia creata*, or the *negaciones*. On the other hand it seems quite possible that Wyclif alludes not to Ch. 4 but Ch. 2 of Anselm's *De Veritate*. In this place (Migne, Ser. lat. Vol. CLVIII, col. 471) the writer expounds the essence of the Affirmation and the Negation in regard to proposition. We may therefore completely and decidedly set aside the idea of a quotation from Wyclif's treatise, and this objection against the date assigned by us falls to the ground.

4. Critical examination of the text in its present state.

A fact that seldom occurs in the series of Wyclif's writings, is noticeable: the written basis of the edited text consists of only one MS., the Cod. 4307, already described by us in the Introduction to

our edition of *De Compositione Hominis*, and therefore requiring no further detailed description.¹

This circumstance renders it necessary to make all the more of the text, as it stands in the only existing source, and examine it more thoroughly: but here there is no sufficient foundation for a critical review of the text. As the many corrections (partly copied in the *Adnotatio critica*) obviously show, it was not transcribed as carefully as might have been desired. Mistakes of quite an elementary order are to be met with, which certainly have their source in ignorance alone. The *manus altera* of the corrector was indispensable in many and many a passage. Sometimes whole words are left out, and others are inadvertently repeated. In this edition we have kept to the plan of supplying the omitted words in italics, and of enclosing within brackets those that have been superfluously repeated.

These unintentional omissions lead us to a subject closely allied with them: the more considerable gaps with which the text abounds. We do not allude even to the omission of individual sentences (see pp. 69, 118, 199, &c.) but to the more regrettable fact that we do not edit Wyclif's *De Ente Predicamentali* in the form given to it by the author: it is shortened and mutilated. This occurs not only towards the end of the book (we have already mentioned the circumstance that, of the *tres modi dicendi*, p. 213, only *one* has been transmitted to us) but throughout the treatise; it is many important places, disfigured by considerable gaps. Thus neither the fourth chapter nor its epilogue winds up in the way we are led to expect; and the same observation applies to the appendices of Ch. V,

¹ I cannot here pass over the fact that Prof. Loserth, noticing my edition of *De Compositione Hominis* in *Sybel's Historische Zeitschrift*, has pointed out several mistakes — for the most part clerical errors — in the description of the MS. If the reader takes into consideration that my Introduction was written in Madrid, and not at all subsequently corrected by me, he will surely view those oversights with indulgence. But if Prof. Loserth thinks that his duty as the reviewer of so arduous a work goes no farther than to note these unimportant *corrigenda*, and to ascribe it only philosophical interest, I must raise a protest against such a proceeding: all the more earnestly, because a man who knows by his own personal experience all the difficulties of an edition of Wyclif, might be expected to review rather less cursorily a work that is the fruit of many years of laborious researches.

which have certainly not come down to us in their first form. It is much more probable to assert, that on the contrary, each of these paragraphs was originally a complete and separate section. On pp. 202 and 203 we meet with wide gaps, of which the series might perhaps be much more numerous, had we any sure test at hand by which to discover them. But our unique MS. is the only witness to the text, and we have to deal with it alone. It will be seen by whoever takes the trouble to study our method of arranging the text, that it is strictly conservative in this sense, that we have carefully avoided tampering with it unless in cases of absolute necessity. In all that concerns the *desideratum* of legibility, we have kept as close as possible to the excellent model given by Dr. Buddensieg; closer indeed than in our first edited work. This may be especially noted in the punctuation (which cannot be too frequent with the rambling construction of Wyclif's sentences) and certain peculiarities of spelling, of which I now recognize the importance. Notwithstanding all this, a certain amount of asperity and want of polish, which I trust will be excused, was unavoidable.

A few words more must be said about the explanatory notes and references, and an observation or two made on a field of work which gives unspeakable trouble to the Editor. 'To look at the number of quotations verified in the author's writings, which, together with their place, are to be found at the end of the published edition, is to have but the faintest idea of the trial of patience involved in such work. Wyclif, as we have seen, often quotes titles of books without the name of the author, authors without naming their works; the quotations are often wrong or not in agreement with the titles and divisions now given to the works. Of the treatises quoted, many are to be found only in first editions, or in MS. Only the man who has gone through the test can properly understand what it is to read a whole MS. or printed book for the sake of a quotation, in some cases only to say that the work was all in vain and must be gone through once more. Now if we consider that Wyclif, in the *De Ente Praedicamentali* and the *XIII Questiones* makes almost five hundred such quotations, we may perhaps see that the editor's patience must have undergone a hard trial, with such endless work and such enormous waste of time — often with so little to show for it. These were the

difficulties that were primarily the cause of the delay in the publishing and printing of the present treatise.

A conscientious verification of the sources from which Wyclif drew, is, it is quite true, not without interest. We at once see that the author prepared himself for none of his yet published works — not even for the *Triologus* — with such care and study of other writers as for *De Ente Predicamentali*. Wyclif does not indeed always quote Aristotle or other philosophers immediately; he often does so indirectly through the writings of other celebrated men (see p. 102 note; p. 167 and particularly, p. 135), especially Bradwardine (from whom he often quotes the ‘Philosopher’), Anselm and others. But it would not be by any means allowable to conclude that he was not perfectly acquainted with the great masters of thought whose works he thus quotes at second hand. Not only in Scripture and in the Fathers, but also in Scholastic lore, Wyclif is quite at home; he knows all about the old grammarians and mathematicians as well as about the Stagyrite and his Arabian commentators. It is curious to attempt to buckle on the armour of learning which the students and masters of an English University in the second half of the XIVth century had to wear. Writings of which the titles are now scarcely known (much less read), were then in general use as a sort of intellectual *panacea*; other logical and philosophical books, then supremely important, have now fallen into complete oblivion. Plato is known to Wyclif only by Aristotle and Augustine; but he is quite master of all his sources of knowledge, and deals with them as he chooses.¹ But it is not our task to go into these phases of Wyclif’s mental activity and thought: it belongs much rather to such as use and study his works. And if we have been able to put into their hands for this purpose an edition which, though not without many imperfections, is yet of real use to them, all the trouble that we have taken will have been amply rewarded.

¹ This may be seen in his original manner of expounding the Bible, his controversy against Aristotle, and in general with all the authors that he quotes, whether patristic or profane. Note especially his treatment of a certain letter of Grosseteste, p. 148, l. 13—15.

II. Quaestiones XIII.

1. Contents and critical estimation of the work.

As a good many of the questions that indispensably require an answer have already been replied to in that part of the Introduction that concerns *De Ente Praedicamentali*, we can here afford to be brief, merely dealing with such points as must almost exclusively be considered as peculiar to these 'thirteen logical and philosophical questions'. The first is the collection of heterogeneous matters under an argumentative form, to which we cannot find a parallel in any other of Wyclif's productions. As the title indicates the subject of each question in almost every case, it were needless to repeat them here in order. Only II, concerning the forms of hypothetical propositions, IX which discusses the different theories of ideation by means of intellect, and XIII upon the sources of cognition can properly be called problems of logic, dealing with the formal laws of right reasoning. In the choice of the other debatable matters, Wyclif seems above all to have consulted variety. I and VIII discuss the creation of the world and the time and conditions of its existence; III, IV and VII have to do with free-will, the happiness of man, and the possession of riches; V and X go into the nature of the First Cause and the *Prima Substantia*; VI enquire whether and how the heavens are composed of matter and form; XI deals with the indivisibility of forms in animated beings; and lastly XII is an exceedingly curious investigation into the nature of comets!

But each of these questions is solved according to the same fixed and invariable plan. First, arguments in favour of one opinion, and then reasons proving the opposite, are adduced: certain general principles are then laid down, from which conclusions and corollaries are drawn, until at length the truth or falsehood of the first proposition appears. It would however be a great mistake to infer from the shortness of each question, taken separately, and this mechanical way of solving them all, that the results of the disquisitions are themselves of but small value. Two or three remarks will suffice to make this clear. As for the question of free-will, v. g. there is no doubt (and this we can most decidedly affirm), that Wyclif follows Anselm very closely (p. 247 and seq.) Rarely has it been stated in so terse and

pregnant a form that the loss of the will is a much greater injury than any temporal loss, that the voluntary abandonment of that will is a far more criminal act than suicide, and that the restitution of free-will to the sinner by the grace of God is a miracle far more stupendous than the raising of the dead. No less important is the discussion on happiness, how far and by what means this desire of man can be appeased and satiated; it is dwelt upon at considerable length (p. 251 and seq.) Wyclif grants that earthly concupiscence may in some cases be satisfied by that which is temporally desirable: but, says he very pointedly, that cannot be "*ratione et racionabiliter*", nor "*plene et totaliter sine errore*". Only the "*ultimus finis simpliciter*" is able to give true and complete satisfaction to the yearning heart of man: which no temporal good can do. It is extremely remarkable that Wyclif is here thinking, not of the *contemplatio Dei* of Christian faith, but of Aristotle's *Metaphysics* and of his conception of the *summum bonum infinitum*, to which our author seems to revert.

We cannot but notice a very interesting development that occurs in Wyclif's handling of the seventh question: *Of riches*. Riches, he concludes (p. 267) are useful even for a virtuous man. The possession of riches is allowed, because *indigentia temporalis* exists. But, he continues, what would happen if this *indigentia* no longer obtained? All things would then be possessed in common, "*quia in extrema necessitate status miserie omnia debent esse communia, sicut aer necessarius omnibus debet esse communis*". It is clear that Wyclif fails by only one step to reach the doctrine of Communism, now so much in vogue, which considers this *extremus status* as already existing in reality. We will not try to find in these words more than they contain: but they unmistakeably bridge over the gap between our author's earlier opinions and those social and political theories which inspired him and were translated into actions at a later period.

Power and energy of language, a keen logical acumen and plenitude of learning give value to this remarkable collection of questions, and make them to rank equally with the other works of the same writer in the same field. If the latter contain profounder doctrine, the XIII *Quæstiones* are excellent contributions to dialectical discussion: the opposition of affirmative and negative theses, the *pro* and *contra* of contradictory arguments, are all made to serve his

purpose, and to draw the desired conclusion together with its consequences. And it is quite in agreement with this point of view that the questions chosen belong to such evidently different subjects of investigation. The author wished to show how useful the dialectical method is in such various matters, and what advantages may be gained by following that plan.

2. Authenticity and Date of the work.

We have but very few external proofs that the *Quaestiones XIII* are a genuine work of Wyclif. There is neither *inscriptio* nor *subscriptio* naming or even indicating Wyclif as the author. Yet we find it along with other works of Wyclif (see below); and some writing on the cover of the MS. which we shall have occasion to mention more at length, and which was certainly of the same date as the volume itself, seems to refer to the treatise in the words *questiones propositiionum*. But here intrinsic evidence abundantly makes up for the want of extrinsic proof. As already remarked, not only a series of ideas peculiar to Wyclif, but the form, the diction, the dialectical acuteness, make it an easy task to recognize the author of works already known to us. The sources quoted in the work belong to the same general circle of writers, save that they are here slightly enlarged by a few new quotations. And our demonstration may be considered as complete, if we add some details that are seemingly without importance. Take, v. g. the example on p. 295; "*manente eodem serpente, abscisa aliqua parte eius, manet eadem forma substantiali, que prius fuit*" (from Augustine, *De Quantitate Animae*, XXXI, 62, on p. 295); it is repeated, and repeated in the same manner in Wyclif's book *De Compositione Hominis*. We may say the same of his interesting treatment of the theory of ideas, a comparison of the doctrines of Plato and Aristotle which coincides with a similar passage in the *Triologus*. Thus each of these treatises are links in a chain, and connected one with another.

There is one passage which is of very great importance in fixing the date of the work. Towards the end of Qu. I, Wyclif examines the signification of the verb *create*, and gives as an example the transsubstantiation that takes place in the Mass. Now it is well known

what an important part this question plays in the gradual development of Wyclif's theological ideas. In his great work *De Ente*, he has given the doctrine of annihilation a different turn.¹ But in this place there is not to be seen the slightest trace of an opinion which he afterwards expressed with so much conviction. On the contrary, speaking of the priest, Wyclif uses the following unmistakable expressions: "*Pane totaliter et plene cessante existere facit ibi sub specie visibili esse corpus Cristi &c*" (p. 232). We must therefore place the date of the Quaestiones XIII rather earlier, between *De Compositione Hominis* and *De Ente*; and to fix the date yet more accurately, between 1360 and 1362, though nearer the former than the latter.

3. State of the Manuscript.

The XIII quaestiones are unfortunately to be found only in a single MS. It is the *Codex of the University Library at Prague, V, E. 14.* a paper Manuscript of 220 numbered leaves, and several others not numbered 15 × 21·5 centim. Upon the wooden binding outside is the following inscription on two bits of parchment:

q̄t̄iōs

wickleph de p̄ban 4 pp 6
z de yppotetic^o 7 9 suo 3
p̄ po² m ,

B². 30

which we may read thus: *Questiones — Wickleph de probandis propositionibus et de yppoteticis et questionibus (?) propositionum.* The smaller piece of parchment is evidently an old library number. The MS. belongs to the XVth century.

With regard to the contents, we have only to notice that the Quaestiones extend from f. 177 to 202, and may refer the reader for the rest of the MS. to a very interesting publication of Mr. Dziewicki, which is shortly to appear. He is at present making the MS. the object of his most serious study.

The circumstance that caused the greatest difficulty in forming a text, in the case of *De Ente Praedicamentali*, was that we could recur to but one source; but the difficulty is greatly enhanced in

¹ Compare this passage with Buddensieg, *Johann Wiclif und seine Zeit*, p. 180.

the case of the *XIII Quaestiones*. The copyist, we are almost forced to believe, did his very best towards rendering his writing as illegible as possible. The editor, who has for the last eight years been occupied with XVth Century MSS., of which many were rather illegible, must admit that he never met with so hard a palaeographic problem as the present one. All through the work we continually meet with sentences that must rather be guessed at than read: and I may add with much satisfaction that my esteemed fellow-worker in Wyclif, Mr. Dziewicki, fully endorses my opinion as to the difficulty of deciphering the MS. The principal defect of the scribe is his excessive thoughtlessness, which absolutely required the revision of a corrector: but there are still many regrettable mistakes to be found in the work, which in general can hardly be corrected by the guesses of a modern editor. We may give an extremely characteristic instance, showing how much the MS. has suffered in its successive transcriptions. On p. 251, we read: "*Alia autem est forma extrinseca et talis dicitur esse forma exemplaris rei, que non est aliud quam exemplar ad quod respicit opifex, ut ad eius similitudinem formet opus suum sicut poliges kopyto¹ respicit sutor, ut secundum ipsam formam soleam dicitur forma solee.*" The words, *poliges Kopy-to*, though quite incomprehensible, are unmistakably distinct, and I could make nothing of them until I remembered that the same idea was to be found in *De Ente Predicamentali*, p. 148. Robert Grosseteste is the authority cited in both passages (Ep. I; see notes and index), and an inspection of the original shows that *poliges Kopy-to* is, a mistake, for "*pes ligneus ad quem*", &c.! There is no need for comment on such corruption of the text, that baffles every conjecture of criticism; but two conclusions may be drawn hence. First that the basis with which we have to deal is very far from certain. Second, that the knowledge of the sources from which Wyclif draws is indispensable for the reconstruction of the text.

With this second treatise, as with the first, the greatest trouble has been taken to verify every reference. They have been collected together in order to assist a comparative study of sources, and the Greek texts have been given in the original: although I was of course

¹ To Mr. Dziewicki I am indebted for the following explanation: 'Kopyto' means in Bohemian the very same as *pes ligneus*; a cobbler's last.

well aware that Wyclif understood and studied Aristotle, Euclid and Theodosius only in their Latin translations.

If we consider the wealth of quotations in these *Quaestiones*, we at once perceive the enormous preparation and study requisite for each thesis (cf. the question *on Comets*), and the extent to which the writer was master of his work: in this point of view, the second treatise is by no means inferior to the first.

At the conclusion of our Introduction a very pleasant duty remains to be fulfilled: I beg to thank all those whose kind aid has forwarded the completion of this work. It is already well known how much the Managers of the Wyclif Society have deserved of learning for their publication of these works. Most especially would I thank Mr. F. D. Matthew, who not only took the trouble to translate my side-notes, but very carefully and at a great sacrifice of leisure and repose several times looked through every one of the proof sheets. The result of this aid rendered valuable by Mr. Matthew's ripe experience and erudition, has been a great many corrections, excellent hints and useful explanations, that I have inserted in almost every page of the book. I here beg to cifer Mr. Matthew the thanks which are due to him for his labour and self-denial.

The Editor wishes at the same time to name the man to whom this edition is inscribed. The active good will and ever-ready help of *Herr Hofrath Ritter von Birk* have never once failed me in all my studies and labours. For this assistance, both in counsel and by acts, my dedication of this work to him is but a very small token of gratitude; appropriate, however, in so far as I have chosen the occasion when the veteran amongst the librarians of Austria now closes his sixtieth year of administrative service.

In the very numerous problems that have arisen as to the authorities cited by Wyclif and the difficulties in deciphering the MS. I have received much assistance from Herr Custos Dr. Goeldlin von Tiefenau, whose experience and knowledge was of great service to me; I may also thank Mr. Dziewicki, who unfortunately joined the band of Wyclif workers only quite lately. And lastly I wish to acknowledge the kindness of the Directors of Prague University for twice sending me the codex V. E. 14.

Vienna, September 1890.

Dr. R. Beer.

CAPUT PRIMUM.

Supposito ex superius declaratis et dicendis in posterum,
 quod ens communissimum possibile equum cum intelligi-
 bili: Restat videre, si omne ens sit ens predicamentale,
 5 et videtur, quod non, quia omne ens predicamentale est
 substantia vel accidens; non omne ens est substantia
 vel accidens, ergo etc.

On
 predicamental
 entity. Is any
 entity
 predicamental?
 Examination of
 this question
 according to the
 definition of the
 conception
 accident.

Minor patet de negacionibus, de pretericionibus,
 futuricionibus et potenciis cum aliis veritatibus yppeteti-
 10 carum, que non possunt appropriare alicui predicamento.

Fit oppositum tripliciter: Primo per hoc, quod sin-
 gulum incomplexorum significat substantiam, quali-
 tatem etc., ut ponit Philosophus in predicamentis etc.
 Item omne intelligibile est, ut probatum est secundo
 15 libro, tractatu de Ydeis, ergo omne intelligibile habet
 esse necessarium et eternum, et per consequens omnis
 futuricio vel pretericio est accidens rei, cuius est
 futuricio vel pretericio, cum presupponit subiectum,
 cuius est pretericio vel futuricio, et posset sibi deesse.
 20 Sic enim dividit autor Sex Principiorum quando in
 presens, preteritum et futurum. Et de negationibus
 patet, quod omnis negacio est quidlibet preter suum

14. *Relegamur ad ipsius Wicliffii opus amplissimum „de Ente
 sive Summa Intellectualium” cuius libri alterius partem quintam
 esse tractatum de Ideis voluit Shirley, A Catalogue of the original
 works of John Wyclif, Oxford, 1865, p. 3.* 20. Autor Sex
 Principiorum: est Gilbertus Porretanus, cuius opusculum introduc-
 torium legitur in editione: Aristotelis Stagiritae omnia, quae extant,
 opera . . . Averrois Cordubensis in ea opera . . . Commentaria . . .
 Venetiis, 1552, vol. I, ubi fol. 32 (cap. III), cf. haec: *Differt enim
 quando ab eo, quod est ubi: quoniam in quocumque tempus est
 vel fuit vel erit, in eo quidem, quando est vel fuit vel erit, quod
 secundum idem tempus dicitur.*

contradictorium positivum, ut non-homo est omne aliud positum ab homine; ideo, quanto positivum contradictorium est striccius, est negacio amplior, et econtra, ut non-hoc est omne aliud ab hoc, et non-ens non potest esse; nec differt quo ad predicacionem, sive 5 negacio ponitur infinite, sive pure negative secundum suum ordinem.

Item ad esse in predicamento sufficit universalitas vel singularitas, sed quidlibet citra Deum est universale vel singulare, ergo quidlibet citra Deum est in genere, 10 et per consequens in predicamento.

Minor patet ex hoc, quod omne tale est communicabile vel incommunicabile, et per consequens universale vel singulare. Non enim videtur ratio, quare est dare speciem hominis vel asini, quin per idem est 15 dare speciem unitatis et puncti, et sic de singulis convenientibus; nam esse punctum convenit cuilibet puncto quiditative univoce et specificice, quod sufficit ad esse speciei. Punctus ergo convenit specificice cum puncto, et differt genere ab instanti vel angulo, cum 20 omnis differentia sit generis, speciei vel numeri; cum ergo plus convenit cum puncto, quam instanti, relinquatur, quod una sit conveniencia specifica, et alia generalis; non ergo est ratio, quare talia non essent universalia. 25

Pro declaracione istius materie oportet supponere, quod ens dicatur de omni signabili per complexum, et sic quoddam sit ens actuale vel existencie, quoddam ens potencie, quod habet esse in causis secundis, que possunt ipsum actualiter producere, et quoddam ens est, 30 quod solum habet esse intelligibile in Deo, ut omne, quod solum Deus potest producere, et non actualiter existit. Prima pars huius supposicionis declarata est primo tractatu. Secunda pars declarabitur in materia de Ydeis.

Ex ista supposicione patet, quod claudit contra- 35 dicionem ens esse una vice communius et alia vice minus commune, cum omne intelligibile, ut sit, necessario sit eternum. Secunda pars inferens primam patet ex hoc, quod si aliquod ens potest intelligi, ipsum intelligitur, et si intelligitur, ipsum est intelligibile, et 40

Transition to the generic conception: The entity by itself cannot be conceived in one instance extended and in another restricted.

1. *Cod.*: positum. 36. communius] *cod.*: 919.

34. Primo tractatu: *Cf. notam in fine cap. IV huiusce tractatus.*

sic est; sed assertum est necessarium de quolibet sensibili, ideo et quodlibet existens ex eodem.

Secundo suppono, quod per se genus, de quo nobis solum sermo, significat universale univoce quiditative
 5 per se communicatum multis speciebus, sicut econtra species est pars subiectiva universalis contenta sub genere. Patet ista suppositio ex declaratis de Universalibus tractatu primo et quarto. In quolibet enim genere predicamentali est unum suppositum, quod est minimum
 10 in compositione, quamvis sit metrum et mensura omnium aliorum, et quotquot sunt ordines, tot genera minorum sunt danda, cum sit status in quolibet processu, natura abhorrente processum in infinitum. In ordine ergo compositionis rei ex suis partibus quiditativis est genus
 15 generativum minimum et primum illius ordinis. In ordine vero compositionis quantitative rei ex suis partibus est indivisibile primum, ut puntuale substantie
 F. 191 vel punctus aut unitas in genere quantitatis, | vel aliquid proportionale, ut minimum naturale quo ad alia. In
 20 ordine vero compositionis qualitative est dare materiam simplicissimam, ut materiam primam, et formam simplicissimam, ut formam corporeitatis quo ad extremum inferius; sed quo ad extremum perfectione superius est anima hominis prima inter formas sublunares, et corpus
 25 hominis primum materiale.

Sed cum impossibile sit pluralitatem naturalem esse, nisi reducatur ad unitatem, patet, quod sicut alia omnia predicamenta reducuntur ad genus substantie tanquam primum, sic primum simpliciter illius generis est primum
 30 simpliciter cuiuslibet alterius generis, et sic Deus est primum simpliciter cuiuscumque generis, ut patebit respicienti solidius. Ista sententia patet primo Meta-

Since every plurality must be reduced to a unity, God is the origin of all predicaments.

32. primo] *cod.*: 10.

7, 8. „De Universalibus” quae conscripsit Wiclif a Shirley l. c. hunc in modum enumerantur: p. 2, operis „De Ente” libri prioris pars 4: „Tractatus purgans errores circa universalia in communi”. p. 3: eiusdem libri pars 5: „De Universalibus”. p. 4: „Replicatio de Universalibus”. *ibid.*: „De Universalibus”; ex his libellis quem potissimum Wiclif hoc loco in animo habuerit parum liquet. 32. Cf. Arist. Met. I 2, 10 (*Ed. Paris. II, p. 471, 25 ss.*), ὁ τε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχὴ τις καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος ἢ μέγιστ’ ἂν ἔχοι ὁ θεός. Item Arist. Met. VII, 1, 3 (*Ed. Par. II, p. 558, 12 ss.*). Ἐτι ἄλλως τὸ γένος μᾶλλον τῶν εἰδῶν καὶ τὸ καθόλου τῶν καθ’ ἑκάστα. Τῷ δὲ καθόλου καὶ τῷ γένει καὶ αἱ ἰδέαι συνάπτονται.

phisice capitulo secundo et 7° metaphisice capitulo primo. Causa autem finalis simpliciter, ut Deus, vendicat sibi in omni genere illud, quod est perfeccionis simpliciter, secundum quod principiat illud genus.

An entity may be assigned to a genus in three ways; by itself, by accident and by reduction to its origin.

Tercio supposito, quod, sicut accipitur predicamentum 5 pro ordine per se predicabilium a genere generalissimo usque ad speciem specialissimam, sive pro illo genere supremo, tripliciter dicitur aliquid esse in genere, scilicet per se, per accidens, et per reduccionem. Per se, scilicet quando ipsum per se est illud genus, ut 10 per se homo est substantia, et per se albedo est qualitas; per accidens, quando unum aggregatum ex rebus diuersorum generum, ut homo albus, superficies figurata etc. Et per reduccionem, quando ipsum non est illud genus formaliter vel essencialiter, 15 sed eius principium vel effectus. Prima inexistencia respicit predicacionem formalem, secunda essencialem, et tertia causalem.

Ex ista supposicione patet, quod omnis substantia cum quolibet eius principio est in quolibet novem 20 generum accidentis, et per consequens est in illo genere, ut causa in suo causato. Sequitur etiam econtra, quod singulum novem generum accidentis est in qualibet substantia per reduccionem eo, quod quodlibet illorum generum est effectus cuiuscumque substantie, est ergo 25 in illo, ut forma in suo subiecto et res in suo fine, non ut puri debent termini esse in termino, quia certum est, quod nullo modo inexistendi, de quo Philosophus loquitur 4° Phisicorum capitulo primo, est iste terminus homo in isto termino substantia, sed 30 primo signatum eius in primo significato, sicut species in suo genere, vel pars subiectiva in suo toto universali, et omne tale vocatur res illius generis, cum genus sit formaliter illud. Et patet, quod non obest ad sensus equivocos idem esse in diversis generibus, cum forte 35 quidlibet sit in quolibet genere eo, quod natura amat comunicacionem et odit impertinencia, cum quidlibet sit cuilibet cathena aurea colligatum.

6. *Cod.*: gn^lam^of usqz. . . 8. aliquid] *cod.*: ad. 13. *post* generum in *codice* lacuna 12-14 *litterarum*.

28. *De* „modo inexistendi” atque „terminis in termino” locutus Wiclif fortasse meminit Aristotelici Nat. Ausc. IV 1 (3), 8. (*Ed. Paris. II* 285, 50 s.) Ἀδύνατον δὲ σῶμα εἶναι τὸν τόπον· ἐν ταύτῃ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα.

Istis suppositis patet, quod restringendo ens predica-
mentale ad illud, quod per se est in aliquo decem predi-
camentorum, sunt quotlibet encia, quorum nullum est
formaliter ens predicamentale, ut patet de Deo, unitate
et puncto, cum aliis principiis extra genus. Secundo patet
idem de quotlibet privacionibus, que, quamvis non sint
aliquod 10 generum formaliter, tamen omnia sunt
accidencia substantie, cui nata est forma in esse, cuius
est privacio. Tercio patet idem de aggregatis per acci-
dens, de multitudinibus et multis similibus, que oportet
omnem loquentem ponere, ut patet tam de artificialibus
quam naturalibus. Quarto patet idem de pretericionibus,
futuricionibus, potenciis et negacionibus, que, quamvis
dicerentur accidentia vel posteriora ipsis subiectis
15 secundum esse intelligibile, tamen non possunt dici
accidere alicui substantie secundum esse existere. Et
idem patet de aggregatis ex veritatibus yppeteticarum,
cuiusmodi sunt veritates coniuncctionum, disiuncctionum
etc.

The Categories,
their
justification in
general.

20 Ad primum dicitur, quod non sequitur, hoc in-
complexum significat substantiam, quantitatem aut
qualitatem etc., ergo suum primum significatum est
aliquod illorum generum. Nam restringendo incomplexa
ad cathegoremata, cum sincathegoremata consignant
25 et nichil per se significant, patet, quod licet incomplexa
significant privaciones, multitudines, aggregata per
accidens, et talia, que non sunt aliqua istorum 10 generum,
verumtamen significant aliquod istorum 10 generum
secundarie eo ipso, quod cathegoremata incomplexa,
30 quia omnis privacio vel negacio, pretericio vel futuricio,
potencia vel passio est de aliquo istorum 10 generum.
Omnis ergo terminus subordinatus actui simplici
apprehendendi rem extra animam, significat aliquid

All percepts
are subject to
the categories,
but this does
not mean that
any entity is
one of those
ten genera.

F. 191⁴ horum 10. Sed non exinde est color concludendi, quod
35 omne ens sit aliquod horum 10. Non enim sufficit ad
veritatem talis propositionis, quod eadem res significaretur
per subiectum et predicatum, sed omnem propositionem
proprie significare veritatem actu entem. Quod si
obicitur quemlibet terminum significare substantiam,
40 et sic non oporteret multiplicare 10 terminos, conce-
ditur assumptum, cum omne signum accidentis significat
substantiam implicite vel explicite; verumtamen non

superfluit ponere 10 terminos, cum sint 10 genera capitalia, non subordinata formaliter, quamvis cathogoria substancie sit prima, et ab ea qualibet alia signata, ad quam alie reducuntur, ut patet post. Nec est intencionis Aristotelis distinguere terminos secundum suas signifi- 5 caciones, sed manuducere in noticiam 10 generum per hoc, quod omne signum significat aliquod horum 10, que realiter distinguuntur, ut ipse declarat postmodum in processu.

Past and future
as accidents.

Ad secundum conceditur, quod omnis pretericio, 10 futuricio et possibilitas vel aliquid signabile de positivo est accidens substancie secundum rationem eius intelligibilem, licet non secundum esse existere, sed ut sic est quodlibet tale posterius ydea, et prius actuali existencia suppositi, et per consequens non est 15 sibi accidens, cum omne accidens sit natura posterius suo subiecto. Nec est inconueniens concedere accidentia talia esse eterna, sicut et proprias passiones subiectorum eternorum. Sicut enim subiecta habent esse intelligibile eternum, sic et eorum accidentia. Sequitur etiam ab 20 inferiori ad suum superius sine impedimento: hec pretericio aut futuricio est accidens isti intelligibili, ergo est accidens. Antecedens patet ex hoc, quod fundatur in illo, et potest adesse et abesse postquam infuit preter subiecti corrupcionem. Nec est repugnancia 25 ad sensus equivocos concedere talia esse accidentia, et alias negare ipsa esse accidentia. Non enim accidunt substancie secundum eius esse existere, cum sint priora, nec pretericio primo adesse et post abesse eo, quod si adest, necessario semper aderit, et si futuricio adest, 30 non est compossibile quod aliquando abfuit; ideo diceret equivocans, quod talia non sunt accidentia, cum genus eorum non potest multociens adesse et abesse preter subiecti corrupcionem, sicut sciencia in Deo est accidens sibi, quamvis possit inesse et possit non inesse. 35

Threefold
meaning of the
word accident.

Unde pro noticia intelligendi autores et dicenda posterius notandum est, quod accidens tripliciter accipitur.

31. compossibile] *cod.*: ὁποῖο.

5. *Meminisse videtur Wiclif ultimae categoriarum sententiae*, cap. XII [XV] 10 (*Ed. Par. I* 24, 16 ss.) Ἰσως δὲ ἂν καὶ ἄλλοι τινὲς φανείησαν τοῦ ἔχειν τρόπον· οἱ δὲ εἰωθότες λέγεσθαι, ἄφρονες ἅπαντες κατηγοροῦνται.

Primo modo communissime omne, quod a posteriori
adiacet vel inest alteri, potest dici sibi accidens, et
isto modo omnis propria passio dicitur accidens
subiecto, ut patet 5° Metaphysice ultimo, et isto modo
5 divicie dicuntur diviti accidere, et Deo singule creature.
Patet ista significatio per beatum Augustinum in Dyalogo
ad Felicianum; declarando, quomodo filius est incarnatus,
et non pater, sic scribit: „Illud proprium est filio,
quod per accidens sue noscitur evenisse persone” et
10 sequitur: „Non enim utrisque commune est, quod ex
homine natus est; homo enim accidens speciale est,
quod plerumque sine preiudicio communis nature neuter
habere docetur in altero.” Et eadem sententia patet
83 questionum, questione 70°, et concordat modus loquendi,
15 quo dicitur bonum accidere possidenti, et indubie tunc
sunt accidentia.

Secundo modo dicitur quaecumque forma alteri
contingenter inexistens, sive eternaliter, sive ex tempore,

I. General;
anything which
is added to
another.

II. Any form
which exists
contingently in
another; i. e.
which exists in
it, but might be
absent.

9. sue] *cod.*: suo.

4. Cf. Arist. Met. IV 30, 1 (*In edd. antiquis libri V, cap. 30 et ultimum, ed. Par. II 533, 24 ss.*) Συμβεβηκός λέγεται, ὃ ὑπάρχει μὲν τινι καὶ ἀληθὲς εἶπαι, οὐ μὲντοι οὐτ' ἐξ ἀνάγκης, οὐτ' ἐπὶ τὸ πολὺ· ὅλον εἴ τις ἐρύττων φντῶ βόθρον, εὖδε θησαυρόν· τοῦτο τοῖωνν συμβεβηκός τῷ ὁρύττοντι τὸν βόθρον τὸ εὖδεθιν θησαυρόν. Cf. etiam Arist. Met. V 4, 2 (*Ed. Paris II, p. 537, 37 ss.*) . . . τὸ μὲν ὡς συμβεβηκός καὶ τὸ ὡς ἀληθὲς ὃν ἀφαιτέον· τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ μὲν ἀόριστον τοῦ δὲ τῆς διαβολῆς τι πάθος, καὶ ἀμφοτέρω περὶ τὸ λοιπὸν γένος τοῦ ὄντος . . .

6. Cf. Aug. contra Felicianum de Unitate Trinitatis liber cap. IX (*Migne, curs. Patrol. ser. lat. XLII, col. 1164*): *Et propterea totum inter eos simile dicimus, quod pertinet ad communionem naturae: illud proprium, quod per accidens uni (sic) noscitur evenisse personae. Habet ergo nascendo totum filius cum patre, quod pater est; sed non cum filio pater, quidquid specialiter ipse perpressus est. Non utrique (sic) commune est, quod ex homine natus est homo, sed accidens speciale, . . . etc.* 14. Cf. Aug. De diversis Quaestionibus LXXXIII, quaest. LXIX (non LXX) 1 (*Migne XL, col. 74*): *Sed quoniam multa etiam secundum proprietatem personae, excepto quod attinet ad susceptionem hominis, de illo ita dicuntur, ut patrem non aliud quam patrem, et filium non aliud quam filium intelligi oporteat, putant haeretici in iis, quae ita dicuntur atque intelliguntur, aequalitatem esse non posse . . . et qu. sequ.* 17. Cf. Anselmi De Divinitatis Essentia Monologium cap. 25 (non 27) (*Migne Cursus Patrol. CLVIII, c. 178*): *Sicut igitur summa natura accidentibus mutationem efficientibus numquam in sua simplicitate locum tribuit; sic secundum ea, quae nullatenus summae incommutabilitati repugnant, aliquando dici aliquod non respuit, et tamen aliquid eius essentiae, unde ipsa variabilis intelligi possit, non accidit.*

sive possit moveri per forme adquisicionem, sive non esse accidens illi, cui inest, et taliter volucio rerum ad exemplum divinum; et quotlibet talia insunt Deo, ut patet Monologion 27°, et 7° De Trinitate capitulo ultimo.

III. Most strictly; of any inherent form by whose presence or absence the substance is made subject to change (i. e. mobilis).

Sed tercio strictissime et propriissime quelibet forma⁵ inherens substantie, per cuius adquisicionem vel deperditionem est ipsa mobilis, dicitur; et isto modo locuntur philosophi, ut dictum est in fine tractatus primi. Patet ista distincio Monologion 27°. Sic ergo intelligendo accidens analoyce nichil obest concedere pretericionem¹⁰ et futuricionem esse accidentia rei secundum esse intelligibile. Nam omni ydee, sicut et Deo, qui essencia-liter est omnis ydea, contingenter inest fore aut fuisse, et per consequens futuricio et pretericio; ergo est dare talium contingenter inexistentium formaliter aliqua, que¹⁵ possunt vicissim, quociens libuerit, nunc inesse, et alias privative deesse: et illa sunt proprie accidentia. |

Est in secundo gradu dare alia, que possunt inesse F. 192 postquam defuerunt, vel deesse postquam infuerunt, sed repugnant subiectis suis, quod perdant prima aut²⁰ adquirant secunda, sicut sunt pretericiones et futuriciones, et illa, que possunt dici extense secundo modo accidentia; est ergo dare aliqua, que contingenter insunt; sed subiectum non potest incipere vel desinere informari illis, ut quotlibet Deo inexistencia, cuiusmodi²⁵ sunt sciencia, ordinancia, volencia etc. respectu rerum producibilium. Accidens ergo contractum ad novem genera accidentalialia est forma accidentalialis substantie extenta, et sic non contingit alicui, quod Deo inest formaliter, ut sciencie divine, pretericioni, futuricioni³⁰ vel alicui huiusmodi, quod non presupponit existenciam

19. Cod.: post defuerunt. 27. Cod.: cōctū.

4. Cf. Aug. De Trinitate, c. XVI (Migne XLII 922 sq.). Si ergo nummus potest nulla sui mutatione toties dici relative, ut neque cum incipit dici, neque cum desinit, aliquid in eius natura vel forma, qua nummus est, mutationis fiat, quanto facilius de illa incommutabili Dei substantia debemus accipere, ut ita dicatur relative aliquid ad creaturam, ut quamvis temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantie Dei accidisse aliquid intelligatur, sed illi creature, ad quam dicitur? q. Cf. Anselmi ubi supra (Migne CLVIII, c 178): Omnium quippe quae accidentia dicuntur, alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse et abesse posse intelliguntur, ut omnes colores; alia omnino nullam vel accedendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficere noscuntur, ut quaedam relationes.

substancie create, sed solum forme accidentali, que adest et abest substancie preter eius corrupcionem; et isto modo locuntur philosophi de accidente. Unde 5to Methaphisice 13° et 14° dividit Philosophus ens in 5 ens secundum se, ut sunt decem figure vel predicamenta, et ens secundum accidens, cuiusmodi sunt veritates extra genus. Omne enim genus principale est quodammodo per se de intento nature principalissime subiecta, et consequenter 9 accidentia ad ipsam perficiendum 10 positive; ideo in omni genere est per se predicacio, licet non per se existencia, ut patet primo Posteriorum capitulo 4°. Quiditas enim accidentis per se egreditur a sua causa, ut dicit Linconiensis, et sic universalia accidentium dicuntur per se etiam secundum dici et 15 causari, non autem secundum existere, ut substancie.

Privaciones vero et negaciones sunt per accidens intente a natura ideo, cum non sint nature positive, sicut oportet omne genus esse; patet, quod non per se constituunt genus, nec per se continentur in genere;

Present and future do not exclude each other; any instant of time any may be present, future and past.

7. *Cod.*: enim genus genus principale.

3. Cf. Aristot. Met. IV [V] 7; 1 et 4 (Ed. Paris 520, 44 ss.). Τὸ ὃν λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὐτό· κατὰ συμβεβηκός μὲν, ὅλον τὸν δίκαιον μουσικὸν εἶναι φάμεν, καὶ τὸν ἄνθρωπον μουσικὸν καὶ τὸν μουσικὸν ἄνθρωπον, παραπλησίως λέγοντες ὥσπερ τὸν μουσικὸν οἰκοδομεῖν, ὅτι συμβέβηκε τῷ οἰκοδόμῳ μουσικῷ εἶναι, ἢ τῷ μουσικῷ οἰκοδόμῳ· τὸ γὰρ τὸδε εἶναι τὸδε σημαίνει τὸ συμβεβηκέναι τῷδε τὸδε Καθ' αὐτὰ δὲ εἶναι λέγεται ὅσαπερ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας· ὅσαχῶς γὰρ λέγεται, τοσαύταχῶς τὸ εἶναι σημαίνει· ἐπεὶ οὖν τῶν κατηγορουμένων τὰ μὲν τί ἐστι σημαίνει, τὰ δὲ ποιόν, τὰ δὲ πόσόν, τὰ δὲ πρὸς τι, τὰ δὲ ποιεῖν ἢ πάσχειν, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ ποτέ, ἐκάστῳ τούτων τὸ εἶναι ταῦτο σημαίνει. 10. Cf. Arist. Analyt. post. I 4, 4 (Ed. Par. I 125, 10 ss.). Καθ' αὐτὰ δ' ὅσα ὑπάρχει τε ἐν τῷ τί ἐστίν, ὅλον τριγώνῳ γραμμὴ καὶ γραμμὴ σιγμὴ (ἣ γὰρ οὐσία αὐτῶν ἐκ τούτων ἐστὶ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ λέγοντι τί ἐστίν ὑνυπάρχει) καὶ ὅσοις τῶν ὑνυπαρχόντων αὐτοῖς αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ὑνυπαρχοῦσι τῷ τί ἐστι δηλοῦντι. Cf. etiam eiusdem capituli sectionem undecimam. 14. Cf. Commentaria Roberti Linconiensis in libros Posteriorum Aristotelis. Cum textu seriatim inserto. Venetiis 1494, Cap. 4 (f. 4): Dicitur etiam per se esse, quod per subiectum non est; et sic dicitur omnis substancia et sola per se esse; est autem per se alterum de altero et dicitur per se alterum de altero, cum quiditas unius essentialiter et non per accidens a quiditate alterius egreditur. Id autem, cuius quiditas essentialiter et non per accidens a quiditate alterius egreditur, esse suum habet ab eo, a quo egreditur sicut a sua causa, vel efficiente, vel materiali, vel formali, vel finali.

Therefore
present and
future being
independent of
the subject are
not in
themselves
accidents.
Much less are
negatives
accidents.

et de quando, preterito, et futuro dicetur, quod non distinguntur ex opposito, cum omne quando sit presens, preteritum et futurum, ratione tamen sunt diverse, ut post dicetur. Et ex isto patet, quod omnes pretericiones et futuriciones, cum sint eterne independentes ab existencia substancie, non possunt dici accidencia substancie create, et in multo magis negaciones, ut patet tractatu de Veritate capitulo 4°. Nulla enim negacio est formaliter positivum, ut me non esse asinum maneret, si per impossibile Deus et omnis affeccio desineret esse. Ideo solet dici consequenter, quod tales termini negativi possunt intelligi simpliciter quasi affirmative pro veritate negacionis, quam primo significant, et nulla talis est pars universitatis create, cum ipsa, sicut omne per se genus sit positivum. Secundo potest intelligi negative, quasi in predicacione secundum essenciam, et sic omne ens est me non esse asinum, et quotlibet talia, cum convertuntur cum transcendente, et refert multum sic accipere, quia negative accipiendo concedendum esset, quod quidlibet aliud ab homine est nullum hominem esse; sed affirmative accipiendo nichil est nullum hominem esse, quia illud non est.

Negations exist
only as entities
of intellect
(encia racionis).

Non ergo sunt negaciones per se in genere, cum sint encia racionis, nullum genus ponencia; patet ergo ex dictis, quod primum et perfectissimum, secundum genus, quod Deus potest adextra producere, est substantia, et per consequens genus; vel substantia est primum omnium generum vel predicamentorum possibile, et per consequens est omnibus aliis predicamentis. Unde ad considerandum genus oportet primo et principaliter considerare naturam positivam adextra, si univoce, quiditative et per se communicatur multis speciebus, et tunc est genus; ut si requiritur ad hoc, quod tu non sis vel ad aliam huiusmodi negacionem, quod sit natura substancie, que per se sit te non esse, tunc te non esse est simpliciter in genere substancie per se, et si accidens detur, quod requirit substantiam, cui insit formaliter positive, tunc ipsum est in aliquo

28. *Cod.*: vel n^a substantia *delevi* nulla.

8. „De veritate sacrae scripturae”, qui tractatus inter libros *Summae Theologiae Wiclifianae sexto loco ponitur a Shirley l. c. p. 7.*

genere accidentis, ut accio, passio, locacio, duracio,
 sessio, dominium et causa per se in genere accidentium
 sunt forme accidentales positive, presupponentes substan-
 ciam, cui formaliter insunt. Numquid credimus, sic
 5 esse de privacionibus, que per accidens intenduntur a
 prima natura et a qualibet alia natura ipsas intendente?
 Numquid sic est de accidentibus, que insunt principiis
 substantiarum, que principia non sunt in genere
 substantie, sed per reduccionem, ut unitas, punctus et
 10 cetera huiusmodi? Accidens enim dicitur per se ens
 propter tria. Primo, quia est natura positiva, per se
 intenta a Deo. Secundo, quia est formalis denominacio
 substantie per se entis, a qua habet proportionale esse,
 quod est inesse. Et tercio, quia per se dicitur vel
 15 subicitur in dato predicamento. Patet enim ex 5° meta-
 phisice 21°, quod numquam dicitur aliquod totum com-
 plexum et perfectum, nisi quod erit natum habere naturam
 essencialem perfectam aut denominationem accidentalem;
 F. 192' et habet omnem talem vel simpliciter, ut Deus, vel in
 20 genere, ut homo, vel eius accidens completum. Unde
 accidens principii substantie, quod non est formaliter
 substantia, non est pocius per se ens in genere ac-
 cidentis, quoniam suum subiectum est per se ens in
 genere substantie, cum ab illo principaliter haberet esse
 25 per se, si tale haberet subiectum; ergo puncti, subiecti,
 informacionis, vel talis accidentis, quod inest principiis
 substantie, cum ipsum non sit per se substantia, sed
 tamquam pars incompleta per reduccionem in genere
 substantie. Patet, quod ipsum non dat suo accidenti
 30 per se esse in genere accidentis.

Nam quattuor modis dicitur aliquid per se esse, ut A thing is said
 patet primo Posteriorum capitulo quarto et 5° Meta- to exist by itself
 in four ways.

14. Et tercio] *cod.*: 293°.

14. Cf. Arist. Metaph. IV [V] 16, 1 (*Ed. Paris. II, 527, 42 ss.*).
Τέλειον λέγεται ἐν μὲν οὐ μὴ ἔστιν ἔξω τι λαβεῖν μηδὲ ἐν μόριον·
οἷον χρόνος τέλειος ἐκάστου οὗτος, οὐ μὴ ἔστιν ἔξω λαβεῖν χρόνον
τινὰ, ὅς τούτου μέρος ἐστὶ τοῦ χρόνου· καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ
τὸ εὖ, μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τὸ γένος, οἷον τέλειος ἱατρός καὶ
τέλειος ἀνλητής, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηδὲν
ἑλλείπωσιν. 31. Cf. Arist. Analyt. post. I 4, 4 (*Ed. Par.*
I 125, 10 ss.). Alludit enim Wiclif ad locum, quem supra ex-
 scripsimus (p. 9, not. ad lin. 10) neque aliud est, quod Meta-
 phisicorum loco hic allato significare voluit atque indicatum est
 nota praecedente; quapropter 21 numerus male ex hac pag.
 repetitus.

phisice capitulo 21°. Primo dicitur per se ens, excludendo causam efficientem, ut solus Deus. Secundo modo, excludendo causam materialem, ut angelus. Tercio modo, excludendo subiectum, cui inhereat, ut quilibet substantia. Et quarto modo habet commune per se esse vel dici⁵ de altero, sed per se causatur ab eo; quod contingit dupliciter: vel sic, quod predicatum dicit essenciam subiecti, vel sic, quod subiectum dicit essenciam sue passionis predicate, et non sunt plures modi predicandi per se, qui etiam dicunt in accidentibus modos essendi¹⁰ per se.

Difference
between
commune and
universale.

Pro solutione tercii argumenti oportet notare dicta tractatu primo capitulo 4° de multitudine generis et speciei. Secundo oportet supponere, quod fiat limitacio ad per se et proprie genus ac species; sic enim¹⁵ supponendum est predicamentum denotare per se genus generativum, quia aliter oporteret vagari, ponendo quasi infinita predicamenta tam positiva quam privativa, ut sophiste arguunt. Dicitur enim predicamentum, quod autonomice per se et principalissime predicatur, ut res²⁰ summe communis in quid predicata, quia adhuc secundum loquentes de predicamentis, que sunt signa, recurrendum est ad res signatas, ne coordinacio signorum sit predicamentum, vel quilibet terminus communis sit universale, quia deficiente signato non²⁵ habebunt signa talem denominationem. Tercio supponitur ex dictis, quod predicamentum substantie sit exemplar et mensura cuilibet generi accidentis. Et istis notatis patet ex secunda suppositione, quod minor est falsa, cum non sit dare per se genus puncti, unitatis aut³⁰ talium, que sunt prima generum. Ideo, sicut dictum est tractatu primo, capitulo primo, non oportet, si aliquid sit commune, quod ipsum sit universale; deficiente enim genere mensurante positivo, oportet, quod deficiat species. Ideo, cum deficiat genus illis³⁵ principiis, patet, quod non sunt sic species; ad pauca ergo respiciunt, qui ponunt esse per se species propter sui communitatem; non ergo omne commune est universale, nec oportet, quod si sit in genere, quod sit universale vel singulare. Illis enim, que sunt per se in⁴⁰

13, 32. Tractatu primo. *De hoc „tractatu primo” cf. notam nostram in fine capitis quarti huius opusculi.*

genere, contingit per se universalitas aut particularitas, et aliis non, quia, si extendatur universale ad omne commune, multis patet quod hec ampliatio est contra regulas logicorum, cum Deus et omne singulare esset tunc
 5 formaliter universale, quod si extendatur ad omne commune, multis realiter distinctis conceditur; tunc Deum punctum, et quotlibet talia esse universalia ad hunc sensum; sed sic ampliando oporteret concedere multa esse universalia et singularia, que non sunt per
 10 se in predicamento, sed per accidens aut per reduccionem, et habent ens pro suo genere secundum Lincolniensem primo posteriorum capitulo 5°. Aliter enim, ut dicit, non esset metaphisica sciencia vera, nisi haberet ens pro suo subiecto primo continente quidlibet, de quo
 15 considerat metaphisicus, et idem patet quarto Metaphisice 2°.

Eligendo autem de multiplicitate generis detecta superius, genus logicum et metaphisicum, quod est natura universalis univoce et quiditative per se com-
 20 municata multis suppositis, patet, quod deficiente alicui genere, quod sit per se existens aliquo modo predictio, deficit per se existencia in tali genere, et per consequens nulla negacio et privacio, cum non sit natura positiva, est per se in genere, et per idem
 25 principia rerum, ut partes qualitative, quantitative minores numero naturali, non sunt per se, sed per reduccionem in genere, ut forma, materia et alia indivisibilia principia; [substanciam] cum ergo non sit dare per se genus puncti vel alterius extra genus, patet,
 30 quod non sunt per se in genere. Nam indivisibile est passio, analogice contingens Deo, unitati, angelo, puncto et instanti. Non ergo est indivisibile genus illis, nec per idem aliquid aliud notandum, cum talis analogia excludit rationem generis; ymo, si aliquod tale esset

No negatio or
 privatio forms
 a genus per se.

1. universitas] *cod.*: $\widehat{\text{vni}}^{\text{tas}}$. 27. substanciam *cicindum*.

11. Cf. Commentaria Roberti Lincolniensis in libros Poster. Aristot., cap. 5 (*Ed. Ven. f. 5*): *Sciendum est autem, quod super universale ambiguum erigitur demonstratio; quod patebit ex ipsis verbis Aristotelis inferius; et nisi hoc esset ens, non esset subiectum metaphisice.* 12. Arist. Met. III, 2, 4 (*In*

edd. ant. IV 2, ed. Par. II 500, 34 ss.): *Πανταχοῦ δὲ νοητὸς τοῦ πρώτου ἢ ἐπιστήμη, καὶ ἐξ οὗ τίς ἑλέα ἵσταιται, καὶ δι' οὗ λέγεται. Ἐξ οὗ τοῦτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν ἂν δέοι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφον.*

genus, reduceretur ad genus substantie tanquam mensuram, cuius generis foret accidens principium, quod est contra dicta, cum principia substantie non sunt per se in genere; et multo magis principia aliorum non sunt per se in illis generibus communicabile. Igitur et 5 incommunicabile sunt prime difference entis, et non convertuntur cum universali et singulari, cum Deus sit tam communicabile | quam incommunicabile, et nec F. 193 universale nec singulare secundum naturam divinam. Extendendo autem speciem et genus modo, quo dictum 10 est superius, diceret aliquis, quod punctus est genus ad punctum supracelestem et mathematicum vel naturalem, et ita fingeret de aliis, et ita habet de conveniencia et differencia talium. Sed ista dicta sunt preter considerationem logicam. 15

The entire
multitude of
predicaments
can be reduced
to God.

Ex istis facile perpenditur, quod tota multitudo predicamentorum reducibilis est ad Deum. Nam omnia novem predicamenta accidencium reducuntur ad catenam substantie ut suum principium, et totum genus substantie oportet causari a quadam natura extra ipsum, 20 ut patet ex dictis; ergo conclusio.

21. Post conclusio legitur in codice nota bohémica hæc: Boze mily racz pomocy dokonaty brzo, cuius sensus est: Deus dilectissime, adiuva me, ut quam celerrime opus perficiam.

CAPUT SECUNDUM.

Consequenter restat videre de univocatione et equi-
vocatione rerum in suis rationibus; hoc enim est
necessarium ad noticiam predicamentorum, cum solum
5 univoca sunt genera vel species. Ideo signanter pre-
misit Aristoteles sententiam suam de equivocis ab-
iciendum, de univocis remanentibus persequendum, et
de denominativis, que competunt cum genere accidentis.
Sunt autem res extra communes univoce et equivoce,
10 quia omne universale univoce competit suis subiectis
et per consequens est modo univoco. Et ultra sequitur,
quod sit univocum secundum talem modum contra-
dictionum, namque claudicat aliquid esse bene, moveri
velociter, vivere delectabiliter, nisi ipsum secundum
15 tales modos sit bonum, velox et delectans. Omnis enim
predicacio concreta accidentis redundat in subiectum,
ideo certum est, quod descriptio Aristotelis de equivocis,
univocis et denominativis consonat rebus extra, que
dicuntur equivoca secundum istas rationes et consequenter
20 nominibus rerum, ut dictum est de universalitate; nam
res communes predicantur vel dicuntur principaliter,
sicut univoce insunt suis subiectis; ergo sunt principaliter
univoce, et, quomodocumque alteratum fuerit, certum
est, quod est dare res ad extra, quarum alique equi-
25 voce, alique univoce et alique denominative competunt
subiectis; et ille supponuntur esse equivoca, univoca
et denominativa, et consequenter ratione illorum signa
dicuntur similitudine equivoca et univoca.

Ideo solet dici, quod duplex est equivocum, scilicet
30 equivocum equivocans, et equivocum equivocatum,
Univocatio and
aequivocatio of
things.
Explanation of
the first chapter
of Aristotle's
categories.

Two kinds of
aequivoca.

Equivocans dicitur, quod sub se equivocantur multa supposita, sive sit res communis analogā, sive signum eius. Equivocum equivocatum est, cui competit equivocans secundum diversam rationem dici cum aliis, ut quelibet res mundi equivocatur sub transcendente cum aliqua alia.

Ex istis patent aliquae conclusiones. Prima, quod omne equivocum est univocatum et e contra, et per consequens non distinguuntur hec ex opposito, quamvis repugnet idem secundum idem esse respectu eiusdem equivocum et univocum. Prima pars patet ex hoc, quod omne ens equivocatur sub transcendente, et nullum est ens citra Deum, quando univocatur cum aliquo alio; ideo omne univocum univocatum est equivocum equivocatum et e contra. Et secunda pars patet ex hoc, quod ratio equivocacionis et univocacionis sunt impossibiles de eodem primo respectu eiusdem.

Interchange of
aequivocum
with univocum.

All
significations
(signa) are so
far univoca as
they are
intrinsically
significations
(signa) all are
aequivoca, as
they represent
entities.

Secundo patet, quod nedum aequivoca equivocata sunt univoca univocancia et e contra, sed eadem respectu diversorum sunt univoca univocancia et aequivoca equivocancia, cum quibus sit tam univocum, quam equivocum. Prima pars patet ex hoc, quod omnia signa univocantur sub hoc communi "signum", et equivocantur sub hoc communi "ens". Omne etiam equivocum univocatur sub hoc communi "equivocum" et quotlibet aliis communibus, et multa talia univocantur sub se alia, ut patet tam de figuris quam de rebus communibus. Transcendens autem, quod est equivocum equivocans, est omnia illa, et sic commune equivocum est omne equivocum, quod univocatur sub illo, et equivocatur sub se alia. Ymo, si quidlibet significat quidlibet, tunc quidlibet est univocum univocans, et equivocum equivocans, et per consequens tam univocum, quam equivocum. Patet ergo, quod oportet limitare, in quo res univocantur vel equivocantur, quando loquimur de illis, ut substantia et quantitates sunt univoce universalis, sed equivoe encia. Homo et urina univoce quanta, sed equivoe sana, et sic de aliis.

Three different
degrees of
aequivocatio
and univocatio.

Tercio notandum, quod tres sunt gradus equivocacionis et univocacionis, et per consequens equivocum et univocum contingit in eodem analogo suis gradibus

16. *Cod.*: ἰσοποῖες.
correcta in equivocum.

24. *Cod.*: ecclā vnuā c'uoca² et haec ultima vox

convenire. Quoddam enim est equivocum sine analogica
convenienciā equivocatorum in illo equivoco, ut casu-
F. 193¹ aliter vocatur | unus homo propria nominacione Felix,
et alius, quia beatus, dicitur felix; nec est aliqua ana-
5 logia vel commune proprie intencionis conveniens illis,
secundum quod uterque dicitur felix, et taliter sepe
contingit in nominibus propriis.

Notandum tamen, quod multa putantur casualiter
nominata, ubi tamen est quedam conveniencia inter rem
10 nominatam aut eius proprietatem ac ipsum nomen, ut
nomina requirencia appositionem nisus ad sui prolacio-
nem vel difficultatem dissonam imponuntur ad significan-
dum res vigorosas vel rudes, ut unum, vibrare, labrum,
rus etc. Alia autem nomina, imposita ad significandum
15 res contrarie dispositionis, sunt levis prolacionis, ut an-
gwillā, labium, lana, mel etc. Infantes, inhibentes nervos
molles flexibiles sonant l pro r; et sic credo, quod
numquam fuit nomen primitivum ex mere indifferentia
vel casu impositum; sed sicut confricacio barbe, elevacio
20 straminis et ceteri actus vocati casuales fiunt ex quo-
dam intento confuso fantasie, sic omnis impositio
nominis fit ex predeterminatione rationis vel influencia
celi limitantis. Celum enim variat lingvas non solum
in diversis climatibus, sed in eodem climate infra 30
25 leucas, et differencius secundum latitudinem climatis,
que plus respicit variacionem caumatis et frigoris, quan-
tum ad celum attinet, quam secundum longitudinem
climatis, propter minorem difformitatem celestis in-
fluencie secundum latitudinem mundi, quam secundum
30 longitudinem. Contingit autem eidem rei secundum
diversas proprietates diversa nomina imponi, ut lapis
secundum rationem, qua ledit pedem active, nomina-
tur vigorosius, ut masculus, et petra sub ratione, qua
passive est pede trita, nominatur leviter, ut femella, et
35 tales sunt rationes — si quis cognosceret — in om-
nibus nominibus primitivis; ista tamen non sunt tra-
henda in consequenciam, nec disputanda per locum a
simili, sicut nec alie ordinaciones hominum vel nature.
Nichil tamen est ordinatum, quin, si quis posset per-

Discussion on
onomatopœa.

1. Cod.: in fbanas^a g'cia. 2, 3. casualiter] cod.: calr' = causaliter.

11. Cod.: ḡppm, ḡ linea obducta in a correctum. 25. Cod.: drncig;
còd.: latitudine. 32. Cod.: rōm açtīc q^m. 33. vigorosius] cod.: leviter;
34. leviter] cod.: vigorosius.

fecte perspicere pulcritudinem universitatis, que consistit in quadam armonica discrepancia, pateret sibi necessarium esse, ut taliter ordinetur, et iste daret causam diversitatis in argumentis factis per locum a simili; sed quia non est viatorum, distincte cognoscere talem⁵ ordinem, ideo damus ex ignorancia causas remotas, in talibus aliqua coniectantes, et plura ignorantes; ut generi vel lineae generacionis propter unitatem personarum, varietatem et pluralitatem est nomen monosyllabum impositum, in quo sunt sex littere varie conglobate, sci-¹⁰ licet „stirps“, et ita, ut credo, est quodlibet nomen, pure anglicum primitivum monosyllabum; ex tali consideracione prenosticat Abbas Joachim multiplices eventus in mundo futuros, ut patet in tractatu suo de Speciebus Scripturarum.¹⁵

Such equivocation is only apparent; real contradiction must be in the thing as well as the name.

Redeundo ergo dicitur, quod talis equivocacio, sicut caret unitate rei extra communis, cum sit principaliter in signis, sic caret unitate conceptus realis adequate communis ceteris equivocatis, et per consequens in talibus proposicionibus equivocis non est contradiccio, etsi²⁰ signa videantur opposita. Contradiccio enim non est nominis tantum, sed rei et nominis; patet ex hoc, quod signa non contradicunt propter se vel suas signancias, sed propter contradiccionis signancias. Oportet ergo ad contradiccionem signorum, quod sensus contradicant.²⁵

In secundo gradu equivocatorum sunt analoga, sive secundum esse, sive secundum operacionem vel aliam proprietatem accidentalem, ut ens contingit analogice substancie et accidenti, cum substantia sit per se ens; et accidens est ens, quia substancie formaliter inheret,³⁰ et talis analogia est inter Deum et quodcumque causatum, inter ydeam et ydeatum, et breviter inter quodcumque ens intelligibile et actuale causatum extra Deum est

18. sic] *cod.*: sicut. 22. *Cod.*: nois tñ.

16. Joachimus abbas Floriensis, circa annum 1130 natus scripta sua, ex quibus „Concordia veteris et novi testamenti“, „Vaticinia de summis Romanis Pontificibus“, „Commentarius in Apocalypsim“, „Psalterium decem chordarum“ principem obtinent locum, sentenciis mysticis atque mirabilia portenta praesagientibus implevit; hunc potissimum monachum a Wiclifio nominari vel ideo memoratu dignum est, cum Joachimum papae auctoritati sua doctrina admodum detraxisse notum sit. Cf. Engelhardt, „Der Abt Joachim und das ewige Evangelium“ in „Kirchengeschichtliche Abhandlungen“, p. 3; Baumgarten-Crusius, *Lehrbuch der christlichen Dogmengeschichte*, I 505.

talis analogia secundum operationem proportionalem:
 dicitur canis equivoce de stella mordente in effectum, de
 animali latrali morsivo, et pisce marino morsivo. Nec
 quolibet substantia taliter morsiva dicitur canis, nec
 5 sunt ibi morsus proprie univoci. Et conformiter dicitur
 cultellus acutus, quia bene scissurus quo ad tactum;
 sapor, odor, sonus, sensus et eorum subiecta dicuntur
 acuta, quia sunt proportionaliter activa; ut homo dicitur
 acutus corporaliter, si est penetrativus cunei cedendo,
 10 et intellectualiter acutus, si est penetrativus veritatum
 occultarum, rationes earum subtiliter decidendo, et sic
 F. 194 est in quotlibet aliis exemplis, | ubi non dubium con-
 tingit intelligere sub uno conceptu prime intencionis
 omnia talia simul, et contingit limitare conceptum prime
 15 intencionis ad unum signatorum preter intellectionem
 reliqui; et tunc non est contradiccio, etsi voces videntur
 pretendere repugnanciam, ut contingit contracte
 intelligere ens, ut dicit actualem existenciam, et sic
 concedere omne ens existere; et contingit alias amplius
 20 intelligere ens, ut nec contrahitur ad prius tempore nec
 ad esse existere, et sic concedere, quod aliquod ens
 non existit; et in talibus equivocacionibus laborant tam
 antiqui, quam moderni, ut antiqui concesserunt homi-
 nem esse eternum in sua ydea, in intellectu divino, in
 25 sua causa vel in potencia, sicut eternaliter Deus in-
 telligit, vlt et ordinat hominem. Illud patet de Platone,
 de beato Johanne, de apostolo, de Augustino et aliis
 sanctis multis ipsos sequentibus. Aristoteles tamen non
 diceret tale secundum esse intelligibile esse hominem,
 30 sed intellectionem Dei et vitam primam, ut patet 7°
 Metaphisice, contra ydeas Platonis arguendo. Nec diceret
 omnem creaturam esse vitam primam eo, quod esse
 intelligibile cuiuslibet creature est vita prima, nec diceret
 totam stirpem esse in membris sui principii propter
 35 equivocacionem intelligendi; et certum est, quod proficit
 cognoscere tales equivocaciones pro intellectu autorum
 habendo, et inutili decertacione vitanda.

u. Cod.: q^o tu ad tactū.

28. Cf. Arist. Met. VI (in antiquis edd. VII) 2, 3 (Ed. Par.
 II 539). "Ἐτι παρὰ τὰ αἰσθητὰ οἱ μὲν οὐκ οἴονται εἶναι οὐθὲν
 τοιοῦτον, οἱ δὲ πλείω καὶ μᾶλλον ὄντα αἰδία, ὥσπερ Πλάτων τὰ
 τε εἶδη καὶ τὰ μαθηματικὰ δύο οὐσίας, τρίτην δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν
 σωμάτων οὐσίαν . . . (6) Περὶ δὲ τούτων τί λέγεται καλῶς ἢ
 μὴ καλῶς . . . σκεπτέον.

Examples of
equivocations
arising from
neglect of the
meaning of
words.

Frequenter enim discrepant homines in verbis, quibus non subest dispar sententia, et frequenter idem autor vel philosophus una vice restringit, et alia vice ampliatur analogum, sine reali contradiccione, et ita contingit equivocare in modo concipiendi equivocum primo modo dictum, ut unus intelligit istam: „Omnis canis currit” sub istis conceptibus; „omne corpus, cui imponitur talis terminus „canis” ad significandum, currit”, et sibi repugnant ista: „omnis canis currit”, et „aliquis canis non currit”; et homines, habentes in anima simul intenciones rerum et intenciones suorum nominum, sunt valde prout ad sic componendum. Alii autem intelligunt solum primis intencionibus, quod omnis stella taliter accidentata currit, vel omnis bestia latralis currit, vel tercio modo. Et sic convenit proporcionari talia, que non contradicunt, et convenit taliter intelligere talia, quod sit vera contradiccio.

Et proportionaliter dicendum est de distribucione, de sillogisacione et aliis proprietatibus logicis in talibus equivocis. Nam intelligendo solum per intenciones rerum, falsum esset, quod uterque istorum est Johannes, nec potius sequitur: Si iste est Johannes, et iste est Johannes, quod uterque est Johannes, quam sequitur: Si iste est hoc, quod uterque istorum est hoc, quod non est unus conceptus singularis vel communis dicere extra pure, per quam conciperet quilibet homo, ut Johannes. Contingit tamen intelligere res extra simul intencionibus specierum et nominum, quod talia signa essent vera, ut sic: uterque istorum est homo, cui competit talis nominacio, et ita contingit duos equivocare, unum concedendo, quod plures sunt Johannes, id est homines sic nominati, et tamen non sunt multi Johannes, id est, non sunt multi homines, qui sunt, et ita concedunt solute laborando in equivocis, quando queritur, quare homo est Petrus vel Johannes. Nam unus absolute concipiens datum hominem solum sub racione individuacionis per nomen proprium, concederet, quod omne, quod est causa individuacionis sue, est Johannes, et econtra. Alius autem plus concordanter ad grammaticam intelligeret cum intencione vocis propriam appellacionem, et sic diceret, quod ideo est Johannes, quia est hoc sic

32. Cod.: m^t = multis.

33, 40. Cod.: adg^{ca} dīctet intelligeret.

nominatum. Nec sequitur ex isto, quod posset esse Petrus asinus etc., quia tunc posset esse alia res sic vocata.

Sed relinquendo istas contenciones pueris, et faciendo finem de sententia signorum, satis est dicere, quod signa
5 sunt equivoca secundum tres gradus, et alia signa sunt univoca correspondenter ad univocationem in rebus extra; et aliqua sunt multiplicata vel synonyma, que sub disparibus vocum formis eadam significant, ut ensis et gladius. Sed forte, si quis sciret rationes impositionis
10 nominum, nulla talia essent pure synonyma, ut lapis et petra non sunt omnino synonyma, sic nec nomen diffinitionis et nomen diffiniti; generaliter autem omnes forme accidentales sunt denominativa et actualiter denominant, ut concretive inexistunt. Unde omnia nomina
15 connotancia subiectum et sibi accidentaliter inexistens vocantur denominativa, ut quantum, quale, magister, artifex, dominus, et similia connotancia accidens in aliquo. In tercio gradu sunt omnia genera, ut innuit
F. 194^r Aristoteles | 7° Phisicorum 31°, ubi dicit genus esse
20 tacenter equivocum, et ponit triplices gradus equivocorum secundum sententiam hic positam.

Est autem triplex ratio, quare genera dicuntur equivoca. Prima, quia habent diversas rationes in suis subordinatis speciebus. Secunda est, quia significant species
25 disparium perfeccionum essentialium eciam secundum speciem. Et tertia, quia est quedam analogia inter genus et suam speciem, cum species presupponit suum genus, sicut accidens presupponit suum subiectum, et quelibet creatura Deum. Ideo dicit Philosophus, quod propter

Three ways in which genera are equivocal:

I. According to their different relations to the species contained in them.

II. Because they include species which differ as to their

9. *Cod.*: ἰποϙ ἡϝη ἡϝη nom.

18. *Cod.*: aliquo^o obliq^o, aliquo ab altera manu.

19. *Cf.* Arist. Nat. Ausc. VII 4, 11 (*Ed. Paris. II 340, 17*). *Καὶ σημαίνει ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οὐχ ἔν τι, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο λανθάνει πολλά, εἰσὶ τε τῶν ὁμωνυμίων αἱ μὲν πολὺ ἀπέχονσαι, αἱ δὲ ἔχονσαι τινεὶ ὁμοιότητα, αἱ δ' ἐγγὺς ἢ γένει ἢ ἀνελόγῃ, διὸ οὗ δοκοῦσιν ὁμωνυμία εἶναι, οὐσαί. Cf. editionem Venetam Physicorum VII summae quartae sectiones 30—31, vol. III, p. 151.*

29. *Cf.* Arist. Nat. Ausc. VII 4, 9 (*Ed. Par. II 339, 47 ss.*): "Ἐτι δεκτικὸν οὐ τὸ τυχόν ἐστίν, ἀλλ' ἐν ἐνὸς τὸ πρῶτον. Ἀλλ' ἄρα οὐ μόνον δεῖ τὰ συμβλητὰ μὴ ὁμῶνυμα εἶναι ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχειν διαφορὰν, μήτε ὃ μὴτ' ἐν ᾧ; λέγω δὲ οἷον χρῶμα ἔχει [διαφορὰν ἢ] διαίρεσιν. Τοιγαροῦν οὐ συμβλητὸν κατὰ τοῦτο, οἷον πότερον περρωματίστια μᾶλλον, μὴ κατὰ τι χρῶμα, ἀλλ' ἢ χρῶμα, ἀλλὰ κατὰ τὸ λευκόν — et ex Commentatoris verbis haec (*Ed. Veneta Phys. VII summae quarta*

appropriate
perfections.
III. Because of
a certain
analogy
between genus
and species.

diversitatem in genere non sufficit unitas generis ad hoc
quod aliqua comparentur in illo, ut nichil est magis
album quam reliquum est nigrum, eo, quod commune,
in quo primo conveniunt, est genus coloris, et multo
magis passiones, privativa, et potencia non sunt sic
comparabiles ad invicem, ut nichil est magis magnum,
quam reliquum est parvum, et sic de similibus, quamvis
unum se habeat analoyce in suo genere, sicut reliquum in
suo genere; quamvis enim eadem sit ratio animalis gene-
ralis in homine et in asino, tamen alia est ratio animalis
specialis in homine, et alia ratio animalis specialis in
asino. Et utraque istarum rationum est causa, licet non
proxima, quare animal dicitur de homine et asino. Nam
quia homo est animal rationale, ideo est animal; sed
primo, quia substantia animata sensibilis, ideo est animal.
Animal ergo secundum diversas rationes convenit suis
speciebus, et sic non pure univoce, ut species specialissima.

Secunda causa sic intelligitur: quodlibet genus habens
propriam differenciam habet unam positivam supereminentem,
et aliam defectivam sibi oppositam, et differencia
positiva constituit speciem perfectissimam, que mensurat
alias species in perfeccione, secundum quod plus elon-
gantur vel appropinquant illi speciei in perfeccione; ut
rationale est substantialis qualitas, constituens cum
genere speciem hominis, et ut alia species animalis plus
similatur speciei hominis, est perfeccior, et, ut plus
elongatur, est imperfeccior. Et sic est de speciebus
quorumcumque aliorum generum. Non enim est possi-
bile, quod alique due species sint omnino paris per-
feccionis essentialiter, quia pereunte gradu et ordine
periret constitutio generis, quod oporteret fundari in
ordine suarum parcium subiectivarum, sicut oportet
continuum fundari in ordine parcium quantitativarum.
Ex quo patet, quod genus quadam prioritate nature

9, 10. generalis in — rationalis ab altera manu in margine codicis
suppletum. 25. Cod.: "plus alis silat².

sect 29) . . . et hoc intendebat, cum dixit verbi gratia quoniam
in colore etc., id est, quoniam color non coniungitur cum colore
secundum quod est color tantum, quoniam color dividitur per
differentias attributas colori divisivas; et istae differentiae sunt
diversae secundum formas et subiectum; nisi comparatio cadat
inter illa duo in eadem specie coloris, quoniam in istis potest
esse comparatio et coniunctio, verbi gratia in duobus albis quon-
iam possibile est dicere alterum esse albius reliquo, aut similiter.

participatur sue speciei in perfecciori, ut natura hominis secundum Philosophum secundo Phisicorum 24° est finis omnium aliarum specierum animalium, mensurans illas, tamquam media ordinata ad finem. Ideo philosophicum est ponere, quod, cum homo sortitus fuerit suam perfeccionem ultimam, quod tunc cessabit omnes species rationabilium, et salvabitur totum genus animalis perfeccius in homine, quam existentibus multis speciebus. Unde, sicut non perficit regnum, quod sint naves eius
 10 aut cetera instrumenta, nisi de quanto necessaria sunt homini navigacio, equitacio et similia, sic non perficitur mundus per hoc, quod sunt bestie, nisi de quanto sunt necessarie homini ad esum, excercicium vel doctrinam, et ita sciendum est de generibus accidencium quorum-
 15 cumque, ut motus celi est perfectissimus motus simplex; ideo cessante illo cessabunt alii simplices, et manebit eternaliter motus perfectissimus, quo spiritus quiete fertur in Deum.

Tercia causa sic ostenditur. Genus generativum prius
 20 naturaliter inest generi medio, quam speciei specialissime, igitur illud genus intermedium prius naturaliter est genus generativum, quam species specialissima est genus generativum, et per consequens genus generativum secundum quandam analogiam dicitur de illis, quia prius de genere
 25 intermedio, et mediante illo de specie supposita, ut in exemplo, prius naturaliter est substantia incorporea substantia, quam est homo vel aliqua alia species substantia, quod patet sic: prius naturaliter est substantia incorporea, quam est homo, et quam primo naturaliter
 30 est substantia incorporea, tam primo naturaliter est ipsa substantia, ergo prius naturaliter est substantia incor-

1 Cod.: speciei in perfecciori ultra hoc quod participatur sue speciei.
 11-13. navigacio, equitacio — necessaria homini *ab altera manu in marine cod. suppletum.* 20. Cod.: ἵε ἡοὶ γῆι.

2. Aristot. Nat. Ausc. II 2, 6 (Ed. Par. II 263, 31): Ἐπει δὲ ποιεῖσθαι αἱ τέχναι τὴν ὕλην, αἱ μὲν ἀπλῶς, αἱ δὲ ἐξ ὁμογεν. καὶ χρῶμεθα ὥς ἡμῶν ἐνεκα πάντων ὑπαρχόντων (καὶ ἐν γὰρ ποῦς καὶ ἡμεῖς τέλος διχῶς γὰρ τὸ οὐ ἐνεκα εἰρηναῖα δὲ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας) δύο δὲ αἱ ἀρχαὶ τῆς ὕλης, quae verba Averroes hunc in modum commentatur summae secundae cap. III (sectione 24). Et intendebat, quod finis dicitur duobus modis, aut sicut dicimus, quod forma est finis materiae, et illud, ad quod pervenit res, est finis rei: et secundum hoc dicimus, quod homo est finis rerum creaturarum propter ipsum.
 10. Gen. 1, 2,

porca substantia, quam homo est substantia. Et idem est argumentum de quolibet genere generalissimo respectu sui generis et speciei supposite. Et patet triplex ratio analogie generis. Quodsi obicitur, cuiuslibet speciei individuum esse reliquo perfeccius, concluditur conclusio,⁵ cum impossibile sit individua contineri sub specie, nisi constituent quendam ordinem constituendi perfeccionem speciei, ut generaliter totum est perfeccius sua parte. Verumtamen iste perfecciones in hoc differunt a perfeccione essenciali specifica, quod quacumque perfeccione¹⁰ eiusdem speciei signata perfecciones finite quo ad nos eiusdem speciei vel equivalerent vel excederent speciem | F. 19⁵ datam; in perfeccionibus autem diversarum specierum nulle nobis finite equivalerent vel excederent perfeccionem speciei superioris, et specialiter in genere substantie,¹⁵ ubi sunt species et difference perfecte, ut quotlibet elementa non valerent unum mixtum, et quotlibet plante non valerent unum animal, sicut et quotlibet bestie non valerent unum hominem, et sic de ceteris; sed secus est de igne et ceteris omogeniis quibuscumque.²⁰

14. cederet post ex ab altera manu in margine codicis suppletum.

CAPUT TERTIUM.

Consequenter restat videre, que analogia regulariter impedit rationem generis loyco, et que non. Constat namque ex predictis, quod esse generativum est analogum, et constabit, quod nec ens in sua maxima communitate, nec accidens est genus logicum, cuius potissima causa est analogia. Ideo distingwendo genus ambiguum, de quo Lincolniensis primo posteriorum capitulo 5°, a genere loyco, cuius generativum est quodlibet predicamentum, ut dictum est superius in universali sermone de genere, videndum est, quomodo stabilietur genus loycum.

Genus as a logical conception; the relations of the general to the particular.

Quod autem analogia non impedit, probatur primo ex hoc, quod omne generativum prius naturaliter inest communior sibi pro priori et natura priori, quam natura posteriori, quia non posset inesse speciei, nisi mediante suo genere, ut patet ex predictis; aliter enim eque immediate foret species specialissima genus generativum, sicut aliquod genus intermedium, quod est contra rationem immediacionis esse. Ideo supponendo illud ex dictis, et capiendo secundum modernos theologos, quod Deus posset producere totum genus substantie corporee sine substantia incorporea, quamvis forte hoc sit impossibile, adhuc patens est ponentibus mixtum non posse esse sine elementis componentibus, quod genus corporum simplicium sit prius naturaliter genere corporum mix-

Proof; this is shown in I. the whole range of generation (omne generativum);

7. Cf. Commentaria Roberti Lincolniensis in libros Post. Arist. 5 (Ed. Ven. f. 5): *Si vero subiectum conclusionis sit repertum actualiter in his, in quibus possibile est per naturam suam universaliter, aut ipsum est universale univocum penitus, aut ipsum est universale ambiguum dictum, scilicet de suis inferioribus secundum modos diversos, ut puta secundum prius et posterius vel secundum fortius et debilius; si itaque ipsum sit universale ambiguum, ipsum est innominabile nomine uno univoce.*

torum, et tam necessario causans ipsum, sicut substantia causat accidens. Ergo talis analogia non tollit rationem generis loysi, et evidencior est predicacio de corpore inanimato presupposito ad corpus animatum, et de corpore sensibili presupposito ad corpus intellectivum,⁵ et ita de aliis gradibus naturalibus generis ad speciem et speciei ad speciem *specialissimam*.

II. in figures; Item de numeris videtur, quod prius naturaliter sit quantitas discreta, quam continua, et cum ille sunt difference ex equo dividentes genus quantitatis, sicut¹⁰ faciunt omnes proxime difference suum genus, videtur, quod non repugnat per se esse in eodem genere cum hoc, quod unum per se causa alterius prius participet eodem genere. Antecedens patet ex hoc, quod non potest esse substantia continua, ut purum corpus, nisi¹⁵ esset quantitas discreta. Sed econtra quantitas discreta posset fundari in substantiis, in divisionibus, sive punctalibus ut sive multiplicati, ut angulus, cum hoc, quod non esset quantitas continua; quia, si non est natura corporea, tunc non est quantitas continua,²⁰ et istam conclusionem diffuse declarat Boecius in principio Arismetice sue, ostendens, quod arismetica ratione numeri, qui est subiectum arismetice, est prior, ut iure, quam aliqua alia scientia doctrinalis; nec hoc vertitur in dampnum loquendo de numeris, qui sunt res²⁵ rationis, ut numerus ydearum vel aliarum veritatum eternarum. sed et loquendo de numeris, quibus substantie constituunt formaliter multitudinem existentem. Videtur etiam patere.

III. in qualities: Item de qualitatibus est conformis ratio; nam que-³⁰ libet qualitas superaddita, cum resultat ex prima, presupponit primam tamquam suum principium, sicut

7. specialissimam addidi. 15. Cod.: pū corq verba suspecta.
18. post ut in cod. lacuna decem fere litterarum.

22. Cf. Boetius de Arithmetica I 1 (Migne Cursus Patrol. vol. LXXIII 1082 A): Quae igitur ex his (scil. disciplinis) prima discenda est, nisi ea, quae principium matrisque quodammodo ad ceteras obtinet portionem? Haec autem est arithmetica. Haec enim cunctis prior est, non modo quod hanc ille huius mundanae molis conditor Deus primam suae habuit raciocinationis exemplar, et ad hanc cuncta constituit, quaecumque fabricatur ratione, per numeros assignati ordinis invenire concordiam; sed hoc quoque prior arithmetica vocatur, quod quaecumque natura priora sunt, his sublati simul postiora tolluntur. — Inde Wiclifii verba: aut iure;

accidens presupponit suum subiectum; ergo talis analogia non excludit rationem generis loyco, cum taliter analogia sunt in eodem genere. Et si fingatur Deum de potencia absoluta posse signare qualitates secundas sine primis, eo, quod ideo ingrediuntur earum compositionem: adhuc stat ratio de numeris, figuris, de proporcionibus et quotlibet similibus. Deus enim de potencia sua absoluta non potest signare quaternarium, nisi presupponit duos binarios alterius speciei, et sic generaliter species numeri minoris est prius natura, quam species numeri maioris, et conformiter triangulus est prima figura, quam oportet cadere in compositione quadrati, si est, et quadratum in forma pentagoni, et sic in infinitum, non autem econtra, specialiter secundum ponentes compositionem continui ex non quantis; secundum illos enim F. 195⁴ stat triangulum esse *sine* | quadrato et quadratum sine pentagono, et sic de ceteris.

Et de quotlibet proporcionibus est par ratio, quia proportio equabilitatis est prima omnium, a qua omnis inequalitas procedit, et minor proportio presupponitur ad maiorem, sicut minor substantia ad maiorem, et nedum hoc, sed relacio unius generis intermedii presupponit relacionem alterius generis intermedii, ut omnis relacio fundata in qualitate presupponit relacionem fundatam in quantitate, cum tales relaciones presupponant sua fundamenta, et quantitas sit prius qualitate.

IV. in proportions.

Propter talia videtur michi, quod sufficit ad rationem generis logici, quod sit natura positiva multis speciebus communicata sine participatione sue essencie secundum magis et minus, et illam ultimam differenciam intellexi superius per „univoce communicari”. Quamvis autem in qualibet supradictarum rationum includitur altissima difficultas, tamen sufficit hic declarare univocationem sufficientem et requisitam pro genere, sicut eciam omnes substantie conveniunt in hoc, quod nullum illorum est reliquo magis suum genus, quam quodlibet eiusdem generis, quia nulla essencia vel natura suscipit ad istum sensum magis aut minus. Sed sicut Deus est magis ens, quam substantia, sic substantia est magis ens, quam accidens, et unum tale reliquo magis accidens; non sic autem de supremo genere loyco. Patet illud sic: eo

Genus logically considered is a positive idea in which many species share, but there is no more or less in the participation.

16. sine *addidi*. 20. *Cod.*: proportio *bis*. 30. *Cod.*: intellexi prius superius. 31. eciam | *cod.*: enim.

Three difficulties as to the limitation concerning more and less.

ipso, quod aliquod est genus alteri, est ipsum sibi substancialiale vel essenciale, et nullum tale potest participari secundum magis et minus; ergo nullum tale genus potest secundum rationum sue essencie participari suis per se inferioribus secundum magis et minus; patet ex ratione generis.

I. If a substance admits of more or less, this is not with regard to its essence but to an accident.

Sed contra istud tripliciter. Primo sic. Aliqua substancia est reliqua magis substancia, ut patet de substancia prima, ut in Predicamentis, capitulo de substancia. Ergo stat genus loycum communicari secundum magis 10 et minus. Item qualitas, relacio, accio, passio secundum autores suscipiunt magis et minus; ergo stat cum ratione generis logici, quod suscipiat magis et minus. Item precipue tante est quecumque substancia ens, quante est substancia; sed aliqua substancia est reliqua magis 15 ens, ergo aliqua substancia est reliqua magis substancia.

Ad primum dicitur, quod substancia, sicut et quodlibet aliud genus, habet preter rationem sibi essencialem, passionem vel proprietatem sibi accidentalem, et secundum illam potest suscipere magis aut minus; non 20 autem secundum essencialem rationem, ut ratio posterior substancia et quasi passio sibi inseparabiliter accidentaliter est per se subici accidentali absoluto, ut patet post, et secundum hoc sicut secundum subieccionem predicacionis est prima substancia maxime substancia, 25 ut dicit Philosophus, id est magis substat accidenti vel predicacioni.

II. Quality may be more or less manifest, but in its essence it remains the same.

Et per hoc patet ad secundum. Nam qualitas quo ad intensionem et remissionem, que est eius passio, suscipit magis et minus, cum una sit magis longa vel lata; sed 30 nullum istorum generum suscipit quo ad rationem eius essencialem magis aut minus.

III. 'Ens' may be used for genus or for its species.

Ad tercium dicitur, quod iste terminus „ens” potest supponere simpliciter pro genere vel eius specie, et sic est propositio vera. Si autem analoyce supponat, tunc 35 false implicatur equalitas inter rationem generis et rationem transcendentis, que non potest esse, cum non potest esse equalitas vel propria comparacio inter unam

38. *Cod.*: compacio.

8. Cf. Aristot. Cat. III 7 (*Ed. Par. I 3, 34 ss.*). „Ετι αἱ πρῶται οὐσίαι, διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκείσθαι, καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι, ἢ ἐν αὐταῖς εἶναι, διὰ τοῦτο μάλιστα οὐσίαι λέγονται” 26. Arist. Cat. III 7. Cf. *notam praecedentem.*

speciem et aliam eiusdem generis. Et ex isto patet, quod non sequitur: Substantia incorporea est prius natura substantia, quam homo est substantia, ergo substantia incorporea est magis substantia, quam homo est substantia. Prioritatem enim nature, sicut et essentialis maioritas perfectionis dicit maiorem entitatis sic, quod proportionaliter ut aliquid est reliquo perfectius est ipsum magis ens, ita, quod summe ens est Deus, et gradatim alia, ut sunt ipso plus aut minus participancia — Deus enim, ut copiosius vel minus copiose communicat bonitatem suam creaturis, quibus illabitur, facit eas proportionabiliter magis et minus entes. Ipse enim est metrum aliis, ut sint, et ut tante sint.

Videtur tamen quoddam loycis calumpniabile, quod res, ut sunt Deo propriiores in essentiali perfectione, sunt magis entes, et, ut sunt distanciores, sunt minus entes. Nam quilibet creatura creatur infinitum distare a Deo quo ad perfectionem essentialem, cum Deus sit qualibet creatura infinitum perfectior; tante enim Deus distat a qualibet creatura in perfectione essentiali, quante distaret, si infinitum magna latitudo perfectionis essentialiter esset intercese † | creatura, sed tunc infinitum distaret; ergo modo, ut dicit Augustinus

Nec proxima res Deo distaret ab eo in perfectione essentiali, sed eadem res numero posset nunc plus et nunc minus distare a Deo per creacionem aut annihilacionem, et per idem nunc posset esse maior proportio perfectionis Dei ad perfectionem creature, et nunc minor, sicut de proportione distancie situatis.

14. Cod.: q'daⁿ quibusdam? 22. locus corruptus; fortasse inter se et creaturam legendum. 23. post Augustinus in cod. lacuna sex fere litterarum.

There can be no comparison properly speaking (propria comparacio) between one species and another within the same genus; therefore none between corporal substance man and incorporeal substance (God).

Doubt; whether a thing is more a being (magis ens) the nearer it is in essential perfection to God.

CAPUT QUARTUM.

Neither being
nor accident in
its widest sense
is a genus
logically.

Being is not a
genus:

I. Because it
does not
express a
quiddity.

Ex istis facile est videre, quod nec ens, nec accidens in sua maxima communitate sit genus loycum, quamvis utrumque illorum sit genus ambiguum.

De ente ponuntur communiter triplices rationes. 5

Prima ad hoc, quod sit genus loycum, oporteret quod diceret quiditatem sui subiecti; sed non sic facit ens in sua maxima communitate respectu alicuius, ideo nulli est, ut sic, genus loycum; maior patet ex descriptione generis, quam ponit Porphyrius capitulo 2° 10 et Aristoteles Topicorum; et concordantur omnes philosophi, quod genus predicatur in quid; aliter enim non esset pars quiditativa sue speciei; et minor patet ex eo, quod de nullo scitur per hoc, quod est ens, nisi questio „si est” de eodem, et cum illa distinguitur generaliter 15 a questione „quid est” de omni habente quiditatem sui subiecti, quia tunc per hoc, quod est ens, innotesceret quid aliud esset, ab alio diffiniendo, quod est impossibile, cum omne singulare convenit in esse cum quolibet.

II. Any genus
must be
differentiated;

Secunda ratio sumitur ex eadem radice. Nam omne 20 genus natum est habere duas differentias sue divisionis et speciei constitutivas, sed sic non potest ens habere

9. Cod.: porq. 15. Cod.: deod'. 21. Cod.: sui.

10. Cf. Porphyrii Phoeniceii Introduct., cap. 2 (*In editione Aristotelis Veneta, 1552, p. 1^a et 2*): *Tripliciter igitur cum genus dicatur, de tertio apud philosophos sermo est: quod etiam describentes assignaverunt, genus esse dicentes, quod de pluribus et differentibus specie in eo, quod quid est praedicatur, ut animal. . . . Quare de pluribus praedicari dividit genus ab iis, quae de uno solum eorum, quae sunt individua, praedicantur. Hoc vero, de differentibus specie, separat ab iis, quae sicut species praedicantur, vel sicut propria. In eo autem, quod quid est, praedicari dividit a differentiis et communiter accidentibus . . . et Aristot. Top. I 4 (5), 6 (Ed. Par. I 175, 8 sq.): Γένος δ' ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.*

in sua maxima communitate; ergo non potest esse
genus logicum. Maior patet ex hoc, quod nullum genus
potest principiari species diferentes, nisi formaliter per
differencias, et certum est, quod si deficiant difference
5 complete divisive, tunc foret una pars subiectiva generis,
que non esset species, ut si esset animal, quod non
esset rationale vel irrationale, tunc oporteret ponere
speciem animalis, quod non communicaret cum rationali
vel irrationali; et cum illa species plus convenit cum
10 una illarum specierum, quam cum altera, relinquitur,
quod alia sit differentia communis date speciei et alteri,
licet differenter, sicut a nobis plurimum ignote. Et
minor rationis patet sic: Omnis differentia generis dicit
aliquid extra rationem eiusdem generis, et implicat
15 ipsum habere contrarium, a quo differt; sed nichil
potest esse extra rationem entis, sicut nec ens potest
habere contrarium, ergo ens in sua maxima communitate
non potest habere differentiam. Nam rationale, etsi
non dicat accidens, dicit tamen formam substantialem,
20 que non est per se in genere substantie, et ita generaliter
quolibet differentia substantie corporee dicit
partem qualitativam talis substantie, que est extra tale
genus; ymo differentia substantie generalissime dicit
actum et potenciam, que est extra genus substantie, et
25 ita est de omni genere accidentis, quod dicit suum
subiectum; sic enim non potest esse de ente, cum a
nullo potest ens simpliciter differre, ergo etc. Non enim
posset ens simpliciter habere nisi non-ens intelligibile,
ergo ens simpliciter a nullo potest differre. Patet hoc
30 ex dictis, quod ens est communissimum intelligibile,
sed commune sibi et suo differenti foret communius,
si aliquod poterit esse tale. Ideo patet nullum posse
esse tale.

Ex istis incidentaliter patet, quod nec transcendens,
35 nec Deus potest diffiniri. Patet sic: nichil potest diffiniri,
nisi quod potest habere genus et differentiam; sed
neutrum istorum potest habere genus et differentiam, ergo
neutrum istorum potest diffiniri. Si enim Deus haberet
genus, tunc illud genus esset ipso prius requisitum ad
40 suum esse, et si haberet differentiam, tunc non esset
summe simplex, sed includeret in se possibile et actuale,
a quibus caperentur ille difference, quod est impossibile.

and the
difference
implies a
contrary in
which it does
not share; but
the contrary of
being is that
which does not
exist.

Hence neither
the
transcendental
nor God can
be defined.

Et si obicitur, quod Deus differt a creatura, ergo aliqua differencia differt a creatura, dictum est, quod equivoce loquuntur philosophi de differencia, scilicet qua efficienter, et qua formaliter unum differt a reliquo.

Difference is of three kinds, as Porphyry says.

Differencia, per quam unum differt a reliquo, capit 5 triplicem subdivisionem secundum Porphyrium: vel quod sit substancialis qualitas, per quam substancialiter una species differt a reliqua; et illa est proprie unum quinque universalium. Vel quod sit passio vel proprietas, in qua res unius speciei differt de tanto a reliqua. Vel tercio, 10 quod sit accidens separabile, per quod efficitur non solum res diversarum specierum, sed res eiusdem speciei accidentaliter distinguuntur ab invicem; scilicet uno | tali F. 196⁴ differt aliquid formaliter a reliquo. Ideo omnis differencia formalis est relacio equiparancie in re, fundata in re 15 differente, cum sit formaliter unum differre a reliquo. Et talium relacionum alia est realis, quando habet in subiecto fundatum distinctum; aliqua autem est solum relacio rationis, quando caret fundamento distincto a subiecto, et tales sunt quotlibet difference in Deo, quas 20 patet non ponere in eo multiplicitem aut compositionem. Differencia autem primo modo dicta reducitur ad diffinitionem, quam cum Deus non potest habere, patet, quod non potest diffiniri. Nec per idem genus generativum describitur, cum per posteriora, que sunt nobis nociora; 25 et per idem sequitur, quod nec Deus, nec ens analogum habet passionem, ut verbum et creativum non sunt passionem entis et Dei, scilicet ut passionem; et per idem nichil predicatur essentialiter vel per se de Deo, sed proportionalia habet. Tercia ratio, quare ens non est 30 genus, tacta est superius, scilicet, quod ens equivoce communicatur suis inferioribus secundum magis et minus, quod alienum est a genere loyco.

* * *

10. *Cod.*: a reliqua.

6. Cf. Porphyrii introduct. Cap. IV (*Ed. Aristotelis Veneta I 5*): *Differentia vero et communiter et proprie et propriissime dicatur. Nam communiter quidem differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate differt quocumque modo, vel a se ipso vel ab alio . . . Proprie autem differre alterum ab altero dicitur, quando inseparabili accidente (Wiclif: passio vel proprietas) alterum ab altero differt. . . . Propriissime autem differre alterum ab altero dicitur, quando specifica differencia differt.*

CAPITULI QUARTI APPENDIX.

Quod autem ens sit ambiguum, ut dicit Lincoliensis, et Aristoteles loquitur 7° Phisicorum 31°, probatur sic: ad esse talis generis sufficit quod sit quomodolibet
5 univoce communicatum speciebus . . .

1. *Verba* Quod autem — speciebus aliquot lineis post a genere loyco scripta sunt, reliqua pagellae parte vacante. In margine vero leguntur haec ad probatur sic adpicta: Vide de isto, primo libro 9 (id est distinctione), numero distinctionis non addito. Sed ex toto opusculorum Wicliffi, in hoc codice exhibitum ordine coicere licet, Wicliffium nos relegare ad Tractatum de Ente in communi, cuius liber primus inde a folio 158 usque ad 167^a legitur. Ex huius igitur libri cavite quarto afferre libet haec: Sed quatuor maneries (sic) dicitur genus loycum vel metaphisicum . . . Sed genus loycum subdividitur in tria membra; quia aliquod est secundum se genus, ut decem Categoriae, ut patet 5° Metaphisice, capitulo 7°. Sunt enim forme simplices positive per se intente a natura . . . Secundo modo dicitur analogice partitum per se speciebus esse genus illis, ut ens secundum Lincoliensem primo Posteriorum capitulo 5° est genus omnibus categoriis etc. etc. 2. Lincoliensis cf. supra pag. 9 et passim 3. Cf. Aristot. Nat. ausc. VII 4, 11 (Ed. Par. II 340, 17 ss.): Καὶ σημαίνει ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οὐχ ἓν τι ἀλλὰ παρὰ τοῦτο λανθάνει πολλά· εἰσὶ τε τῶν ὁμωνυμιῶν αἱ μὲν πολὺν ἀπέχουσαι, αἱ δὲ ἔχουσαι τινα ὁμοιότητα, αἱ δ' ἐγγὺς ἢ γένει ἢ ἀναλογίᾳ, διὸ οὐ δοκοῦσιν ὁμωνυμία εἶναι, οὕσαι. Πότε οὖν ἕτερον τὸ εἶδος, ἢ ἐν ταὐτῷ ἐν ἄλλῳ ἢ ἂν ἄλλο ἐν ἄλλῳ; quae verba Averroes hunc in modum commentatur (Ed. Ven. IV, fol. 151): equivocorum autem alia sunt diversa in se, alia sunt maxime diversa in se; et in istis non latet ex definitionibus, quod nomen est equivocum; in aliis vero est quaedam ambiguitas et latent aliquantulum, sed tamen non sunt propinqua illis; alia vero sunt valde propinqua, aut in genere, aut in comparatione . . . cum ista ambiguitas in diversitate specierum sit propter propinquitatem naturarum ipsarum; quando igitur erit species diversa a specie? Id est, quando igitur erunt duae naturae ambiguae duae species . . . etq[ue]sq[ue].

CAPUT QUINTUM.

F. 197

Formal
meaning of the
concept,
'substance'.
Is there a self-
existent
substance?

Habito ex predictis, quod primum omnium decem generum est substantia, restat videre, quæ sit eius ratio, secundum quam est formaliter substantia, et videtur, quod non per se esse, nec per se substare accidentibus 5 absolutis vel respectivis, nec substare forme substantiali.

Primum non dabitur propter tria: Primum, quia tunc potissime competeret Deo genus substantiæ; consequens impossibile, quia tunc esset divinitas quiditative componibilis ex genere et differentia ipsa prioribus, et sic 10 esset posterior in natura suo genere, quod esset causa finalis univoce participatum a Deo et aliis creaturis. Consequens impossibile ex declaratis tractatu primo; et consequentia patet ex hoc, quod Deus maxime est 15 per se ens.

Secundo videtur, quod nulla creatura sit per se ens, quia si innititur veritati sermonis, videtur sequi, si substantia per se est, ergo ipsa est causa, quare est; et per consequens est causa sui ipsius; et si excludimus causam communem ab alio, sic quolibet substantia 20 habet Deum causam, et omne corpus habet materiam et formam cum quolibet partibus quantitativis ipsum causantibus. Si excludimus parcialem inexistentiam, solus mundus maximus est substantia, quia omne aliud substantiale est eius pars, vel saltem solum angeli sunt 25 substantiæ. Si excludamus formalem inherenciam, tunc contingit accidentibus eucaristiæ, et vacuo infinito ratio substantiæ, quia illa possunt naturaliter per se esse, ut creditur.

Tercio videtur, quod veritates eterne sint potissime 30 substantiæ, quia illa sunt entia, quæ non possunt inherere formaliter substantiis, ut patet de negacionibus,

9. *Cod.*: esse. 17. *Cod.*: virtuti et in margine veritati.

13. *Cf. notam in fine capitis quarti.*

de potentiis, pretericionibus et futuricionibus cum aliis veritatibus, quas claudit contradiccionem non esse; sed omnes substantie sunt create, ut hic supponitur, ergo nulle substantie habent talia accidentia illis formaliter
 5 inexistencia. Et confirmacio istius rationis est, quod ydee, que sunt rationes exemplares, vocantur substantie tam aput antiquos quam aput modernos, quia aliter non essent universalia in genere substantie, nec forme
 10 exemplares creatrices, ut dicit Lincoliensis primo posteriorum 7° et Augustinus conclusione 47, quia indubie ydee non sunt forme accidentales; nec dubium, quin sunt veritates tales eterne, ut patebit posterior; et vocantur forme ab Augustino, ubi supra, quia illis
 15 formantur exemplariter res adextra; Deus enim non potest producere rem adextra, nisi secundum eius producibilitatem.

Nec secunda ratio valet propter multa. Primo per hoc, quia per se substare accidentibus absolutis videtur accidere angelis et aliis multis substantiis, cum stat sine
 20 contradiccione spiritum talem esse sine qualitate vel quantitate sibi accidentali et a pari sine accidente respectivo.

Secundo supposito, quod substantia non possit esse sine tali accidente, adhuc prius naturaliter est quam substat tali accidenti, vel quod habet aptitudinem ad
 25 substandum tali accidenti; ergo cum non sit prior sua ratione, patet, quod hec non est ratio substantie, quia est formaliter substantia.

Confirmacio tercio est per hoc, quod nulla passio posterior subiecto est ratio, quia subiectum est illud

9. Cf. Commentaria Roberti Lincoliensis in libros Posteriorum Aristotelis cap. 7 (Ed. Ven. f. 7): *Cognitiones enim rerum causandarum, que fuerunt in causa prima, eternaliter sunt rationes rerum causandarum et cause formales exemplares, et ipse sunt creatrices, et hec sunt, quas vocavit Plato ydeas et mundum archetypum, et hec sunt secundum ipsum genera et species et principia tam essendi quam cognoscendi; quia cum intellectus purus potest in his defigere intuitum, in istis verissime et manifestissime cognoscit res creatas, et non solum res creatas, sed ipsam lucem primam, in qua cognoscit cetera.* 10. Non extant „conclusiones” Augustini, sed quae hoc loco a Wiclifio commemorata esse videntur, inveniuntur in opere eiusdem viri sancti De Diveris Quaestionibus XLVI (non XLII) (Migne XL, col. 30): *Sunt namque ideae principales formae quaedam, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quae ipsae formatae non sunt, ac per hoc aeternae ac eodem modo sese habentes, quae in divina intelligentia continentur.*

quod est, cum substantia sit prior suo accidente separabili et inseparabili congregacione, diffinicionem ex 7° Metaphisice. Nec valet dicere, quod hec sit ratio cognoscendi, et non essendi ratio; tum, quia cuiuslibet accidentis ratio est ratio cognoscendi substantiam, tum 5 etiam, quia ratio essendi est invenibilis, cum hoc genus sit plene causatum ex suis principiis, et per consequens habet rationem a priori.

Nec valet ratio tertia, cum solum competit materie vel subiecto forme substantialis, ut est corpus, cum 10 tamen illa non sunt, nisi per reduccionem in genere; et sic nec intelligencia, nec forma, nec substantia composita esset proprie substantia, quod est impossibile responsioni. Nec valet intellectualiter, compositum sub- stare per suam materiam; quia adhuc prius natura- 15 liter competeret ratio substantie materie, et non nisi secundarie composito; nec intelligencie essent substantie, cum supponuntur esse simplices a tali composicione. Et idem non valet dicere, quod omnis substantia est composicio exacta et potencia, quia ratio predicta 20 primo competeret potencie, et ab illa deviaretur ad composicionem, quod non contingit generi substantie, ut patet ex dictis et dicendis.

Meanings of
the word
'substance'.

Ideo pro ratione substantie in communi invenienda notandum secundum Grecos, quod substantia quadru- 25 pliciter sumitur, et proporcionaliter quodlibet ipsa inferius.

1. ὑπόστασις
subsistens;

Primo modo dicit posicionem, ex qua | res est per F. 197^v se existens, et illa vocatur in corporibus materia, corpus vel subiectum; in intelligenciis vero vocatur 30 nomine communi potencie intellectus possibilis vel

3. Cf. Arist. Metaph. VI (I. antiquis edd. VII) 1 5 (Ed. Paris II 538, 23 ss.): Δῖλον οὖν, ὅτι διὰ ταύτην (scil. οὐσίαν) καλεῖσθαι ἑκάστον ἐστιν. Ὡστε τὸ πρῶτως ὄν καὶ οὐτὶ ὄν ἀλλ' ὄν ἀπλῶς ἢ οὐσία ἂν εἴη (6) Πολλὰ γὰρ μὲν οὖν λέγεται τὸ πρῶτον· ὅμως δὲ πάντων ἢ οὐσία πρῶτον καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ χρόνῳ. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων κατηγορημάτων οὐδὲν χωριστόν, αὕτη δὲ μόνη. Καὶ τῷ λόγῳ δὲ τοῦτο πρῶτον, ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ ἑκάστον λόγῳ τὸν τῆς οὐσίας ἐνυπάρχον. 25, 26. Quadrupliciter. Verum septem substantie significationes a Wiclifo constitui apparet; qua de causa aut librarium lapsus esse putemus necesse est aut quatuor priores tantum veras substantie notas exhibere, reliquas tres ex iis esse, quae sensu translato substantiam denotent.

materia spiritualis, ut Avicbron dixit, quod omnis intelligencia componitur ex materia spirituali et forma, id est ex actu et potencia, cuius sententia est satis bona, cum claudit repugnanciam substantiam creari, nisi insit sibi secundum esse intelligibile potencia ad existendum; illa ergo potencia existendi, ut actuatur, existencia vocatur nominibus supradictis, et illa vocatur apud Grecos *ypostasis* et apud Latinos subsistens.

Secundo modo accipitur substantia pro actu essendi vel forma, qua res absoluta est illud, quod est, et illam vocant Greci *usiam* et Latini subsistentiam.

2. *οὐσία*
subsistentia;

Et tercio modo accipitur substantia pro unione istorum ad invicem, quam Greci vocant *usion* et Latini *superstans*, et solum tale est formaliter in primo genere predicamentali, et tota ista sententia patet 8° Metaphisice 3°.

3. *οὐσίον*
superstans;

Sed quarto modo accipitur substantia, ut est analogum commune ad quodlibet horum trium, et sic est analogum superius genere.

4. any meaning
analogous to
these;

Quinto accipitur analogice pro quacumque essentia vel natura sive creata sive increata; sic enim dicimus tres personas divinas esse eandem substantiam, dicimus etiam actum, relacionem et quodcumque per se in predica-

5. every being
(or nature)
created or
uncreated;

1. Avicbron (Avincebron), seu, quo nomine circumfertur, Salomon Ibn Gi'ebriol poeta Judaeus variis scriptis clarissimus, quorum versiones latinas mihi praesto non fuisse aegre fero. Ceterum cf. quae de hoc viro disputavi in editione tractatus Wiclifiani „De Compositione Hominis”, p. 24 not. 15. Quae in antiquis editionibus Metaph. 8, cap. 3 comprehenduntur ab his verbis incipiunt (Ed. Par. lib. VII, cap. II 1, vol. II 559, 1 ss.): Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ὡς ὑποκειμένη καὶ ὡς ὕλη οὐσία ὁμολογεῖται. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δυνάμις, λοιπὸν τὴν ὡς ἐνέργειαν οὐσίαν τῶν αἰσθητῶν εἰπεῖν τίς ἐστιν. Δημόκριτος μὲν οὖν τρεῖς διαφορὰς εἰσὶν οἰομένῳ εἶναι . . . φαίνονται δὲ πολλὰ διαφορὰ οὐσαι . . . sed Wiclif hoc loco verba Averrois respexisse videtur, qui Commentariorum in Aristotelis Phys. VIII sectione tertia docet haec (Ed. Ven. VIII, fol. 99): Et, cum dicit, Et substantia est subiectum etc., id est et intendit, quod substantia dicitur primo modo de illo, quod est existens per se, quod est subiectum aliis praedicamentis, et est compositum ex materia et forma: et dicitur alio modo de materia istius substantiae; et dico materiam illud, quod non est in actu aliquo demonstratum et est in potentia illius. Deinde dicit Et alio modo est definitio, id est substantia dicitur secundo modo de illo, quod significat definitio, scilicet forma . . . Deinde dicit, Et tertio modo illud, quod est ex istis etc., id est et substantia tertia illud, quod congregatur a materia et forma.

mento habere substantiam preter illa, que sibi accidentaliter insunt.

6. collectively; Sed sexto accipitur substantia aggregative pro multis collectis, ut populus, ecclesia, genere hominis et quotlibet similibus. 5

7. means or
power of acting
virtuously. Septimo vero accipitur pro divitiis, que subsunt virtuoso, ut sibi ministret ad opera virtuosa. Perfecta noticia equivocacionis signorum, cum debito intellectu signatorum est magna expedicio ad concipiendum distinctiones rerum, ut patet per Ursonem in ultimo Aphorismo; 10 sicut dictum est de substantia, ita dictum est de homine, animali et ceteris inferioribus substantia, ut post declarabitur, specialiter de homine, qui potest quadrupliciter intelligi.

The real
meaning of the
word lies in
the expression
superstantia. Istis premissis dico, quod ratio substantie est sub- 15 stare potencie et actui, sicut suis intrinsecis fundatis. Ideo, utendo termino latino, in suppositione simplici videtur mihi, quod congrue vocaretur superstantia, et talis secundum Boecium in commento solum est in hoc predicamento per se; principia autem eius, ut actus et 20 potencie, sunt per reduccionem in hoc genere. Nec refert, quibus verbis exprimatur ista ratio, dum tamen sane concipitur; ut alii exprimunt istam rationem per se, alii per dici proprie, principaliter et maxime, ut habet textus Philosophi capitulo de substantia. Sub- 25 stantia enim proprie est, cum sit res absoluta ab inherencia, cuiusmodi non sunt accidentia, que non habent esse nisi inherere, cum omnia sint modi substantiarum. Ideo dicitur proprie substantia, et principaliter dicitur, cum potencie et actus non sunt com- 30 pleta encia, sed incomplete, ut constituunt totum, quod

10. De Ursonis scholastici Aphorismis cf. quae disputavit Lechler, *Trialog*, 87 not., cuius verba expressimus in editione nostra tractatus *De Compositione Hominis*, p. 71, not. 19. Fortasse alludit Wiclif ad Boetii verba in libro III *Commentariorum in Porphyrium* facta (*Migne Coursus Patrol.* LXIV 108 D): *Superius posita descriptio ordinem a generalissimo usque ad individua praedicationis ostendit, in qua quidem substantia generalissimum dicitur genus, quoniam praeposita est omnibus, nulli vero ipsa supponitur, et solum genus propter eandem dicitur causam* (= Wiclif solum in predicamento per se). 25. Textus. Nimirum ex *Categoriis* (cap. 3 (5) 1) haustus est locus a Wiclifio commemoratus (*Ed. Paris.* I 2, 39 ss.): *Ὅμοιοι δὲ ἔσονται ἡ ἀρχαιότητις τοῦ καὶ πρῶτως καὶ μέλλουσι λεγόμενῃ, ἢ μήτε καὶ ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινι ἔσται.*

est principaliter intentum a natura. Et maxime dicitur quo ad omnia ista tria, accidens, actus vel potencia, et ens per se completum. Unde et maxime dicitur esse in noticia hominum, cum nemo cognoscit accidens, nisi precognoscendo substantiam, cui accedit modus accidentalis, nec aliquis cognoscit potenciam vel actum, nisi precognoscendo per se existens, et transmutacionem de verbo esse in aliud, ut cognoscendo creacionem angeli vel eius mutabilitatem, cognosco in ipso potenciam et actum; et ita generaliter de omni substantia.

Ex istis patet, quod substatere accidentibus, sive absolutis sive respectivis, non est ratio generis substantie, sed aptitudo ad per se substandum est eius passio posterior genere substantie. Verumtamen non est possibile substantiam esse sine suo accidente, cum Deus non potest servare angelum sine infinitis habitudinibus respectivis eius ad alia, nec sine qualitate accidentali angelo, ut videtur.

Sed quia argumenta facta contra primam responsionem videntur militare contra istam sententiam, ideo notandum, secundum Lincoliensem primo Posteriorum capitulo 4°, tripliciter dicitur aliquid per se.

Primo modo solum negative quoad eius causam, ut Deus per se est, quia est, et non per causam sui.

Secundo modo dicitur aliquid per se ens, quod actualiter est per eius actum proprium et propriam potenciam; sicut enim illud per se movetur, quod secundum partes diversas est causa activa et passiva sui motus, sic illud per se causaliter est, quod est causa activa et passiva sue existencie. Non tamen est possibile, quod aliquid causet se primo et immediate. Et ex isto gradu existendi per se sunt multi alii gradus, ut aliter est malicia per se, aliter celum, aliter homo, et aliter elementum.

Selfexistence is ascribed in three ways, according to Grosseteste.

1. Negatively (as being uncaused);

2. To that which is the active and passive cause of its own existence;

9. Cod.: mubli^ao

14. Cf. Commentaria Roberti Lincoliensis in libros Posteriorum Aristot 4 (Ed. Ven. f. 4): *Hoc ipsum per se causam comparticipem excludit. Dicitur autem per se esse, quod per efficientem causam non est, et sic sola causa prima est per se. Dicitur secundo per se, quod per causam materiale non est, et sic dicuntur intelligentie per se entes vel per se stantes. Dicitur etiam per se esse, quod per subiectum non est; et sic dicitur omnis substantia et sola per se esse. Cf. supra pag. 9, not. ad lin. 3.*

3. to every
being.

Tercio modo dicitur quodlibet ens per se vel secundum se esse, ut patet 4° Metaphisice commento secundo, et 5° Metaphisice 13° et 14°. Quodlibet enim tale est per se suum genus, et per se subiectum sue passioni. Istum tamen modum essendi per se vocant quidam 5 modum dicendi per se.

God is
independent of
every relation
of substance.

Et patet quoad primum, quod equivoce a substantia dicitur Deus per se esse, quod sit immunis a ratione substantie, cum nulla persona divina sit potencia respectu alterius, que sit eius actus, quia totus Deus est 10 actus purus, cuius posse esse vel esse intelligibile non precedit eius esse existere, ut patet ex dictis et dicendis. Sed longe aliter est de substantiis creatis, que secundum esse actuale supponuntur solum esse substantie.

Selfexistence
of the creature
explained by
the example of
man and his
sperma.

Ad secundum conceditur prima conclusio; sicut enim 15 theologi ponunt hominem generare se, posito, quod mas decidat semen, et ipso corrupto, antequam sperma aptetur induccioni anime, anima eiusdem maris inducatur in materiam prius decisam; et sic dicunt, posito, quod ignis particulariter generetur ex calore et materia 20 ignibili, ita quod non sit ignis generans ad extra, nec sit tunc dare primum ignem generatum, tunc dicitur, quod quilibet ignis generatur hic a suo simili in specie, et idem dicitur de quocunque corpore naturali, cuius una pars quantitativa generat aliam; 25 ideo, sicut non repugnat idem secundum unam partem agere in se secundum aliam, ymo correspondere se, quamvis non per se et primo, sic nec repugnat idem causare se secundum eius partes qualitativas, ita quod sequatur pars istius, sicut causat pro mensura, qua est 30 pars; ergo et totum secundum illam partem. Quilibet ergo pars quantitativa substantie sensibilis est per se ens, et ens actu, sed non formaliter pars qualitativa,

16. ponunt *addidi*. Cod.: se po^{to} po^{to} quod.

1. Cf. Averrois comm. in Arist. Met. IV 2 (Ed. Ven. vol. VIII, f. 31): *Deinde incipit declarare modos, secundum quos attribuantur substantiae, et dicit quaedam enim dicuntur entia etc., id est quoddam dicitur ens, quia est existens per se, et est substantia; et quoddam dicitur ens, quia est passio substantiae . . .* 7. Quae Arist. Met. V 13 et 14 antiquitus legebantur, in novissimis editionibus inveniuntur libr. IV 7 (De ente) (Ed. Par. II 520, 41 ss.): *Τὸ δὲ λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὐτό . . . Καθ' αὐτὴν δὲ εἶναι λέγεται ὅσαπερ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας· ὅσαρως γὰρ λέγεται, τοσαυτάρως τὸ εἶναι σημαίνει.*

cum non potest esse, nisi fuerit pars alterius, excepta forma immateriali, de qua post; et isto modo intelligitur illud Aristotelis 8° Methaphisice . . . Ex duobus existentibus in actu non fit qualitative aliquod unum; 5 si autem in materia ista placet limitare pronomen reciprocum facere relacionem ad idem secundum idem, ut negatur Deum gignere se, corpus esse prius se, et ita de similibus, ita quod totum solum sortitur causanciam partis, si pro illa mensura, quam causat, 10 sit pars, non dissencio; sic tamen, quod teneatur sententia de per-se-existencia substancie, habentis in se actum et potenciam, ex quibus componitur; nec est possibile accidencia manere per se vel vacuum existere, ut patet post.

15 Ad tercium dicitur, quod tales veritates eterne non sunt formaliter substancie, cum desit illis ratio substancie supradicta; non enim habent in se potenciam et actum, ex quibus componuntur, quia tunc haberent esse-existere eternum a parte ante, et tunc non essent 20 creature; tales enim veritates non possunt habere esse, nisi racionis; ideo non sunt substancie, sed sunt certa encia intellectualia eterna, proporcionaliter, ac si essent eorum accidencia.

Ydee autem non sunt substancie formaliter, si non 25 equivoce, quia tunc haberent esse-existere eternum absolute necessarium, ut Deus, et distinguerentur formaliter a Deo; quod est impossibile. Ideo solum habent esse intelligibile aut possibile, necessarium et eternum, et per consequens, cum sint priores potencia actuata, 30 patet, quod satis univoce dicitur substanciam de illis, et rebus, secundum esse-existere, ut sunt eiusdem generis vel speciei formaliter. Et isto modo potest intelligi

Eternal truths are not formally substances, since they have only an esse *racionis*, a being based on intellect.

Ideas are not formally substances, since their being is only intellectual.

3. *Pos:* Metaphisice lacuna 8—10 litterarum. 10. *Cod.:* sit pſt' no diffencio.

3. *Commemoravit fortasse scriptor quae dicit Aristoteles Met. VII 3, 2—3 (in antiquis Edd. VIII 4, Ed. Par. II 560, 10 ss.):* Δεῖ δὲ μὴ ἀγροεῖν, ὅτι ἐνίοτε λανθάνει, πότερον σημαίνει τὸ ὄνομα τὴν συνθετον οὐσίαν ἢ τὴν ἐνέογένειαν καὶ τὴν μορφὴν, οἷον ἡ οὐκία πότερον σημείον τοῦ κοινοῦ ὅτι σκεπασμα ἐκ πλίνθων καὶ λίθων ὡδὶ κειμένων. Οὐ φαίνεται δὲ ζητοῦσιν ἢ συλλαβὴ ἐκ τῶν στοιχείων οὐσα καὶ συνθέσεως, οὐδ' ἡ οὐκία πλίνθοι τε καὶ σύνθεσις. Καὶ τοῦτο ὁρθῶς· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ σύνθεσις οὐδ' ἡ μῆξις ἐκ τούτων, ὧν ἐστὶ, κ. τ. λ.

Aristoteles 7° Metaphisice contra ydeas Platonis; nulli namque dubium quin Aristoteles concederet sententiam de ydeis; sed si materia et forma propter analogiam prioritatem naturalem non sunt satis univoce et formaliter substantie cum composito, quanto magis ydea⁵ et existens ydeatum | non sunt formaliter eiusdem generis vel speciei, quia, si minus analogum tollit rationem generis, merito magis plus analogum hoc tolleret.

Ex hoc secuntur tria.

Three
conclusions:
1. Substance
may be
predicated in
some sense of
every entity;

Primo, quod omne ens est modo suo in predicamento¹⁰ substantie; patet ex hoc, quod Deus et omnes veritates priores substantia sunt eius principia vel esse, et per consequens sunt in illo genere, sicut per se causa in suo causato, et omne accidens posterius substantia est in predicamento substantie tanquam forma accidentalis¹⁵ in suo per se subiecto, cum omne accidens sit substantiam accidentaliter se habere, et omnis substantia prima vel secunda est per se in genere substantie, sicut pars subiectiva vel quidditativa, ut patet 4° Phisicorum

9. Cod.: he he.

1. Cf. Arist. Metaph. VI 14, 1—2 (*In antiquis Edd. XII 16. Ed. Par. II 554, 12 ss.*): Φανερόν δ' ἐξ αὐτῶν τούτων τὸ συμβαῖνον καὶ τοῖς τὰς ἰδέας λέγουσιν οὐσίαις τε καὶ χωριστάς εἶναι καὶ ἅμα τὸ εἶδος ἐκ τοῦ γένους ποιοῦσι καὶ τῶν διαφορῶν. Εἰ γὰρ ἐστὶ τὰ εἶδη καὶ τὸ ζῶον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ, ἦτοι ἐν καὶ ταῦτόν τῳ ἀριθμῷ ἐστὶν ἢ ἕτερον. Τῷ μὲν γὰρ λόγῳ δῆλον ὅτι ἐν· τὸν γὰρ αὐτὸν διέξεισι λόγον ὁ λέγων ἐν ἐκατέρῳ. Εἰ οὖν ἐστὶ τις ἀνθρώπος αὐτὸς καὶ αὐτὸν τὸδε τι καὶ κερωρισμένον, ἀνάγκη καὶ ἐξ ὧν, οἷον τὸ ζῶον καὶ τὸ δίπουν, τὸδε τι σημαίνειν καὶ εἶναι χωριστὰ καὶ οὐσίαις· ὥστε καὶ τὸ ζῶον. Cf. praeterea locum, quem Carolus Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande* IV 38 not. ex Wicliffi dialogorum libris (S. I. 1525) ad idearum rationem, quomodo a W. concepta sit exponendam affert (l. c. 8 f. XII v.) Quamvis omnes ideae distinguuntur inter se formaliter et a Deo, sunt tamen omnes essentialiter ipse Deus; unde Aristoteles . . . arguens contra ideas Platonis aequivocavit in logica stulte concipiens, quod idea sit essentia absoluta distincta ab essentia divina.

10. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 3 (5) 1 (*Ed. Par. II 287, 33 ss.*): Μετέ δὲ ταῦτα ληπτέον, ποσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ λέγεται. Ἐπεὶ μὲν δὴ τὸν τρόπον ὡς ὁ δόκτυλος ἐν τῇ χειρὶ καὶ ὅλως τὸ μέρος ἐν τῷ ὅλῳ· ἄλλον δὲ ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν· οὐ γὰρ ἐστὶ παρὰ τὰ μέρη τὸ ὅλον. Ἄλλον δὲ τὸν τρόπον ὡς ὁ ἀνθρώπος ἐν ζῳῳ καὶ ὅλως εἶδος ἐν γένει. Ἄλλον δὲ ὡς τὸ γένος ἐν τῷ εἶδει καὶ ὅλως τὸ μέρος τοῦ εἶδους ἐν τῷ τοῦ εἶδους λόγῳ. Ἐπεὶ ὡς ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς καὶ ὅλως τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ. Ἐπεὶ ὡς ἐν βασιλεὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷ πρώτῳ κινητικῷ. Ἐπεὶ ὡς ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ὅλως ἐν τῷ τέλει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὐ ζεκα. Πάντων δὲ κυριώτατον τὸ ὡς ἐν ἀγγεῖῳ καὶ ὅλως ἐν τόπῳ.

de octo modis inexistendi et ex divisione entis predicta.

Secundo patet, quod si non est prima substantia, non est aliquod ens predicamentale, quia, si non est substantia, non est secunda, cum causatur subiective a prima; et si non est substantia, non est accidens, ergo etc. Substantia ergo est basis et fundamentum omnibus aliis.

2. substance is the base of all predicaments;

Tercio patet, quod una et eadem essentia est materia, forma et unio illarum. Materia enim non est nisi essentia absoluta posse existere vel informari, et forma non est nisi eandem essentiam actualiter existere vel informari, et unio istorum non est nisi eandem essentiam esse unum ex hoc, quod formaliter est id, quod est ad eius potentiam, et totum hoc est illa essentia.

3. all substance is matter, form and their union.

Ex quo patet, quod quolibet essentia est perpetua; quia non posset desinere esse, nisi per anichilacionem, sed nichil potest anichilari, ut hic supponitur; ergo etc.

Secundo patet, quod accedit essencie, quod sit ignis, aer vel aliud corpus quodcumque, ymo quod sit continuum vel discretum. Nam materia prima non corrumpitur propter generationes huiusmodi formarum; sed manet sub qualibet, contrariis formis pro diversis temporibus; ergo et essentia, que est illa materia, cum materia dicit ultra essentiam relacionem ad formam in communi. Tercio patet, quod quolibet essentia est terna, quia quolibet talis est tres res, quarum quolibet est eiusdem communis essentia, scilicet potentia, actus et unio eorum etc.

* * *

CAPITIS QUINTI APPENDIX PRIOR.

Sed contra hec tria dicta obicitur per ordinem. Primo contra rationem substantie supradictam argumentatur sic: de nullius absoluti ratione formali est relacio; sed substantia quecumque est absolutum, ergo non habet relacionem de ratione sua formali; sed ratio supradicta ponit formaliter relacionem potencie ad actum, ergo etc.

Solution of three objections made against our position.

10. *Cod.*: mā z for. 19. hic *cod.*: h^t (= habet). 30. *Cod.*: unio illorum eorum. 32. *Cod.*: hic. 35. *Cod.*: r'laō f' rō sup'actā f' sba.

Item videtur, quod talis potencia sit eterna, et per consequens nichil est creabile, cum necessario materia, que est potencia, sit eterna formaliter, consequens Deum et ydeam.

Item omne substare rei elementis suis presupponit⁵ esse superstantis; ergo substantia prius habet actualiter esse, antequam habet esse substanciale; et cum omne adveniens enti in actu sit accidens, sequitur, quod omnis forma substancialis sit accidens.

Ad primum dicitur, quod omnem creaturam precedit¹⁰ relacio, ideo assumptum est falsum, cum nullam creaturam contingit concipere secundum eius rationem formalem, nisi concipiendo relacionem, quamvis non oportet distincte concipere relacionem vel rationem cuiuscumque ad hoc, quod ipsum distincte concipiatur.¹⁵ Nichil ergo obest, quod absolutum presupponat relacionem, quam dicit in sua ratione formali. Verumtamen nulla relacio posterior substantia est de eius ratione formali, et talis est omnis relacio per se in genere relacionis, ut patebit tractatu de relacione; sicut enim²⁰ substantia est analogum ad signandum Deum et rationes ydeales, et illa, que per se sunt in genere substantie, sicut est de relacione et ceteris principiis.

Ad secundum dicitur, quod duplex est posse, scilicet posse loycum, quod fundatur in ydea vel re, cuius est²⁵ posse secundum esse suum intelligibile, et illud non est materia, nec pars substantie. Est aliud posse actuatum, quod | incepit esse per creacionem. Nam primo omnium F. 199 creatum est esse nedum in communi, sed de quocumque singulari esse actuali, quod est eius forma com-³⁰ munissima; contra essencia est id, quod est; est principium in essencia. Essencia tamen precedit quodammodo quodcumque esse suum singulare, quia nunc habet unum et nunc aliud, ut mutatur de una forma substanciali in aliam; et potencia, quam habet essencia³⁵ ad esse vel formam substancialem in communi, vocatur materia, si potest vicissim recipere multas formas substanciales, ut patet de massa sublunari; et si determinata sit essencia ad unum inseparabile, ut creditur de celo, tunc vocatur subiectum, ut sentenciat Commen-⁴⁰ tator in libro suo de Substantia Orbis; et patet, quod

41. Cf. Averrois Cordubensis Sermo de substantia orbis c. 2 (in editione Aristotelis opp. Veneta Vol. IX 4 et 4): *Corpus*

potencia, que est pars rei, cum presupponit essenciam addens relacionem, non est eterna.

Ad tercium dicitur, quod consequencia non valet, cum substantia quecumque presupponit suum esse intelligibile eternum, nec minus creatur, cum sit sine aliqua materia preexistente; nec est aliquod ens accidens predicabile, nisi adveniat formaliter subiecto, manenti ens actu tam sub forma, quam sub aliqua mensura ante formam. Et hec est ratio, quare forma substantialis non est accidens predicabile; quamvis enim accidentaliter adveniat essencie, presupponit eius corruptionem, ipsa tamen essencia non ut sic ens actu, quia non ut sic determinat sibi aliquam formam singularem, secundum quam foret individuum actuale alicuius speciei substantie, et omne accidens predicabile presupponit substantiam talis rationis; ideo dicunt philosophi, quod forma substantialis non est accidens alicuius novem generum, quamvis accidat materie prime. Et si obiiciatur ex dictis, quod eadem essencia non est vera essencia

CAPITULI QUINTI APPENDIX POSTERIOR.

Dubitatur autem, si iuxta sextam signacionem est dare substantiam aggregatam, et videtur, quod sic. Primo ex hoc, quod nomen, verbum et oracio est vox significativa ad placitum, ut dicitur primo Perihermeneias; sicut nulla vox alia potest esse; ergo est dare qualitates, quarum quilibet est aggregatum ex multis qualitatibus et per idem substantias. Item omnis quantitas discreta habet substantiam sibi subiectam, sicut omne unum accidens a subiecto habet unitatem; sed constat, quod numerus in actu non habet substantiam sibi

Substance can be collective; both compounds and universals present themselves as collective unities, are subjects of quantity, and substances.

11. presupponit] *cod.*: p^r; locus labem quandam traxisse videtur.

autem caeleste est quasi materia istius formae abstractae, quia est materia existens in actu. Et ideo non assimilatur materiae nisi in hoc tantum, quia est materia fixa ad recipiendum formam; et ideo dignius dicitur subiectum, quam materia. 22 *Cf. supra pag. 38.* Sed sexto accipitur substantia aggregative etc. 25. *Cf. Arist. de Interpretatione* 1, 2 et 2, 1—3 (*Ed. Par. I 24 sq.*).

subiectam, nisi que est multitudo vel multe substantie; ergo etc.; quandocumque enim est aliquid perfectionis in causato, illud est eminencius in sua causa; unitas ergo numeri est eminencius suo subiecto. Item domus, pannus et cetera res artificiales personaliter intelligendo sunt singula earum substantia, et non nisi substantia aggregata; ergo etc. Assumptum patet eo, quod figura artificialis, domus, habet unum subiectum artificiatum; et negare, quod omne tale artificiale est aliquid, est nimis onerosum, quia per idem hoc dicitur¹⁰ retur de cervisia, de quibuscumque confectionibus, et breviter de quolibet corpore mixto, cum omne totum sit sue partes quantitative et in quolibet mixto sunt elementa partis quantitative. Item universale est quolibet suorum singularium, ergo est omnia illa, et quolibet¹⁵ pars eorum usque ad individuum; sed quolibet partes talium sunt multitudines, ergo universale est multitudo, ut homo, populus, et per consequens omnis talis multitudo est aliquid subiectum quantitati discrete. Patet talis unitas 8° metaphisice 5°, et patet ex modo²⁰ loquendi, quo concedimus populum currere, ambulare et exercere opera vitalia, ac subiectare accidencia per se, que sunt solius substantie. Item tota substantia integralis est sue partes quantitative, cum aliter materia prima esset anichilabilis per divisionem, et continuatio²⁵ superaddita foret forma substantialis, ut patet alibi; ergo, cum nulla talis substantia potest esse non-substantia, quia tunc accidentaliter esset substantia; ergo sequitur, quod facta divisione in multas partes manebit substantia aggregative, que prius. Item subiectum in³⁰ mediatum forme superaddite est una substantia, quia est corpus vel materia forme substantialis, et illud est substantia uno modo, ut patet 5° et 7° Metaphisice, et

9. Cod.: artificu. 11. Cod.: d'ſbā c'uifia.

20. Cf. Aristot. Met. VII 3, 8. (In antiquis edd. VIII 5, Ed. Par. II 561, 2 ss.): *Φανερόν δὲ καὶ διότι, εἴπερ εἰσι πῶς ἀριθμοὶ αἱ οὐσίαι, οὕτως εἰσι καὶ οὐχ ὥς τινες λέγουσι μονάδων· ὁ τε γὰρ ὁρισμὸς ἀριθμὸς τις (διακετὸς τε γὰρ καὶ εἰς ἀδιαίρετα· οὐ γὰρ ἄπειροι οἱ λόγοι) καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τοιοῦτος.* 33. (Cf. Arist. Met. IV 8. (In antiquis edd. V 8, Ed. Par. II 521, 33): *Οὐσία λέγεται τὰ τε ἁπλᾶ σώματα, οἷον γῆ καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ὅλως σώματα καὶ τὰ ἐκ τούτων συνεστώτα ζῷα τε καὶ δαιμόνια καὶ τὰ μύρια τούτων. Ἄπαντα δὲ ταῦτα λέγεται οὐσία ὅτι οὐ καθ' ὑποκειμένον λέγεται, ἀλλὰ κατὰ τούτων τὰ*

tamen non est unum, nisi aggregative; ergo talis aggregatio sufficit ad hoc, quod substantie aggregate constituent unam substantiam.

Minor patet ex hoc, quod omnis unitas substantialis
5 est a forma substantiali; sed diverse forme substantiales in specie non constituunt unam nisi aggregative, quia aliter esset processus in infinitum in formis, ergo subiectum immediatum forme superaddite est solum aggregative unum, et per idem servare posset unitatem
10 facta separatione, cum distancia et propinquitas sunt impertinencia ad constituendam substantiam. Item est dare substantias sibi invicem succedentes, que constituunt unam substantiam successivam, ergo multo magis convenit substantias simul iuxta positas constituere unam
15 aggregative. Antecedens patet ex hoc, quod lumen, sonus et motus possunt successive continuari, dum subiectum eorum est percibiliter ingenerari; cum ergo oportet omne tale accidens habere proportionaliter subiectum denominatum, sequitur, quod oportet esse sub-
20 stantiam successivam, et per idem, cum sonus sit interpolatus, stat substantiam interpolatam succedere subiectando solum. Et confirmatio huius est de successione generis relacionis in quotlibet linearum substantie. Item . . .

16. Cod.: mo⁹ (= modus).

17. pcib^r (percibiliter) locus suspectus.

ἄλλα et Met. VII 3. (In antiquis edd.) VII 2, ed. Paris II 539, 21: λέγεται δ' ἡ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναχῶς, ἀλλ' ἐν τέτταράσι γε μάλιστα καὶ γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ γένος οὐσία δοκεῖ εἶναι ἐκάστων καὶ τέταρτον τοῦτον τὸ ὑποκείμενον. Τὸ δ' ὑποκείμενόν ἐστι καθ' οὗ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ μηκέτι κατ' ἄλλον.

CAPITULUM SEXTUM.

On quantity,
the base of all
further
accidents.

Post substantiam sequitur quantitas, que est imme- F. 200'
diatum et proximum genus accidentis; repugnat enim
genus substantie esse integrum, nisi fuerit tam sub-
stantia corporea quam incorporea, et per consequens 5
tam quantitas continua quam discreta. Et quod sit
prior qualitate, patet ex hoc, quod qualitas quecumque
presupponit quantitatem, ymo eadem species quantita-
tis, ut corporeitas, est dispositio ad quotlibet genera
qualitatum, causans figuram, acuciem etc. Ideo solet 10
dici, quod quantitas sit basis cuilibet alteri accidenti.

Meaning of the
word 'quantity'.

Notandum tamen, quod quantitas dicitur multipliciter.
Primo pro quantitate virtutis aut perfectionis essentialis,
ut immensitas vel infinitas Dei, et eius quantitas, que
realiter est divina essentia principians genus quantita- 15
tis, sicut et genus substantie; et proportionaliter que-
libet substantia habet quantitatem, que est essentialis
sibi, cum sit realiter sua essentia, et per consequens
non accidens sibi. Secundo modo accipitur quantitas
pro forma accidentali, qua substantia est formaliter ac- 20
cidentaliter quanta et ut sic est genus primum acci-
dentis. Tercio modo accipitur essentialiter vel materi-
aliter pro subiecto quanto, et ista significatio est famosa,
quia solum accepta ab illis, qui negant quantitatem
distingui a subiecto quanto. Quarto modo accipitur pro 25
quacumque denominatione forme, secundum quam ipsa
est formaliter quanta, ut alia est quantitas qualitatis,
alia motus, et sic de aliis formis tam substantialibus,
quam accidentalibus. Quinto modo accipitur aggregative
vel collective pro aggregato ex multis formis, quarum 30
aliqua est quantitas; et isto modo creditur tempus dici
quantitas; dicit enim tempus preter quantitatem, motum
et per consequens accionem et relacionem; ideo credi-
tur non esse principaliter quantitas, ut linea vel nume-

rus, et sic de loco, de oracione et multis similibus. Facta ergo limitacione quantitatis ad secundum modum significandi, et supposito, quod substantia sit commune ad substantiam aggregative unam vel substantialiter
 5 unam, modo, quo dictum est superius, patet, quod quedam est quantitas continua, et quedam quantitas discreta. Quantitas continua est quantitas, qua substantia est continue quanta, ut linea, superficies et corpus, quod quidam vocant crassitudinem, quidam altitudinem,
 10 et quidam profunditatem vel ternam dimensionem. Nam quomodocumque vocetur, certum est, quod multum equivoce differt a corpore, quod est species substantie. Quia autem utrumque membrum quantitatis continet sub se genera multum disparata, ideo dividit Aristoteles genus
 15 quantitatis per signum neutri generis, ac si intenderet, quod generis quantitatis aliquod genus intermedium est continuum, et aliquod discretum; et quamvis quantitas discreta credatur naturaliter prior quantitate continua, tamen quantitas continua est naturaliter prior in ordine
 20 cognoscendi; et preterea perfectissima ac completissima substantia, que est mundus, habet quantitatem continuum pro fine et complemento cuiuscumque quantitatis discrete.

Primo ergo distinguitur distincio quantitatis continue
 25 a subiecto, supponendo supradicta de veritatibus, et quod quocumque individuo existente accidens tota sui species est accidens. Nam eundem hominem contingit
 nunc esse maiorem et nunc minorem, quod non posset
 esse, nisi magnitudo et per consequens quantitas esset
 30 sibi accidentalis; ergo etc. Et si est sibi accidentalis, tunc est accidens eidem; ergo quantitas hominis est sibi accidens, et cum eiusdem rationis sint quantitas hominis et cuiuslibet substantie corporee quantitas, sequitur, quod cuilibet substantie corporee inest quantitas,

Quantity is an
accident distinct
from the
subject.
Confirmation
from Augustine
and conclusions
drawn from his
words.

13. Cod.: mebrum | acci^{te} q^{nti}te.

7. Hanc quoque Wiclifi expositionem paene verbotenus ex Aristotelis praeceptis pendere colligitur ex Cat. IV 1—2. (Ed. Par. I 6, 42 ss.): Τοῦ δὲ ποσοῦ τὸ μὲν ἐστὶ διωρισμένον, τὸ δὲ συνεχές, καὶ τὸ μὲν ἐκ θέσιν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα τῶν ἐν αὐτοῖς μορίων συνέστηκε, τὸ δὲ οὐκ ἐξ ἐχόντων θέσιν. Ἔστι δὲ διωρισμένον μὲν, ὅσον ἀριθμὸς καὶ λόγος, συνεχές δὲ, ὅσον γραμμὴ, ἐπιφάνεια, σῶμα· ἔτι δὲ παρὰ ταῦτα χρόνος, καὶ τόπος. Τῶν μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ μορίων οὐδεὶς ἐστὶ κοινὸς ὅρος, πρὸς ὃν συνάπτει τὰ μόρια αὐτοῦ . . . 14. Cf. not. superiore.

ut accidens substantie. Confirmatur, quod homo sit quantus est veritas, presupponens hominem esse et potens deesse ab homine, ipso permanente, | ergo distinct-¹ guitur ab homine, et certum est, quod talis veritas inest homini accidentaliter, ergo est accidens homini, et ad nichil pertinencius deserviret, quam ad quantificandum hominem, cum ipsa posita est homo sic quantus, et ipsa ablata desinit esse sic quantus; ergo talis veritas est accidens, quo subiectum est formaliter et accidentaliter quantum; et tale describitur esse quantitas distincta; ergo est dare huiusmodi quantitatem. Et hic considero, quoniam inconsequenter dicunt quidam, quod impossibile est substantiam esse accidentaliter quale, nisi insit sibi qualitas distincta, ut forma accidentalis distinguitur a subiecto. Et cum dicunt non oportere, si subiectum sit accidentaliter et eque formaliter quantum, quod quantitas sit forma accidentalis sibi, illius autem non est fingenda ratio, licet false fingatur, quod oportet qualitatem esse rem, que potest per se existere, et non sic de quantitate.

Confirmatur ista sententia per beatum Augustinum 6° de trinitate 6°, ubi dicit sic: „In unoquoque corpore aliud est magnitudo, aliud color et aliud figura; potest enim diminuta magnitudine manere idem color et eadem figura, et colore mutato manere eadem figura et eadem magnitudo; et figura eadem non manente tam magnum esse et eodem modo coloratum.” Et capitulo 4° sic scribit: „Humano quippe animo non est hoc esse, quod fortem esse, aut prudentem esse, aut iustum esse, aut temperatum esse; potest enim esse animus et nullam istarum habere virtutem”, sed in Deo est idem. Et 5° de trinitate 13°: „In rebus partici-

21. Aug. De Trinitate VI 6. Migne, *Cursus patrologiae ser. lat.* XLII 928.

28. *Ibidem*, ubi supra cap. 4, (Migne col. 927) . . . non hoc est esse, quod est fortem esse, aut prudentem, aut iustum, aut temperantem: potest enim esse animus, et nullam istarum habere virtutem. Deo autem hoc est esse, quod est fortem esse, aut iustum esse . . . et qsq. 32. *Ibid.*, ubi supra V 10 (non 13) Migne, col. 918: In rebus enim, quae participatione magnitudinis magnae sunt, quibus est aliud esse, aliud magnas esse, sicut magna domus, et magnus mons, et magnus animus; in his ergo rebus aliud est magnitudo, aliud, quod ab ea magnitudine magnum est, et prorsus non hoc est magnitudo, quod est magna domus.

pacione magnitudinis aliud est eas esse, et aliud eas esse magnas, ut domus, mons et animus."

Ex istis dictis beati Augustini patent michi tria. Prima opinio, vel verius plena sententia sua de distincione
5 accidencium. Secundo modus probandi distinciones eorum. Et tercio modus loquendi et intelligendi per complexa Aristotelis; eciam generaliter loquendo de quantitate distinguit ipsam tamquam *accidens*.

Item impossibile est subiectum vere moveri, nisi sit
10 vere ens pertinenter adquisitum vel deperditum, mensurans motum huiusmodi. Sed stat aliquid vere successive augmentari vel rarefieri aut minorari; ergo oportet ponere talem rem adquisitam vel deperditam a mobili a qua est, quod mobile sic movetur, et talem rem
15 vocat Commentator tercio Phisicorum 4° materiam motus formaliter dicti et verius motum, quam talem formam; aliter enim non esset ratio. Unde est motus augmentationis distinctus specificè ab aliis motibus, nisi penes diversitatem sui termini ad quem, ut dicitur
20 5° Phisicorum Nec esse mensura, unde talis motus esset velox vel tardus, uniformis vel difformis, et sic de aliis passionibus motus, ut patet consideranti. Confirmacio huius est, quod non potest esse incepicio vel desicio aut successiva contradictorum verificacio, nisi
25 sit dare rem incipientem vel desinentem, ratione cuius sic est, postquam sic non fuit: sed hoc habito planum est sequi quantitatem distingui.

Confirmatur ista sententia ex testimonio Aristotelis in Predicamentis, ponentis quantitatem genus distinctum

Aristotle's testimony to this assertion.

8. *Cod.*: tamqm^m. Item . . . ; *addidi* accidens. 20. *Post* phisicorum in *cod. lacuna* 3—4 *litterarum*.

15. Cf. Averrois Commentarios in Arist. Phys. 3, 4 (*Ed. Arist. opp. Ven. IV, f. 41*): *Motus enim nichil aliud est, quam generatio partis post aliam illius perfectionis, ad quam intendit motus, donec perficiatur et sit in actu.* 20. Cf. Aug. Nat.

Ausc. V 2 [3] 10 (*Ed. Par. II 310, 42 ss.*): Ἐπεὶ δὲ οὕτε οὐσίας, οὕτε τοῦ πρὸς τι οὕτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον· ἐν ἑκάστῳ γὰρ ἐστὶ τούτων ἐναντιώσεις. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποιὸν κίνησις ἀλλοιώσις ἔστω . . . Ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν, τὸ μὲν κοινὸν ἀνώνημον, καθ' ἑκάτερον δ' ἀξήσεις καὶ φθίσεις, ἡ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος ἀξήσεις, ἡ δ' ἐκ τούτων φθίσεις. 28. Cf. Arist. Anal. post. I 22 (*In antiquis edd. 15, 5—8*) (*Ed. Par. I 142, 24 ss.*): Ὑποκείμεθα δὴ τὸ κατηγορούμενον κατηγορούμεθα ἀεὶ, οὐ κατηγορεύεται, ἀπλῶς, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· οὕτω γὰρ αἱ ἀποδείξεις ἀποδεικνύουσιν. Ὡστε ἢ ἐν τῷ τί ἐστὶν ἢ ἐν τῷ ποιὸν ἢ

post substantiam; et idem sepe dicit in libro Topi-
corum. Unde libro Posteriorum dicit negativam esse in
methaphisica, in qua unum predicamentum removetur
a reliquo, et exemplificat Lyncoliensis de hoc: nulla
substantia est quantitas, ubi tamen hac via habet po-
nere, quod omnis substantia, si est, est quantitas, ut
omnis substantia materialis est mensura, qua est vir-
tualiter magna, ut dictum est de Deo. Nec fingetur
quid aliud a substantia connotet iste terminus quanti-
tas, ratione cuius sit terminus accidentalis. Ideo vide-
tur, quod sit superior communis ad substantiam et
qualitatem, et tamen tale genus univocum nescierunt
philosophi invenire, sicut nec signum signans pure
univoce substantiam materialem et qualitatem materia-
lem. Unde et primo Phisicorum capit Aristoteles contra
Parmenidem et Melissum, quod, si substantia quanta
est, tunc sunt res diversorum generum, scilicet sub-
stantia et quantitas, et per consequens non tantum
unum. Et 7° Metaphisice 8° sic scribit: „Longitudo,

12. tamen] *cod.*: cum. 16. *Cod.*: *αφ* et.

ποσὸν ἢ πρὸς τι ἢ ποιοῦν ἢ πάσχον ἢ ποῦ ἢ ποτέ, ὅταν ἐν
καθ' ἑνὸς κατηγορηθῇ. Ἔτι τὰ μὲν οὐσίαν σημαίνοντα ὅπερ
ἐκείνο ἢ ὅπερ ἐκείνο τι σημαίνει καθ' οὗ κατηγορεῖται . . . ὅσα
δὲ μὴ οὐσίαν σημαίνει δεῖ κατὰ τινος ὑποκειμένου κατηγορεῖ-
σθαι, καὶ μὴ εἶναι τι λευκόν, ὃ οὐχ ἑτερόν τι ὃν λευκόν ἐστιν.

4. Cf. Commentaria Roberti Linconiensis in libros posteriorum
Aristotelis 15 (Ed. Ven. f. 15^v): Cum autem est predicatio sub-
stantialis non convertitur predicatio in aliquo predicamentorum,
ut, cum albedo sit color, non convertitur, ut sit predicatio simpli-
citer, color est albedo . . . Omnia enim, que substantialiter
predicantur de aliquo, recipiuntur in eius diffinitione . . . Summa
igitur huius probationis sic breviter recapitulari potest: Accepto
per divisionem, quod est predicari simpliciter, accipitur, quod,
ubi est predicatio, predicatur genus vel differentia subiecti aut
quale aut quantum aut denominative sumptum alicuius alterius
predicati, et non predicatur subiectum de accidente, ut
album est lignum vel accidens de accidente, ut album est musicum.

15. Cf. Aristotelis Nat. Aus. I c. 2 et 3 atque potissimum quae
leguntur 2, 10 (Ed. Par. II 249, 43 ss): Μέλισσος δὲ φησὶ τὸ ὄν
ἄπειρον εἶναι. Ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν· τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ·
οὐσίαν δὲ ἄπειρον εἶναι ἢ ποιότητα ἢ πάθος οὐκ ἐνδέχεται
εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός εἰ ἅμα καὶ ποσὰ εἶτα εἶναι· ὃ γὰρ τοῦ
ἄπειρου λόγος τῷ ποσῷ προσχρήται, ἀλλ' οὐκ οὐσία, οὐδὲ τῷ
ποιῷ. Εἰ μὲν τούτων καὶ οὐσία ἐστὶ καὶ ποσόν, δύο καὶ οὐχ ἓν
τὸ ὄν.

19. Cf. Arist. Metaph. VI 3 (in antiquis edd. VII 3,
Ed. Par. II 539, 39 ss.): Περιαιρουμένων γὰρ τῶν ἄλλων, οὐ
φαίνεται οὐδὲν ὑπομένον· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῶν σωμάτων
πάθη, καὶ ποιήματα καὶ δυνάμεις· τὸ δὲ μήκος καὶ πλάτος καὶ

5 que diffinimus corpus, videntur esse substantie, sed non sunt, quoniam *quantum* non est substantia"; sed hoc dixit ad declarandum, quod individuum, cum non sit substantia per tres dimensiones, restat, quod sit substantia per materiam. Nec oportet multum sollicitari
10 ad inveniendum dictum philosophorum, qui sententia- liter negant quantitatem esse substantiam propter earum copiam.

¹⁵ tem pro subiecto, de quo considerant; et etiam Augustinus secundo de Doctrina Christiana declarat, quod sunt necessarie, multum conferentes ad noticiam scripture; et Aristoteles secundo Phisicorum dicit, quod mathematicorum abstrahencium non est mendacium.

6. *Cod.*: sūt qm̄ nō addidi quantum. 10. qui] *cod.*: q̄ = que.
13. *Post opinionem in cod. lacuna 6 fere litterarum.* 15. eciā] *cod.*:
cum correxī. 16. *Post Christiana in cod. lacuna 5 fere litterarum.*

βέθοες ποσότητες τινες, ἀλλ' οὐκ οὐσίαι. — Super quo Commentator. Cf. Aristot. opera cum Averrois comm. ed. Veneta VIII, fol. 75: Deinde dicit et etiam longitudo et latitudo et profundum etc. id est et etiam longitudo et latitudo et profundum, quae existimant esse substantiae corporis, videntur esse quantum, et non substantia, quoniam quantum non est substantia. Et intendebat quod, cum concesserimus corpora esse substantias, et quod longitudo et latitudo et profundum, per quae definimus corpus, sit quantum et non substantia, non remanebit in corpore aliud, quod dicatur substantia, nisi materia. 16. Cf. August. De Doctrina Christiana II 16, 25 (Migne XXXIV 48): Numerorum etiam imperitia multa facit non intelligi translate et mystice posita in scripturis. Ingenium quippe, ut ita dixerim, ingenium non potest non moveri, quid sibi velit, quod et Moyses et Elias et ipse Dominus quadraginta diebus ieiunaverunt . . . Ita multis aliis atque aliis numerorum formis quaedam similitudinum in sanctis libris secreta ponuntur, quae propter numerorum imperitiam legentibus clausa sunt. 16. Cf. Arist. Nat.

ausc. II 2, 1 (Ed. Par. II 262, 28 ss.): Ὑπεὶ δὲ διωρίσται ποσότης ἡ γράσις λέγεται, μετὰ τούτῳ θεωρητὸν τίτλι διαγρῆσι ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ· καὶ γὰρ ἐπιτάδει καὶ στερεὰ ἔχει τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ μήκη καὶ στιγμὰς περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθηματικὸς. . . . περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθηματικὸς, ἀλλ' οὐχ ἡ φυσικὴ σώματα πᾶσις ἵκαστον· οὐδὲ τί συμβέβηκεντα θεωρεῖ ἢ τοιοῦτοις οἷα συμβέβηκε· διὸ καὶ χωρίζει· χωρίζεται γὰρ τῇ νοήσει κινήσεως ἔστι· καὶ οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γίνεται ψεῦδος χωριζόμενων.

Unde et sepe capit sentencias eorum pro suo intento probando, ut patet tercio Meteorologicorum de yride. Et dicere, quod sententia fundatur super uno impossibili, quo dato eque sequeretur oppositum sicut propositum, est nimis leve verbum, quod sic posset rudissimus multiplicare conclusiones infinitas; et cum omnis demonstracio doctrinalis foret deducens ad impossibile et nulla ostensiva, quod est contra Aristotelem primo Posteriorum de distincione denotacionum, quod ostensiva procedit ex primis, veris et immediatis, ymo ex prioribus et nature nocioribus veritatibus, quia causis conclusionis, et constat tales demonstraciones potissime esse in scientiis doctrinalibus, et non in phisica, in qua demonstracione quia ostenditur a posteriori per effectum eius causari; et patet assumptum ex hoc, quod omnes sciencie doctrinales supponunt diffinitiones et alia principia implicancia quantitatem distinguí a substancia et qualitate, et ex illis procedunt concludendo ostensive, nec dicunt necessaria de inesse.

The exact sciences show the distinction of accidents one from another.

Quod autem fundamenta talium scienciarum in suis diffinitionibus presupponunt talia distinguí ex doctrina

11. *Cod.*: qe q̄ causy.

2. Cf. Arist. Meteorolog. III 5, 1 (Ed. Par. III 605, 13 ss.): "Οτι δ' οὔτε κύβηλον οἷόν τε γίνεσθαι τῆς ἰσίδος, οὔτε μείζον ἡμικυβήλον τμήμα καὶ περὶ τῶν ἄλλων συμβαινόντων περὶ αὐτὴν, ἐκ τοῦ διαγνώμματος ἐστὶ θεωροῦσι δῆλον· ἡμισφαιροῖν γὰρ ὅντος ἐπὶ τοῦ ὀρέζοντος κύβηλον τοῦ ἐφ' ᾧ τὸ α, κέντρον δὲ τοῦ κ, ἄλλον δὲ τινος ἀνατέλλοντος σημεῖον ἐφ' ᾧ τὸ η, ἐὰν αἱ ἀπὸ τοῦ κ γωαίμα κατὰ κῶνον ἐκπίπτουσιν ποιῶσιν ὥσπερ ἄξονα τὴν ἐφ' ἣ ἡ ηκ, καὶ ἀπὸ τοῦ κ ἐπὶ τὸ μ ἐπιξενυχθεῖσαι ἀνακλαιοθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἡμισφαιρίου ἐπὶ τὸ η ἐπὶ τὴν μείζω γωνίαν πρὸς κύβηλον περιφέρεσθαι, προσπεσοῦνται αἱ ἀπὸ τοῦ κ· καὶ ἐὰν μὲν ἐπ' ἀνατολῆς, ἢ ἐπὶ δύσεως τοῦ ἄστρου ἢ ἀνέκλαισις γένηται ἡμικυβήλον ἀποληφθήσεται τοῦ κύβηλου ὑπὸ τοῦ ὀρέζοντος τὸ ὑπὲρ γῆν γινόμενον· ἐὰν δ' ἐπ' ἀνατολῆς, ἔσται ἡμικυβήλον κτλ." 8. Cf. Arist. Post. I 2, 5 (Ed. Par. I 122, 20 ss.): "Εἰ τοίνυν ἐστὶ τὸ ἐπίστασθαι, οἷον εἶδαι, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποδεικτικὴν ἐπιστήμην ἐξ ἀληθῶν εἶναι, καὶ πρῶτων καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων καὶ προτέρων καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος· οὕτω γὰρ ἐσονται καὶ αἱ ἀρχαὶ οὐκ αἰτὶα τοῦ δεικνυμένου. Συλλογισμὸς μὲν γὰρ ἔσται καὶ ἀνευ τούτων· ἀποδείξεις δ' οὐκ ἔσται· οὐ γὰρ ποιήσει ἐπιστήμην. Αληθὴ μὲν οὖν δεῖ εἶναι, ὅτι οὐκ ἐστὶ τὸ μὴ ὄν ἐπίστασθαι· οἷον ὅτι ἡ διάμετρος σύμμετρος. Ἐκ πρῶτων δ' ἀποδείκναι, ὅτι οὐκ ἐπιστήσεται μὴ ἔχων ἀποδείξιν αὐτῶν· τὸ γὰρ ἐπίστασθαι, ὡς ἀποδείξεις ἐστὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, τὸ ἔχειν ἀποδείξιν ἐστὶν . . . κτλ."

metaphisici, patet considerando diffinitiones Euclidis de puncto, linea, superficie, angulo et figura, et idem patet libro 5° et 7° de proporcionibus et numeris, et ita est de aliis scienciis doctrinalibus, quod omnes supponunt distinctionem accidentium; quod fundamentum si sit impossibile, sine dubio non fundat veritatem, quod, si intelligantur conclusiones condicionaliter, palam patet, quod eque sequitur quidlibet, quia iuxta hanc viam de potencia absoluta non posset producere tale accidens, 10 quale adnichilantes fingunt quantitatem, eo, quod tunc non haberet colorem negandi talem quantitatem, quia indubie evidencie, que moverent ad destruendum quantitatem eque efficaciter probarent, quod non est possibile talem esse.

Ex quo videtur, quod altera illarum est heretica, si fuerit pertinaciter defensata, quia scripture sacre secundum quamlibet eius partem contraria. Unde sic argueram frequenter in ista materia: Omnis opinio, ex qua formaliter sequitur oppositum fidei secundum 20 quamlibet partem sui, est heretica, quia consequenter respondendo a fide divisiva; sed altera istarum est huiusmodi, eo, quod formaliter impossibilis, ergo altera F. 20^a istarum est heretica. |

Nullum enim tale impossibile potest esse, nisi Deus non sit, nec oportet, si dictum sit hereticum, quod eo ipso, quis ipsum asserit, sit hereticus. Omne ergo tale dictum asserendo, consequenter negandus esset quilibet articulus fidei, esset summe hereticum. Aliter enim non esset evidencia, quod opiniones, que non sunt expresse 30 heretice in scriptura sacra, nec eorum opposita asserta essent heretice, cuius oppositum constat ex hereticacione multarum heresum per determinacionem ecclesie. Non enim homo hereticus, quia dicit opinionem hereticam, sed prius naturaliter est eum ipsum dogmatisare hereticam scienciam, quam ipsum esse hereticum. Patet ergo, 35 quod ista posicio repugnat scienciis doctrinalibus, quia suis principiis repugnat, et diffinitionibus beati Augustini

The distinction between accidents is also supported by Holy Scripture and the teaching of the Fathers.

The opposite opinion would be heretical if obstinately maintained.

1. Cf. Euclidis Element. I. Definit. 1; 2 sq. 5; 8; 14 (*Euclidis opera omnia ediderunt J. L. Heiberg et H. Menge, Lipsiae 1883—1888, vol. I, p. 4 et 5*). 3. Cf. Euclidis Element. V, 4—25 (*Ed. Lips. II 15—71*) et VII (*ibid. 184—269*). 37. Cf. Augustini De Quantitate lib. cap. VII, X—XII (*Migne XXXII 1041—1046*) atque imprimis illud, cap. XI, sect. 18: *Siquidem hoc (scil. punctum) est quod nullam divisionem patiatur, et punctum*

de Quantitate Anime capitulo 7°, ubi diffinit lineam, superficiem, punctum et angulum modo quo mathematicus, et distinguit ipsa ab invicem et a substantia, ponens sepe, quod punctus non est sensibilis, sed intelligibilis et condicione perfectus quo ad indivisibilitatem excedit lineam, sicut et linea superficiem, et ipsa corpus. Cum ergo precipui doctores sancti et famosiores moderni ponunt quantitatem differre generaliter a substantia et qualitate, videtur potius, quod posicio negativa sit heretica.

10

Such an opinion would involve an unconditional likeness of all figures.

Item iuxta istam opinionem non esset distincio specifica figurarum corporalium, quod contradicit scripture; et consequencia sic probatur. Omne corpus, cuius maxima longitudo, maxima latitudo et maxima profunditas sunt simpliciter equales, est conformiter figuratum; 15 omne corpus est huiusmodi, ergo etc. Maior patet ex descriptionibus figurarum corporalium, quas dant, quibus hucusque non dedignabatur Deus ostendere meliores, ut patet de spera orbis et ceteris figuris corporeis. Si enim capitur diffinicio spere, quam dat Theodosius, quod 20 est „unum solidum, una superficie contentum, a cuius medio puncto omnes linee ducte ad circumferenciam sunt equales”, notum est, quod hec descriptio vel est impossibilis vel de quolibet corpore verificabilis, quia da, quod non de A cubo, contra infra A cubum est 25 cubulus punctualis eque distans a lateribus, ymo quilibet punctus intrinsecus vel extrinsecus distans a lateribus est eque distans a lateribus.

Et conformiter arguitur de descriptione cubi, et perirent ultimi quinque libri Euclidis de figuris corporis, 30

20. *Cod.*: theo¹⁹ correxī.

vocatur, cum medium tenet figurae; si autem principium lineae est vel lineis, aut etiam finis, vel cum omnino aliquid notat, quod sine partibus intelligendum sit, nec tamen obtineat figurae medium, signum dicitur.

20. Est Theodosius Tripolites mathematicus alterius seu tertii post Chr. n. saeculi, cuius De Sphaericis libri tres, pluries editi, prodierunt graece et latine 1707 Oxoniae (ex theatro Sheldoniano) quorum primi definitionem primam de sphaera: Σφαῖρα ἐστὶ σχῆμα στερεόν, ὑπὸ μιᾷ ἐπιφανείᾳ περιεχόμενον, πρὸς ἣν ἀπ' ἐνὸς σημείου τῶν ἐντὸς τοῦ σχήματος κειμένων πᾶσαι αἱ προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἴσαι ἀλλήλαις εἰσὶν plane ad verbum a Wycliffo redditam esse apparet. 20. Cf. Euclid. Element XIII 18 (non 17) fin (Ed. Lips. IV 336 sqq.): Αἴγω δὲ, ὅτι παρὰ τὰ εἰρημένα πέντε σχή-

ut de quinque corporibus racionalibus, scilicet yco-
cedron, quod est corpus 20 basium, duocedron, octo-
cedron, tetracedron et exacedron, de quibus conclusione
17^a libri 13ⁱ Euclidis, et eadem consideracio de quin-
5 que generibus corporum in communi, de spera, corpore
serratili, de solido parallelo.

Nec erit facile sic opinantem fingere descripciones
novas propter defectus terminorum, ut patet attendenti
ad pictacias hodiernas; quod autem omnis corporis tres
10 maxime dimensiones sunt simpliciter equales, probatur
per deducciones ad impossibile, quia det sic opinans,
quod A piramis ignis non habeat istas tres equales,
contra maxima longitudo A est eius maxima materia,
F. 102^a maxima latitudo A est eius | maxima forma et maxima
15 profunditas A est eius maxima caliditas; et iste sunt
simpliciter equales; ergo et sue tres maxime dimensiones:
patet totum antecedens ex opinione, et idem est argu-
mentum de quolibet corpore assignando, quod expresse
contradicit scripture Gen. 6° de figura et quantitate arche
20 Noe, cuius longitudo secundum instructionem divinam
foret trecentorum cubitorum, quinquaginta cubitorum
latitudo, et triginta cubitorum altitudo; modo secundum
istam opinionem eque sint longitudo, latitudo cum alti-
tudine, quia quecumque ad omnem punctum extensa,
25 ymmo quelibet longitudo foret latitudo et profunditas
et econtra; et eadem confusio foret de figura et qantitate
tabernaculi portatilis ostensa Moysi in monte, de qua
Exodi; de templo Salamonis, de quo 2° Regum,

The opinion
that all the
dimensions of
any body are
equal is
contradicted:

1. By our
natural sight:

2. by the
witness of
Scripture.

8. *Cod.*: sollido parallelo. 30. *Post Exodi lacuna 5 fere litterarum in cod.*

ματα οὐ συσταθήσεται ἕτερον σχῆμα περιεχόμενον ὑπὸ ἰσοπλεύρων
τε καὶ ἰσογωνίων ἴσων ἀλλήλοις. Ὑπὸ μὲν γὰρ δύο τριγώνων ἢ
ὅλως ἐπιπέδων στερεὰ γωνία οὐ συνίσταται· ὑπὸ δὲ τριῶν
τριγώνων ἢ τῆς πυραμίδος, ὑπὸ δὲ τεσσάρων ἢ τοῦ ὀκταέδρου,
ὑπὸ δὲ πέντε ἢ τοῦ εἰκοσαέδρου . . . ὑπὸ δὲ τετραγώνων τριῶν
ἢ τοῦ κύβου γωνία περιέχεται· ὑπὸ δὲ τεσσάρων ἀδύνατον·
ἴσονται γὰρ πάλιν τέσσαρες ὀρθαί· ὑπὸ δὲ πενταγώνων ἰσο-
πλεύρων καὶ ἰσογωνίων, ὑπὸ μὲν τριῶν ἢ τοῦ δωδεκαέδρου·
ὑπὸ δὲ τεσσάρων ἀδύνατον . . . 21. *Gen. VI 15.*

30. *Exod. XXVI 2* Longitudo cortinae unius habebit viginti
octo cubitos; latitudo quatuor cubitorum erit . . . 3 (non 2)
Reg. VI 2 Domus autem quam aedificabat rex Salomon Domino,
habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in
latitudine et triginta cubitos in altitudine.

de templo ymaginativo Ezechie lib. 2, breviter de omni mensura geometrica, de qua scriptura facit ubilibet mencionem. Ex quo videtur, quod autores scripture sicut et philosophi nescierunt istam opinionem. Quid ergo valet tam extranee et tam heretice sine evidencia 5 opinari?

On Aristotle's teaching as to accidents jointly qualifying the subject while distinct from each other.

Hic dicitur communiter, quod non sequitur: Ista longitudo est tanta, ut hec latitudo vel profunditas, ergo est tanta longitudo, et sic de latitudine ac profunditate, et sic glosantur omnia dicta autentica, et 10 corrigunt descripciones. Sed contra illud est regula Aristotelis, que docet numquam esse taliter sophisticandum diversimode inter coniunctum et divisum, nisi quando unum accidentaliter coniungitur alteri; nec homo est bonus ac faber, et tamen non est bonus faber, quia 15 bonus primo determinat bonitatem nature vel moris, et secundo bonitatem artis fabrilis; sic autem non est in proposito, quando dicitur hec res tanta est longitudo, et hec res est tanta longitudo, quia neutrobique connotatur aliquod accidens rei; hic videtur sic opinantes 20 delicere in sermone signorum, de quibus est illis summa causa, quia isti termini, linea, superficies et corpus significant iuxta illos substantiam et quantitatem in recto, quod est contra naturam speciei, quam oportet univoce significare. Non ergo foret iste terminus linea 25 per se species generis quantitatis, significando analoyce omnem substantiam, qualitatem vel accidens longum.

Height, length and breadth are not quantity but modifications of quantity.

Sed dimissa ista altercatione signorum grammaticis videtur sequi hoc: A sub isto gradu est res, cum arguitur sine impedimento a per se inferiori ad suum per se 30 superius, et per idem sequitur divisionibus, et per consequens sub omni gradu, quo A est longitudo, latitudo,

13. *Cod.*: coniectu.

1. *Ex. XLII 2—3. In facie longitudinis, centum cubitos ostii Apulonis, et latitudinis quinquaginta cubitos, contra viginti cubitos atrii interioris . . .* 11. *Cf. Arist. Met. VI 4 (Ed. Par. II 506, 9 ss.):* Εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, οὐδὲν ἔσται πρῶτον τὸ καθ' οὗ, εἰ ἀεὶ τὸ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένον τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν. Ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἵεναι. Ἀλλ' ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ πλείω συμπλέκεται δοῦν· τὸ γὰρ συμβεβηκὸς οὐ συμβεβηκὸτι συμβεβηκός, εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμβέβηκε ταύτῳ· λέγω δ' οἷον τὸ λευκὸν μουσικόν καὶ τοῦτο λευκόν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν· ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικὸς οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβέβηκεν ἐτέρῳ τινί.

vel profunditas est ipsum res; et cum tantum uno gradu sit res, ut sequitur ex opinione, patet, quod omni gradu, quo A est longitudo, est latitudo et profunditas, et hoc expositorie sequitur ex quiditate gradus; non ergo sub minori gradu vel minus est longitudo, quam est latitudo vel profunditas, cum sequitur sub isto gradu est longitudo, et per se longitudo est quantitas, ergo sub isto gradu est quantitas. Quante enim aliquid est homo, tante est animal, et quidquid per se primo modo fuerit essendi, quia aliter non esset per se huiusmodi, si posset nunc plus et nunc minus esse huiusmodi; ut homo non est per se quantus, sicut non est per se albus; cuius ratio est iuxta sic opinantes, quia nunc potest esse magis quantus, nunc minus quantus. Per idem videtur, quod per accidens est linea quanta, quia potest manere eadem linea nunc magis quanta et nunc minus quanta.

Item, si substantia non sit tanta longitudo, sicut latitudo vel profunditas, aut econtra, sequitur, quod sit infinitum minor longitudo quam profunditas vel econtra, quia A columna est precipue tanta longitudo, quanta est aliqua istarum, demonstrando omnes partes suas, quarum quelibet sit eque longa cum toto, sed infinitum minor longitudo est aliqua istarum, quam A est profunditas; ergo A est infinitum minor longitudo, quam ipsum est profunditas. Nec valet dicere, quod comparatio non est admittenda, quia hic non sunt aliqua comparata, nisi res eiusdem speciei sive proprie comparande. Nec valet isti vie dicere, quod ratio est diversa, quia utrobique est ratio eadem, cum ratio secundum sic opinantes sit vel actus anime vel substantia vel qualitas, de qua est ratio. Nec valet negare syllogismos expositorios propter sensum reducendi, ut patet tractatu de Tempore. Et ex eadem consideratione sequitur, quod omnis longitudo sit infinitum maior profunditas, quam ipsum est latitudo, quia infinitum minor latitudo, quam ipsum est profunditas, est par latitudo cum illo. Sequitur etiam ultra, quod nichil sic est profundum, ut magnum, nisi unius speciei corpus:

26, 27. comparacio] *cod.*: compacio.

32. *Commemorat Wiclif hoc loco operis sui amplissimi De Ente sive Summa Intellectualium inscripti libri I tractatum sextum, cf. Shirley l. c., p. 3.*

constat enim, quod contingit corpora eque profunda esse quantumlibet dispariter quanta, ymo, capta A spera et B cubo, quorum profunditates sunt equales, patet, quod quantitates eorum sunt simpliciter inequales; ideo, ut alias sepe dixi, longitudo, latitudo et profunditas non sunt formaliter quantitates, sed quantitatum passionones. Item loyice sequitur ex opinione possibilitas talium conclusionum: A et B sunt duo corpora precipue eque magna; et A infinitum multam et infinitum magnam quantitatem deperdet, et nullam tunc acquireret, et tamen A per idem tempus huius mocionis infinitum minorabitur, et B per suum tempus infinitum maiora-bitur; pono A et B esse duos cubos pedales, et pono A infinitum diminui in ista hora, proporcionaliter adquirendo de qualitate, ut diminuitur, et pono, quod illa qualitas alias infinitum rarefiet, et patet conclusio de A.

17. Folii 203 pars fere media et 203^t totum scriptura vacat.

CAPUT SEPTIMUM.

F. 204 Ad quantitatem et qualitatem in genere substance fundatas consequitur naturaliter et formaliter relacio, cum claudit contradiccionem formalem duas substancias esse quantas aut quales, nisi una se habeat in accidentalibus habitudine relativa ad reliquam; et illam habitudinem supponemus esse relacionem vel ad aliquid. Distinguitur autem a quantitate vel qualitate, cum presupponit ipsas tamquam posterius natura; quantitas et qualitas sunt modo suo absoluta, sed relacio ut huiusmodi est inter duo extrema.

Of relation: It is distinct from quantity and quality, which are presupposed in relation.

Stat etiam quancumque speciem quantitatis vel qualitatis servari in quocumque subiecto relacionis, deperdita relatione in ipsa fundata, et cognosci relatione ignota, cum relacio multiplicatur ad multiplicacionem obiecti, ad quod terminatur, ut cognoscendo hominem sub ratione, qua septipedalis et albus, adhuc non cognosco, quod est equalis et similis alteri, quem ignoro; ideo noviter cognoscendo hoc cognosco relationem distinctam a prius cognitis; cui relationi competunt multa, que non competunt illi quantitati vel qualitati, ut patet de istis narratis et quolibet similibus. Illud ergo, ad quod principaliter terminatur noticia in cognoscendo, quod una substancia est commensurabilis vel similis alteri, supponitur de vi vocis esse veritatem, quam vocamus relacionem, vel ad aliquid; et hoc satis pro stabilimento relacionis quo ad suum esse et pro distinctione eius a substancia et quantitate.

The cognition of relations is independent of the cognition of the different accidents of an entity.

Sed pro ulteriori noticia relacionis est notandum, quod relacio extense accepta est analogum ad quancumque habitudinem relativam inter quodcumque ens et reliquum, et sic est prior naturaliter, quam genus substance, cum in divinis sunt relationes absolute,

Relation in its widest sense is every manner in which one thing can be related to another.

necessarie et eterne. Relacio autem sic ampliata potest vocari respectus unius extremi ad aliquid, qui eo ipso ponitur, quo ipsa sunt posita, ut claudit contradiccio- nem patrem et filium in divinis poni, nisi eo ipso ponantur paternitas et filiatio. Et in creaturis non stat⁵ unum corpus esse septipedale et aliud septipedale, nisi eo ipso ponatur ipsorum equalitas, nec possunt esse duo calida, nisi eo ipso ponatur eorum similitudo, et ita de ceteris.

Relation strictly speaking is the way one substance is related to another in its absolute accidents. Threefold objection:

1. There are relations between master and servant and yet they can exist without such relations;

2. man as such does not involve the relation 'friend' or 'father';

3. There are eternal relations in God; if these relations are accidents, they are creatures coeternal with God.

Relacio autem proprie dicta est respectus unius sub-¹⁰ stantie ad aliam in suis accidentibus absolutis fundatus qui eo ipso ponitur, quod illa sunt posita, et illa quar- tum predicamentum.

Sed obicitur tripliciter. Primo per hoc, quod inter dominum et servum, inter patrem et filium sunt rela-¹⁵ tiones, et tamen illi possunt esse sine illis. Generalis descriptio relacionis non competit relacionibus proprie dictis. Aliter enim dominium et servitus essent naturales et perpetue. Ymo, cum relacio talis non potest salvari sine fundamento ipsam causante, videtur, quod si relacio²⁰ ponitur extremis positus, quod nulla substantia posset qualitatem perdere aut quantitatem, vel si posset, tunc relacio, dependens ab illis, posset deficere servatis ex- tremis.

Item amicitia, paternitas et quotlibet alie relaciones²⁵ videntur non eo ipso poni, quo extrema sunt posita; stat enim duos homines esse cum omnibus absolutis accidentibus in eis ponibilibus sine hoc, quod sint amici vel inimici; et cum quilibet homo potest generari a quolibet, eo, quod individuacio hominis est ab³⁰ anima solum, videtur, quod stat duos homines quos- cumque poni sine hoc, quod inter eos sit paternitas vel | filiatio. Nam vis generandi non sufficit ad pater-^{F. 201'} nitatem, cum, quia oportet actum superaddi, tum etiam, quia ipsa perdita stat paternitas.

Item videtur, si relaciones eterne sunt in Deo, ut innuitur, quod Deus eternaliter proprie sit substantia, et quod illa relacio sit accidens, et per consequens creatura coeterna Deo, que non potest incipere vel desinere, et per consequens non creari.

32. *Cod.*: poni sū hē q fūt amici vī īmici et tū quīz hō pī gñari ā quolz int' eos.

Pro quo dicitur, quod extrema relacionum proprie dictarum, per se in genere existencium, sunt aggregata per accidens ex substantiis et fundamentis relacionum. ut quantitate, vel qualitate, et illa extrema sunt, quibus positis sequitur relacio propria. Ubi autem deficit aliqua particula illius condicionis, vocantur relativa secundum dici vel relativa rationis, quod contingit tripliciter.

Primo, quando unum extremum est substantia, habens fundamentum, et reliquum non, ut gracia, qua creatura rationalis est grata Deo, fundatur in virtute, a qua dependet; ideo est adquiribilis et deperdibilis tamquam accidens temporale. Sed econtra gracia vel caritas, qua Deus habet rationalem creaturam gratam sibi, nec habet substantiam pro suo subiecto, nec accidens in Deo pro suo fundamento; ideo utraque est relacio rationis, et una reliqua prior tempore etc.

Secundo modo est relacio rationis inter extrema, quorum uterque deficit esse substantiam, ut inter quocumque accidentia et inter personas divinas.

Sed tercio est relacio rationis inter substantias, quarum utraque definit fundamentum, ut caput et capitatum. Non enim est dare quantitatem aut qualitatem fundamenta talis relacionis, ad que posita ipsa consequitur; sed capitacio requirit continuacionem et actuacionem, et talia vocantur specialiter relativa secundum dici in predicamentis capitulo de ad aliquid.

Sed alia sunt proprie relativa secundum esse; ideo dicit Philosophus, quod proprie relativa sunt, quorum esse est ad aliquid se habere, intelligens indubie aggregata ex subiecto et fundamento; nec stat diffinite intelligere unum eorum cum reliquo, nisi habeatur sufficiens medium ad concludendum relacionem unius ad reliquum.

Solution of the objections. Relations are bound up in the aggregate of the substance and its accidents. If any of these fails, the relation becomes simply intellectual. This is the case:
1. In the relation between a fundamental substance and one not fundamental, as between God and man;

2. between non-substantial concepts, e. g. between two accidents or the divine persons;
3. relations that arise from language (secundum dici).

On relations strictly so called.

5. *Cod.*: deficit. 22. *Cod.*: ut'q, = uterque definit.

25. Cf. Arist. Cat. V [VII] 2 (*Ed. Par.* I 9, 33 ss.): *Πρός τι ὄν ἔστιν, ὅσα ἐστὶν, ἐπεὶ ἔστιν. ἐν ᾧ ὅν τινα λέγεται ἢ ὁπωσὺν ἄλλως πρὸς ἕτερον . . . πρὸς τι γὰρ μέγα λέγεται τὸ ὄρος: καὶ τὸ ὅμοιον τινὶ ὅμοιον λέγεται, καὶ τὰ ἄλλα δὲ τὰ τοιαῦτα ὁσάντως πρὸς τι λέγεται.* 28. Cf. Arist. Cat. V [VII] 2, 9 (*Ed. Par.* I 10, 12 ss.): *Ὁδὴ μὴν ἄλλ' ἐρίστε οὐ δόξει ἀντιστρέφειν, εἴην μὴ οἰκείως, πρὸς ᾧ λέγεται ἀποδοθῆναι, ἀλλὰ διαμέρῃ ὃ ἀποδίδως, οἷον τὸ πτερόν ἐν ἀποδοθῇ ὄρνιθος, οὐκ ἀντιστρέφει ὄρνις πτεροῦ: οὐ γὰρ οἰκείως τὸ πρῶτον ἀποδέδοται πτερόν ὄρνιθος . . . Ὡστε, ἐν ἀποδοθῇ οἰκείως καὶ ἀντιστρέφει, οἷον τὸ πτερόν πτερωτοῦ πτερόν, καὶ τὸ πτερωτὸν πτεροῦ πτερωτόν . . . κτλ.*

Sed stat cognoscere capitatum cum capite secundum quodlibet absolutum in illis, ignorando, utrum sit continuacio, aut communis actus informacio.

Et ex hoc patet, quod omnia propria relativa nedum dicuntur ad subsistendi convertenciam, verum eciam sunt simul natura. Alia autem relativa rationis, quamvis, in quantum huiusmodi, dicuntur ad subsistendi convertenciam; tamen unum est communiter reliquo prius tam tempore, quam natura, ut bene sequitur: Si Deus scit hoc scibile, tunc illud est, et econtra; antecedens tamen est eternum et consequens temporale. Alie autem due proprietates, que insunt aliquibus relativis, scilicet suscipere magis et minus et esse contraria, insunt aliquibus, sed non omnibus ratione suorum fundamentorum. Prima enim omnium relacionum, scilicet equalitas et summa similitudo, non potest magis aut minus suscipere, et ab illis omnis dissimilitudo ac inequalitas procreatur, ut patet secundo arismetice Boecii; et concordat Theologus dominus, quod ex relacione equalitatis in divinis personarum quo ad suam potenciam et similitudinem bonitatis processit in esse unitas.

The first objection rests on a confusion of the substance with the accident on which the relation is founded.

Ex predictis ergo patet, quod prima evidenciam equivocat, capiens substanciam subiectam accidenti absoluto, fundanti relacionem, et non per se, et completum extremum relacionis, scilicet aggregatum ex subiecto et fundamento; tale autem extremum relacionis non potest variari in tali fundamento, nisi varietur relacio, quamvis in aliis accidentibus impertinentibus tali relacioni possit stante relacione quomodolibet variari, ut docet Aristoteles, ubi supra; nam stat similem alteri in albedine variari in habitibus anime et quibuscumque accidentibus impertinentibus albedini, fundanti relacionem predictam cum hoc, quod relacio conservetur.

1. *Cod.*: capitatu cū capitatu cū capite.
postea saepe.

11. *Cod.*: eternum et sic

19. Cf. Jo. 10, 30. *Ego et pater unum sumus.* 23. Cf. An. Manl. Sev. Boetii De Arithmetica Lib. I 32 (*Migne LXIII 1110*): . . . Hoc autem erit perspicuum, si intelligamus omnes inaequalitatis species ab aequalitatis crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo aequitas, matris et radicis obtinens vim, ipsa omnes inaequalitatis species ordinesque profundat. Cf. praeterea Lib. II 1 (*Migne LXIII 113*) et eiusdem scriptoris De Musica Lib. II 7 (*ibid. col. 1200*). 30. Cf. Arist. Cat. V [VII] 2, 9 sq. (*pag. 63, lin. 28, huius ed.*)

Pro secundo dicitur, quod amicitia et multa alia, que computantur inter relativa, possunt sumi equivoce; nunc pro relatione, nunc pro alio genere accidentis, et nunc pro aggregato ex hiis. Unde Augustinus 5° de Trinitate 5 37° distinguit de relativis, quomodo aliqua possunt, quotiens libuerit, adquiri subiecto sine hoc quod ipsum moveatur, sicut etiam docet Philosophus 7° Phisicorum 2°, ut patet de quotlibet relacionibus, que possunt adquiri utrique subiecto altero moto, et reliquo non 10 moto, particulariter ad generationem relacionis. Alia autem sunt relativa, que ad hoc, quod adquirantur subiecto, oportet ipsum moveri, ut amicitia; cum enim amicitia sit mutua benivolencia, in contrapassis non latens, ex 8° Ethicorum 3°, patet, quod non stat ipsam 15 adquiri subiecto, nisi eliciendo actum benivolendi, et sic moto quodammodo, ut dicit amicitia principaliter actum vel habitum sic volendi; sed connotat reciprocam caritatem in proximo fundatam, connotat etiam paritatem benivolencium vel saltem prope paritatem; quando 20 que igitur accipitur amicitia pro actu vel habitu benivolendi, et quandoque pro relatione predicta, et quandoque

The second contradiction is solved thus: Many concepts can be counted as relations, as accidents of another class, or as aggregates of both.

19. Cod.: ἄνq, p rōne (sic) et in margine relōc.

4. Cf. Aug. De Trinitate V 13, Migne XLII, col. 920 Nam et creator relative dicitur ad creaturam, sicut dominus ad servum Si autem quidquid in se manet et gignit aliquid vel operatur, principium est ei rei, quam gignit, vel ei, quam operatur; non possumus negare etiam spiritum sanctum recte dici principium; quia non eum separamus ab appellatione creatoris: et scriptum est de illo, quod operetur, et in se utique manens operatur; non enim in aliquid eorum, quae operatur, ipse mutatur vel vertitur. 7. Respexisse Wiclifum locum Arist.

Nat. Ausc. VI 1, 2 probabile est (Ed. Par. II 333, 20 ss.) licet aliquantulum a verborum ab ipso prolatorum sensu differat: Ἀνάγκη τοίνυν εἴ τι πυνέται κινούμενον τῷ ἑτέρῳ τι σῆμαι, τοῦθ' ὅφ' ἑτέρον κινεῖσθαι. Τοῦτον γὰρ φανεροῦ γινόμενον, ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖσθαι ὑπὸ τιος. Ἐπεὶ γὰρ εἰληπται τὸ AB κινούμενον διακετὸν ἔσται· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον διακετὸν ἦν. Δηλοῦσθω τοίνυν ἢ τὸ Γ. Ἀνάγκη δὴ τοῦ BG ἡρεμοῦντος ἡρεμεῖν καὶ τὸ AB· εἰ γὰρ μὴ, εἰλήφθω κινούμενον. Τοῦ τοίνυν BG ἡρεμοῦντος, κινεῖτο ἂν τὸ AG· οὐκ ἄρα καθ' αὐτὸ κινεῖται τὸ AB. 12. Cf. Arist. Eth. VIII 1, 1—2 (Ed. Paris. II 90, 46 ss.). Τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἐφαρμοσθείσης εὐεργεσίας, ἢ γίνηται μέλιται καὶ ἐκαινεσιόται, πρὸς φίλους; ἢ πῶς ἂν τηρηθεῖν καὶ σώζοιτ' ἄνευ φίλων; ὅφω γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα· Ἐν πενίᾳ δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνον οἴονται καταφυγῆναι εἰς τοὺς φίλους et ibid. cap. 2, 3 fin. (Ed. Par. II 92, 20 ss.). Δεῖ ἄρα εὐνοεῖν ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τὰγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἑν τι τῶν εἰρημένων.

pro aggregato; et istam sententiam (Augustinus ubi supra) inculcat Anselmus Monologion 25¹⁰. Nec mirum, si talia accipiunt autores taliter equivoce, cum Aristoteles capitulo de "ad aliquid" in predicamentis et 5° Metaphisice 2° accipit scienciam nunc pro relativo, et nunc 5 pro qualitate, et ita de aliis aggregatis, que nunc accipiuntur pro re unius predicamenti, nunc pro re alterius predicamenti, ut patet de asperitate et lenitate et quotlibet similibus. Sic etiam videtur michi, quod paternitas ultra potenciam naturalem generandi dicitur 10 actum patris generantis et passionem filii generati cum conveniencia specifica. Oportet enim generationem esse univocam, in qua fundetur paternitas, et sic non est pura relacio, sed aggregatum ex multis, et ita utuntur poletici istis terminis dominus, servus. 15

Digression on
dominion:
I. divine.

Nam inter Deum et quamlibet creaturam sunt dominium et servitus relaciones rationis, que eo ipso ponuntur, quo extrema sunt posita, cum oportet omnem rationalem creaturam servire Deo, vel agendo ut debet, vel

1. Augustinus ubi supra. Cf. pag. 65, not. ad lin. 4 . . . et scriptum est de illo, (scil. spiritu sancto) quod operetur, et in se utique manens operatur; non enim in aliquid eorum, quae operatur, ipse mutatur vel vertitur. 2. Cf. Anselm. Monolog. 25 (Migne CLVIII 178). Omnium quippe quae accidentia dicuntur, alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse et abesse posse intelliguntur, ut omnes colores, alia omnino nullam vel accidendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficere noscuntur, ut quaedam relationes. Constat namque, quia homini post annum praesentem nascituro, nec maior, nec minor, nec aequalis sim, nec similis: Omnes autem relationes has, utique cum natus fuerit, sine omni mei mutatione, ad illum habere potero et amittere, secundum quod crescet, vel per qualitates diversas mutabitur. Palam itaque fit, quia eorum, quae accidentia dicuntur, quaedam aliquatenus attrahant commutabilitatem, quaedam vero nullatenus subtrahant incommutabilitatem. 3. Cf. Arist. Categ. V [VII] 2 (Ed. Paris. I 9, 28 ss.). "Ἐστὶ δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν πρὸς τι, οἷον ἕξις, διάθεσις, αἴσθησις, ἐπιστήμη, θέσις. Πάντα γὰρ τὰ εἰρημένα αὐτὰ, ἅπερ ἐστίν, ἑτέρων εἶναι λέγεται, καὶ οὐκ ἄλλο τι· ἡ γὰρ ἕξις, τινὸς ἕξις λέγεται καὶ ἡ ἐπιστήμη, τινὸς ἐπιστήμη . . . et postea sect. 17: Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τὴν πρὸς τι ἀληθὲς δοκεῖ τὸ εἶναι τῇ γένεσι εἶναι· τὸ γὰρ ἐπιστητὸν πρότερον ἢν δόξειε τῆς ἐπιστήμης εἶναι· ὥς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ, προὑπαρχόντων τῶν πραγμάτων τῆς ἐπιστήμης λαμβάνομεν. Cf. Arist. Met. IV 15, 9 (Ed. Par. II 527, 32 ss.). Τὰ μὲν οὖν καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα πρὸς τι τὰ μὲν οὕτω λέγεται, τὰ δὲ ἢν τὰ γένη αὐτῶν ἢ τοιαῦτα, οἷον ἡ ἱατρικὴ τῶν πρὸς τι ὅτι τὸ γένος αὐτῆς ἢ ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι τῶν πρὸς τι.

paciendo quod debet, ut patet tercio de Libero Arbitrio capitulo.

In secundo gradu sunt dominium et servitus prudentis et bestialis, et illa vocatur relacio proprie dicta, cum quibus iustus et prudens videtur dominari super quemcumque sic stolidum, ut dominatur super bestias et omnia inferiora in natura. II. intellectual,

Tercium vero est dominium civile cum servitute sibi contradicenti inter hominem captivantem alium armis, empzione, institutionibus humanis vel quomodolibet aliter, et illa relacio connotat ultra quodcumque accidens absolutum habitum de ultimo predicamento, cum servi sint quasi pecudes dominorum. Patet ista sententia secundo Politicorum 3°, et patet, quod iste non sunt pure relationes, sed aggregata ex multis generibus accidentium; ideo non ponuntur eo ipso, quo extrema aggregata ex substantiis et accidentibus absolutis sunt posita, sicut est de puris relacionibus. III. civil.

Patet itaque ex dictis, quod omnis relacio proprie dicta differt a quantitate et qualitate, differt eciam a ceteris respectibus, cum omnes alii respectus preter accidentia absoluta extremorum superaddunt dispositionem extrinsecam, qua oportet expectare ad eorum principacionem, ut non ex hoc, quod aliquid est motum et aliud mobile, quantumlibet proporcionata et applicata, sequitur, quod sit agencia vel motus inter ea, quia oportet expectare tempus et nisum agentis. Every relation properly so called differs from quantity and quality.

Et patet, quod accio et passio superaddunt relacioni; ipse tamen presupponunt eam, sicut relacio presupponit qualitatem et ipsa quantitatem; et constat, quod ubi et quando superaddunt relacionem, quia aliter sequeretur, si datum corpus locans est cum omnibus accidentibus absolutis et corpus locale cum suis, quod unum locaret Difference of relations from other predicaments;
I. From action and passion,
II. from place,

I. *Cod.*: 3° d' lib'o arbitri^o ca^{ll}s.

1. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Libero Arbitrio, cap. III (*Migne CLVIII 493*). *Mag.*: Ad quid tibi videntur illam habuisse libertatem arbitrii? An ad assequendum, quod vellent? An ad volendum, quod deberent, et quod illis velle expediret? *Disc.*: Ad volendum, quod deberent; et quod expediret velle. 13. Cf. Arist. Polit. II 1, 8 (in edd. antiquioribus II 3, 1, ed *Par.* I 498, 1 ss.). Ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι τὸ μίαν, ὅτι μέλιστα εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἔαν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμὸν . . . κτλ.

reliquum eo ipso, quod est impossibile; licet enim sequatur de materia per locum ab extrinseco apud multos: Si iste mundus est cum isto homine, tunc locat eum; theologi tamen multi concederent, quod Deus posset ponere illum hominum in mundo alio. Sed quomodo-⁵ cumque sit de hoc, certum est, quod non formaliter ratione extremorum, sed propter hoc, quod impossibile est alium mundum esse, hoc sequitur, si sequatur. Si enim ratione principiorum extrinsecorum per se sequeretur, per idem omne corpus locabile esset in quolibet¹⁰ locativo.

III. from time.

Differt eciam a quando in hoc, quod quando dicit mutabilitatem illius, quod mensuratur in illo genere ita, quod talia, que senescunt vel veterascunt, sunt proprie in quando, eterno autem non.

15

IV. from position; i. e. arrangement of parts.

Differt eciam a posicione in hoc, quod posicio est dispositio eiusdem ad se secundum suas partes; ideo secundum Autorem inter Sex Principia videtur posicio maxime ab intrinseco adveniens, nec est dare quantitatem vel qualitatem in animali posita sessione vel stacione,²⁰ quin continet illam corrumpi stante eadem posicione, et per consequens cuilibet proporcioni vel similitudini accidentali est posicio impertinens.

V. from possession.

Distinguitur eciam ab habitu, cum habere poleticum potest habere possessiones, pacciones et quotlibet talia²⁵ circumvolancia ultra relacionem. Aliter enim omnia temporalia essent cuiuslibet hominis eo ipso, quod ponuntur in certa qualitate cum illis, quod non est verum de dominio civili, sed naturali. Nec obest, sed oportet, quia si relacio precedat alia sex genera respec-³⁰ tum, quia notum est, quod agencia substantie ipsa sensu non potest esse, nisi precedat naturaliter proporcionem eorum ad invicem. Et cum passio non potest

20. *Cod.*: ī ī āli. 25. *Cod.*: c'uno^{31a}.

18. Autorem inter Sex Principia. Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum Lib. Cap. VI (*Ed. Aristotelis opp. Venetis 1552, vol. I, p. 33^a*). Magis autem proprium videtur positionis substantiae proxime assistere, omnibus quidem aliis formis suppositis. Positio autem nichil aliud est, quam naturalis ipsius substantiae ordinatio, qualis vel a principio quidem innata est, ut ea, quae asperis et lenibus, aequalibus et inaequalibus inest: vel a naturali quidem motu consueto, ut sessio et accubitus et similia. Quicquid igitur proxime est substantiae assistens, id necessario positio est, et omnis quidem positionis huius ratio suscipit praedicationem.

esse sine agencia, nec ubi vel quando sine motu, nec posicio sine respectu ad centrum terre et circumferentiam mundi, nec habere sine naturali dominio, quod est relacio, patet, quod genus relacionis preecedit pre-
5 dicta sex genera. Verumtamen res quorumcumque predicamentorum causant aliquas relaciones ipsis posteriores; sufficit enim, quod genus sit prius genere, et si non, quodcumque individuum sit prius quocumque individuo alterius, quia hoc forte est impossibile.

10 Ad tercium dicitur, quod non est color in deduccione, quia, sicut Deus nec est substantia nec accidens, sed utriusque principium, sic relacio personarum ad invicem nec est substantia nec accidens, sed relacionis create principium.

Third contradiction (cf. p. 63) solved. God is neither substance nor accident but the origin of both.

Unde triplex ponitur maneries relacionis in Deo. Prima inter personas secundum rationem producencie et produci, que vocantur relaciones originis a multis.

Alie relaciones sunt in Deo, que terminantur ad intellecta ydealiter, distincta a Deo, ut quotlibet intel-
20 ligencie, quibus Deus intelligit res ad extra, et omnes tales relaciones sunt absolute necessarie, consequentes formaliter ad Deum esse. Intelligencia autem, qua Deus intellegit se, non est relacio, sed essencia, quia idem omnino est intelligens et intellectum. Nec distinguitur
F. 206 intelligencia, qua una persona | intelligit aliam a dinstincione unius persone ad aliam, nisi forte distinccionem secundum rationem. Unde quinque ponuntur relaciones inter personas divinas, scilicet tres notionaliter con-
stituantes personas, ut generantur vel paternitas, gene-
30 racio vel filiatio et processio vel passiva spiracio; innascibilitas vero, communis spirancia, et communis spiracio secundum aliquos sunt relaciones fundate in communi principio et communi principiatio. Videtur tamen mihi, quod innascibilitas vel ingenitum non sit relacio, cum
35 non dicitur ad aliud, sed communis spirancia est relacio cum

Threetold relations in God:
I. As to how the persons are produced.

II. Relations based on God's ideal intelligence of all that is distinct from him.

Tercia maneries relacionum in Deo est fundata in eius actu intrinseco et in existencia creature, ut sciencia,
40 volucio, intendencia, propositum, consilium, predestinancia et similia. Ille enim relaciones sunt eterne, et continentes in Deo. Eterne quidem, quia Deus nichil potest

III. Relations of God extending to his creatures: a) eternal,

incipere scire vel ordinare; et contingentes, quia, si non est effectus, non est talis sciencia et econtra; antecedens est contingens; ergo et consequens.

b) temporal.

Quarta maneries relacionem in Deo fundatur in executione operativa Dei ad extra conformiter ad scienciam eius eternam, et illa est temporalis, ut causancia creature, conservancia, dominium et similia. Illa enim inceperunt esse, ut patet commento de Trinitate. Nam postquam Augustinus ostendit spiritum sanctum eternaliter esse donum, sed temporaliter donatum, 36° 10 movet dubium, quomodo nullum accidens inest Deo, cum ipsum esse donum hominis vel donum meum vel tuum ex tempore accidit sibi, et stat sententia solutionis sue in hoc, id est, quod scribit 37° sub hiis verbis: „Quomodo ergo optinebimus nichil secundum 15 accidens dici donum, nisi quia ipsius nature nichil accidit quo mutetur”, quod dictum doctores concorditer intelligunt de relacione rationis. Nam relacio realis per se in genere, que proprie est accidens illius generis, non potest alicui accidere, nisi illi, qui potest mutari per 20 talem adquisicionem; quamvis enim possum dexter esse posti, postquam fui sinister sine motu mei participante ad hoc, possum tamen per motum mei adquirere dexteritatem talem. Patet ergo ex argumento beati Augustini, quod non est ratio distinguendi aliam relacionem a 25 subiecto, quin per idem dominium Dei distinguitur a Deo, quamvis non sit per se in genere propter defectum fundamenti in divina substancia.

Fatherhood,
sonship are
relations not
hypostases.

Quod autem relacio primi modi distinguitur a divina essentia patet ex hoc, quod paternitas, filiatio et 30

8. commento] *cod.*: 9.

4. *Quantum quoque a Wiclifo constitui relationum in Deo genus contra ipsius verba facit, cum triplex tantum esse supra affirmaverit; sed tertium atque quartum genus propterea in unum comprehendere possunt, quia utrumque relationes inter Deum et creaturas amplectitur, prius quidem „aeternas”, posterius „temporales”.*

8. *Cf. Aug. De Trinitate V 16 (Migne XLII, col. 922). Nec moveat, quod spiritus sanctus, cum sit coeternus patri et filio, dicitur tamen aliquid ex tempore, veluti hoc ipsum, quod donatum diximus. Nam sempiternus spiritus donum, temporaliter autem donatum Quomodo ergo obtinebimus nec ipsa relativa esse accidentia, quoniam nihil accidit Deo temporaliter, quia non est mutabilis, sicut in exordio huius disputationis tractavimus.*

processio tantum relaciones et non ypostases signant, ut patet 5° de Trinitate Capitulo 4° et 7°.

Proofs from
the Fathers.

Ideo est dare medium in Deo, quod nec est substantia, nec accidens, scilicet relacionem, ut patet capitulo 6°. Unde 5 capitulo 10 dicit Augustinus talem regulam: „Quidquid ad se dicitur illa divina sublimitas substantialiter, dicitur singulariter et non pluraliter de omnibus et singulis personis, et quod dicitur ad aliquid, non substantialiter, sed relatione dicitur.” Ideo 7° de Trinitate capitulo 10 2° arguit Augustinus sic: „Si essentia est ad aliquid, id est relatio, iam non est essentia”. Unde, ut eodem capitulo dicit: „Omnis essentia, que relativa dicitur, est aliquid excepto relativo”; id est omnis essentia distinguitur a relatione, cui subiecta est. Et idem dicit F. 206° libello de Triplici Habitaculo et 11° de Civitate Dei |

2. Cf. Aug. De Trinitate V 4 (Migne XLII, col. 914). Quamobrem, quamvis diversum sit patrem esse et filium esse, non tamen est diversa substantia, quia hoc non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relativum; quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile. Ibid. 7 (col. 916) . . . ita, quamvis diversum sit genitus et ingenuitus, non indicat diversam substantiam; quia, sicut filius ad patrem et non filius ad non patrem refertur, ita genitus ad genitorem et non genitus ad non genitorem referatur necesse est. 4. Cf. Ibid. cap. 6 (col. 915). Hoc si dicunt (scil. haecetici), non intelligunt, de ingenito quidem aliquid se dicere, quod diligentius pertractandum sit, quia nec ideo quisque pater, et propterea non ad aliquid, sed ad se dici putatur ingenuitus: genitum vero mira caecitate non advertunt dici non posse nisi ad aliquid. Ideo quippe filius quia genitus, et quia filius utique genitus. Sicut autem filius ad patrem, sic genitus ad genitorem refertur, et sicut pater ad filium, ita genitor ad genitum. Cf. Ibid. 8 (col. 917 sq.). Quapropter illud praecipue teneamus, quidquid ad se dicitur praestantissima et divina sublimitas, substantialiter dici; quod autem ad aliquid, non substantialiter, sed relative: tantam vim esse eiusdem substantiae in patre et filio et spiritu sancto, ut quidquid de singulis ad se ipsos dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiatur. 6. Cf. Ibid. VII 2 (col. 934 fin): Si essentia ipsa relative dicitur, essentia ipsa non est essentia. Huc accedit, quia omnis essentia, quae relative dicitur, est etiam aliquid excepto relativo. 15. Cf. Incerti auctoris De Triplici Habitaculo liber inter opera Augustiniana vulgo editus, cap. VI (Migne XL, col. 996 sq.). Tunc iustis manifestum erit, quomodo Deus est invisibilis, incomparabilis, sine initio et sine fine, ante omnia et post omnia . . . et quomodo omnia Dei unum sunt in Deo, excepto, quod ad relationem pertinet . . . et quomodo ubique totus sine loco, magnus sine quantitate, bonus sine qualitate: et quomodo omnia

capitulo 12°. Unde capitulo quarto dicit: „Propterea non eo verbum, quo sapiencia, quia verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad illum, cuius est verbum. Sapiencia vero eo, quod essencia.” Unde sequitur in fine capituli: „Non hec est Deo essencia, quod verbum 5 ad filium esse,” quia sicut capitulo octavo arguit: „Si aliud est Deo esse et aliud subsistere, sicut aliud est Deo esse et aliud esse patrem vel dominum,
. . . . iam substantia non erit substantia, quia relativum erit.” Et sequitur in fine capituli: „Absurdum 10 est autem, ut substantia relative dicatur”. Unde super illud Psalmi 68ⁱ „Non est substantia” dicit Augustinus, quod esse patrem non est esse quid, sed ad aliquid, quia eo, quod Deus est, substantia est, sed non eo, quod pater est, substantia est. Et conformiter loquitur 12 Anselmus in De Processu Spiritus Sancti capitulo primo. Non enim idem est esse Deum, quod esse patrem aut filium. Quotlibet autem sunt talia dicta doctorum sanc-

penetrat munda et immunda sine sui pollutione. Si enim lux ista visibilis omnia loca illustrat, et sterquilina etiam penetrat sine fetore et sine sui pollutione; quanto magis Deus, qui est invisibilis et incommutabilis lux, omnia penetrat, regit, sustinet, circumdat, illustrat, sine ulla mutatione vel pollutione Cf. Aug. De Civitate Dei XI 10 (non 12) 1 (Migne XLI 325). . . . aut vero sola est ista nominis Trinitas sine subsistentia personarum, sicut Sabelliani haeretici putaverunt; sed ideo simplex dicitur, quoniam quod habet, hoc est, excepto quod relative quaeque persona ad alteram dicitur. 1. Cf. Aug. De Trinitate VII 2 (Migne XLI 936). 5. Cf. Ibid. VII 2 fin. 6. Cf. ibid. VII 4 (col. 942). 10. Cf. ibid. VII 4 fin. (col. 942) Absurdum dicatur: omnis enim res ad se ipsam subsistit; quanto magis Deus? 12. Cf. Aug. Enarr. in Ps. LXVIII, serm. 1 5 (Migne XXXVI 845). Cum autem pater est, non illud est, quod est. Pater enim non ad se, sed ad filium dicitur: ad se autem Deus dicitur. Itaque eo, quod Deus est, hoc ipso substantia est. 16. Cf. Anselmi Cantuariensis De Processione Spiritus Sancti contra Graecos Lib. c. I (Migne CLVIII 287). . . . Haec itaque sola causa pluralitatis in Deo, ut pater, filius et spiritus sanctus dici non possint de invicem, sed alii sint ab invicem, quia praedictis duobus modis est Deus de Deo. Quod totum dici potest relatio: nam, quoniam filius existit de Deo nascendo et Spiritus sanctus procedendo, ipsa diversitate natiuitatis et processionis referuntur ad invicem, ut diversi et alii ab invicem. Et quando substantia habet esse de substantia, duae fiunt ibi relationes insociabiles, si secundum illas nomina ponantur substantiae: cum enim homo est, gignendo de homine dicitur homo, de quo est homo, pater, et homo, qui est de homine, filius.

torum, que idem sentenciant. Unde Anselmus de Incarnacione verbi capitulo primo: „Cuius mens obscura est ad videndum inter equum et colorem eius, quomodo discernet inter unum Deum et plures relaciones eius?“ Et, ut breviter dicam, non memini me legisse aliquem doctorem in ista materia, quin distinguat inter relacionem et essenciam in divinis, quamvis dicant concorditer, quod relacio ista non sit realis per se in genere, sed relacio rationis. Unde sanctus Thomas prima parte Summe conclusionem 40^a, postquam arguerit relaciones distingui a persona, eo quod multe sunt relaciones in eadem persona, sic respondet: „Dicendum, quod persona et proprietas idem sunt in re, differunt tamen secundum rationem“; Lynconiensis in libro suo de Libero Arbitrio dicit: Non est inconsequens, ymo necessarium multas esse relaciones eternas in Deo et ipsas non esse idem cum Deo; et hoc vult Augustinus expresse et exemplificat de multis veritatibus, quas vocant relaciones; relacio, inquit, non habet essenciam aliam ab essencia suarum extremitatum, sicut patet cognoscenti naturam relacionum. Ideo, ut vere distinguit, potest relacio uno modo dici illa essencia, supra qua fundatur, vel alio modo ipsa ordinacio unius ad aliquid, et tunc

9. *Cod.*: arguit.

1. Cf. Anselmi Cantuariensis Lib. De Fide Trinitatis et De Incarnatione Verbi, cap. II (non I) (*Migne CLVIII* 265).
 9. Cf. Sancti Thomae Aquinatis Summae Theologiae, p. I, Q. 40, Art. I, 1—2 (in editione: *S. Th. A. opera omnia iussu impensaue Leonis XIII edita. Romae 1888 ss.*, fol. Tom. IV, p. 411). Quaecumque enim sunt idem, multiplicato uno eorum, multiplicatur et aliud. Sed contingit in una persona esse plures relaciones, sicut in persona patris est paternitas et communis spiratio: et iterum unam relationem in duabus personis esse, sicut communis spiratio est in patre et filio. Ergo relatio non est idem, quod persona Ad primum ergo dicendum, quod persona et proprietas et usq. 14. Linconiensis De Libero Arbitrio. Cf. quae de hoc libello docet Josephus Velten in opusculo, cui inscriptum est, Robert Grosseteste, Bischof von Lincoln. Ein Beitrag zur Kirchen- und Culturgeschichte des dreizehnten Jahrhunderts (Freiburg im Breisgau 1887), 8°, p. 74: Die sonstigen philosophischen Werke Grosseteste's sind selbständige Untersuchungen über die Fragen, wie z. B. die Freiheit des Willens, oder über die Seelenkräfte oder über die Ursachen et in nota quae correspondet: Manche dieser Werke finden sich in dem seltenen Buche: Opuscula varia philosophica. Venetiis 1574, fol. Quae editio mihi praesto non erat.

nec est essencia, nec aliud ab ista essencia, quia secundum Augustinum relacio non est quid, sed quo vel ad aliquid. Si ergo in divinis relaciones eterne et absolute necessarie distingwantur a persona et essencia, multo magis alie relaciones quecumque. Levis ergo swasio, si relacio in divinis distingwatur ab essencia et substantia.

If these relations are to be identified with the divine essence it must be in a special sense.

I. Such relations are not properly anything, so cannot be another thing than the Divine nature.

II. by causal predication, since the relation rests upon the essence.

Et si allegentur doctores ponentes relaciones tales non esse aliud quam divinam essenciam, dicitur, quod hoc potest dupliciter intelligi.

10

Primo, quod relaciones tales non sunt proprie quid, sed ad aliquid vel res rationis, non tamen dependentes ab intellectu humano, ut quidam fingunt. Quando ergo dicitur, quod relaciones tales non sunt aliud quam Deus, hoc potest sane intelligi, quia non sic sunt aliquid.

15

Secundo modo possunt talia dicta intelligi equivocando in predicacione formali et predicacione secundum causam. Quandocumque enim autores dicunt, quod relaciones distingwuntur ab essencia, intelligunt in predicacione formali, et quando dicunt, quod sunt essencia, respondendo querentibus, quid est talis relacio, rimantur profundius condicionem relationis, et non inveniunt proprie quid, antequam veniant ad essenciam fundantem relacionem; ideo dicunt quod relacio est essencia, intelligendo predicacionem causalem, et non formalem indubie, et talis equivocacionis ignorancia fecit me et forte alios parvipendere scripta doctorum, putando quod contradicunt sibi ipsis, ponendo quod paternitas est essencia divina, et nunc ponendo quod eadem essencia distingwitur.

20

Formally the relation is distinct from its subject.

Nemo enim potest loqui in ista materia, ut oportet, nisi ponendo distinccionem formalem relationis a suo subiecto. Unde illi, qui negant talem distinccionem adhuc concedunt, quod illi termini: pater, filius et spiritus sanctus connotant relacionem, et non sunt termini substantiales. Dicunt eciam quod pater, non ut pater vel sub ratione qua pater, est aliquid, et sic de quotlibet similibus ceteris sentenciis sanctorum. Nec mirum de tali equivocacione, quia relacio propter parvitatem sue entitatis vix sufficit terminare aciem mentis,

40

23. *Cod.*: veiant (*sic*).

2. August. *Cf. supra*, pag. 72.

ne ulterius penetret ad essenciam. Ideo, ut dicit Avicenna, est difficilis noscibilitas, et negatur a multis propter debilitatem sui esse; sicut alia ignorantur a cardinalibus propter excellenciam sui esse. Sic enim
 5 visus corporalis non sufficit perspicere medium dyaphanum propter paucitatem luminis, sed penetrat usque ad solidum aliquid, quod terminatur, et excellens visibile propter multitudinem forme visibilis cum difficultate perspicit; quandocumque ergo dicitur relacionem talem vel ratio-
 10 nem formaliter distingwi, oportet intellectum referre principaliter ad habitudinem, et secundarie quiescere in substrata essencia modo quodammodo tali, quali intelliguntur universalia intellectione simplici; et quandocumque intelliguntur principaliter essencie et secundarie
 15 habitudines secundum talem formacionem conceptus concedendum est quamlibet talem relacionem esse essenciam, nec est secundum tales sensus equivocos contradiccio. Et patet, quod non solum causaliter, sed essentialiter sunt idem relacio rationis et suum fundamentum,
 20 et patet, quomodo aliqua distingwitur secundum rationem, ut communius et minus commune, alia autem, ut rationes, que non sunt per se in genere in eadem essencia fundate, et alia, ut essencia et sua racio extra genus. Relacio autem per se in genere potest realiter
 25 distingwi a suo subiecto, cum habeat essenciam distinctam et quiditatem extense loquendo, ut Lynconiensis.

21. potest scripsi; cod.: po² = ponitur.

1. *Respexisse videtur Wiclif Avicennae*: „Metaphysica sive eius prima philosophia” in cuius libelli tract. III, cap. 10, cui inscriptum est „ad aliquid” leguntur haec (Ed. Venetiis, per Bernardinum Venetum 1495, fol. [13¹]): . . . Cum autem intellexeris hoc in eis, quae exemplificavimus tibi, similiter scias dispositionem ceterorum relativorum, in quibus non est diversitas. Non autem advenit dubitatio pene in hoc loco, nisi quia uni ex fratribus est dispositio respectu alterius, et alter etiam habet dispositionem respectu primi, et utraque dispositiones sunt eiusdem speciei sensibiliter, et putaverunt eas esse unum singulare. Non est autem sic . . . Similiter est contactus in contactis . . . igitur nullo modo putes, quod unum accidens sit in duobus subiectis, ita ut excuseris ob hoc, quod ponas accidenti nomen ambiguum, sicut fecerunt homines debilis cognitionis. 26. Cf. pag. 39 ubi totam Roberti Linconiensis de hac re sententiam expressimus.

CAPUT OCTAVUM.

Difficulty of
defining
relation.

Contra dicta de relacionibus arguitur, quod non distinguitur a substantia et a signo; primo per hoc, quod descriptio relacionum data ab Aristotele cum aliis proprietatibus videtur solum signis competere, scilicet dici sub habitudine casus, dici ad convertenciam, esse contraria, suscipere magis aut minus; nulli enim rei preterquam substantie possunt talia competere.

Aristotle's
definition not
clear.

Ideo videtur ipsum exponendum de signis. Pro isto dicitur, quod Aristoteles more philosophorum onerancia verba sua sensu multiplici simul cum quodam involucre tradidit nobis noticiam de signis, sed principaliter de signatis. Nec mirum, quia omnes viantes propter involucronem in sensibus simul inspicunt signum et signatum, et maior pars hominum solum signando, non dirigendo mentis aciem specialiter ad signatum. Dicitur ergo, quo Aristoteles, loquens vel in loyca vel in metaphisica de relatione vel alio genere principali loquitur principaliter de signatis ex parte rei.

'Ens' and 'Res'
The latter
sometimes used
for the former.
Examples from
scripture.

Quod ut ostendatur conveniencius, suppono propter laborem in equivocis et altercacionibus nominum evitandum, quod sicut hoc nomen "ens" est commune ad signandum quamlibet veritatem, sic et hoc nomen "res"; patet ex modo loquendi scripture quo ad secundam partem, que minus evidet ex hoc, quod scriptura vocat tale ens rem, quod maxime elongatur a ratione absoluti et raro vocat absolutum ut substantiam, | quantitatem vel qualitatem rem aliquam; quod ideo forte est, quia habet nomina specialia, quibus ipsas exprimet. Scribitur enim Genesis 34¹⁰, quod Sichem rem fedam esset operatus violando Dynam stupro, quod textus vocat rem

5—7. scilicet dici — magis et minus. *Relegamur ad expositiones Aristotelis in Categor. Cap. V [VII] (Ed. Par. I 9 - 11). 30. Gen. 34, 7.*

illicitam; et infra 37°: „Pater rem tacitus considerabat”, scilicet, quod Joseph sic sompniavit, et 38°: „percussit eum dominus eo, quod rem detestabilem faceret”, que res fuit effusio seminis in terra, et 44° (dic Laban, 5 quia terra effugit Jacob cum suis): „pessimam rem fecistis.” Et Num. 11° dicitur, quod Moysi intoleranda res visa est, scilicet, quod populus sic remurmuravit contra dominum pro esu Man, et primo Regum 2°: „Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas, 10 ab omni populo?” Iste autem res erant concubitus cum mulieribus ad hostia thabernaculi et rapine. Et infra 24°: „Propicius sit michi dominus, ne faciam hanc rem domino meo, christo domini, ut mittam manum meam in eum.” Et secundo Regum 11: „Non te frangat ista 15 res,” scilicet, quod pars exercitus est mortua; et tercio Regum 24: „hanc rem facere non possum”, scilicet dare Benadad uxores et liberos, et 4° Regum 2°: „Rem difficilem postulasti,” scilicet, quod spiritus duplus fieret in te. Et ad Hebr. 6° vocat Apostolus pollicitationem et 20 iusiurandum Dei „duas res immobiles”, et ita, sicut in maiori parte scriptura demonstrat pronomine per se posito tales, que non possunt esse substancie, sic in maiori parte hoc nomine “res” intelligit respectus vel alias veritates extra genus substancie, qualitatis 25 vel quantitatis. Conformemus ergo nos modo loquendi scripture, habentis subtilissimum et propriissimum modum loquendi, specialiter, cum nomen sit vox significativa ad placitum et non subsit ratio negandi positum vel petitionem, qua talis imposicio petitur gracia argumenti. 30 Qua petitione admissa probatur, quod est dare relationes reales ex parte rei preter signa vel aliqua abso-

“Res” is repeatedly used for relation and other facts that are outside the genus of substance, quantity or quality.

There is then a relation of things independent of their names.

6. *Cod.*: intolerando. 8. *Cod.*: pro esau | man | (*sic*). 17. *Cod.*: Benadab. 22. tales | *cod.*: tles, vox corrupta.

1. *Gen.* 37, 11. 2. *Gen.* 38, 10. 4. *Gen.* 44, 5.
6. *Num.* 11, 10. 8. *I. Reg.* 2, 23 huiuscemodi *Vulg.*
12. *I. Reg.* 24, 7. 14. *II. Reg.* 11, 25. 16. *III. Reg.*
20, 9. 17. *IV. Reg.* 2, 10. 19. *Hebr.* 6, 18. 32. *Cf. Arist.*
Cat. V [VII] 8 (*Ed. Par.* I 10, 3). Πάντα δὲ τὰ πρὸς τι πρὸς
ἀντιστοιχέοντα λέγεται, οἷον ὁ δοῦλος δεσπότην δοῦλος λέγεται,
καὶ ὁ δεσπότης δούλον δεσπότης· καὶ τὸ διπλάσιον ἡμίσεος
διπλάσιον, καὶ τὸ ἡμισὺν διπλάσιον ἡμισὺν . . . Ὡσαύτως δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, πλὴν τῇ πτώσει ἐνίοτε διοίσει κατὰ τὴν
λέξιν, οἷον ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητοῦ λέγεται ἐπιστήμη, καὶ τὸ
ἐπιστητὸν ἐπιστήμη ἐπιστητόν, καὶ ἡ αἰσθησις αἰσθητοῦ αἰσθη-
σις, καὶ τὸ αἰσθητὸν αἰσθήσει αἰσθητόν.

The Aristotelian
doctrine that
every case-
connexion
involves a
relation is too
wide.

luta, et primo deducendo ad inconueniens, si Aristoteles intellexit omnes terminos ad invicem sub habitudine casus esse relativos terminos. Nam tunc tales termini substantia et accidens essent termini relativi, sicut et omnes istis inferiores, et sic substantia ut substantia 5 dicetur ad aliquid, et omne accidens foret in predicamento relacionis. Sequitur enim, si aliquid est accidens, ipsum est substantie subiecte accidens, et si aliquid est substantia, ipsum est accidentis substantia, et sic de aliis generibus accidencium; ut, si aliquid est quantitas 10 vel qualitas, tunc ipsum est subiecti quanti vel qualis quantitas vel qualitas, et magis evidenter sequitur hoc de aliis generibus accidencium; et ita, si aliquid est materia et forma, tunc ipsum est materiati aut formati materia vel forma. Ymo, si aliqua sit essencia, ipsum 15 est existentis essencia et e contra, et sic discurrendo per genera et species; ut, si aliquid sit homo, ipsum est humanitate homo, et si aliqua sit humanitas, ipsa est hominis humanitas, et sic de quiditatibus absolutissimis substantie.

20

5. *Cod.*: substantia 'li' dicetur.
fol. 20^N scriptura vacat.

20. *Folii 207' pars ultima et totum*

CAPUT NONUM.

F. 208^r Restat post tractatum de relatione tractare de ac-
cione eo, quod genus accionis immediate sequitur ex
genere relacionis, cum non stat plenum genus relacio-
5 nis poni in universitate creata, nisi sequatur accio.

Definition of
action.

Primo tamen detegenda est equivocacio signo termi-
norum. Est enim agere vel accio analoyce vel com-
munissime accepta id quo aliquod ens formaliter agit.
Sed accio formaliter dicta, ut est genus, est forma
10 accidentalis, secundum quam substantia est agens
formaliter in suum passum. Per primum excluditur
forma substantialis et instrumentum substanciale. Et
per secundum excluditur qualitas, ut potencia naturalis,
vel qualitas sensibilis, et relacio, ut proporcio vel appli-
15 cacio et quecumque forma disponens substanciam ad
agendum; sicut enim nullum trium priorum est forma
accidentalis, sic nullum istorum trium generum est, quo
formaliter substantia denotatur agere. Et per tercium
excluduntur actus immanentes, a quibus non paciuntur
20 sua subiecta ut huiusmodi. Unde philosophi univo-
cantes in agere, quod dicat dispositionem accidentalem
per se substancie, et intelligentes istum terminum secun-
dum, ut connotant circumstanciam cause formalis, brevius
loquuntur, sed ad eundem sensum, quod accio est, secun-
25 dum quam substantia dicitur agere in subiectum; et
quia in homine est omne genus substancie sicut et
accionis. Ideo Autor Sex Principiorum conformiter
ad Aristotelem, describentem qualitatem, dicit, quod

It is an
accidental
form.

24. *Cod.*: loquitur.

27. Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum Lib., cap. init.
(Ed. *Aristot. Venet.* I 32). Arist. Cat. VI [VIII] (Ed. *Par.* I 13,
7 sq.). Ποιότητα δὲ λέγω, καὶ ὅτι ἡν ποιοί τινες εἶναι λέγονται.

accio est, secundum quam in id, quod subicitur, agere dicimur.

Three conclusions:
1. God's action in itself does not come under the genus action.

Ex ista descriptioe patent tria. Primum, quod accio Dei ad intra vel ad extra non est per se in genere accionis. Patet ex hoc, quod omne accidens per se in genere requirit suum subiectum per se in genere. Sed hoc non potest Deo competere, ergo nulla accio Dei est per se in genere. Ideo omnis accio Dei ad intra vel ad extra est pura relacio rationis, cum in Deo non sit aliquid preter essenciam, et in acto dicit ordinatam accionem passivam, qua posita claudit contradiccionem accionem activam Dei non poni. Verumtamen accio passiva propria correspondet agencie Dei vel apcius causancie vel movencie Dei; transsumptive enim et equivoce dicitur Deus agere ad extra cum illa agencia est relacio rationis, et omnis proprie dicta agencia dicit substanciam, apponentem nisum ab extrinseco limitantem, ut finis efficiens accionem. Unde omne proprie agens apponit vim impedibilem et fortificabilem ex applicatione vel unione ad paucorum occupationem, quod alienum est a Deo, cum ipse non apponit vim fatigabilem vel impedibilem, sed suum agere, si ponitur, non potest, nisi ipsum et positive vel ordinative actum sic, quod Deus non posset de potencia sua absoluta suspendere accionem suam illis positis, sicut potest suspendere accionem cause secunde posita quacumque applicatione et dispositione absoluta in passo. Ideo patet ex dictis de relacione, quod agencia Dei ad extra est de genere relacionis non per se in illo genere, sed per reduccionem, cum sit relacio rationis, et ista conclusio est michi valde notabilis, quod, sicut Deus est extra genus substancie, sic omne sibi formaliter inexistens est extra genus quodlibet.

Every action is related alike to the substantial form and to the accident.

Secundo patet, quod non alia est accio forme substancialis vel accidentis, | quoniam accio tocius suppositi F. 209 et per consequens nec corpus nec anima agit aliquid, nisi accione tocius compositi. Patet ex hoc, quod omnis accio est agere substancie, sed nulla forma accidentalis est substancia; quelibet autem forma substancialis est eadem substancia, que suum subiectum, nullique forme substanciali vel suo subiecto debetur, ut sic accio vel

passio, generacio vel corruptio, ut patet primo et 7° Metaphisice ergo etc.

Quando ergo dicimus, quod qualitates active aut forme vel corpora animalium agunt acciones extrin-
 5 secas, intelligimus, quod subiecta, ut sic disposita, agunt huiusmodi acciones: cum enim caliditas vel calor sit subiectum esse calidum, idem in sententia est dicere caliditatem agere, et subiectum ut calidum, agere. Si
 10 tamen caliditas esset res potens per se existere, indubie prius, immediacius et proprius calefaceret, quam subiec-
 tum, sicut ferrum ignitum secundum quamlibet eius partem sensibilem prius calefacit, quam totum ferrum, quod habet partem illam, et partem frigidam, ociantem
 15 acalefaccione. Nam quandocumque aliquid agit per aliud acusaliter, cui alii potest per se illa agencia competere, prius et proprius sibi competit, quam alteri agente causaliter per ipsum, ut patet primo Posteriorum 2°

1. Post Metaphisice lacuna 5—6 litterarum in codice. 17. Post dicitur lacuna 8—10 litterarum in cod.

2. Aristot. Met. I 9, 4 (Ed. Paris II 482, 29 ss.) . . καὶ γὰρ τὸ νόημα ἐν, οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων οὐσιῶν ἐστὶ καὶ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἶδιν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων . . . κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεξέτε τὰ εἶδη τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον· οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταυτὴ ἐκάστου μετέχειν ἢ μὴ καθ' ὑποκειμένον λέγεται· λέγω δ' οἷον, εἴ τι αὐτοδιπλασίον μετέχει, τοῦτο καὶ αἰδιόν μετέχει ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ αἰδίῳ εἶναι· ὥστ' ἔσται οὐσίας τὰ εἶδη ταῦτα δὲ ἐνταῦθά τε οὐσίαν σημαίνει καλεῖ . . . atque rationem habuisse sententiae Commentatoris, qui verba prolata hunc in modum illustrat (comm. 30, ed. Ven. VIII, f. 10): . . . praedicatio enim eorum de illis, quae sunt sub eis, non est accidentaliter, sicut praedicatio accidentium de substantiis, et accidentium de se ad invicem . . . et propter hoc, quod sunt necessariae, oportet, ut sint cum eis, de quibus praedicantur eaedem in actu. Deinde dedit causam in hoc, et dicit quia determinatio eorum non est per accidens quia determinatio subiectorum ab universali, non est sicut determinatio, quae est in praedicatione accidentium de substantiis sed necesse est, ut quodlibet praedicabilium formarum sit determinans essentiam sui subiecti essentialiter, cum non praedicetur de eo sicut accidens de suo subiecto. — Similem prodit sententiam Aristot. Met. VI (in edd. antiquis VII), cap. 5, 4 (Ed. Par. II 542, 12 ss.): δῆλον τοίνυν, ὅτι μόνης τῆς οὐσίας ἐστὶν ὁ ὁρισμός· εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἐκ προσθε-
 σεως εἶναι κ. τ. λ.

dicitur; semper enim, propter quod est unumquodque, illud magis est; forma autem accidentalis non plus potest agere per se, quam universalis in exemplari, nec membrum hominis potest ambulare vel loqui, et sic de ceteris accionibus intelligo appropriatis: 5 forma autem substancialis, cum sit eadem essencia, que compositum, si agit, eadem essencia agit que compositum. Philosophus tamen non dat partibus qualitativis agenciam, ut primo de Anima dicit, quod non differt ponere animam intelligere et dicere ipsam edificare 10 vel texere, et de ipsa foret maxime verisimile, quod taliter ageret inter omnes partes qualitativas compositi. Agencie igitur variantur ad variacionem per se agencium sive sint partes quantitative sive integra, et non ad variaciones formarum, quibus agitur, nisi forte forme 15 variant agenciam.

The word *action* is used to include more than properly belongs to the concept *action*.

Tercio patet, quod, sicut nomina quatuor priorum generum dicuntur analogice de suis signatis, sequitur, quod nomen generis accionis, et per consequens non secundum illum analogum ambitum sit genus. Dicitur 20 enim de accione Dei adintra, et de qualibet accione nature create, quam producit secundam rem sue trinitatis, et certum est, quod nulla talis accio est per se in genere accionis, cum nulla talis sit accidens substancialie. Veruntamen sicut Deus est principium primum 25 generis substancialie, sic sua agencia, qua producit filium, est primum principium per reduccionem in genere accionis et gradatim alie agencie; sicut enim claudit contradiccionem Deum agere aliquid ad extra, nisi prius naturaliter agat ad intra producendo verbum, quo facit opus 30 ad extra, et preter omnes istas acciones, quibus accio est analogice communis, est dare accionem accidentalem

1. Post dicitur lacuna 8 fere litterarum in cod.

4. eb'ari cod.

30, 31. Cod.: opus ad extra nisi prius nā agat ad int z p't.

1. Cf. Arist. Anal. Poster. Lib. I 2, 15 (Ed. Par. I 123, 13 ss.): 'Ἐπεὶ δὲ δεῖ πιστεῦναι τε καὶ εἰδέναι τὸ πρῶγμα τῷ τοιοῦτον ἔχειν συλλογισμὸν ὃν καλοῦμεν ἀποδείξιν, ἔστι δ' οὗτος τῷ τάδ' εἶναι ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ἀνάγκη μὴ μόνον προγινώσκειν τὰ πρῶτα, ἢ πάντα ἢ ἓνα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον· αἰεὶ γὰρ δι' ὃ ὑπάρχει ἔκαστον, ἐκείνο μᾶλλον ὑπάρχει· οἷον δι' ὃ φιλοῦμεν, ἐκεῖνο φίλον μᾶλλον.

9. Cf. Arist. de Anima I 4, 12 (Ed. Par. III 439, 49 ss.): 'Τὸ δὲ λέγειν ὁμοιωθεῖν τὴν ψυχὴν ὁμοίον καὶ εἰ τις λέγει τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν ἢ οἰκοδομεῖν· βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐκτελεῖν ἢ μανθάνειν ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον τῇ ψυχῇ. (Wiclif, De Compositione Hominis, ed. nostra, p. 14, not.)

immanentem, ut sunt intelligere et sentire, que non est per se in genere accionis, cum non inferunt passionem subiecti, in quod agunt, sed potius econtra moventur aut paciuntur a subiectis huiusmodi accionem; ideo
 5 vocantur actus immanentes; et acciones, inferentes pas-
 F. 209 siones suorum subiectorum extrinsecorum, | vocantur
 acciones transcendentes; non enim possibile est crea-
 turam quicquam intelligere, nisi habeat intellectum,
 terminans actum intelligendi vel secundum esse existere
 10 vel secundum esse intelligibile, et idem vocarunt antiqui
 ad unum sensum subiectum, in quod agitur. Sicut enim
 est duplex dare subiectum sciencie, que est qualitas,
 scilicet substanciam sciencie, in qua est formaliter
 subiective, et rem scitam, in qua est causaliter termi-
 15 native, cum sciencia sit ad aliquid, sic est dare duplex
 subiectum actus immanentis, scilicet illud, in quo est
 formaliter et immanenter agere, ut est natura apprehendens
 et illud, in quo est obiective causaliter, ut
 est res apprehensa, et gracia dicere illud vocatur obiec-
 20 tum actus vel habitus, sed primum vocatur simpliciter
 subiectum. Verumtamen, cum causatur ab ambobus,
 potest utrumque vocari subiectum.

Nec oportet timere instancias sophisticas, quibus
 aliqui arguunt chimeram et multa, que non sunt, in-
 25 telligi. Alii dicunt omne intelligens moveri ab obiecto
 intellecto; et tercii, quod omnis actus immanens est
 qualitas, et sic res absoluta, qua consequitur relacio. Ad
 primum dicitur libro secundo tractatu primo capitulo
 quarto, quod nichil potest intelligi, nisi quod potest esse,
 30 ymo, nisi id absolute necessario habet esse intelligibile
 in Deo. Quo ad secundum est equivocacio in termino
 isto moveri, sicut Doctor Profundus concedit libro primo
 capitulo necessario, quod Deus movetur ab esse

10, 11. vocarut fēti antiq̃ cod. 33. Post capitulo lacuna 2—3 litterarum in cod.

28. Cf. Wiclif, De Ente sive Summa Intellectualium, lib. II, Tract. 1. „De Intellectione Dei” (Shirley I. c., pag. 3). 32. Cf. Thomae Bradwardini Archiepiscopi Cantuariensis De Causa Dei contra Pelagium I 4 (Ed. Londini, ex officina Norboniana 1618, p. 193) in quo capite: „Quod qualibet creatura movente Deus necessario commovet” inscripto respexisse videtur Wiclif verba ex Averrois commentario De somne et vigilia deprompta „quod causae futurorum non sunt determinati esse apud nos, sed apud naturam intellectivam, a qua quaecumque recipit natura sensibilis et a qua movetur”.

intelligibili intelligente, sed nescio, quomodo fundaret hoc dictum, ut patet posterius. Ad tertium dicitur, quod omnes huiusmodi actus sunt respectus, licet Doctor Subtilis quodlibeto 13° vel conclusione 12^a teneat, quod sunt qualitates. De actibus vero sensuum, quomodo distinguntur a recepcionibus specierum, et si senciens multiplicat se per sensum, rapiendo species, per quas sentiret, dicitur posterius cum aliis dubiis.

Meanings of the word *action*.
It is used:
I. formally,
II. analogically,
III. in its strict sense; of the general concept.

Satis ergo est pro presenti exponere significacionem quid nominis terminorum, quomodo accio sumitur quandoque formaliter vel analogice, ut dicit transcendentaliter agere agentis in subiectum presuppositum sive ut sic moveatur, sive non; vel tercio contracte ad genus accionis, ut dicit nisum substancie agentis in passum essencialiter extra ipsum.

2. Action is used of a deed which involves passion as well as action e. g. a blow.

Secundo modo valde equivoce ab isto dicitur accio ipsum agi ab agente, quod est passio formaliter in passo. Sic enim possunt talia verbalia desinencia in -cio significare equivoce, ut descendunt a verbis activis vel passivis, agere vel agi. Unde propter istam equivocationem tollendam docet Anselmus in libello suo de veritate capitulo 8°, quod solum universalialia, desinencia in -cia, descendencia a participiis presentis temporis principa-

18. in -cio] *cod.*: *icio*.

3. Cf. Duns Scotus, Quaestiones quodlibetales Quaest. XIII in it (Ed. Venetiis 1497 per Bonetum Locatellum Bergomensem f. 51'): *Et erat quaestio communis omni viventi hac vita vel illa, et erat ista: Utrum actus cognoscendi et appetendi sint essentialiter absoluti, vel essentialiter relativi. Arguitur, quod relativi, quia talis actus non potest intelligi, nisi cointelligendo terminum, absolutum autem potest intelligi non cointelligendo... Contra talis actus est qualitas, omnis autem qualitas est forma simpliciter absoluta.* 16. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Veritate Lib. cap. VIII (Migne CLVIII, 476): *Multis enim modis eadem res suscipit diversis considerationibus contraria: Quod in actione saepe contingit, ut in percussione. Percussio namque et agentis et patientis: unde et actio dici et passio potest, quamvis, secundum ipsum nomen, actio vel percussio, et quae similiter dicta a passiva in activa significatione dicuntur, magis videantur esse patientis quam agentis. Quippe secundum id, quod agit, magis proprie videntur dici agentia vel percutientia et secundum id, quod patitur, actio vel percussio. Nam agentia et percutientia ab agente et percutiente dicuntur (sicut providentia a providente, et continentia a continente), quae, scilicet agens et percutiens, providens et continens, activa sunt; actio vero et percussio ab acto et percusso, quae passiva sunt, derivantur.*

liter significant agere activorum, ut agenciam, intelligen-
 ciam etc.; alia autem universalia, desinencia in -cio
 significant principaliter ipsum pati vel rem verbi passivi;
 multa enim sunt verba grammaticaliter activa, que sig-
 nificant res multum differentes ab agencia, ut patet de
 istis: qualificare, quantificare, referre, tollere, locare
 durare, scire possidere etc. Et correspondenter de verbis
 grammaticaliter passivis; sicut enim verba substantiva
 significant rem de genere substantie, sic cuiuscumque
 generis accidentis res significantur per verba adiectiva,
 ut quantificare est equivocum ad esse vel facere quan-
 tum, et proportionaliter de aliis; modo esse quantum
 est quantitas, sicut esse quale est qualitas. Ego autem
 elegi propter certitudinem significare rem verbi activi
 per infinitivum activi vel verbale descendens a participio
 preteriti temporis, terminante in -cia, ut leccio est legi
 lecti, sicut legere est legere legentis.

Tercio accipitur accio pro agente essencialiter, et
 ista significacio est satis famosa apud eos, qui volunt
 omne accidens respectivum esse subiectum, ut sic com-
 paratum; et sic intelligo ego, quodcumque dico agen-
 ciam vel alium respectum esse essencialiter subiectum
 sic se habens. Nullum enim accidens ponit essenciam
 proprie absolutam preter substantiam, et sic intelligendi
 sunt auctores, quando dicunt accidentia differencia in
 specie esse idem subiectum, id est eodem subiecto in-
 esse, ut album et musicum.

Quarto modo accipitur accio materialiter pro effecto
 vel opere producto agencia operantis, ut Commentator
 9° Metaphisice commento 8° dicit, quod accio ignis est
 calor maximus et motus eius ad superius; ex tercio
 Phisicorum 19° accio, que est actus activi, est opus et
 finis eius. Et convenit ista significacio cum vulgari
 modo loquendi; volunt enim operarii ostendere opus pro-
 ductum sua agencia, dicendo „iste est labor meus”,
 id est finis aut fructus laboris.

3. Action is used
 for the essential
 agent.

1. Action is used
 for the result of
 action.

30. Cf. Averrois in Arist. Met. IX comm. sectionem 3 (non 8)
 (Ed. Arist. opp. Ven. IX, fol. 107^v): *Calidum enim agit calorem,
 et non agit alterum contrarium.* 31. Cf. Arist. Nat. Ausc.
 III 3 (2), 2 (Ed. Par. II 275, 38 ss.): „... Έχει δ' ἀπορίαν
 λογικήν· ἀνεγκαίον γὰρ ἴσως εἶναι τινα ἐνέργειαν ἁλλήν τοῦ
 ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ τὸ μὲν δὴ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις·
 ἔργον δὲ καὶ τέλος τοῦ μὲν ποίημα, τοῦ δὲ πάθος.

5. Aggregatively;
as union of
distinct
activities to a
common aim.

Ultimo accipitur agencia aggregative vel ex multis
agenciis collectis, ut tractus navis per multos homines
vocatur unus tractus vel pro aggregato ex rebus diver-
sorum generum, ut edificia et quotlibet huiusmodi ope-
rancie artificiales, et per istas equivocaciones solvuntur 5
et intelliguntur dicta autorum in ista materia.

Three
conclusions:

Ex istis significacionibus quid nominis, applicatis ad
res signatas, a subtili philosopho cognitatas, possunt tria
per ordinem apparere.

1. Action may
be classified as
corporal
incorporal or
mixed.

Primum est divisio generis accionis, quomodo quedam 10
est agencia corporalis, et quedam non corporalis. Agen-
cia corporalis est agencia substancie secundum eius
partes corporales, ut illuminancia, calefaciencia etc.
Quelibet autem talis est mole magna. Agencia vero
non-corporalis vel spiritualis est agencia substancie indi- 15
visibilis quo ad molem, ut movencia orbis per spiritum.
Alie autem agencie, que accedunt partim ad condiciones
agencie spiritualis et partim ad condiciones agencie
corporalis dicuntur mixtim secundum quid, nunc cor-
porales, et nunc spirituales, secundum quotlibet gradus, 20
ut illuminancia medii et agencia speciei dicuntur agencie
magis spirituales, quam sonancia, odorancia vel alia
evaporativa, eo, quod minus habent de condicionibus
materialibus; sicut et virtutes talium perceptive sunt
plus elevate a materia. 25

A further
division of
action may be
made according
to the causes
of activity or
its results.

Et potest fieri divisio ulterior agencie utriusque
membri secundum diversitatem agencium aut secundum
diversitatem productorum istis agenciis, que producta
variantur ex variacione disposicionis passi, aut ex varia-
cione modi agendi, sicut sunt agencie pellendi, trahendi, 30
et circumducendi, et sic non solum ex variacione pro-
ducti variatur agencia, quia non refert quo ad altera-
cionem sive agens incorporeum sive agens corporeum
celesti sive sublunare alteret, ut patet de calefaccione
hominis ex passione animi, ex sole et ex igne. Cale- 35
facencie vero multum differunt.

Agenciarum vero quedam est mere naturalis, ut cale-
faciencia ignis, quedam autem libera, ut multiplicacio
spiritus. Et utrumque membrum capit subdivisionem
secundum variacionem principiorum agendi, sicut facile 40
est naturali philosopho elicere. Sic ergo quedam est
agencia ad substanciam, et quedam ad accidens; et, si

ad accidens, vel ad quantitatem vel ad qualitatem. Si ad qualitatem, vel ad magnitudinem passi vel ad locutionem passi, et sic usque ad speciem sensitivam in quocumque membro, ut patet de speciebus motus.

5 Infinitas autem differentias accidentales suscipit genus accionis, sicut quotlibet aliud genus; ideo est error magnus in differentiis essentialibus agencie cognoscendis a differentiis accidentalibus, et ita contingit constituendam esse agenciam aggregatam ex agenciis disparium rationum, ut est | de movencia hominis motu
F. 210' progressivo et multis similibus et omnium talium contingit fieri proportionales divisiones, ut agenciarum Dei quedam est ad intra et quedam ad extra. Et ad intra quedam terminantur ad ypostasim, ut producencia per
15 se, quedam ad rem extra. Et talium producenciarum quedam est naturalis, procedens ab unico vel multiceno principio, ut producencia patris, et quedam complacencia procedens ab uno principio, ut spirancia spiritus sancti. Si sit intrinseca, terminata ad rem extra, hoc
20 est vel intelligencia vel volucio. Et sub volucione sunt predestinancia, prescencia et quotlibet talia. In agencia Dei ad extra sunt quotlibet divisiones, ut alia est creancia, alia est conproducencia, alia gubernacio et sic de ceteris, que philosophus exercitatus potest notare ex
25 tercio principio causandi differentiam accionis, scilicet agente, acto et modo vel ratione agendi.

Secundo patet, quod omnis agencia est in motu et econtra. Pro cuius intellectu notanda est illa octuplex equivocacio de "esse" inquam ponit Philosophus 4° Philosophorum 23°, cuius sextum membrum est pertinens pro-
30 posito.

2. Concerning action as motion.

Nam omnis agencia est in motu, ut in suo effectu vel signo, cum omnis motus sit infallibiliter ab agencia moventis; ideo motus sunt signa sensibilia philosophis
35 ad convincendum agencias formarum insensibiles, ut patet de intelligenciis, animabus et aliis formis materialibus, et ita omnes motus sensibiles sunt in agenciis movencium, ut in suis causis, sicut econtra omnis agencia per se in genere est in motu, ut in suo effectu vel

Every action is motion.

7, 8. cognoscendis | *cod.* : 99. 9. *cod.* : moto. 23. *cod.* : e'cū 99dū.

29. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 3 (4) 1 (*Ed. Par.* II 287, 33), quem locum plene exscripsimus supra pag. 42, not ad lin. 19.

Sudden and
successive
motion and
their
subdivisions.

signo. Motus enim est formaliter in moto, et non sic in movente suo, cum omnis motus sit mobile moveri, et sic finitus est moveri mobile a termino in terminum.

Et hoc contingit dupliciter, vel quod sit subitus vel successivus. Si subitus, hoc dupliciter vel sic; a non-esse subiecti pro data mensura ad esse eiusdem pro mensura immediata, et illa vocatur generacio; econtra autem motus ab esse ad non-esse pro data mensura immediate sequente est corruptio. Oportet autem utrumque istorum motuum esse subitum, cum non sit membrum inter communicanda. Quando autem aliquid particulariter generatur vel corrumpitur, tunc est dare unum mutatum esse subitum et finale, quod est generacio vel corruptio simpliciter; et alia, successiva, informat essenciam, que, quandoque est unum elementum et quandoque reliquum, vel verius est ille partes divisibiles vel indivisibiles sibi succedentes in generacione; et constat, quod iste non est motus proprie dictus, cum deficit subiectum actualiter existens sub utroque terminorum, scilicet a termino a quo et termino ad quem.

Si autem sit motus sensibilis successivus, hoc est vel a situ ad situm, vel a quantitate ad quantitatem, vel a qualitate ad qualitatem et semper a terminis ad quos et media ad illos terminos specificatur motus. Unde, quia in natura est tempus augmentacionis limitatum a naturali, sicut et tempus diminucionis, non sic autem tempus intencionis et tempus remissionis sensibilis, ideo dividunt philosophi motum a quantitate in quantitatem in duo membra, et non sic motum alteracionis, licet habeat multas species; et sic sunt sex species motus, correspondenter ad sex rationes, quibus contingit mobile esse in potencia, ut moveatur. Et forte iste senarius specierum motus est exemplatus in similitudine sex differenciarum loci, qui est prima materia motus perfectissimi, scilicet motus circularis mundi. Sunt autem iste sex differencie terminantes tres dyametros mundi dextrum, sinistrum ante, et retro sursum, et deorsum. | F. 211

Quamvis enim motus augmentacionis respicit ternam dyametrum secundum Avincennam sexto Naturalium,

8. *Cod.*: m̄pa īm̄te sequēte ad. 26. a naturali] an^{li} *cod.*

39. *Cf. Citatur hoc loco Avicennae libellus, cui in editionibus antiquissimis titulus indictus est: Opus egregium de anima, qui*

tamen principaliter respicit longitudinem, sicut primus motus localis est a dextro in sinistrum secundum doctrinam Philosophi 2° de Celo 62°, et motus alterationes respicit principaliter antierius et posterius faciei celi secundum luminaria, per que fit alteracio sublunaria, cum secundum antierius et posterius in celo regulator omnis alteracio proprie dicta, cum solum fit subiectum.

Unde salvator Math. 16° dicit phariseis, "facto vespere: cras serenum erit; rubicundum est enim celum. Et mane: 10 hodie tempestas, rutilat enim triste celum. Faciem ergo celi diiudicare nostis". Ipsa autem alteracio maxime respicit violenciam intermotus, cum sit dispositiva ad generationem et corrupcionem corporis naturalis ratione

I. tamen] *cod.*: cū (= cum).

sextus naturalium Avicennae dicitur (*cf.* ed. Papie, per magistrum Antonium de Carchano) *quem integrum michi praesto non fuisse aegre fero. Monuisse igitur satis habeo in editione*: Avicennae philosophi praeclarissimi ac medicorum principis. Compendium de anima 'De mahad id est dispositione seu loco' etc., *Venetis 1546, cap. IV, fol. 11^r et 12 verba fieri haec*: „Primum, quod operatur in materia disposita ad receptionem vitae, est virtus generativa. Ipsa enim induit materiam primo formam intentam cum servitute augmentativae et nutritivae. Cumque advenierit in ea perfectio formae, relinquitur regimen, vel transfertur regimen ad augmentativam, et tunc regit seu operatur in ea virtus augmentativa cum servitute nutritivae: et movet eam cum conservatione formae ipsius secundum proportionem dimensionum (Wiclif: ternam dyametrum), cum motu augmentativo secundum intentionem intentam ex augmentativa." Quae versio textus arabici num cum exemplari Wiclifiano exacte congruat neque refellere neque affirmare ausim. Juvat tamen meminisse „sextum naturalium", quem librum, a Wiclifio incunte opere „De compositione hominis" (pag. 1, lin. 6 editionis nostrae, London 1884) citatum, frustra nos ante hos quatuor annos indagasse professi sumus, aperte eundem esse atque tractatum hoc loco citatum, in cuius praefatione etiam leguntur, quae bene cadunt in verba, ad quae aluisse Wiclif putandus est, scilicet haec: Et vidi principem sacerdotum Hali dicentem: qui cognoscit animam suam, suum cognoscere creatorem Etenim, si homo animam suam nesciat: qua cetera unquam ratione aut contemplabitur aut sciet? — Totius autem huius questionis atque indagacionis viam mihi aperuisse Alfredum Goeldlin de Tiefenau, virum benevolentissimum, grato animo recordor. 3. *Cf.* Arist. de Caelo II 2, 2 (Ed. Par. II 390, 39 ss.): "Ἐν δ' ἄλλος κατὰ τὰς κινήσεις: ὁμοίως γὰρ πάντες λέγω, ὅταν ἀγορεύται πρῶτον αἱ κινήσεις τοῖς ἐχόνσιν. Ἔστι δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ ἂνω ἡ αὐξήσις, ἀπὸ δὲ τῶν δεξιῶν ἡ κατὰ τόπον, ἀπὸ δὲ τῶν ἑμπεσόντων ἡ κατὰ τὴν αἰσθησίν· ἑμπεσόντων γὰρ λέγω ἐκ' ὧ αἱ αἰσθησεις. 8. Math. 16, 2—4. Vespere dicitis: Serenum.

contrarietatis. Nec oportet sollicitari circa quiditatem motus, credendo, quod ipse formaliter dictus sit mobile, quia certum est, quod mobile secundum rationem, qua actualiter movetur, est mutativum tam sensus quam intellectus, gignendo in ipso novam noticiam; est etiam⁵ ut sic generativum caloris, sanitatis, soni et multorum similium effectuum, non solum naturalium, sed supernaturalium, ut ex motu meo contingit me mereri vel demereri, ubi quiescendo vel contrarie me habendo opposito modo me haberem. Ideo certum est, quod est¹⁰ unum formale accidentale, quo mobile formaliter movetur, ut dictant sensus, ratio et omnis sciencia. Unde Aristoteles secundo Topicorum: "sicut disciplina non est disciplinatum, sic nec motus est mobile"; et secundo de anima 133° querit Philosophus, quare habemus plures¹⁵ sensus. Et respondet quod hoc ideo est, ut omnia sensibilia propria cognoscantur, et distincio sensibilibus communium, ut motus figure et numeri a sensibilibus propriis. Ex hoc enim, quod sensibilia communia, sic motus indifferenter cognoscitur ab omnibus sensibilibus,²⁰ et nunc per se ab uno cognoscitur eorum distincio a sensibus propriis; et ita discurrat philosophus per omnes sciencias et specialiter per sciencias citra abstractas, et inveniet, quod omnes presupponunt motum esse.

10. Cf. Arist. Top. II 4, 3 (Ed. Par. I 190, 14): 'Ἐπεὶ δ' ἀναγκαῖον, ὅν τὸ γένος κατηγορεῖναι, καὶ τῶν εἰδῶν τι κατηγορεῖσθαι, καὶ ὅσα ἔχει τὸ γένος ἢ παρανόμως ἀπὸ τοῦ γένους λέγεται . . . ἢ παρανόμως ἀπὸ τινος τῶν εἰδῶν λέγεσθαι, οἷον εἰ τινος ἐπιστήμῃ κατηγορεῖται, καὶ γραμματικῇ ἢ μουσικῇ ἢ τῶν ἄλλων τις ἐπιστημὴν κατηγορηθήσεται, καὶ εἰ τις ἔχει ἐπιστήμην ἢ παρανόμως ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης λέγεται, καὶ γραμματικὴν ἔξει ἢ μουσικὴν ἢ τινὰ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἢ παρανόμως ἀπὸ τινος αὐτῶν ῥηθήσεται, οἷον γραμματικὸς ἢ μουσικός. Ἐάν οὖν τι τεθῇ λεγόμενον ἀπὸ τοῦ γένους ὅποσόν, οἷον τὴν ψυχὴν κινεῖσθαι, σκοπεῖν εἰ κατὰ τι τῶν εἰδῶν τῶν τῆς κινήσεως ἐνδέχεται τὴν ψυχὴν κινεῖσθαι, οἷον αὔξεσθαι ἢ φθίβεσθαι ἢ γίνεσθαι ἢ ὅσα ἄλλα κινήσεως εἶδη. 15. Cf. Arist. De anima III 1 (in edd. antiquis II sect. 133 sq., Ed. Par. III 462, 8 ss.): Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷον τ' εἶναι αἰσθητήριόν τι ἰδίον, ὥν ἐκάστῃ αἰσθῆσει αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκός, οἷον κινήσεως στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ῥυθμοῦ, ἐνός· ταῦτα γὰρ πάντα κινῆσει αἰσθανόμεθα (οἷον μέγεθος κινήσει . . .), καὶ τοῖς ἰδίοις· ἐκάστῃ γὰρ ἔν αἰσθάνεται αἰσθησίς· ὥστε δηλον, ὅτι ἀδύνατον ὁποῦν ἰδίαν αἰσθῆσιν εἶναι τούτων, οἷον κινήσεως· οὕτω γὰρ ἔσται ὥσπερ νῦν τῇ ὅψει τὸ γλυκὲν αἰσθανόμεθα . . . κτλ.

Scio tamen, quod motus aliquando accipitur in predicatione secundum essenciam et pro subiecto moto; aliquando materialiter pro per se materia motus; et aliquando formaliter pro illo, quo subiectum denominatur formaliter moveri. Quod Aristoteles 3° Physicorum 6° vocat actum, id est formam substantie entis in potencia ad denominationem absolutam sibi accidentalem, secundum quam est, actualiter denominationem huiusmodi acquirendo, et illam vocant quidem qualitatem, ut autor Sex Principiorum et multi alii sapientes, extendentes indubie terminum qualitatis. Alii autem, ut Commentator, vocant ipsum per se genus passionis, ut patet 3° Physicorum commento quarto. Alii autem, cum quibus ego, putant, quod sit proprietas generis passionis, sicut et tempus dicitur esse passio motus primi mobilis sic, quod omnem passionem consequitur motus sicut passio suum subiectum.

Various meanings of the concept 'motus'.

Tercio patet, quod sicut nulla agencia Dei intrinseca habet contrarium, sic nulla talis suscipit magis et minus, licet agencia Dei ad extra ratione producti magis et minus suscipiat, et una sit alteri contraria.

3. Concerning the actions of God.

They do not admit of a contrary; they are not subject to augmentation or diminution.

Prima pars patet ex hoc, quod nulla agencia creature potest esse contraria divine agencie, cum, quia omnia contraria sunt posita sub eodem genere, tum etiam, quia omnia contraria nata sunt mutuo se excludere. Et quod nulla talis agencia Dei contrariatur alteri, patet ex hoc, quod omnis intrinsece sint, quia eternaliter insunt Deo; omne enim, quod vult aut voluit existere eternaliter vult existere, licet non multa potest non velle existere, que defacto existere, et econtra, ut Sanctus Thomas primo

3. *prol cod.*: per. 23. *cum corr. in cod. ex tunc.*

5. Cf. Arist. Nat. ausc. III 1, 6 (*Ed. Par. II 273, 45 ss.*): *Διηρημένον δὲ καθ' ἕκαστον γένος τοῦ μὲν ἐντελέχει τοῦ δὲ δυνάμει, ἢ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, τοιοῦτον ἢ κίνησις ἐστίν.*

10. Cf. Gilberti Porretani Sex Princ. Lib. cap. 2 (*De actione*) (*Ed. Arist. opp. Veneta I 32*): *Non est autem motus actio, sed quale. Quiescere enim quale est: quare et motus quidem quale erit.* 12. Commentator *cf. infra pag. 94, not. ad lin. 12.* 30. Cf. Sancti Thomae aquinatis Summa contra gentes I 79 fin. (*Ed. Burdigalae apud Petrum Maffre, 1664*): *Voluntatis igitur divinae relatio est ad rem non existentem secundum quod est in propria natura secundum aliquod tempus, et non solum secundum quod est in Deo cognoscente: vult enim Deus rem, quae non est nunc, esse secundum aliquod tempus, et non solum vult secundum quod ipse eam intelligit.*

contra gentiles capitulo 79 dicit, quod Deus vult rem, que non est nunc, esse secundum aliquod tempus, et sic vult multa esse, que nondum sunt; cum igitur natura una potest succedere alteri sibi contrarie, sequitur prima pars.

Et secunda ex hoc patet, quod Deus, cum sit prius 5 omni preterito vel futuro, non vicissim cognoscens aut vult aliquid plus et minus; et idem est iudicium de omni de intrinseco, quod non potest vicissim esse nunc intencius et nunc remissius.

Et tertia pars patet ex hoc, quod Deus, cum sit agens 10 voluntarium, potest nunc agere ad extra intensius, et nunc remissius, ac si esset agens finite potencie vel agens rationale, quod scire moderare insit proporcionallyter ad productum. Unde intensior est movencia, qua Deus movet velocius motum, quam movencia, qua movet 15 motum remissius, et ita de similibus. Et ex eodem videtur, quod una agencia Dei adextra sit alteri quodammodo contraria, ut calefacere A et ipsum frigefacere secundum idem simul et semel videntur Deo nunc posse competere. Notandum tamen, quod omnis species agencie Dei adextra 20 potest simul inesse eidem propter universalitatem sue efficacie, ut ipse potest simul generare et corrumpere, calefacere et frigefacere, et ita de aliis contrariis agentibus, terminatis simul tempore ad idem in numero ut patet de ponentibus multiplicitudinem divisibilem possi- 25 bilem; ymo addunt, quod hoc est possibile de eodem singulari pro eodem loco et tempore, de qua materia alibi erit sermo.

The actions of creatures are limited by space and time.

Creature autem, que agunt per potencias eis accidentales et limitantur ad certam partem universitatis, quam 30 possunt agere, et non omnem etiam impossibilitatem vel repugnanciam suarum agenciarum, tum propter finitatem sue potencie, tum etiam propter limitationem temporis, qua talis potencia sibi adinveniet, ita agencie creature secundum ultimum sue potencie repugnant 35 coagencia simul et semel, quam tamen alias potest producere. Senibus etiam repugnant operationes iuveniles, et econtra, propter variacionem potencie; que omnia aliena sunt a Deo.

Unde signum superperfeccionis agencie super passio- 40 nem est, quod plus elongatur a contrarietate; stat enim idem simul calefacere et frigefacere diversa, ut patet de astris et aliis habentibus virtutem contrariam secundum

disposiciones passorum; sed non stat idem simul sic calefieri et frigefieri a diversis; ideo protunc vie ratione sue imperfectionis pro magna parte stat meritum nostrum in paciencia, ut procedit ab actu voluntatis, dicente
 5 salvatore Luc. 21°: „In paciencia vestra possidebitis animas vestras”; ille enim perdit animam suam, qui hic postposita paciencia innititur accioni tirranice; quo-
 contra post finale iudicium potentes in accione tirranica potenter tormenta patientur, et humiles a paciencia ad
 10 actus dominacionis exaltari, quia omnem motum oportet ab opposito ad oppositum; oportet enim in motu naturali procedere ab imperfecto ad perfectum continue ascen-
 dendo, vel in sic moto vel saltem in mundo, cuius motum est pars; ideo tempus vie est conveniens paciencie,
 15 cum omne motum ut huiusmodi patitur, et per motum talem, qui est abiectivus vel indispositivus materialis substantie devenietur ad motum, qui est salus et per-
 F. 212 feccio, quo beati moventur a Deo obiective eternaliter |
 intuendo; oportet tamen, quod motus vie procedat ab
 20 actu voluntatis, quia aliter non movetur ex se, et per consequens non meretur; et taliter pati est actus virtutis, qui dicitur paciencia principiativa voluntarie passionis pro pace servanda. Et illam docuit Salvator dicto et
 facto cum omnibus suis discipulis dimittens exercitium
 25 corporee potestatis, volentes per hoc distingvere secu-
 lares a religiosis, quod ipsi tamquam pars corporee ecclesie militantis utantur potestate corporali et sacer-
 dotes, qui sunt anima ecclesie, utantur potestate spiritali.

Since the creature is imperfect, his chief virtue is patience.

8. potentes scripsi; *cod.*: pace^s = pacientes. 10. exaltari] exaltantur?
 28. In fine cap. *cod.* exhibet hæc: Mily boze poprzei k konczy przigiti.
Quæ verba hunc in modum latine vertuntur: Deus dilecte, ut ad finem perveniam, benigne concedas.

5. Luc. 21, 19.

CAPUT DECIMUM.

General
distinction of
actio and
passio.

Consequenter dubitatur, si accio et passio generaliter distigwantur. Sed, ne fiat labor in equivocis, notandum, quod hoc nomen passio sumitur sextupliciter ad pro-

5

Meanings of
passio:
1. Passio =
patientia,

Primo modo formaliter de paciencia, qua passum patitur ab agente. Et ad hunc sensum loquitur Autor Sex principiorum, vocans genus passionis effectum, quo subiectum formaliter patitur ab agente.

2. as the
suffering
subject,
formally and
3. materially,

Secundo modo accipitur passio essentialiter seu materialiter pro subiecto passo vel materia, quam recipit paciendo. Et talem distinccionem facit Commentator 3° Phisicorum commento 4°, de motu dicens, quod aliquando accipitur formaliter, et sic est per se genus passionis, et aliquando materialiter pro materia primo motu adquisita, ut quantitas in motu augmentacionis vel motu locali et qualitas in motu alteracionis, et sic locuntur astronomi de motibus planetarum in suis theoricis.

10

15

4. pati =
permittere,

Dividendo autem illos motus in duos, quarto modo accipitur passio vel pati pro servire, ut quandocumque

20

6. Cf. Gilberti Porretani Sex Princip. Lib., cap. 3 (*Ed. Arist. opp. Veneta I, f. 32^a*): *Passio est effectus illatioque actionis, secundum quam haec quidem patiuntur magis, illa vero minime.* 12. Cf. Comm. Averrois in Arist. Nat. Ausc. III, sect. 4 (*Ed. Arist. opp. Veneta IV, f. 41*): *Et quaeritur de hoc, quod dixit hic, quod motus non invenitur in uno praedicamento, et dictum est in libro de praedicamentis ipsum esse in praedicamento passionis. Et secundum hoc autem non debemus computare praedicamentum passionis, aut ipsum non debemus dicere ipsum inveniri pluribus uno praedicamento . . . necesse est, ut motus, qui est in substantia, inveniat in genere substantiae: et motus, qui est in quantitate, in genere quantitatis, et similiter, qui est in ubi et qualitate. Secundum autem quod est via ad perfectionem, quae est alia ab ipsa perfectione, necesse est, ut sit genus per se.*

est in alicuius esse potencia impedire denominationem, quam permittit procedere, dicitur pati istam fieri, cuius sensus est, quod sinit vel permittit illam fieri; et isto modo Deus dicitur pati homines peccare, et ad hunc
 5 sensum vocatur Deus paciens creberrime in scriptura, ut psalmo 104° dicitur „paciens et multum misericors”, et talem pacienciam, que est relatio rationis, habet Deus loco paciencie de genere passionis. Differt autem illud pati quantumlibet a priori; nam illud pati est superioris
 10 cause respectu sui inferioris, sed primum pati. Econtra est cause inferioris respectu sui superioris; ideo illud pati infert motum vel mobilitatem sic patientis.

Quinto modo sumitur propter proprietatem, que est quartum universale apud Porphyrium, quod dicitur acci-
 15 dens per se inherens ex propriis principiis subiecti et sic risibilitas dicitur passio hominis, et omnis similis proprietates demonstrabilis de subiecto dicitur sui subiecti passio.

5. passio =
 proprietas as-
 an accident
 inherent in the
 subject.

Et sexto modo proportionaliter ad illum quintum
 20 dicitur actus anime procedens a tali passione passio esse, ut, quia homo ex dispositione corporis est irascibilis gaudilibus etc., ideo actus procedentes ab huiusmodi passionibus vocantur passionες, ut gaudium, ira, tristitia, timor, verecundia etc., ut patet secundo Ethicorum capitulo
 25 quinto; et videtur michi, quod talia sunt aggregata ex multis actibus simplicibus et passionibus primo modo dictis, et nedum dicitur passio de talibus intrinsecis procedentibus ab anima, sed pro qualitate sensibili preternaturali ex passionibus anime resultante, ut rubor, vere-
 30 cundia, palor irati vel timidi dicuntur passionες, ut patet

6. passio as
 passion.

20. *Cod.*; παρὰ δὲ παρ.

6. Ps. 144 (non 104), 8. 14. Cf. Porphyrii Institutiones cap. IV, περὶ ἰδίων. (Ed. opp. Aristot. Lugduni 1590, I, p. 5): Τὸ δὲ ἴδιον διαφορεῖται τετραχῶς. . . . τέτατον δὲ, ἐφ' οὗ συνδραμόμενος καὶ τὸ μόνον, καὶ παντί, καὶ ἀεὶ· ὡς τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γελᾶσθαι. Κἂν γὰρ μὴ γελᾷ ἀεὶ, ἀλλὰ γελᾶσθαι λέγεται, οὐ τῷ γελᾶν ἀεὶ, ἀλλὰ τῷ [ἀεὶ] πεφικέναι. 24. Cf. Arist. Ethic. II 1, 7 (Ed. Par. II 15, 24 ss.): . . . Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὁργὰς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρόῳοι γίνονται· οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὁργίλοι . . . et ibid. 6, 10 (19, 11 ss.): . . . Λέγω δὲ τὴν ἡθικὴν αἴτιαν γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἐν δὲ ταύταις ἐστὶν ἑπαισιολογία καὶ ἐλλείψεις, καὶ τὸ μέσον· οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαροῦσαι, καὶ ἐπιθυμῆσαι, καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι κ. τ. λ.

de tercia specie qualitatís, quam Aristoteles vocat passionem vel passibilem qualitatem in Predicamentis, capitulo de qualitate.

Further
opinions on
the meaning of
passio.

Alii autem vocant passionem quamcumque conservationem cause secunde, qualiter necessario omnis creatura patitur a Deo. Alii autem distinguunt motum sensibilem a genere passionis primo descripte. Et alii accipiunt | passionem aggregative pro quantumlibet disparatis F. 212 passionibus, ut infirmos languentes ex passionibus animi et corporis dicimus generaliter passos. 10

Division of
passio into
incorporal and
corporal.

Suppono ergo, quod fiat limitacio ad passionem vel pacienciam primo modo dictam, et tunc patet, quod aliqua est spiritualis vel incorporea, ut mocio animi insensibiliter alterati. Alia corporalis, ut calefaccio, frigefaccio etc. Utrumque vero membrum ultra sub- 15 dividitur secundum diversitatem naturarum immediate passarum et diversitatem principaliter productorum. Ut alia est passio, qua forma substantialis producitur, alia, qua quantitas, qualitas, vel ubi acquiritur; autem penes modum paciendi et proporcionalem passi ad agens cau- 20 satur diversitas specifica passionis: ut aliqua est passio cum reinclinacione patientis, et illa vocatur indisposicio patientis a contrario. Nam in omni sic passo est dare passum resistens ratione contrarietatis qua tendit ad corrupcionem, ut corruptis qualitatibus primis aut 25 secundis ex ipsis resultantibus, que consequuntur formas substantiales, est disposicio ad induccionem forme substantialis contrarie. Alia est passio sine reinclinacione patientis respectu agentis danda. Et talis vocatur salus et perfectio, ut illuminacio medii et cetere passionis, 30 quibus recipiuntur forme secundum esse intencionale; tales autem passionibus concomitantur passionibus violenciam inferentis, ut illuminacionem medii et immutacionem organi visus concomitatur induccio coloris vel siccitatis in dispositis vel disponentis subiectum. Et multitudinem 35 soni concomitatur tremor et dilatacio violenta, ut patet

19. Cod.: aut an post penes ponendum?

1. Cf. Arist. Categor. VI [VIII] 8 (Ed. Par. I 14, 2 ss.):
... Τρίτον δὲ γένος ποιότητος, παθητικὰ καὶ ποιότητες καὶ πάθη.
Ἔστι δὲ τοιαύδε, οἷον λευκότης τε καὶ πυκρότης, καὶ στεγνότης
καὶ πάντα τὰ τούτοις συγγενῆ, ἔτι δὲ θερμότης καὶ ψυχρότης,
καὶ λευκότης καὶ μελανία.

posterius. Unde Vitrilonensis 3° perspective conclusione 16^a: „Visio non fit sine dolore oculi, id est passione a substantia obiciente”, et taliter patimur omne mixtum, quousque habuerit dotem summe proporcionis, ex qua 5 vocatur talis accio.

Ex istis potest patere, quomodo agencia et passio correspondent in quatuor proprietatibus, quas Gilbertus ipsis attribuit.

Four ways in which action and passion correspond.

Primo patet, quod tam agencia quam paciencie est 10 aliquid contrarium eo, quod sunt factibiles a formis contrariis vicissim et non simul compossibiles in eodem subiecto primo, ut calefaccio et frigefaccio, calefaciencia et frigefaciencia eiusdem agentis ad idem passum primo.

1. By contradiction so that they cannot be together in one object.

Secundo patet, quod tam agencia, quam paciencia 15 suscipiunt magis et minus, sicut et eorum principia; et iste due proprietates non sunt istis proprie, nec eis generaliter inexistentes.

2. They are susceptible of more and less.

Tercio patet, quod tam agencia quam paciencia est in motu.

3. Both result from motion.

Et quarto patet, quod proprium est agencia, ut huiusmodi, inferre ex se passionem, sicut et proprium est 20 passioni, ut huiusmodi, inferri ex agencia agentis; quamvis enim forme absolute inferant tam agenciam, quam pacienciam, hoc tamen est per accidens, et non, ut sunt 25 huiusmodi.

4. Action generates passion, as passion is generated by action.

Istis premissis et factis limitationibus ad significationes postpositas, videndum est, utrum agencia et paciencia distinguuntur, et videtur, quod sic.

Distinction between action and passion.

Primo ex hoc, quod sunt genera distincta, sicut con- 30 cordant omnes philosophi ponentes 10 predicamenta, ergo impermixte sunt omnes sue species et differentie; consequencia patet ex hoc, quod si superius negatur universaliter a superiori, et quodlibet inferius negatur universaliter a quolibet inferiori, ut, si nulla quantitas 35 sit qualitas, tunc nulla superficies est albedo, et sic de

1. They are distinct genera.

33. quodlibet] *cod.*: quolibet.

1. Cf. Vitellionis mathematici doctissimi *περὶ ὀπτικῆς*, id est de natura, ratione et projectione radiorum visus quam vulgo Perspectivam vocant Lib. III 16 (*Ed. Norimbergae ap. Jo. Petreium 1535, F. 58*): *Visio — abiciente (sic), ex quo patet visum oportere convenientis dispositionis in sanitate esse ad hoc, ut complete exercean visionem.* 7. Cf. caput ex Gilberti Porretani Sex Principiorum libro, quod indicavimus supra, p. 94.

similibus, nec subest locus ab auctoritate philosophorum, unde aliquod predicamentum distingueretur a reliquo, quin per idem genus agencie distinguitur | a genere F. 213 passionis.

Every action is formally in the agent and not in the object, and the reverse in true of passion.

Item omnis agencia est formaliter in agente, non in 5 suo passo; omnis passio est econtra in passo formaliter, non in suo agente; ergo est realis distinccio inter illas. Antecedens patet ex hoc, quod aliter omne agens patet eandem passionem quam passum suum, et econtra omne passum ageret eadem agencia, qua agens, cum 10 claudit contradiccionem, formam esse in subiecto, nisi ipsum denominet. Et idem argumentum movet Aristoteles 3° Phisicorum capitulo tercio ad ponendum, quod omnis motus est in mobili, non in suo movente formaliter, quia aliter sequitur alterum istorum duorum, quod omne 15 movens movetur, vel quod habens in se subiective motum formaliter non movetur; utrumque est impossibile. Primum, quia tunc Deus necessario moveretur, sicut necessario movet. Et secundum, quia idem est sic habere motum et moveri, ut patet ex sano modo loquendi 20 communis loyce.

If action and passion were the same thing (res) still different names would be needed for their effects in agent and patient; for, as quantity only means that a substance is *quantum* so agencia only expresses that the substance is active. Threefold proof:

Item ponendo, quod eadem res sit agencia et passio, adhuc necesse est ponere diversas denominationes causari ab illa in agente et passo, quia aliter omne creans crearet et omne creatum crearet; sed omnis propria et 25 per se denominacio forme accidentalis est ipsamet forma accidentalis; ergo ponendo omnem talem passionem formam absolutam oportet ponere alias formas respectivas distinctas generaliter, et illas vocarunt antiqui genera ex opposito distincta; de talibus namque est michi 30 sermo. Minor patet ex hoc, quod aliter esset processus in infinitum in formis huiusmodi, cum pari evidencia illa denominacio causaret aliam, et sic infinite. Sicut ergo omnis qualitas vel quantitas est substantiam esse quantam vel qualem, sic a maiori vel pari omnis agencia est 35 substantiam esse agentem, et illa est denominacio per se et propria forme, cum denominacio cuiuslibet forme sit ipsum subiectum denominari formaliter.

1. Action is an accidental form of the agent, as suffering is of the patient.

Confirmatur primo ex hoc, quod omnes ponentes, veritates modo, quo dictum est superius, habent ponere, 40

12. Cf. Arist. Nat. Ausc. III 3 (2) 1 (Ed. Par. II 275, 29 ss.): *Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ· ἐντελέχεια γάρ ἐστι τοῦτον, καὶ ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ.*

quod agens sic, vel sic agere sit forma ipsi agenti accidentalis, cum ab hoc denominatur formaliter agere. Et per idem passum sic aut sic pati est forma et sibi accidentalis, et nulli dubium, quin omnia talia notabiliter distinguuntur; ergo, cum superfluit ponere aliquas agencias vel passiones preter talia, sequitur, quod generaliter agencia et passio distinguuntur.

Secundo confirmatur ex hoc, quod agencia agentis communiter habet denominationes, que non competunt passioni correspondenti; igitur distinguuntur; antecedens patet de passione Christi, que fuit meritoria et iusta, ut notum est, et tamen agencie Iudeorum erant multe, iniuste, demeritorie. Et dicat, qui audet, quod illa pia passio in Cristo fuit iniustissima, preter Dei beneplacitum, et simul meritum nostrum demeritum Iudeorum formaliter; et correspondenter agencia est libera et delectabilis, placens alicui, ubi passio correspondens est illibera, tristabilis et displicens eidem, ut patet de voluntaria percuciencia involuntarie percussi, qui denominat unum voluntarie percutere, et passio denominat alium involuntarie percuti; et indubie contingit placere homini, quod inimicus suus percutitur, cum hoc displiceat sibi, quod amicus suus eum percutit, et econtra contingit in casu . .

II. The action of the agent is described in terms which cannot be applied to the passion.

Tercio confirmatur ex hoc, quod si omnis agencia, qua agens agit in passum, foret subiective in passo, tunc omnis talis agencia presupponeret passum tamquam subiectum suum, | causans eandem, et per consequens nulla creancia vel causancia, qua Deus causat creaturam, est causa eiusdem creature sed econtra; consequens falsum et contraponens istam opinionem. Si ergo Deus successive creat A ignem, patet, quod illa creancia non est subiective in A, quia illa est temporalis, durans per tempus, per quod A non, et cum A incipit esse illa creancia, desinit esse, nec denominat aliquid complete creatum creari; ideo, ut communiter dicitur, non est dare creacionem passivam successivam, nisi continuum sit compositum ex non-quantis. Similiter agencia est prius naturaliter, quam passio, quam infert; ideo secundum exponentes Autor ponit agenciam in diffinitione passionis

If all action were subjectively in the patient every act would presuppose a patient as its cause, which is absurd.

20. Cod.: d'noiat.

24. Cod.: $\hat{\imath}$ cau ultima huius sectionis pars

aperte corrupta vel mutilata.

40. Autor: Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum Lib. cap. III: *Passio est effectus illatioque actionis, secundum quam haec*

tamquam ipsa prius et perfeccius in natura, sicut agens in quantum huiusmodi est prestancius passo in quantum huiusmodi; sed ista non esset vera, nisi quelibet agencia distingwatur a passione, quam infert; ergo est distincio inter illas. 5

How can action
cause passion,
if every action
is the
corresponding
passion?

Quid, queso, est dicere, quod omnis agencia infert passionem tamquam effectum suum, si omnis talis agencia sit passio eadem? Ac quid oporteret accionem vel passionem distinctas ab absoluta forma producta, si omnino idem sit accio et passio, vel, ut grammaticaliter loquar, 10 que foret differencia inter verbum activum et passivum, si omne agere foret pati? Et breviter, quecumque evidencia movet ad ponendum respectus distinctos, movet ad ponendum agenciam et passionem distingwi ab absolutis et a se invicem. Nam secundum grammaticos verba 15 activa in hoc differunt a passivis, quod prima significant accionem, et alia passionem. Naturalis eciam dicit, quod convenit cognoscere distincte hoc agens agere, ignorando, quod paciens patitur, ut percuciens in tenebris cognoscit ipsum percutere, sed ignorat, quid percutit, et econtra 20 convenit cognoscere aliquid pati, ignorando, a quo patitur; patet, quod ignoratum et cognitum distingwitur, et sic contingit placere politico, quod tyrannus cruciatur, et tamen displicere sibi, quod quis amicus iniuste cruciat illum, cum primum sit iustum, non vindicabile, et secundum sit iniustum, punibile; et ille veritates vocantur 25 accio et passio de vi vocis. Similiter, quando Deus concurrit cum creatura, vel agens principale cum agente secundario, ut instrumentali, agens principale naturaliter prius et principalius agit, quam agens secundarium, ut 30 communiter ponitur eciam a negantibus ista genera distingwi. Cum ergo antecedens ponit prioritatem naturalem, sequitur, quod est dare illa, inter que est prioritas naturalis, nulla sunt pertinencia, si non agencie, quarum superior sit naturaliter prior et perfeccior; ergo 35 est dare agencias sic distinctas.

Et patet, idem omne agens agit propria agencia; non enim potest dici, quod eadem accio sit prius naturaliter, ut procedat ab uno, quam ut procedat ab alio, quia

1. in natura in margine cod. suppletum. 24. tamen] cod.: cum.

quidem patiuntur magis, illa vero minime, secundum quod quaedam animantiora sunt aliis: ut animantius quidem brutum est arbore, animantius vero irrationali rationale.

tunc non esset realis prioritas naturalis, ymo essent
infiniti gradus prioritatis in Deo, et infinitum posterior
foret homine et quacumque alia creatura. Si ergo est
dare gradus prioritatis naturalis, est dare alia secundum
5 rem vel rationem distincta; inter que est illa prioritas,
et sine dubio res maxime participes forent tales due
veritates, quod Deus agit hoc, et quod data creatura
agit hoc, que supponuntur esse agencie, quas intendimus,
cum tales oportet dare, et alias superfluit ponere; et
10 certum est, quod signatis illis veritatibus per A et B longe
prius naturaliter est A, quam B, in tantum, quod possi-
F. 214 bile est | A esse, B non existente, ut posito, quod Deus
suspendat accionem creature et continui et generacionem
absoluti, quod prius fecit, cum creatura. Ubi patet, quod
15 agencia Dei est diuturnior agencia creature et post
cessacionem creature pura creacio; ideo dicunt aliqui,
ex talibus moti, quod quandocumque Deus concurrat
cum creatura, ipse creat, creatura non creante; oportet
ergo creanciam et creare agenciam distingwi, et a
20 multo magis passio distingwitur ab utroque.

CAPUT UNDECIMUM.

Replies to our
argument:
1. The same
thing (res)
includes an
agent's action
and a patient's
suffering; then
two things
become
superfluous.

In oppositum sic: frustra ponuntur plura, ubi pauciora sufficiunt; sed eadem res absoluta sufficit denominare agens agere et passum pati; ergo superfluit ponere tales duas res generaliter distinctas. Minor patet ex hoc, quod⁵ eadem agencia, que est uni delectabilis, est alteri tristabilis, ut patet in exemplo superius adducto contra hanc viam, posito, quod unus voluntarie cruciet reliquum, inimicum; ubi patet, quod cruciatus est crucianti delectabilis et placida, cruciato vero est tristabilis et involun-¹⁰ taria, ergo per idem stat respectu diversorum idem esse iustum et iniustum et quomodocumque aliter contrarie denominatum. Et confirmacio istius est Anselmus in De Veritate capitulo 8°, ubi ab intento tenet, quod eadem res est accio et passio; et ipsum sequitur Doctor Pro-¹⁵ fundus libro 3°, capitulo 6°.

7. Cod.: aducto. 9. Cod.: cruciati. 10. Cod.: u'o ē delectabilis tristabilis.

13. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. De Veritate, cap. VIII (Migne CLVIII 476): *Multis enim modis eadem res suscipit diversis considerationibus contraria; quod in actione saepe contingit ut in percussione Sed quoniam . . . sicut percutiens non est sine percussione, nec percussio absque percutiente, ita percutientia et percussio sine invicem esse nequeunt; imo una et eadem res est diversis nominibus secundum diversas partes significata; idcirco percussio et percutientis et percussi esse dicitur; quapropter secundum quod agens vel patiens eidem subiacent iudicio, vel contrariis, ipsa quoque actio ex utraque parte similiter iudicabitur aut contrarie. Cf. etiam notam, p. 109.*

15. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei Lib. 3, 6 (Ed. Londin. 661 E, 662 A): *Pro primo istorum sciendum, quod aliqui opinantur, quod actio et passio sunt res relativae, seu ipsae relationes purae tantummodo: sed eruditioribus puto constat, quod relationes huiusmodi actionem et passionem naturaliter consequuntur, et per eas causantur. Quapropter et alii arbitrantur, quod actio et passio sint res absolutae secundum suam essentiam, relationibus tamen necessario copulatae; et horum quidam existimant, quod actio et*

Item: omnis agencia est actus agentis, et omnis passio
 eciam est actus eiusdem agentis; ergo, cum non oportet
 dare duos actus, quorum uterque sit motus, relinquitur,
 quod idem actus secundum diversas rationes est com-
 5 munis uterque, a quo unum denominatur agens et aliud
 paciens; illud declarat Aristoteles 3° Phisicorum, capitulo 3°
 per exempla et rationes. Nec aliter videtur diferencia
 inter accionem immanentem et accionem transcendentem,
 nisi quod omne immanens solum est in agente, et omnis
 10 transiens solum in passo. Item aliter sequeretur, quod
 esset processus in infinitum in agenciis, et sic nullus
 primus actus voluntatis, sed omne agens ut sic moveretur,
 que omnia sunt impossibilia. Et deduccio videtur ex hoc
 quo ad primam partem, quod nulla videtur ratio, quare
 15 passio non potest produci in passo sine produccione
 agencye in agente, quin per idem illa agencya non potest
 produci sine alia, et sic in infinitum. Ex quo secundum
 sequitur, cum primus actus si detur, produceretur ab

2. All action is
 an act of the
 agent, and all
 suffering is the
 act of the same
 agent. The
 assertion of
 two different
 acts is therefore
 inadmissible.

17. in addidi cod.: et sic in infinitum.

passio sint res diversae secundum essentiam absolute, quia sunt
 praedicamenta diversa: Alii vero putant, quod sint eadem
 res, et idem realiter absolute, sed differant relative Et
 haec videtur sententia Philosophi 3, Phys. 18 et consequenter in
 textu, et Averrois in comment 2 de Anima 137 et 138 et Averrois
 similiter in commento. Quibus et concordanter Anselmus de
 veritate: „Multis, inquit, modis eadem res suscipit (sequitur
 tota Anselmi expositio a nobis supra allata) similiter
 iudicabitur aut contrarie.” Sed ista revera altiora et subtiliora
 et facundiora michi videntur, quam a me, praesertim hic, in
 brevibus digne valeant explicari; verumtamen probabilior
 michi videtur hac vice secunda opinio recitata. —
 Cf. etiam quae dicit Bradwardinus postea (664 E). Illud vero
 movere in percutiente et gladio videtur communi iudicio esse
 percutere tantum et non percuti; illud autem moveri, recipere,
 sive pati in percusso, tantummodo percuti et non percutere
 quovismodo. Respicendo tamen subtilius apparebit, quod illud
 movere in percutiente brachio et gladio non est sine moveri
 inseparabiliter ei annexo et eis infixo; imo secundum
 praemissa illud movere et moveri sunt idem realiter
 non diversa.

6. Cf. Arist. Nat. Ausc. III 3, 2 (Ed. Par. II 275, 38 ss.): “Ἐχει δ’ ἐπορίαν λογικὴν ἀνεγκλίον γὰρ ὥσως εἶναι τινα ἐνέργειαν ἄλλην τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ· τὸ μὲν δὴ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις· ἔργον δὲ καὶ τέλος τοῦ μὲν ποίημα, τοῦ δὲ πάθος. Ἐπεὶ οὖν ἅμωφ κινήσεις, εἰ μὲν ἔτεροι, ἐν τίνι; ἢ γὰρ ἅμωφ ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ, ἢ ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι, ἡ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμώνυμος ἂν εἴη. κ. τ. λ.

actu distincto, a priori, et sic datur pro primo, nec fuit primus.

3. Nothing can act save by receiving its activity and being itself moved.

Et tertium ex eadem radice patescit, cum nichil potest agere, nisi recipiendo suam agenciam, et cum illa agencia sit tante permanencie, sicut passio vel motus, sequitur, 5 quod nichil potest recipere agenciam, nisi, recipiendo illam, moveatur.

4. The very reception of this activity implies passivity.

Item impossibile est aliquid movere se per se et primo, ex 7° Phisicorum, sed iuxta hanc viam sequitur oppositum; ergo via impossibilis. Minor argumentatur 10 sic: Tam causa prima, quam secunda potest ex se agere in passum, postquam non egit in idem; sed non est possibile, quod sic agat, nisi paciatur recipiendo propriam agenciam; ergo eo ipso, quod sic agit, patitur a se ipso, et cum omnis passio sit motus vel ipsum 15 concomitans, sequitur conclusio. Et ex isto videtur, quod genus passionis sit prius naturaliter genere actionis. Nam prius naturaliter vel primo naturaliter, sicut est accio, subiectum agens ipsum sustentat, et subiectum prius naturaliter ipsam recipit paciendi, quam 20 ipsum sustentat; ergo subiectum prius naturaliter patitur recipiendo propriam agenciam, quam agit; et sequitur conclusio generaliter, que est eo verisimilior de quolibet agente secundo, quo ipsum non potest agere, nisi prius motum, | et per consequens passum ab agente primo. F. 214'

5. Action is common to God and to creatures, but it is in God originally and principally.

Item quecumque insunt comuniter Deo et creaturis, propriissime insunt Deo, et analoyce creaturis; sed agere inest communiter Deo et creaturis, ergo proprius et prius et principalis Deo, quam creaturis, et per consequens non solum substantia creata agit proprie, ut 30 dictum est superius, sed prius substantia increata; aliter enim Deus non immediate conservaret quamlibet creaturam, nec immediate efficeret omnem effectum, nec immediate moveret omnem motum eius, ut ostendit Doctor Profundus primo libro, capitulo 2° tenendo cum 35 suis corrolariis, et idem ostendit 2° libro, capitulo 2° et decem sequentibus de actibus voluntatis create. Et

1. *Cod.*: da² p^o; *ib.* nec] nū (= nunc) *cod.*
34. eius] *cod.*: c9 (= cuius).

21. *Cod.*: ipsam.

9. *Cf.* Arist. Nat. Ausc. VII 1, 1—4 (*Ed. Par.* II 333, 9 ss.).
35. *Cf.* Thomae Bradwardini De Causa Dei I 2 eiusque corrolarii partes tres (*Ed. Lond.*, p. 146—169) et II 20—30 (p. 540—594).

confirmacio istius est, quod Deus propius beatificat creaturam, quam ipsamet se beatificat, si sic facit, quod non esset, nisi Deus propius faceret actum beatitudinis, quam ipsamet creatura; ergo non potest creatura ydemptificare se, cum iste sit actus iudiciarius; multo minus ergo posset beatificare se; tunc enim esset merces sua plene in eius potestate, et per consequens posset beatitudinem ad votum dimittere et aliam creaturam beatificare et dampnare, quia hoc videretur consonan-
 10 cius, quam quod illud agat primo in se movendo se per se et primo, dum dat sibi ipsi donum optimum.
 Item videtur ex isto, quod Deus facit omnem actionem vel motum, quod repugnat.

Primo ex hoc, quod Deus comederet, rugaret et
 15 omnes actus creature faceret, quod est nimis dissonum.

Secundo ex hoc, quod Deus omnes actus viciosos faceret, et per consequens, cum prevenit necessitando creaturam ad omnem actum et modum agendi, sequitur, quod non iuste damnaret creaturam pro actu, ad quem
 20 necessitat eandem secundum eius beneplacitum; sequitur, cum Deus libere contradictorie concurrit plus vel minus, ut placet, quod posset non concurrere, et per consequens et creatura posset per se agere sine concursu Dei, et quantumlibet modice potencie creatura posset
 25 per se agere sine concursu Dei et quantumlibet modice potencie creatura posset cum concursu Dei quantumlibet dissimiliter agere; et sic motus non sequeretur proporcionem eo, quod omnis motus causatur ex porcione completi agentis ad completum passum. Cum
 30 ergo totale agens sit vel Deus infinite potencie vel aliter infinita potencia, que Deus est secundum sui ultimum, concurrit, sicut et resistit agenti, sequitur, quod omnis motus causatur ex porcione equalitatis, cum nullum infinitum est reliquo maius. Nec valet dicere, quod
 35 proporcio, ex qua motus provenit, est inter totale agens et partem passi vel inter parciale agens et totale passum vel inter parciale agens et parciale passum, quia infinitum magna est proporcio cuiuslibet horum trium

God is the real originator of every action; which would involve
 a) that God must have like needs and affections with creatures;
 b) that God originates evil actions.

1,2. beatificat utroque loco ex ubi licat correctum. 2, 4. Cod.: ipsam
 utroque loco 4. Cod.: go nõ n. p̄i (ergo non enim potest). 22. Cod.:
 miḡ nõ iuste dāpnaret cat̄az p̄ actu ad q̄ue necessitat eaḡ sm̄ eius bñ
 placitū ut placz.

mediorum, ut sophiste arguunt. Ymo non est racionaliter scibile vel discibile quantum de agente vel passo debet capi pro illa proporzione fundanda. Item iuxta dicta omnis accio transiens principiat ab accione immanente, et per consequens accio immanens esset per se in aliquo predicamento, cum sit accidens plus positum et plus perfectivum, quam accio transiens, eo, quod ipsam principiat, et tunc videtur omne elementum habere appetitum vel inclinacionem naturalem intrinsecum ad finem extrinsecum, quod videtur falsum ex hoc, quod non potest talem elicere; ymo partes secundum varios appetitus resisterent sibi ipsis.

CAPUT DUODECIMUM.

F. 212 Pro isto mihi videtur indubie tenendum, quod agencia
et passio ad sensus limitatos generaliter distingwuntur,
sicut quantitas et qualitas aut quecumque alia predi-
5 camenta, quamvis essentialiter vel materialiter loquendo
sunt idem ad sensus equivocos; cum enim movens phi-
sicum in movendo movetur et agendo repetitur, patet,
quod in omni tali agente vel passo concurrunt agencia
vel passio, que sunt idem subiecto, ut album et musicum,
10 licet differant formaliter. Preterea, cum finis agencie
et passionis sibi correlate sit effectus productus in passo,
ut puta qualitas vel quantitas, quam Commentator
vocat motum materialiter dictum, patet, quod in pre-
dicacione secundum materiam tam agencia quam passio
15 ad sensus equivocos est talis motus in mobili. Et ad
istum sensum dicit Egidius super 3° Phisicorum, ut

Answer to my
opponents:
Action and
passion are
distinct, like
quality and
quantity.
General proof
of this.

8. *Cod.*: $\widehat{a} \eta \frac{2}{11} \text{ par.}$

12. Cf. Comm. Averr. in Arist. Nat. Ausc. III, sect. 4
(Ed. Arist. opp. Venet. IV, F. 41), imprimis autem sententiam,
quam supra rettulimus, p. 94. 16. Cf. Aegidii Romani

Commentaria in octo libros Phisicorum Aristotelis III 4 (Ed.
Venetiis per Andream de Torresanis 1502, F. 56): Omnino
autem dicere est: neque doctio cum doctrina, neque actio cum
passione idem proprie est: sed cui insunt, hoc est motus. Quod
enim huiusmodi in hoc et quod huiusmodi ab hoc actum esse
ratione, alterum est. Solvit ad aliud inconveniens, dicens, quod
omnino est dicere, quod neque doctio est et doctrina neque
actio cum passione est idem, sed quod est idem motus cum
hoc insunt: quia est alterum actum ratione quod est huiusmodi
in hoc, et quod est huiusmodi ad hoc. Notandum autem, quod
actio et passio non sunt idem actus secundum rationem. Idem
enim motus est actus agentis et patientis, et est actio et passio,
sed non sub eadem ratione; sed est actio et est actus huius-
modi, id est agentis, quia est ab hoc; est autem passio et est
actus huiusmodi, id est patientis, non quia est ab hoc, id est
a patiente, sed quia est in hoc, id est in passo.

textus sonat, quod agencia et passio distingwuntur inter se, et tamen sunt idem motus in numero, equivocando in predicacione sine dubio, sicut illi, qui dicunt, quod ydee distingwuntur inter se, et tamen omnes sunt eadem natura divina. 5

Answer to first objection (p. 102).

One absolute form may include action and passion; but only with the help of two distinct relative forms viz *agere* and *pati*.

Ad primum patet, quod consequencia non valet; quamvis enim una *forma* absoluta sufficit denominare agens agere in passum et ipsum passum repati, hoc tamen non potest esse, nisi mediantibus duabus formis respectivis diversorum generum, que sunt agere et pati. 10 Nam contradiccione claudit, quod forma absoluta per se sufficiat sic denominare eo, quod cum omni forma absoluta substanciali vel accidentali, que sit quantitas vel qualitas, stat, quod subiectum non agat, vel aliquid non paciatur. Ergo preter talem formam requiritur 15 motus, et sic agere ac pati superadditum, et illud est forma respectiva, que componitur ponens intenciam agentis tanquam actum intrinsecum et proporcionem eius ad passum extrinsecum; et tercia ex hiis duobus successivam producenciam forme absolute in passo, et hoc 20 tercium est agencia extrinseca, et hec tria respectiva oportet ponere in agente ultra quodlibet absolutum.

We must not confuse names used formally with those applied accidentally.

Sed pro denominatione contraria notandum, quod aliquid denominat formaliter ut forma intrinseca, et aliquid efficienter causans quomodolibet denominationem 25 subiecti. Nec dico, quod contradiccione claudit aliquid denominari nisi formaliter denominetur vel a forma, que est ipsum denominatum essentialiter, si denominacio extendatur ad essencialem inexistenciam, vel aliter a forma subiecto denominato accidentaliter inherente, si 30 denominacio restringatur proprie ad accidentalem inherenciam.

Contraries cannot be formally and in the same sense in one and the same thing. To be pleasing and displeasing to different persons is not a contradiction, since pleasantness is relative.

Secundo notata distincione quattuor oppositorum, dico, quod repugnat denominationes contrarias inesse formaliter secundum idem et pro eadem mensura eidem 35 ultimo singulari.

Tercio dico, quod eandem rem esse diversis delectabilem et tristabilem non sunt contraria, sicut sunt iustum et iniustum. Nam idem visibile, quod est uni visui proporcionatum est sibi delectabile, et visui im- 40 proporcionado tristabile, cum talis sit denominacio relativa; iustum autem est denominacio absoluta respi-

ciens conformitatem ad simpliciter per se iustum; et
 5 inustum contrarie dicit difformitatem ad primam vo-
 luntatem. Dicuntur tamen iustum et iniustum equivoce
 vel absolute pro essentia iusta, et hoc vel primo et
 per se iusta, vel a prima iusticia causata, vel absolute
 contrarie et abstractive pro ipsis iusticia et iniusticia;
 vel contractive pro subiecto ipsis qualitativis informato,
 et utroque istorum modorum sunt contraria; vel tercio
 pro quocumque, quod iusta causa iuste causat, et in-
 10 iustum pro illo, quod agens iniusta causat; et isto modo
 F. 215⁴ vlt Anselmus, quod passio | Cristi est iniusta quo ad
 Judeos, ipsam causantes, et iusta conclusio ad Deum,
 ipsam causantem.

Just and unjust
 being absolute
 are contraries.

Explanation of
 Anselm's
 sentence
 concerning
 Christ's
 crucifixion.

Istam tamen loycam non approbo secundum sensum.
 15 Unde pari evidencia, qua diceret istam esse iniustam, ex
 hoc, quod verbaliter doctor sic dicit: „concederem, quod
 idem peccatum debet esse et non debet esse”, Cristus debuit
 mori et non debuit mori. Nam utrumque concederet
 doctor ibidem, ideo satis est concedere sensum suum.
 20 Non enim placet omnibus concedere, quod omne peccatum
 est iustum, quia Deus iuste illud permittit. Sic enim summa
 iniusticia esset iustissima, quia ab hoc solo habet, quod
 sit iusta, quia iuste permittit ipsam Deus esse; et certum
 est, quod summe iuste permittit Deus ipsam esse. Ideo, si
 25 est iusta, est summe iusta, et hoc forte concederet, cum
 iusticia consistit in rectitudine, non suscipit magis aut
 minus; et ulterius forte concederet, quod omne ens est
 iustissimum, et sic Deus in predicacione secundum causam,
 sicut omnis veritas est rectitudo vel iusticia sola mente
 30 perceptibilis. Nec foret sibi magis inconveniens con-
 cedere iusticiam fore iniusticiam, quam concedere veri-
 tatem esse falsitatem, quod est concedere, ut patet
 tractatu de Veritate. Ymo, sicut concedit bonum esse

31. *Cod.*: iusti⁹.

14. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Veritate, c. VIII (Migne
 CLVIII 477): *Quid etiam, si secundum naturam rerum con-*
sideres, ut cum clavi ferrei impressi sunt in corpus Domini:
an dices fragilem carnem non debuisse penetrari, aut acuto
ferro penetratam non debuisse dolere? . . . Potest igitur con-
tingere, ut debeat esse secundum naturam actio, vel passio,
quae secundum agentem vel patientem esse non debet . . .
Vides igitur, saepissime posse contingere, ut eadem actio
debeat esse et non debeat esse, diversis considerationibus.
 33. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. De Veritate cap. VIII
 (Migne CLVIII 477): *Cum vero peccans ab eo, ad quem non*

malum et bonitatem maliciam, ita concederet peccatum, inquantum bonum, esse iustum ens et verum; sed inquantum malum, esse non-ens, iniustum et falsum.

The act of the Jews, caused by wicked will, was distinct from the suffering of Christ, which was in his part most righteous.

Sed omnibus istis concessis adhuc oporteret ponere in Judeis agencias distinctas a passione Cristi, quia 5 certum est, quod mala eorum volucio movebat eorum corpora et produxit in ipsis passiones ex volucione iniustas et ille passiones et agencie produxerunt passionem in Cristo, que fuit rectissima sine privacione sibi formaliter inexistente, quia tunc denominaret Cristum, qui 10 est subiectum per se et proprium illius passionis, iniuste pati, quod est impossibile.

Potest ergo Anselmus glosari secundum equivocaciones dictas de accione et passione, quod passio illata est accio, sed non agencia, qua agens formaliter agit, sicut 15 calor productus dicitur esse accio et motus secundum Commentatorem.

Conclusion:
1. A thing may be just in itself as firstly God and secondly creatures.
2. It may be qualitatively just, and that either in the concrete or the abstract.
3. It may be relatively just and that in two ways, as it proceeds from a created or uncreated will.
Examples:

Patet ergo ex dictis, quod aliquid dicitur iustum secundum substantiam, et hoc per se et primo, ut creator, vel per se secundo, ut creature. Et aliquid 20 dicitur iustum secundum qualitatem, et hoc concretive vel abstracte. Et tercio modo dicitur aliquid iustum respective, et hoc dupliciter, vel quia iuste procedit a voluntate increata vel quia iuste procedit a voluntate creata. Nec dividuntur ista ex opposito, cum omnis 25 creatura sit absolute et respective iusta. Quidquid eciam procedit iuste a voluntate creata, procedit eciam a voluntate increata, sed non econtra, cum sit superior. Unde opus iniuste factum, secundum legem eternam dicitur iuste factum, si secundum substantiam operis 30 placet Deo, ut dacio denarii indigenti ab yppocrita est opus iustum, quod yppocrita iniuste facit, cum non sit possibile aliquod positivum omnino carere iusticia.

30. iuste corr. ex iniuste in cod. 33. Cod.: *omo*.

pertinet, percutitur, quoniam et iste debet percuti, et ille non debet percutere, debet et non debet esse percussio: et ideo recta et non recta negari non potest. Quod si ad supernae sapientiae bonitatisque consideres iudicium, sive ex altera tantum, sive ex utraque parte, agentis scilicet et patientis, non debeat esse percussio: quis audebit negare debere esse, quod tanta bonitate et sapientia permittitur? 13. Anselmus] cf. supra p. 109.

18. Cf. Averrois in Arist. Met. comm. IX, sect. 3 (Ed. Arist. opp. Ven. IX, F. 107): *Calidum enim agit calorem. Cf. supra col. 139.*

Est ergo sensus Anselmi, quod peccatum debet esse
 permissum et punitum, et non debet esse. Cristus debet
 mori ex hoc, quod placet Trinitati, quod moriatur, et
 non debet mori ex sua culpa. Non ergo videtur michi,
 5 si aliquid causat hoc iniuste, quod hoc sit iniustum,
 licet omnis creatura possit dici iusta, ut post dicitur.
 Nam ex quo opus hominis est iustum, si immediate ab
 eo iuste fiat, evidencius omnis creatura Dei est iusta
 quoad naturam suam, secundum quam iuste fit a Deo;
 10 sicut enim omnem creaturam esse est iustum, cum sit
 Deo beneplacitum et omnem creaturam esse, est ipsamet
 creatura, sequitur, quod omnis creatura sit iusta, lo-
 quendo de iusticia essenciali. Nec aliter posset confir-
 F. 216 mari a primo per se iusticia. |

15 Loquendo autem de iusticia accidentali ab intrinseco
 sola creatura rationalis est iusta, quando habet quali-
 tatem denotantem, et isto modo opponuntur contrarie
 iustum et iniustum, et nichil obest creaturam ratio-
 nalem esse iustam quoad essenciam vel naturam, et
 20 tamen iniustam quoad qualitatem superadditam, cum
 ista non pocius opponuntur, quam bonum naturale et
 malum moris; e contra autem non videtur michi, quod
 aliquid potest iniustum quoad naturam et iustum secun-
 dum accidens, quia omnis privacio presupponit naturam
 25 bonam ex privacione, cum sit bonum.

Patet ergo, quod oportet Anselmum ponere agenciam
 in Judeis distinctam a passione Cristi, que quidem
 agencia est ab intrinseco iniusta, et passio Cristi nullo
 modo iniusta, licet Judei iniuste agant illam, que non
 30 iniuste agitur. Pari evidencia diceretur verbum Dei in-
 iustum et malum, quia causatur occasio ab eo faciendo
 malum eciam quoad deitatem, et per idem humanitas
 sua foret mala, si iniuste fit secundum carnem a remotis
 suis parentibus. Et quoad Doctorem Profundum, ponen-
 35 tem accionem et passionem esse eandem essenciam ab-
 solutam, que modo suo sit substantia, non credo, ut
 verba sonant, suam sentenciam ponit, cum omne, ut

1. Anselmus] *cf. supra, p. 102.* 34. Doctorem Profundum]
cf. supra p. 109, not. ad lin. 15. 37. Tam nominibus mascu-
 linis quam femininis] *cf. Thomae Bradwardini De causa Dei*
III 6 (Ed. Lond. 663 E) . . . quare et secundum sententiam
antiquorum Deus utriusque sexus nominibus fuerat nominatus
non solummodo genitor, in quantum gignit et agit, sed etiam
genetrix, in quantum concipit et conservat.

dicat, quod natura divina expressa sit a grammaticis igno-
 ranter tam nominibus masculinis quam femininis propter
 fecunditatem, quam producit et recipit adintra quot-
 libet intelligencias et volucionis eternas, quarum quelibet
 est relacio rationis, sed non essencia absoluta distincta⁵
 a Deo, ut Doctor; quia, ut estimo, nec potest hoc pro-
 bari nec catholice sustineri; ideo Doctor cum quadam
 formidine ponit ista.

Solution of
 second
 objection (p. 103).
 Passion and
 motion are
 common to the
 agent and the
 patient but
 formally and
 subjectively are
 only in the
 patient while
 action is
 common to
 both but is
 formally and
 subjectively
 only the agent.
 The
 denominator
 formalis.

Ad secundum conceditur conclusio. Nam passio et¹⁰
 motus sunt communes tam agenti quam passo, cum
 causatur ab utroque tamquam eius causa essenciali;
 verumtamen solum subiective et formaliter inest passo,
 licet sit equivoce in utroque; et ista agencia est com-
 munis causacione tam agenti quam passo, et sic est¹⁵
 causaliter in utroque; formaliter tamen et subiective in
 agente, sed causaliter ac terminative in passo; modo
 nulla forma formaliter, licet efficienter, denominat ali-
 quid, nisi illud, in quo est subiective.

Ideo illa quinque exempla, que adducit Doctor Pro-²⁰
 fundus libro tercio capitulo 6°, quod aliquid denomi-
 natur ab extrinseco, unum docent, quod extrinsecum
 effective, sed non formaliter denominat talia. Unde,
 quod subiectum esse formandum potest dupliciter in-
 telligi: vel quod ipsum est dignum forma, vel quod²⁵
 formabitur, et sic est eternum, et non denominatio

3. *Cod.*: r'cipit ad intllias int^a.

20. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei lib. 3, 6 (*Ed.*
Londin. 663 E et 664 A) . . . verisimiliter dici potest, quod
 agens A primam actionem constituitur in esse agentis per
 suum primum agere; prius enim quodammodo videtur agere,
 quam esse agens. Primum enim videtur esse activum, secundum
 agere, tertium esse agens non tempore, sed natura seu causa.
 Vel aliter dici potest, quod agens consituitur in esse agentis
 per illam relationem actionis sive activam praedictam, ita,
 quod primum sit activum, secundum agere, tertium illa relatio,
 quartum secundum hunc ordinem esse agens. Tertio dici potest,
 quod non est omnino clarissimum quod nichil denominatur
 formaliter quomodo ab aliquo, nisi fuerit prius secundum
 naturam. Aliquid enim dicitur formandum a forma futura,
 quam recipiet, et facturum refertur ad faciendum, et denomi-
 natur facturum a factione futura, sicut et aedificans, pullifi-
 cans et foetificans ab eodem pullo et foetu futuris per actiones,
 quas agunt ad istas terminandas; multa quoque naturalia et
 alia a suis effectibus et a suis accidentibus saepius nominantur.

alicuius creature secundum existenciam. Verumtamen subiectum denominatur formandum efficienter a forma futura, que tempore suo est in formato. Formaliter tamen denominatur formandum a formalitate, que est in ipso
 5 eo ipso, quod formandum. Si autem intelligitur aliquid formandum ad hunc sensum, quod ipsum formabitur, patet, quod illa veritas eterna non est denominacio existencie formati, sed alie, formando in esse intelligibili formaliter per futuricionem sue formacionis, que futu-
 10 ricio est forma in illo, quod est formandum. Et correspondenter dicendum est de futuricione cuiuscumque denominati esse futurum. Talis enim denominacio, cum sit eterna a parte ante, non habet subiectum, nisi in esse intelligibili, cui eternaliter inest futuricio secundum
 15 esse existere. Homo eciam denominatur edificator vel ab actu edificandi vel ab habitu vel arte. Bene namque sequitur, homo est edificator, ergo edificat in tempore suo, et oportet actum illum precedere tempore suo; et ex post, quamdiu manet homo cum arte, est edificator,
 20 etsi non continue edificet; et ita de similibus. Unde F. 216' dici potest, quod Deus incepit esse | creator et gubernator et dominus; eternaliter tamen manet creator, quia creavit et habet artem eternam creandi. Opus eciam extrinsecum dicitur formaliter bonum a bonitate
 25 sibi inexistente, sed efficienter a bonitate operantis extrinseca; eadem enim operacio potest esse primo bona moraliter et post mala moraliter et econtra; ideo est dare bonitatem talem relativam sibi adquiribilem et deperdibilem, ex bonitate operantis causatam, et hoc
 30 oportet omnem ponentem respectus dicere. Unde urina dicitur sana efficienter ex sanitate subiectante in urinante, sed formaliter dicitur a signancia sanitatis; sicut dieta dicitur sana ab efficiencia vel effectivitate sanitatis. Et conformiter dicitur res voluntaria, quia est
 35 formaliter volutiva, ut natura rationalis, vel quia voluntarie causatur. Et sic omnis creatura dicitur efficienter voluntaria a voluntate divina, sed formaliter a causacione voluntaria, et sic omnis creatura dicitur quo ad actum primum suum iusta, quia iuste a Deo conservata,
 40 et illa iusticia est formaliter et inseparabiliter in creatura. Dicitur tamen comparative respectu voluntatis divine, et ita de similibus, nec posset Deus dici anichi-

16. vel] *cod.*: ut
 34. *Cod.*: voluntarie.

27. ideo] *cod.*: 10 (*sic*).

31. et] *cod.*: ex.

lator sine anichilancia, et ita de similibus. Unde ad tantum intricavit se Doctor in ista materia, quod posuit rem agere esse prius naturaliter, quam rem esse agentem, quia ab illo agere absoluto denominatur agens, quod videtur michi impossibile. 5

Aristotle's
teaching as to
actio and
passio, movens
and mobilis.

Quo ad Aristotelem patet ex contextu commenti 18ⁱ et quatuor sequencium, quod sunt de mente Philosophi. Primum, quod idem motus est actus tam motivi quam mobilis subiective et formaliter in mobili, et efficienter vel causaliter in motore, sicut idem excessus 10 duorum ad unum est materialiter due porporciones, scilicet porporcio dupla et porporcio subdupla; et eadem distancia est materialiter duo motus, scilicet ascensus et descensus; illud patet commento 18° et ambobus textibus eiusdem. Secundo wlt, quod sicut motus non 15 est subiective in movente, sic nec agencia est terminative in movente, scilicet in illud, in quod agitur, licet sit formaliter in agente; patet ista sententia in duobus commentis sequentibus. Tercio wlt, quod licet movere et moveri, agere et pati formaliter, loquendo generaliter 20 distinguntur. Unde dicit textus commenti 22ⁱ: „Neque accione cum passione proprie idem est,” super

6. 18ⁱ *cod.*: igit. 22. idem] *cod.*: illud.

2. Ad tantum se intricavit se Doctor] *cf. locum ex* Thomae Bradwardini De causa Dei lib. 3, 6 *supra allatum* (p. 102, not. ad lin. 20) *prius enim quodammodo videtur agere, quam esse agens.* 6. *Cf. Averrois in Arist. Nat. Ausc. l. III, Comm. 18 (Ed. opp. Arist. Ven. IV, f. 44^a): . . . actio enim motoris, quae est movere, est eius, non in eo; et hoc intendebat, cum dixit Motor enim, etc. id est actio enim motoris est facere motum in aliud. Deinde dicit, et ita habet se ad motum, sicut agens ad paciens, scilicet quoniam sicut actio agentis et patientis est una in subiecto et duo in definitione, similiter est de motore et moto, et universaliter in omnibus relative oppositis; quemadmodum enim idem spatium a sursum ad deorsum, quando accipitur, secundum quod est proportio inter duo, erunt idem; et quando accipitur secundum quod illa duo sunt opposita, tunc erunt duo; unum enim dicitur superius et alterum inferius: et haec duo sunt opposita et similiter idem motus per illud spatium dicitur in respectu superioris ascensus et in respectu inferioris descensus: proportio enim est eadem, et illa duo, quae sunt substantia proportionis, sunt diversa secundum definitionem . . . etqsg.* 14. *Commento 18] cf. notam superiorem.* 21. *Textus commenti 22] scilicet verba Arist. Nat. Ausc. III 3, 5 (Ed. Par. II 276, 5 ss.): "Ὅλως δ'εἰπεῖν, οὐδ' ἡ διδασκὶς τῇ μαθήσει οὐδ' ἡ ποιήσις τῇ παθήσει τὸ αὐτὸ κυρίως. Averrois comment. in hunc locum, quae Wiclif affert, ad verbum fere congrunt cum iis, quae impressa leguntur Ed. Ven. opp. Arist. IV, f. 45.*

quo Commentator: „Movere et moveri non sunt idem secundum quiditatem, quia diffinitio eorum est diversa; movere est enim accio motoris in rem motam, sed moveri est passio moti a motore”; cum ergo accio motoris sit facere motum in aliquid, ut dicit Commentator commento 18°, patet, quod distinguitur formaliter a motu. Patet ergo per exempla Aristotelis, *quod* non concedit ista formaliter, sed causaliter predicari de se ipsis; ideo notata triplici probatione de universalibus et equivocatione premissa de accione et passione satis solvuntur dicta autorum in ista materia.

Uterius dicitur, quod accio dicitur immanens, non solum, quia est subiective in agente, cum hoc sit commune agente transeunte, sed quia est actus non habens obiectum essentialiter extra suum subiectum, in quod agat, producendo suam agenciam, sicut est de agencia transeunte. Unde omni actu immanente creature prius est passio ab obiecto quod terminatur, et post est electio actus immanentis. Et tercio secuntur dispositiones vel habitus. Sed opposito modo est in accione transeunte. Prius est agencia subiecti, post passio subiecti, in quod agens agit, et tercio sequitur motus in passo.

Ideo electio actus cuiuscumque creature dicit infallibiliter eius mutabilitatem et actualem motum, cum homo non elicit actum de novo, nisi moveatur ab obiecto extrinseco, ut aliquo sensibili movente sensum particularem vel a celo influente, ut patet de sompniis et naturalibus propheciis. Si ab intrinseco, tunc vel a complexione corporis subiecti, ut patet de sompniis medicorum, attestantibus complexionem sompniantis vel a forti impressione sensibilis in sensu interiori, ut patet de philocaptis, qui quasi inniti necessitantur ad cogitandum vigilando et dormiendo de sensibilibus, quibus afficiuntur.

Unde et prophete naturales solent latitare diebus in antris ad servandum sensus a peregrinis impressionibus, ut vel sic fiant disposiciores nocturnis influentiis celestibus. Unde Num. 24° Dicit Balaam . . . de se ipso:

Explanation of the terms *actus immanens* and *actus transiens* with reference to the objections on p. 103.

Every action of any creature declares him to be subject to change and movement, a) extrinsically, by things of sense or celestial influences; b) intrinsically by dreams or monomania.

1. Cod.: super q^o 9into 9to (sic). 4. Cod.: motori. 7. Quod in codice omissum addidi. 38. Post Balaam lacuna 4. fere litterarum in cod.

6. Cf. supra p. 114. 32. Philocaptis] *Ducange Gloss: philocaptus amore captus.* 38. Num. 24, 3. *Dei, qui visionem omnipotentis Vulg. cadit Vulg.*

In a third and
loftier way the
soul is moved
by God as
Democritus
teaches.

„Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cuius obturbatus
est oculus: dixit auditor sermonum Dei, quicumque
omnipotentis Dei intuitus est, qui cadet, et sic aperiuntur
oculi eius”. Ecce, quod primo obturbatus fuit oculus eius
in die, et secundo cadens in somnum aperti sunt oculi 5
mentis, et sic vidit futura prophetice. Tercio movetur
animus alciori modo a Deo illapso menti et sic iuxta
ymaginacionem Democriti anima est quasi spera ignea
rotata multipharie super planiciem sui obiecti nunc a
forma sua intrinseca, et sic anima naturaliter tendit in 10
Deum sinderesi subductis altaribus extraneis, nunc vento
simulacrorum sensibilium propellitur ad tegendum spiri-
tualiter nunc celestia, nunc terrestria; cogitacionibus
multum vagis nunc ex bassitate planiciei declinat ad in-
ferius tamquam gravis, quod fit, quando terrestribus 15
inordinate afficitur disposicione vel habitu, et nunc tra-
hitur a radio intelligencie secundum eius capacitem ad
sursum, specialiter, si homo non sit gravis corde, dili-
gendo vanitatem sensibilium. Istis quatuor modis genera-
liter contingit speram moveri super planum, et propor- 20
cionaliter movetur humanus animus spiritualiter super
latam planiciem sui obiecti primi, quod est ens in com-
muni; sic, quod claudit contradiccionem actum elici a
Deo vel creatura, nisi sit causa movens ad eius eleccio-
nem, licet cause cogitacionem et volucionem sint a nobis 25
plurimum ignorate. Spiritus enim, ubi vlt, spirat, sed
nescit, unde veniat et quo vadat. Ideo tercio, quia ergo
tales actus anime dicunt communiter aggregatum ex
multis, quorum primum est passio, vocantur communiter
passiones, et patet, quod actus puratus ab extremis, non 30
est per se in genere accionis, sed per reduccionem, cum
principiat movenciam corporis et aliorum, que substantia
sunt, sic spiritualiter agentibus; non tamen movet obiec-
tum suum primarium, ut sic, quia nemo dicit, quod
moveo Deum vel aliud intellectivum ipsum cogitando, 35
sed econtra moveor ab apprehenso. Et patet ulterius,
quod Deus, cum non potest moveri, non potest elicere

1. obturbatus] *cod.*: obtubatus. 15. fit] *cod.*: fuit.

7, 8. Juxta ymaginacionem Democriti anima] *cf.* Arist. *De Anima* I 2, 3 (*Ed. Par.* III 433—438). 11. Sinderesis *vocula*
in glossariis non recepta fortasse ab eodem radice derivata
est, quo sindon, velamen, atque hac significatione bene in
sensum quadrat. An sincrisi cum Th. Sickel scribendum?
26. *Cf. Joh. 3, 8.*

actum, sed volucio sua eterna, que est relacio racionis,
principiat agenciam suam temporalem ad extra, que
est relacio racionis, et sic utraque sola racione a Deo
differt, cum non sit res per se in genere; et ita grada-
5 tim a simplici Deo procedit multitudo, sic, quod in Deo
non est distincio formaliter sibi inexistencium, nisi
distincio racionis, ut patet de ydeis et volucionibus in
Deo, sic, quod prima pulsio creature producitur a mo-
vencia Dei, que est relacio racionis; et quecumque crea-
10 tura movet aliam, producit actum sibi accidentalem,
secundum quem principiat motum etc. |

8. *Cod.*: pulsio ἰδ'ο cat^e.

CAPUT TERTIUM DECIMUM.

F. 217⁴

Solution of
third objection
(cf. p. 104).
Order of
activities
(agenciae)
according to
their originality,
from the Father
down to the
created
manifestations
of will
(voluciones).

Ad tertium patet, quod non est color in deduccione. Nam prima agencia est, qua pater producit filium, et post ipsam agencia, qua commune principium producit spiritum sanctum, et post agencia, qua Deus⁵ producit primam creaturam. Vel vocando voluciones Dei actus, licet sint relaciones rationis; tunc mediant inter agencia Dei adintra et agencia Dei adextra quotlibet intelligencie et voluciones Dei; et illarum est dare principia, sicut est dare primum intellectum et volitum¹⁰ extra Deum tam quo ad universale, quam quo ad singulare, ut patebit secundo libro. Nec plus dissonat, quod sint nobis infinite voluciones respective in Deo, quam quod sint infinita absoluta essencialiter distincta a Deo, ut ponit Doctor. Nec est maior color, si Deus producit¹⁵ eternaliter volucionem respectivam; tunc distincta volucione producit illam, et sic infinite, quam sequitur: Si Deus producit actum, qui est essencia absoluta, quod alia produccione activa producit illum; sed utrobique est maior color contra ponentes voluntatem Dei esse²⁰ rem distinctam a Deo, quia hoc impossibile dissonat cum vero et ad necessarium consonat omni non vero...

* * *

9. Cod.: "voluciões z "itillicie. 22. non vero] cod.: vero; post vero
tertia fere paginae pars scriptura vacat.

12. Secundo libro] scilicet ipsius Wiclifi De Ente sive Summa Intellectualium.

15. Respicere videtur Wiclif Bradwardini deductionem de quaestione: "Dicetur fortassis pro ipsis, quod creatio et factio rerum in Deo est voluntas seu volutio eius aeterna", De causa Dei lib. III 6 (Ed. Lond. 663 B).

Ulterius quo ad primam deduccionem patet, quod
 non sequitur: ad produccionem istius passionis, que est
 ista passio, requiritur producencia agentis; ergo per idem
 ad producenciam illam requiritur alia producencia, qua
 ipsa formaliter producitur. Sicut enim subiectum est
 quantum quantitate, et ipsa per se quanta, sic agens
 producit absolutum producencia, et ipsum producit
 formaliter se ipsa, cum claudit contradiccionem hoc
 agens sic producere illud absolutum, nisi ista produ-
 10 cencia hoc producat. Et econtra claudit contradiccionem
 producere istam producenciam, nisi sic producat illud
 absolutum. Nec habet producencia istius producencie
 alium terminum, quam idem absolutum; si tamen agencia
 foret res absoluta, ut qualitas vel quantitas, contradiccionem
 15 clauderet, ipsam produci, nisi distincta producencia
 respectiva producatur, cum tale absolutum posset manere
 corrupta sua producencia, sive successive sive subito
 producatur; non enim est possibile aliquid agere prop-
 20 prie in aliud, nisi passum suum moveatur; at ad illa
 duo requiritur productio forme absolute in passo preter
 agenciam et passionem, ut quando aliquid movetur loca-
 liter, ipsum passione et motu acquirit locum vel ubi,
 quando augmentatur vel alteratur, acquirit quantitatem
 E. 218 aut qualitatem secundum perfeccius aut minus | per-
 25 fectum, et iste ab agencia absolute distincte passione
 vel motu; et sic omnis agencia vel passio est respectus
 inter agens et passum in forma absoluta adquisita passo
 fundata a tempore cum suis extremis et materia indivi-
 duata; cum ergo agencye, qua produceretur ista agencia,
 30 non sit dare diversa principia individuancia, a narratis
 patet, quod agencye non est nova agencia.

Activity is in
 the agent as
 quantity is in
 the *quantum*;
 so that we need
 postulate no
 other power
 for production.

We must
 distinguish
 between the
 two kinds of
 movement:
 I. Movement
 properly so
 called
 perceptible to
 the senses.

Ad ultimum, de mocione agentis recipiendo novam
 agenciam, patet, quod dupliciter dicitur aliquid moveri:
 scilicet proprie in se sensibilem formam absolutam motu
 35 adquisitam; vel large de quanto limitatur ad esse et
 ad agere a causa superiori, et isto modo quilibet crea-
 tura movetur a Deo continue. Sic autem dicit Aristote-
 les 12° Metaphisice 34° et 35°, quod intelligencie

37. Cf. Arist. Met. XI 7, 12 (Ed. Par. II 605, 5 ss.):
 ὅστ' αἰδιος ἂν εἴη ὁ πρῶτος οὐρανός· ἔστι τοίνυν τι καὶ
 ὃ κινεῖ· ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον καὶ κινούν, καὶ μέσον, τοῖνον
 ἐστὶ τι, ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ, αἰδιον, καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια
 οὐσα. Κινεῖ δὲ ὧδε· τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ οὐ κινού-
 μενον· τούτων τὰ πρῶτα τὰ αὐτά· ἐπιθυμητὸν μὲν γὰρ τὸ

II. That
continuous
influence of
God by which
our being and
acting are
controlled.

semper moventur a Deo tamquam ab amato et desiderato, etsi credatur nullam formam absolutam continue acquirere. Secundo ergo modo loquendo de motu, patet, quod claudit contradiccionem aliquid proprie agere, nisi moveatur a Deo, et sic recipiendo agenciam movetur 5 creatura; non tamen proprie per motum ad illam agenciam, ut per se terminum. Contingit tamen agens naturale moveri paciendo sui debilicionem, fatigacionem, vel aliam forme absolute adquisicionem, dum agitur in passum, quia omne movens phisicum in movendo movetur. 10

De aliis autem agentibus incorruptibilibus, que non sic agunt post tactum, non oportet, quod agendo proprie, sed communiter vel methaphisice moveantur. Deus autem nullo modo movetur, cum quolibet eius volucio vel sciencia sit eterna, et producencia Dei vel causancia 15 temporalis non sit proprie agencia, vel relacio rationis. Ulterius pro per se terminus motuum notandum est processus Philosophi 5° Phisicorum, capitulo tercio, ubi probat, solum ad quantitatem vel qualitatem vel ubi esse motum proprie dictum, et non ad substantiam, 20 relacionem, accionem, passionem vel motum.

Intelligit autem Philosophus illud esse per se terminum motus, quod est forma accidentalis absoluta, ex cuius adquisicione successiva movetur mobile, et qua completa habita cessat motus ad illam. Unde forma 25 substancialis generata in fine alteracionis non vocatur per se terminus illius motus, quia non est idem subiecto et specie cum qualitate particulariter adquisita illo motu. Ideo vocatur finis extrinsecus nec forma respectiva, et si adquiretur in fine, terminat per se motum illum, 30

13. *Cod.*: moveatur. 19. *Cod.*: probat q, solum; *eieci* quod.

φανόμενον καλόν· βουλητὸν δὲ πρῶτον, τὸ ὄν καλόν. Cf. etiam Averrois in eadem verba comm. (Met. XII 34, 35. *Ed. Ven. VIII, f. 149'*): *Et cum primum movens movet et non movetur, neque secundum accidens, neque secundum se ipsum, sicut movetur anima, quae est in corpore, necesse est, ut iste motor (Wiclif: Deus) moveat, quemadmodum desideratum et affectatum moveat nos.* 18. Cf. Arist. Nat. Ausc. V 2, 9 [V, 3] (*Ed. Par. II 309, 34 ss.*): *Εἰ ὅν αἱ κατηγορίαι διήρηνται οὐσία καὶ ποιότητι καὶ τῷ ποῦ καὶ τῷ ποτέ καὶ τῷ πρὸς τι καὶ τῷ πᾶσι καὶ τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τοῖς εἶναι κινήσεις, τὴν τε τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν τοῦ ποσοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον· Κατ' οὐσίαν δ' οὐκ ἔστι κινήσεις διὰ τὸ μηδὲν εἶναι οὐσία τῶν ὄντων ἐναντίον. Οὐδὲ δὴ τῷ πρὸς τι· ἐνδέχεται γὰρ θάτερον μεταβάλλοντος ἀληθεύεσθαι θάτερον μηδὲν μεταβάλλον, ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς ἢ κινήσεις αὐτῶν.*

quia non est de genere forme materialiter causantis illum motum. Et multo magis accio vel motus, quia si non potest manere in fine motus, non terminat motum illum. Et hec est ratio, quare solum qualitates sensibiles
 5 de tertia specie qualitatis sunt materia proprie alterationis, ut declarat Aristoteles 7° Phisicorum, capitulo 4°; dispositiones namque precedentes habitus sunt alterius rationis quam habitus, sicut figure; quibus acquiritur ultima figura. Ad tales ergo qualitates, que non con-
 10 sistunt in latitudine vel sunt ad aliquid vel que acquiruntur consequenter ad alterationes sensibiles, cuiusmodi sunt naturales potencie et omnes qualitates de tertia specie qualitatis, non sunt per se materie motus.

Contingit autem motus insensibiles et non vere contin-
 15 nuos, sed interpolatos fieri ad alias qualitates. Ymo tot sunt genera motuum large loquendo, quot sunt genera encium per se in predicamento, ut patet tercio Phisicorum 5°. Nam omne accidens dicit mutabilitatem subiecti, etsi non moveatur per cuiuscumque accidentis
 20 respectivi adquisicionem. Patet ergo, quod non est F. 218' magnus color, si Deus recipit | agenciam, que est relacio rationis, quod exinde moveatur, cum illa, que sunt extra genus relacionis, possunt adquiri Deo sine sua movencia, quo relacio per se in genere potest adquiri
 25 mobili sine hoc, quod ipsum moveatur ad illius adquisicionem, licet contingat moveri per eius adquisicionem.

Ad quartum patet ex dictis, quod non sequitur agens movere se aut pati, licet faciat sibi inesse novam agenciam; Ymo, cum omnis motus dicit passionem moti,
 30 illam ab agencia distincta iuxta dicta, planum est ex illis, quod repugnat aliquid moveri, nisi ab alio moveatur, ut si mobile sit mole magnum, sicut est omne proprie mobile, tunc movetur a partibus tam qualitativis
 35 quam quantitativis et ab extrinseco movente vel finaliter movente, et ad nullum, si aliquid moveatur vel divisibile vel indivisibile, oportet, quod movetur a fine extrinseco.

Huic tamen non repugnat, quod aliquid moveatur ex se, ut rationale, quod potest ex se iniciare motum

2. si in *cod.* *omissum* addidi. 35. extrinseco movente] *cod.*: extrinseco molente.

6. Cf. Arist. Nat. Ausc. VII 4, 1 et seqq. (*Ed. Par. II 330 sq.*).

Solution of 4th objection (cf. p. 104). From what has been said it appears that an agent may begin a new activity without himself moving or suffering.

It involves no contradiction with this that a thing, e. g. a rational being, should move itself. It is otherwise with inanimate things and animals.

Passion is not generically earlier than action (p. 104).

post eius quietem sine distincto premovente corporeo. Inanimata autem cum quieverunt, non sufficiunt sic incipere moveri, nisi moveantur ab influxu celi ipsa generantis vel adiutorio removentis obstaculum prohibens a situ quem appetunt, ut patet 8° Phisicorum 32° et 5 33°, et 4° de Celo et 5°. Animata etiam, ut bestie, non possunt movere se ex determinante proprie rationis, sed vel moventur post quietem ab influencia celi, ut gallus nocte cantat rariter et animalia in vere prolificant vel ab objecto sensibili movente, ut finis; ideo talia per se 10 moventur, cum sint substantie corporee, habentes in se duplex principium sui motus. Solum autem rationalia sunt proprie ex se mobilia; sed ista sententia 8° Phisicorum 27° et infra. Ex qua planum est convincere primum motorem, ex quo omne motum movetur ab 15 alio, scilicet primum mobile, sive vocetur ultimum celum sive mundus; movetur ergo ab alio, et per consequens finis, gracia cuius movetur, est primus motor. Et ulterius non sequitur, quod genus passionis sit prius genere accionis. Pro quo notandum, quod moveri, applicatum 20 ut supra, est communius quam pati, dicente Aristotele

2. *Respexisse videtur Wiclif Averrois in Arist. Nat. Ausc. VIII comm. sect. 32 et 33 quae ab his verbis incipiunt (Ed. Opp. Arist. Venet. IV, f. 168°): Cum declaravit quod lapis et universaliter corpora naturalia non moventur ex se, cum non dividantur in motorem et motum, et quod propter hoc necesse est, ut motor eorum sit extrinsecus . . . et quod hoc in eis est per potentiam naturalem, quae est in eis, ut moveantur ad sua loca propria . . . vult declarare, quod latentia motoris istorum est essentialiter . . . etc.* Ex Aristotelis De Coela quae in rem cadere videntur inveniuntur libr. II 8 et 13, III 1 et 2; ceterum numeris 4° de celo et 5° errorem subesse apertum est; nisi forte voculas de celo male illatas esse Wiclifumque commemoravisse putemus eiusdem libri Nat. Ausc. cap. IV 6 (Ed. Par. II 349, 35 ss.): *Καίτοι τοῦτο ζητεῖται, διὰ τί ποτε κινεῖται εἰς τὸν αὐτῶν τόπον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα . . . ὅταν τε γὰρ ἡ ὕδωρ δυνάμει γέ πως ἐστὶ κοῦφον· καὶ ὅταν ἀήρ ἐστὶν ἐπὶ δυνάμει· ἐνδέχεται γὰρ ἐμποδιζόμενον μὴ ἄνω εἶναι· ἀλλ' ἐὰν ἀφαιρεθῇ τὸ ἐμποδίζον, ἐνεργεῖ, καὶ αὖ ἀνωτέρω γίγνεται.* 13. [Ista sententia] cf. notam superiorem et Arist. Nat. Ausc. IV 1 (Ed. Par. II 348, 1 ss.). 21. Cf. Arist. De gen. et corr. I, VII 7 et 8 (Ed. Par. II 445, 17 ss.): *Ἐπεὶ δὲ τὸ κινεῖν οὐχ ὁμοίως κινεῖ τὸ κινούμενον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνάγκη κινούμενον καὶ αὐτὸ κινεῖν τὸ δ' ἀκίνητον ὄν, δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ ποιοῦντος ἐροῦμεν ὁσαύτως· καὶ γὰρ τὸ κινεῖν ποιεῖν τί φασὶ καὶ τὸ ποιοῦν κινεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ διαφέρει γε καὶ δεῖ διορίξαι· οὐ γὰρ ὅλον τε πᾶν τὸ κινεῖν ποιεῖν, εἴπερ τὸ ποιοῦν ἀντιδήσομεν τῷ πάσχοντι· τοῦτο δ' οἷς ἡ κίνησις πάθος· πάθος δὲ κατ'*

primo de Generacione 90°, quod movere amplius agere est et sic movere est communius genere actionis; super quo Commentator credit, „quod omne movens sit agens, sed non est ita, ymo movens est generalius agente”.

This appears from the continuous upholding activity of God, which admits if no passion.

5 Agens enim est illud, quod facit passionem; est ergo de intencione istorum philosophorum, quod Deus movet omne motum, sed non proprie agit, cum non sit substantia limitata a causa superiori subiecta agente inferenti passionem. Sed oportet theologum aliter loqui
10 extendendo passionem ad communitatem analogam supra genus, concedendo, quod aliquid agere est extra movere, cum persona divina agit absolute necessario ad intra, et nichil movet ad intra, et ita est de creaturis. Ymo concedendum est, quod Deus semper agit in quamlibet
15 creaturam, sustinendo eam, et ita, ample loquendo, movetur et patitur a Deo; et cum omnis agencia dicit absolutum productum, ut patet de accione Dei ad intra, de qua est minime verisimile verificatis† ponitur, quod Deus continue agit, facit et producit creaturam, sicut
20 luminosum facit continue lumen in medio, et sic est dare absolutum, quod producit divina agencia, sicut duracio angeli et alterius creature dicitur esse res absoluta, ut tempus, quod ponitur, quantitas, et tales duraciones insensibiles continue producit Deus conser-
vando creaturas, et de tanto dicitur movere eas | con-
F. 219 tinue, de qua materia post. Satis autem est pro presenti ostendere, quod non est color concludendi Deum moveri ex hoc, quod recipit in se novam agenciam, que est relacio rationis, ut ostendit Anselmus Mono-
30 logion 27°. Et ex predictis patet, quod carbunculus vel aliud luminosum obiectum movetur a detegente ad

ὅσον ἁλλοιοῦται μόνον, ὅσον το λευκὸν καὶ τὸ θερμόν· ἀλλὰ τὸ κινεῖν ἐπὶ πλεόν τοῦ ποιεῖν ἐστίν... et Averrois in eundem locum comm. (Ed. Ven. V 162): „Movens autem existimatur idem esse cum agente” etqusq.

29. Cf. Anselmi Cantuariensis Monolog. XXVIII [XXVII] (Migne CLVIII 181) ... idem spiritus propter incommutabilem aeternitatem suam, nullo modo secundum aliquem motum dici potest, quia fuit aut erit, sed simpliciter est. 30. Carbunculus movetur a detegente] exemplum haustum ex Thomae Bradwardini De Causa Dei lib. III 6 (Ed. Lond. 662 C): Amplius autem ponatur carbunculus luminosus obiectus, nec illuminans quicquam extra, qui noviter detegatur et illuminet aerem; habet ergo nunc novam actionem, novam illuminationem intrinsecam intra ipsum, sed unde? a quo agente?

illuminandum tamquam a removente prohibens; si enim ex illa illuminancia aliunde moveatur, sicut communiter visus, et alia corruptibilia spiritualiter immutancia membrum vel obiectum repaciuntur ab eodem. Verumtamen ad illam illuminanciam tamquam per se terminum non est motus proprie dictus; omnis tamen creatura agens prius necessario patitur a Deo, quam agit. Nec est color ex hoc concludere verbum aut spiritum sanctum pati a suo principio, cum sit eadem substantia in conservabilis, quia indefectibilis, licet sit causabilis; vide Doctorem Profundum libro 2° capitulo 31°, ubi docet istam sententiam.

11. Cf. Thomae Bradwardini De Causa Dei lib. II 31 (*Ed. Lond. 599 B*): *Secundum omnes doctores catholicos filius quicquid habet, habet de Patre, et hoc secundam causalitatem et prioritatem . . .*

CAPUT QUARTUM DECIMUM.

Et per hoc patet responsio ad quintum. Nam agencia non est univoce communis Deo et creaturis, cum agencia in Deo sit relatio rationis, agencia vero in creaturis sit relatio per se in genere accionis; ideo non univoce quo ad agenciam, sed univoce quo ad accionem competit agere Deo et creaturis, et sic agere Dei est excellentius, proprius et semper principalius modo suo, quam agere creature est modo suo; non sic tamen, quod sit univoce agere cum eo, sed primo conveniens cum agere creature in ente vel in quodam aggregato inferiori ente; sed in nullo genere pure univoco. Ideo negaret loycus, quod utrumque istorum est agencia, demonstrando agenciam Dei et creature agenciam. Nec sequitur, quod iste sunt agencie ex hoc, quod tam ista est agencia, quam ista est agencia; nec quod utrumque istorum est agencia. Sed equivocando conceditur, quod alterum istorum non est agencia et non utrumque istorum non est agencia. Racio istorum et quotlibet similitudinis est, quod iste sunt equivoce agencie et in equivocis non est contradiccio sic, quod non concipitur simul utrumque istorum eadem intencionem rei, ut dictum est tractatu primo. Potest tamen realis philosophus uti terminis univoce, ut significant agenciam analoyce communem, vel connotando nominationem rei per signum, ne altercetur in verbis; et sic loquor communiter; conceditur ergo, quod substantia increata proprius agit quam substantia creata, sed non agencia in genere, que presupponit movere agentis, sed agencia, que est relatio rationis, consequens formaliter ad existenciam Dei et positivi acti; et taliter non potest creatura propter eius imperfectionem agere, cum oportet ipsam limitatam a Deo inniti secundum potenciam vel sufficienciam deperdibilem.

Solution of fifth objection (cf. p. 104). Activity is not in the same sense common to God and to creatures. In God it is ideal (relationis) which in man it is to be ranged under the genus action (actio).

The immediateness of the maintenance, motion and impulsion of the creature may be taken in three ways:

I. Locally, since God in every creature, supporting it.

Ulterius quo ad immediacionem conservancie, movencie et faciencie creature notandum, quod tripliciter ad propositum potest accipi immediacio talis.

Primo modo quo ad situm, et sic non habet sententia difficultatem apud theologos, qui noscunt Deum esse formam exemplarem, coassistentem omni creature, conservando eam quo ad quodlibet eius positivum; taliter enim agit celum mediante suo instrumento, cui dat virtutem; et hoc mediante instrumento, quod movet localiter sine hoc, quod tale agens sit immediatum situ-
liter tali passo, sed indubie talis distancia arguit imperfectionem ex impossibilitate coexistencie magnitudinis molis; ideo non potest Deo competere, qui non potest quicquam servare, nisi sit illapsus eidem.

II. According to natural order since God is the immediate origin of every secondary activity.

Secundo modo potest intelligi mediatio quo ad ordinem | naturalem, incipiendo a primo sic, quod illud
dicatur immediate agere, quod agit sine agencia priori et perfectiori . . . , quam est sua propria agencia, et isto modo mediat agencia Dei inter quodlibet agens secundum et eius agenciam, ut proximum Deo summo
est immediatum sibi, et sic dicitur res immediate agere vel movere, quando agit per se sine iuvamine instrumenti vel cause superioris respectu sue agencie, virtute cuius agit, et isto modo dicimus corpora agere mediantibus suis formis et inferiora mediantibus suis causis
superioribus; sed et isto modo, quidquid Deus agit, immediate agit, quia nec habet partes nec formas substantiales vel accidentales, mediantibus quibus agit, sed per suam nudam essenciam vel virtutem dirigit omne agens secundum, et per consequens in ordine
rum est sua agencia principativa sive mediatio agencie illius ordinis.

III. As the nearest natural cause of any result; and in this sense it cannot properly be ascribed to God.

Tercio modo dicitur aliquid immediate agere, quando ipsum est causa productio propriissima in natura, ita, quod incipiendo ab acto et ascendendo ad maxime
elongatam ab eo proximum in natura rei producte est ipsum agens, ut mixtum producit calorem mediante igne in ipso, et ipse mediante suo calore, qui immediate agit, vel verius ignis, ut calidus. Et ad istum sensum repugnat Deum immediate coagere cum aliqua
creatura eo, quod in omni tali coagencia habet creaturam mediam, se ipsa propinquiorem ipso effectui producto. Et isto modo intelligunt philosophi communiter ponentes Deum non immediate, sed mediate, motore

coniuncto movere celum, et sic placuit Deo ordinate communicare bonitatem suam creaturis suis, ut median-
tibus illis virtutem recipientibus ab illo et motis fina-
liter producant creature in gradibus sibi connaturalibus.

5 Et in ista equivocacione equivocarunt multi philo-
sophi, ut Commentator imponit Avicenne 9° Meta-
phisice 7°, quod ipse et alii habuerunt cerebrum a Deo
indispositum ad philosophandum, quod negaverunt omnem
creaturam habere accionem propriam, quod in senten-
10 cia destruit proprias perfecciones et entitates creatu-
rarum, que capiuntur ab accionibus eius propriis.

Proof:
I. From
Averrhoes.

Deus enim utitur omni agente secundo ut suo instru-
mento plus dependente ab ipso, quam calor ab igne;
ideo, cum calor non proprie agit, sed ignis, videri
15 potest, quod creatura non proprie, sed Deus facit opera:
et concordat illud Matth. 10. „Non enim vos estis, qui
loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in
vobis.” Et talia sunt multa dicta scripture, et assensus
opinionis vlgaris concordat, que ascribit Deo totam ac-
20 cionem mundi. Econtra autem philosophi dicunt, quod
Deus movet ut finis quamlibet naturam agentem ut
sibi servientem, et nichil per se immediate agit, quia
tunc vilesceret, sicut rex terrenus vilesceret, si imme-
diate per se ageret omne opus, quod facit alios agere.
25 Sed theologus medians inter has duas vias notata distinc-
tione predicta de agencia dicit et Deum agere omnem
rem positivam actam et communicare creaturis poten-
ciam ad agendum. Unde Matth. ultimo dicitur, quod
Deus cooperatus est cum discipulis in accione speciali,
30 et plus evidet, quod cooperatur cum aliis creaturis.
Nam aliter non hortaretur scriptura tam crebro homi-
F. 220 nes | operari, ut ad Gall. 6°: „Dum tempus habemus,

II. From
Scripture.

1. connaturalibus] in textu cod.: „q^mlib, in margine „qn²ab”

2. Cf. Averrois Comm. in Arist. Metaph. IX 7 (Ed. Opp. Arist. Venet. VIII 109): *Moderni autem ponunt unum agens omnia entia sine medio, scilicet Deum, et contingit istis, ut nullum ens habeat actionem propriam naturaliter; et cum entia non habuerint actiones proprias, non habebunt essentias proprias; actiones enim non diversantur nisi per essentias diversas. Et ista opinio est valde extranea a natura hominis, et qui recipiunt huiusmodi, non habent cerebrum habilitatum naturaliter ad bonum. Cf. etiam Wicliffi „De compositione hominis” cap. IV (ed. p. 69). 16. Matth. 10, 20. 28. Matth. 27, 20. 32. Gal. 6, 10.*

operemur bonum ad omnes." Nec aliter contingeret mereri, quia ad Romanos 4°: „Et, qui operatur, merces imputatur." Nec aliter contingeret penitere, nisi agendo intrinsecus dignos fructus penitencie, ut dicitur Matth. 3°. Nec est credendum Deum ociari in istis, quia ipse 5 operatur omnia in omnibus secundum Apostolum prima ad Cor. 3°. Non tamen credendum est, quod Deus posset per se operari omne, quod operatur cum creatura aut sine volucione quodammodo media, cum actus et quotlibet talia dependencia a causa secunda 10 non posset Deus causare sine cause secunde comproducentur, ut Deus non potest facere me velle, nisi ego velim, et sic de ceteris.

From
Bradwardine.

Nunc dico, quod Doctor intelligit Deum immediate agere quamlibet accionem creature primo modo, et 15 secundo, quia inter Deum et creaturam actam non est alia agencia, que sit propinquior divina agencia, quam primo movet creaturam. Unde dicit in corrolario capituli quarti, quod nulla propositio tribuens quodcumque causatum cause secunde est immediata simpliciter, ut 20 triangulus habet tres angulos equales duobus rectis, mediante Deo inter subiectum et eius passionem, et ita de aliis. Et eandem sententiam dicit corrolario capituli 36ⁱ 2ⁱ libri.

Division of the
genus
immediatum
into positive
and negative.

Philosophi tamen vocant alias affirmativas et alias 25 negativas immediatas. Affirmativas dupliciter, vel sic, quod subiectum sit species proxima generis predicti, vel sic, quod subiectum sit species primo subiecta passioni predicate. In talibus enim non est dare causam mediam eiusdem rationis inter subiectum et predicatum, ut hic 30 homo est animal; triangulus rectilineus habet tres . . etc. Nam sicut Petrus est animal mediante natura humana,

11, 12. comproducentia] *cod.*: gpdūcēt (= comproducentur). 25. *Cod.*:
phī in aff'mt voant. 32. Petrus] *cod.*: pe et sic postea.

2. Rom. 4, 4. 4. Matth. 3, 8. 7. Cor. 3, 7; 8.
18. Cf. Thomae Bradwardini De Causa Dei Lib. I 4, corr. 4
(Ed. Lond. 174 B): *Quod nulla propositio tribuens quodcumque creatum cuicumque causae secundae est immediata simpliciter.* 20. Cf. eiusdem ibid. l. II 30 (non 36) corr. (Ed. Lond. 596 A): *Corrolarium habet triplex porisma: Unum naturale, quod est in omni causatione communi Deo et causae secundae, Deum causare prius naturaliter quam causam secundam . . . et quod*

que immediate est animal, sic ysocheolos habet triplices,
 mediante triangulo, qui immediate subicitur passioni;
 sicut enim omnia impermixta ex equo continentur sub
 genere. Nam si Petrus sit naturaliter prius Paulo, et
 5 risibilitas singularis Petri est immediata naturaliter,
 subito sequitur, quod Paulus sit in eodem gradu vel
 posteriori ordinis naturalis cum risibilitate Petri, quod
 est impossibile. Et secunda pars de se patet generaliter,
 cum specierum, generis, et sic est de individuís, quia
 10 aliter periret ordo.

Negativa autem est immediata, quando unum genus
 removetur ab altero, ut homo non est linea, mediante
 ista veritate, que est nullam substanciam esse quanti-
 tatem, et illa veritas non habet in illo ordine causam
 15 superiorem, cum non sit genus superius, nisi forte
 vocando ens genus, quod non recipit negacionem de
 aliquo. Istis autem immediacionibus non repugnat reci-
 pere causacionem a Deo extrinseco, qui non mediat in
 dato ordine, licet immediate causet dupliciter totam
 20 latitudinem causandi, scilicet immediacione situacionis
 et immediacione perfeccionis; causancia namque Dei
 tenet utrobique predicatum.

Ex istis patet, quod sententia philosophorum, ponen-
 cium Deum ordinate causare effectus mediantibus causis
 25 secundis, est vera, si sane concipitur. Nam Deus movet
 creaturam corpoream naturaliter motam mediante suo
 movente creato, et ita de aliis causanciis; non sic, quod
 causancia creature sit principalissima, vel posset esse
 sine causancia divina, sed quod sit media inter Deum
 30 et effectum productum, mota a Deo ad taliter causan-
 dum. Nam quot sunt creature moventes, tot sunt mo-
 vencie Dei cum illis; in qualibet tamen creatura habet
 F. 220' Deus unam appropriatam movenciam, | cum qua non
 concurrit creatura; sicut artifex agens per securim habet
 35 agenciam terminatam ad motum securis; et illius agencia
 terminatur ad lignum, et in securis agencia fundatur alia
 agencia artificis, quarum prima est immediata quo ad
 situm, et secunda mediata. Et tales equivocaciones faciunt
 multas dissensiones et replications inutiles; ut nemo
 40 nisi errans dubitat, quin Deus facit principaliter omnem
 actum creature, quamvis non univoce agat cum homine;
 et sic beatificare est equivocum ad subiective et for-

Final
 conclusion:
 That God
 works by
 second causes
 is true, if
 rightly
 understood.

maliter faciendum creaturam rationalem beatam, vel ad obiective vel finaliter faciendum creaturam beatam. Prima beatificencia competit beatitudini subiective, et secunda competit beatitudini obiective. Et tercio potest accipi pro causacione, qua subiectum beatum, primo⁵ merendo, secundo eligendo et sustinendo actum beatitudinis, est causa sue proprie beatitudinis. Due tamen prime significaciones sunt famosiores.

Dicitur tamen satis vere, quod peccator damnat se ipsum, et sic iudicat se ipsum, cum ratio vel conscien-¹⁰cia post consentit se digne dampnandum propter peccatum preteritum. Premiare vero beatitudine est Deo proprium; ideo beatus non premiat se vel alium, sed dominus simpliciter, qui est Deus. Merces autem est in potencia Dei, ut ipsa fruatur quandocumque quante-¹⁵cumque voluerit; non autem, ut ipsi serviat. Nec sequitur, quod sit in eius potestate, nec quod beatus potest beatitudine dimittere, nec obest mentem motam ab alio se movere; si tamen esset per se et primo movens et motum, tunc esset in actu et potencia respectu eiusdem,²⁰ quia movencia et mocio distingwuntur, et sit prius, ut movens, quam ut motum. In Deo ergo est pura movencia, et ipse immobilis movet omnia alia.

CAPUT QUINTUM DECIMUM.

Ad sextum dicitur, quod necesse est Deum causare
 omne positivum causabile, et per consequens causat
 omne ens principale cum sua passione; sed motus, accio,
 5 et alii respectus sunt causata positiva. Ideo necesse est
 Deum causare omnia talia; et ultra, cum omne cau-
 sare Dei ad extra sit efficere, planum est, Deum facere
 omnia huiusmodi. Si enim Deus conservat quamlibet
 substantiam, conservat et quodlibet positivum posterius
 10 ipsa substantia, et Deus nichil tale conservat nisi quod
 facit.

Patet tripliciter. Primo per hoc, quod accio vel faccio
 Dei adextra ponit solum Deum et creaturam fieri se-
 cundum Dei beneplacitum cum consequentibus ad ista;
 15 sed omnia ista ponit conservancia Dei respectu talis,
 quia esse successivi est suum fieri; ergo conservancia
 Dei respectu talis convertitur cum eius efficiencia.

Secundo confirmatur ex hoc, quod Deus potest ali-
 quid agere vel efficere ad extra, sicut philosophia docet,
 20 et per consequens, cum sit causa universalissima, effica-
 cissima et perfectissima possibilis, sequitur, quod si
 aliquid positivum agitur, Deus agit illud. Aliter enim
 possit sustineri esse agens universalius et efficacius aut
 perfectius Deo, quia philosophicum esset ponere pri-
 25 mum motorem esse tam universalem in causando, quod
 nullum positivum possit causari sine ipso causante, et
 tam efficate, quod, si vlt aliquid facit illud, et tam
 perfectum, quod sufficit ad eius efficaciam effectum fieri
 de eius beneplacito sine ulteriori nisus appositione; cum
 30 ergo potest sine contradiccione esse causa talis perfec-
 tionis sumpte, sequitur, quod Deus sit illius perfectionis,
 quo habito sequitur intentum. Ex quo plane sequitur,
 quod si Deus potest facere quodcumque factibile, et

Solution of
 6th objection
 (p. 105).
 God is the
 origin of all
 that is created;
 of all beings
 with all their
 modifications;
 of all movement
 and action.

Proofs:
 I. No distinction
 can be drawn
 between
 upholding and
 creative power:
 the former
 involves the
 latter.

II. Since God
 is the most
 universal,
 effective and
 perfect cause,
 all positive
 actions must be
 referred to Him

illud fit, tunc Deus facit illud, quia aliter oportet addere ex parte Dei ad eius agenciam compositionem nisus, vel unum accidens presumptum.

III. All moving is action; but God moves every creature; thus he appears as the chief agent of whom all others are instruments.

Tercio confirmatur ex hoc, quod omne movere est agere; sed Deus est necessario movens omnem creaturam 5 producere quidquam ad extra; ergo Deus facit vel | F. 22: agit omne tale. Si autem in omni genere est unum primum mensurans, patet, quod tota multitudo secundorum agencium, cum instrumentaliter agunt, est reducibilis ad unum principaliter et primo omnium agens 10 quidquam instrumenta sua egerint. Sequitur enim, iste cause secunde instrumentaliter agunt, ergo agens superius, movens ista instrumenta, principalius et prius agit per eadem.

Proof from Scripture that secondary agents do not act when God suspends His action.

Et hec conclusio est evidens theologis, qui ponunt 15 agens secundum quantumlibet applicari servata prima immota cum hoc, quod Deus suspendat agenciam eius, ut patet de tribus pueris in camino ignis Dan. 4° et de subtraccione luminis solaris et stacione eius ad nutum domini, ui patet Luc. 23° et Josue 10°. Deus ergo 20 existens tam activus quam operativus ad extra, sicut ordinancius facit quicquam ordinat fieri, cum regulat omne agens secundum, potius quam manus artificis regulat securim vel aliquod instrumentum.

Every positive fact depends on God more essentially than on its intrinsic cause. Hence the mysteries of nature are explained by the saying *totum ex ordinancia*.

Omne ergo positivum factum dependet a Deo ex- 25 trinseca dependencia magis essenciali, quam a sua causa intrinseca, quia aliter non esset executio sue ordinancie plene in eius potestate. Nec haberet philosophus recursum et statum ad Deum regulantem, quando queritur de subtilitate nature agentis ordinative, non presupposito, 30 quod Deus concurrat ad omnem talem accionem, ut quando queritur, quare individua producuntur secundum istum ordinem, quare uniuntur pro pleno et ordine unitatis servando, nichil agencia ex indifferencia et sic de ceteris subtilibus regulis nature oportet philosophum 35 recurrere ad illam famosam responsionem, quod totum est ex ordinancia.

Opus enim nature est opus prime intelligencie, nec dissentitur isti conclusioni, nisi erronee intelligendo Deum univoce applicare vires cum creaturis, et non summe 40 denominanter dicendo producere. Nec solum hoc, sed

5. *Cod.*: produceret. 30. *Cod.*: aget^r sub ordinare.

18. *Dan.* 3, 22. 20. *Luc.* 22, 45; *ib.* *Jos.* 10, 12.

omnis actus est immanens voluntatis create. Per idem fit a Deo, ut doctores et sancti copiose et concorditer profitentur.

Ideo ponitur pro theologice deciso tam a philosophis 5 quam a theologis quod Deus necessario concurrat ad omnem actum creaturam, sicut omne causatum necessario causat necessitate Deo ex suppositione non absoluta.

Ad primam difficultatem dicitur, quod non est color 10 in ista deduccione: Deus facit cursum istum, ergo currit, et sic de comedere et similibus. Nam anima, frigus, fames et quotlibet talia faciunt cursum, commotionem et cetera, que tamen non currunt. Pro cuius declaratione notandum, quod sicut movere sic nec facere est syno- 15 nymum cum agere, dicente Augustino 83. questione 28^a, quod omnis causa efficiens est, ut materia facit rem esse quantam, corruptibilem, circumscriptive situatam, et sic de aliis condicionibus ratione materie contingentibus materiatur. Tenebra etiam facit viantem cadere, 20 peccatum facit suum subiectum expers gracie, et sic de quotlibet, que non possunt quitquam agere, cum solum natura absoluta, habens essencialem appetitum immanentem potest agere; causa autem quecumque signanda, sicut causant aliquam extra se, sic et faciunt. Unde 25 Deus dicitur facere, quod antichristus erit, quod homo non est asinus, et sic de ceteris veritatibus eternis, ut concedit libro primo, capitulo 14° et libro 2°

Treatment of first difficulty (p. 102).

To cause an action is not the same as to perform it; distinction between *facere* and *agere*.

5. theologis est quod: est *eleci*. 27. *Post* concedit lacuna 5 fere litterarum in cod. Vocem Doctor vel Doctor Profundus excidisse apparet.

15. Cf. Aug. de diversis Quaestionibus LXXXIII lib., quaest. 28 (Migne XL 13): *Qui quaerit, quare voluerit Deus mundum facere, causam quaerit voluntatis Dei. Sed omnis causa efficiens est. Omne autem efficiens maius est quam id, quod efficitur. Nichil autem maius est voluntate Dei.* 24. Cf. Thomae Bradwardini De Causa Dei I 14 (Ed. Lond. 208 E et 209 A): *Item voluntas Dei est causa, quare quodcumque futurum ad utrumlibet est futurum; ergo eadem ratione quorumlibet aliorum. Antichristus enim ex se nullum esse habet omnino; ergo ex se non magis determinatur ad unam partem contradictionis . . . ; et II 32 (E. L. 611): Item cuiuslibet negationis verae prima causa est in Deo . . . Negationis autem, quae non est necessaria, sed contingens causa, in Deo videtur esse, non velle sic esse, vel non facere ita esse . . . ; denique eiusdem libri cap. 33 cum partem mediam, tum haec (E. L. 624 A): Item Antichristus non per se habet esse, neque non esse, quia tunc per praemissa alterum semper de necessitate haberet.*

capitulo 32° et 33°, quia causat illas veritates, que distinguntur formaliter a Deo, et hinc dictum est continue operari et facere creaturas, sicut facit illas esse, quod idem est. Agere autem non est extra causancia, nisi agentis ad intra et producentis rem absolutam; 5 sed facere appropriatur ad causanciam ad extra et non requirit faciens suum agere adintra, et per consequens nec esse activum nec rem absolutam producere. | Ideo F. 221⁴ dicunt grammatici, quod agere verbum est plus absolutum, quam facere, ut rectilogus non dicit, quod agit 10 homo currere, sed facit hoc. Nec dicit, quod creatura facit, nisi specificetur, quid facit; congrue tamen absolute dicitur, quod intelligens vel delectans agit, etsi non exprimatur, quid agit. Unde Aristoteles 6° topicorum, capitulo 5° et 6° ponit per hoc differentiam inter artem 15 et prudentiam, quod ars primo est factibilium, scilicet ad extra operabilium, cuiusmodi sunt res artificiales; sed prudentia est agibilium, cuiusmodi sunt consiliari, ordinare, precavere et ceteri actus huiusmodi immanentes; et sic facere et agere coincidunt in multis, et in 20 multis discrepant. Conveniunt in omni operatione substantie producentis ad extra rem absolutam et discrepant in omni causancia entis, quod non est substantia, et in omni faciencia, qua non fit ad extra aliquid absolutum. 25

Sed preter tale facere positivum, sicut est unum agere intrinsecum, quod non est facere, ut patet de agencia patris, sic extra agere est unum facere privativum, de quo creberrime loquuntur autores, ut puta, quando est unum factibile, quod est in potestate causantis impedire, 30 et non impedit, tunc dicitur facere illud, et isto modo loquitur Anselmus primo Cur Deus homo 10°, in De

20. multis ex corr. 23. ἐδ' ἀγέῃ ἴθα. 30. Cod.: καί' τις.

14. Cf. Arist. Top. VI 5, 2 (Ed. Par. I 241, 22 ss.): *Καθάπερ ιατρικὴ τοῦ νόσου καὶ ὑγίειαν ποιῆσαι· τοῦ μὲν γὰρ καθ' αὐτὴν λέγεται· τοῦ δὲ κατὰ συμβεβηκός·* et *ibid.* 6, 25 (*ibid.* 244, 50 ss.): *Ἢ εἰ μὴ τοῦ πρώτου ἀπέδωκεν, ὅταν τυγχάνῃ πρὸς πλείω λεγόμενον· οἷον τὴν φρόνησιν ἀρετὴν ἀνθρώπου, ἢ ψυχῆς καὶ μὴ τοῦ λογιστικοῦ· πρώτου γὰρ τοῦ λογιστικοῦ ἀρετὴ ἢ φρόνησις· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ ἀνθρώπος φρονεῖν λέγεται.* 32. Cf. Anselmi Cantuariensis Cur Deus Homo I 10 (Migne CLVIII 374): *Illum quoque, qui prohibere potest, et non prohibet, solemus dicere, quia vult, quod non prohibet.* Eiusdem de Concordia Praescientiae et Praedestinationis 7 (Migne ib. 519): *Nunc autem tantum dico, quod malus angelus ideo*

Concordia 4° et in de Casu Diaboli 18° et decimo nono. Conceditur enim Deum facere ad hunc sensum primum angelum iniustum, quia est in potestate Dei dare sibi iusticiam, et non dat, et isto modo dicitur 5 Deus improprie facere quodlibet peccatum, ut sepe dicit Anselmus. Et ad istum sensum dicit Philosophus secundo Phisicorum 30° cum commentatore suo, quod nauta per suam absenciam est causa submersionis navis, si fuit in eius potestate salvare ipsam sua presencia 10 gubernando. Unde illos, qui debent adesse suo auxilio vel agencia, et absunt, dicimus wlgariter culpabiliter causare malum omitendo, quod non potest Deo competere, et isto modo faciendi fiunt quaecumque peccata formaliter dicta, ut patet post.

15 Secundo notandum est, quod maior pars verborum adiectivorum preter agenciam vel passionem, quam denominant, connotant relacionem et parciales acciones subiecti, de quo formaliter predicatur, ut loqui est animal vocem artificialiter vociferare correspondenter ad mentem, 20 currere est animal gressibile velociter ambulare, ad quod

Most verbs, besides expressing action or passion, connote relation of the subject and movements of his parts;

1. Post 4° lacuna fere 10 litterarum in cod.

iustitiam non habet, quia eam deseruit, nec postea recepit Puto, quia gratia Dei adiuvante monstravimus, quod praescientiam Dei et liberum arbitrium simul esse . . . non sit impossibile. Eiusdem Dial. De Casu Diabolo 18 (M. 350) Pluribus modis dicimur facere: dicimur enim facere aliquid, cum esse facimus rem; et cum facere possumus, ut non sit, et non facimus Semper igitur debet Deo gratias agere malus angelus pro beatitudine, quam sibi abstulit; sicut bonus pro eo, quam ipse sibi dedit. — Et cap. 19 Unde consequitur, quia, cum deserit acceptam iustitiam bonum est aliquod, quantum ad hoc, quod est; quantum vero ad hoc, quia iustitia, quae fuit in illa, non est, dicitur mala et iniusta. 7. Cf. Arist. Nat. Ausc. II 3, 4 (Ed. Par. II 264, 36 ss.): "Ετι δὲ τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων ἐστὶν αἰτιον· ὁ γὰρ παρὼν αἰτιον τοῦδε, τοῦτο καὶ ἀπὼν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὑπερνήϊτον τῆς τοῦ πλοίου ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρονοία αἰτία τῆς σωτηρίας et Averrois comm. in hunc locum (Ed. Ven. IV 29): Et contingit etiam, quod eadem causa est causa duorum contrariorum, sed duabus dispositionibus diversis, v. g. quoniam gubernator est causa salvationis navis et submersionis: salvationis quidem ipso praesente; submersionis autem ipso absente. Hoc uno loco monuisse sufficiat Wiclifium hausisse exemplum suum id quod pluries fecit ex Thomae Bradwardini De Causa Dei libris; cf. l. c. II 32 (Ed. Lond. 610 D): Sicuti et praesentia gubernatoris est causa salutis in navi, et eius absentia est causa mortis, sicut Philosophus 2 Phys. 30, 5 Metaphys. 2 et Anselmus de conceptu virginali 5 testantur.

as running, of
the feet.
Yet the actions
are predicated
of the man, not
of his parts.

requiritur motus pedum suorum, et ita de quotlibet
similibus, in quibus est difficultas non exercitato elicere
descripciones, et discernere, que agencie connotant
parciales agencias parcium substancie, cui formaliter
inest partialis agencia; ut nulla pars hominis ridet,⁵
currit, loquitur, et sic de ceteris agenciis personalibus,
licet quotlibet partes eius faciant tales agencias. Ridere
est enim hominem ex leticia animi wltum hilarem
ostendere, quod solum homini potest competere, et pro-
porcionaliter de actibus aliarum passionum; quelibet¹⁰
namque dicit suum subiectum, et addit modum. Scio
tamen, quod scriptura figurative attribuit Deo predica-
ciones formales creatis appropriatas ut Math. 14° dicitur:
„Spiritus sanctus loquitur in vobis.” Et ad Ro. 8° di-
citur postulare „pro vobis gemitibus inenarrabilibus”,¹⁵
et in veteri testamento dicitur Deus ambulare „ad auram
post meridiem” ut Gen. 3°, et nunc loqui cum Moise
“ore ad os”, ut patet Exod. 33°, et ita de quotlibet
similibus, que omnia intelliguntur, quod Deus talia facit
in subiectis creaturarum vel proportionale talibus ex-²⁰
trinsecis facit in animo, ut quando loquitur ad cor.
Unde non sequitur: ego possum sedere, ambulare,
pati etc. | sed Deus non potest sic, ergo ego possum F. 222
facere, quod Deus non potest.

God makes but
does not
exercise all
these activities.
He does, by
simply willing.

Deus enim potest facere omnes formas illas sed nec²⁵
ipse, nec aliqua creatura potest facere eas informare
ipsum. Verumtamen Deus sanat infirmos, mundificat
omnia immunda loca mundificata, sicut est ad omnem
locum mundi sine sui contaminacione. Sufficit enim ad
facere Dei, quod velit factum fieri; ideo oportet theo-³⁰
logum exuere conceptus pueriles, quando concedit Deum
facere omnia opera sua universitatis, non quod fati-
gatur vel sollicitatur, sicut homo portans in dorso pon-
dus quodcumque, quamvis supportet modo suo univer-
sitem suam. Quandocumque ergo verba positiva sunt³⁵
vere predicabilia de nomine Dei, si significant causan-
ciam sui actus, ut, sicut Deus tonat in nubibus, ita
concedendum esset, quod ascendit nubem et movetur

18. Exod.] *cod.*: ex eodem.

13. *Matth. 10* (non 14), 20, cf. *supra*, pag. 127, l. 16.
14. *Rom. 8*, 26. 17. *Gen. 3*, 8. 18. *Exod. 33*, 11: *Loquebatur
autem Dominus ad Moysen facie ad faciem; et Num. 12*, 8
ore enim ad os loquor ei.

quantumlibet celeriter, intelligendo figurative, quod causat
talem actum; et sic forte intelligitur illud "Om-
nibus mobilibus mobilior est sapiencia."

In what sense
action may be
ascribed to God.

Sed tales locuciones sunt preter vim vocis, ut patet
5 ex descripcionibus supradictis, et in illa materia audi-
quotlibet obiecciones contra descripciones huiusmodi,
ut aliqui dicunt, quod bruta loquuntur, ut patet de
asina Balaam Num. et serpente Gen. 3°, et sic
de animalibus multis. Alii dicunt, quod non omne ani-
10 mal gradiens currit, nec omnis vltus hilaritas est
risus; sed de istis est michi modica vis, quia scio, quod
talía verba sumuntur large et proprie secundum quotli-
bet gradus equivocos, analogos et univocos, ut aqua
dicitur currere et sagitta volare secundum quandam
15 analogiam ad motus animalium; et sic vltus non vocat
homines nisi eos, qui virilem etatem attingunt; ita adhuc
restringunt alii ad animosos; sic non dicunt gressibile
currere nisi ad gradum et modum eis notabilem mo-
veatur, et ita de aliis; sed non decet philosophum sic
20 loqui. Sed sicut concedit omne animal rationale esse
hominem, sic concedere potest omnem vltus hilarita-
tem esse risum, et sic de ceteris. Aliter autem difficul-
tant alii, si cursus, locutio, risus, et ceteri huiusmodi
extenduntur, et si sic, cum omnis forma sit simplex et
25 invariabilis secundum Autorem Sex Principiorum libri
sui, sequitur, quod quelibet pars talis forme sit eiusdem
denominacionis cum toto. Ex quo sequitur, quod quot-
libet partes hominis currunt, locuntur, rident etc., eo
quod omni cursu subiectum suum primum currit; et
30 ita de aliis.

Equivocations
in language;
with many such
the philosopher
need not trouble
himself.

A question is
raised whether
actions may not
be attributed to
the parts of the
person who
performs them.

Sed hic dicitur, quod talia sunt aggregata ex multis
actibus et formis diversorum generum; ideo non sor-
ciuntur legem simplicitatis forme pure unius generis, ut
currere dicit movenciam gressibilis pedum suorum et
35 aliorum membrorum et requirit indubie quotlibet motus
contrarios et quietes interpolatas, ut patet subtilius
consideranti progressum animalium, tremorem et similia.

Such words
(expressing acts)
do not deal
with simple
genus but with
aggregates.

2. Post illud lacuna 8 seu 10 litterarum in cod. 8. Post Num. la-
cuna 4 fere litterarum in cod. 23. et ceteris cod.: et cecati. 36. Cod.:
interpollatas.

2, 3. Sap. VII 24. 8. Num. 22, 28. Gen. 3, 1. 25. Cf.
Gilberti Porretani Sex Principiorum lib. cap. 1 (Ed. opp. Arist.
Ven. I 31^a): Forma est compositioni contingens, simplici et
invariabili essentia consistens.

Unde videtur michi, quod talia extenduntur secundum partes aggregatas, ut cursus habet motum unius tibie ad anterius, et motum alterius ad posterius, et sic de brachiis; alias autem partes habet quiescentes, cum oportet omnem motum inniti fixo vel immobili, ut homo 5 innitur terre pausando cum uno pede, dum movet alium; in tantum quod mundus non posset circumrotari nisi super axem terminatum ad duos polos quiescentes, et omne motum innitur Deo immobili. Et hinc movetur philosophi ponere Deum immobilem, cui omnia 10 mobilia oportet inniti sive agant sive paciantur. | F. 222'

Thus going is an aggregate, composed of many partial actions.

Progressio ergo habetur pro actu parciali aggregato, ut post dicitur. Nec sunt in instanti, sed intercise partes huiusmodi aggregatorum; ideo non sunt omogenee; ideo habet pro partibus quantumlibet dispaes motus. Ideo 15 cursus vocatur nunc motus nunc accio et nunc aggregatum, et hinc equivocant grammatici concedentes, quod homo currit formaliter cursu et currit cursum, id est, currendo causat cursum; et sic loquitur loquela, et equivoce loquitur loquelam et sic de ceteris actibus verborum 20 absolutorum. Patet ergo, quod non sequitur pars hominis habet partem cursus, ergo ipsa currit, quia motus partis non est cursus. Risus autem non est per totum hominem, sicut nec locutio etc., que fiunt limitatis partibus, aliis partibus ociantibus quo ad illud. Nec partes primo 25 subiecte talibus aggregatis denominantur.

Such acts cannot be predicated of God though He causes them.

Istis notatis patet tercio, quod si Deus currit, tunc movet membra sua gradiendo velociter; quod quia non facit, ideo non sequitur facit cursum, ergo currit. Quamvis enim omnia membra animalium sint sua, non 30 tamen sunt membra sua, et ita non sequitur Deus comestionem, concurrando cum omni comediente, quod exinde comedat, quia comedere est aggregatum parciale suppositale, requirens suum subiectum sumere infra se alimentum ore, masticando gutture suo, ingluciendo etc., 35 que, sicut sunt diversarum rationum, sic fiunt diversis temporibus. Deus tamen generat omne animal, sicut facit omnem creaturam, sed non patitur cum paciente, etsi agit cum agente, sed concurrat cum passo, conservando ipsum et iuvando resistere. 40

Three kinds of resistance. 1. Termination of the activity of the motor.

Est autem triplex resistencia. Prima est passive, terminare agenciam motoris, et sic loquuntur philosophi

loquentes omnem motum causari ex resistencia mobilis ad motorem.

Secunda est activa renitencia mobilis, suo agenti contrario, et taliter non resistit alia pars celi suo motori,

II. active
opposition on
the part of the
thing moved.

5 sed sublunaria, habencia motores illis contrarios, qui movendo moventur; omnis enim accio est ratione contrarietatis inter agens et passum, vel ratione contrarietatis inter terminum a quo accionis et terminum ad quem.

Neutro autem istorum modorum resistit Deus. Sed primo
10 modo loquendo videtur, quod omnis creatura resistit potencie Dei. Et secundo modo loquendo videtur corpus fetulantis resistere anime sue, et omnem peccatorem resistere Deo. Unde Actuum 7° dicit Stephanus: „Vos semper spiritui sancto resistitis.”

15 Resistere tamen tercio in communi significacione sonat in impedimentum, qualiter loquitur Apostolus ad Romanos 9° „Voluntati eius quis resisteret”? Et isto modo sepe dicit scriptura, quod nichil potest Deo resistere.

III. Hindrance.

20 Non ergo sequitur: Deus concurrit cum passo, faciendo eius resistenciam, ergo Deus resistit alicui altero istorum modorum, cum Deus non innititur cum agente, nec resistit cum paciente, sed modeste regnat totum mundum; ideo non est ymaginandum, quod alia creatura potest
25 impedire vel superare Deum, frustrando eum a fine, quem intendit, movendo aut inclinando creaturam; sed Deo continue agente quamlibet creaturam contingit creaturam rationalem niti quo ad aliud, contra suum consilium vel preceptum, et tunc dicitur talis creatura contraria

30 suo agenti sibi resistere, et specialiter, si habeat bonum instinctum a Deo, quem gratis extingwit vel omittit quo ad prosecutionem; tales enim in vanum gratiam Dei
F. 223 recipiunt | secundum Apostolum secundo ad Cor. 6°, cum inclinancia ad bonum sit a Deo non volente amplius
35 inclinare sic, quod voluntas Dei et finis, quemcumque ipse intenderit, semper impletur, et per consequens Deus non intendit finem impeditum, sed agit; quod si agens naturale nititur ultra hoc, quod agit ad extra, tunc Deus resistit sibi tercio modo impediens, ne ultra modum a

28. *Cod.*: niti 9 ad ad 9 fuu. 34. *Cod.*: valente.

13. *Act.* 7, 51. 17. *Rom.* 9, 19. 33. 2 *Cor.* 6, 1: ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

Deo volitum agat; taliter enim dicit Jacobi 4° Deum superbis resistere.

Assumptum tamen habet difficultatem, cum Deus moderat omnem appetitum et nisum nature create, ideo certum est et satis pro presenti, quod nichil non voluntarium appetit vel nititur, nisi secundum divinum beneplacitum sic, quod Deus vult ipsum sic niti vel appetere, etsi non velit datum finem, quem appetit, esse executum; et ita non sequitur Deus resistit isti agenti, id est impedit ipsum, ne habeat datum finem, quem appetit; et concurrir cum eodem agente; ergo resistit sibi ipsi, quia ideo concurrir vel agit ad hoc, ut idem agens habeat datum finem.

The measure of all created things and consequently of activity and resistance is God's goodwill and pleasure.

Et per hoc patet, quod omnes measure create attenduntur penes divinum beneplacitum vel eius ordinanciam 15 quo ad causam, ut magnitudo, latitudo vel longitudo corporis, intencio qualitatis, velocitatis, accionis et bonitatis cuiuslibet creature est tanta, quod Deus hoc vult; sed quia volucio Dei est nobis incognita, nisi de quanto signa naturalia sibi contestantur, ideo querunt moderni 20 alias mensuras inductivas, penes quas quo ad effectum possumus huiusmodi mensurare; et pro maiori parte impertinenter et minus scolastice. Hoc autem certum est, quod si proporcio completi moventis sit minor, tunc velocitas motus sui est minor; et intelligo per proporcionem ydoneitatem quomodolibet creatam ad velociter movendum et econtra, ut minor est talis proporcio resistencie est motus minor. Nec sequitur, quod motus posset esse in vacuo, nec quod Deus, si immediate moveret celum, moveret ipsum subito, et sic de aliis 30 hodie famosis, nisi forte arguitur tamquam ex impossibili; sed satis est philosopho, quod quantum est de ratione passi vel medii tardantis et remittentis ipse dividendo intentum moventis sic esset in talibus casibus, et tale est argumentum ad hominem contradicentem. Nam si 35 Deus esset virtus in materia, tunc esset potencia mere naturalis non libera, et per consequens moveret celum, secundum ultimum, quod posset; vel si vocetur anima celi virtus in materia, certum est quod arguitur ex impossibili, sicut patet ex conclusione deducta. Si enim 40

10. *Cod.*: datu fan finē.

1. *Jac.* 4, 6.

Deus esset anima orbis, cum non potest habere finem, gracia cuius moveretur citra illud, quod posset, moveret secundum sui ultimum, sicut anima movet arterias motu pulsis, nisi de quanto limitatur a causa superiori; cum
 5 ergo motus celi sit quasi vita viventibus ex 8^{uo} Phisicorum, Deus, si immediate moveret, cum non potest habere superius ipsum limitans, moveret illimitate apponendo nisum quante posset, sicut facit quelibet forma intrinseca.

8. *Cod.*: nifū qñ qñte (qñ linea obducta deletum).

5. *Cf.* Arist. Nat. Ausc. 8, sect. 32 et 33, *vide supra*, pag. 22, l. 2.

CAPUT SEXTUM DECIMUM.

Solution of
second difficulty
(p. 105).
Is God's
co-agency with
creatures
unlimited?
At first sight
it would
appear so;
since whatever
God can do
per se he can do
in conjunction
with a creature
however weak.

Uterius stat difficultas secunda, si Deus potest cum quolibet agente secundo quantumlibet concurrere, et renitenciam passi quantumlibet suspendere et promovere sine variacione potencie creature; et videtur, quod sic, 5 quia Deus libere contradictorie coagit | nunc plus et nunc F. 223' minus. Ergo, cum agencia Dei sit totaliter distincta ab agencia creature, Deus potest ipsam quantumlibet intendere; sic enim potest musicam facere trahere quantumlibet grave cum contractu agencium secundorum; cum ergo 10 coagencia Dei sit efficacior quam coagencia creature, multo magis cum sua coagencia facere causam secundam quantumlibet debilem agere quantumlibet difficilem accionem. Item, quidquid Deus potest per se agere, potest et agere cum coagencia cause secunde, si ipsa 15 potest cum Deo concurrere coagendo, cum nulla causa secunda potest ipsum impedire; sed per se potest omne agile a creatura quantumlibet celeriter producere; ergo et cum causa secunda coagente. Item, quam velociter potest Deus movere hoc grave ut quattuor ad locum 20 suum naturalem in medio universalissimi ut unum, tam velociter sufficit ipsum ex illa gravitate, ut quattuor movere se ipsum, sed infinitum velociter, ymo subito sufficit Deus movere hoc grave versus locum suum, ergo etc. Maior patet ex hoc, quod tale grave haberet 25 continue appetitum, et nisum apponeret, ut esset in loco suo, ergo continue moveret se, et per consequens, cum motus solis non componitur ex suis partibus intensis, sequitur, quod totale motum sufficit producere. Si enim motus solis componitur sic intensive, tunc infinitum 30 remissa est aliqua eius pars; et cum idem sit remissio motus et eius tarditas, sequitur, quod infinitum tarda esset aliqua pars eius; sed non est dare mobile, quod

8. Cod.: in
exted'e.

9. Cod.: p̄t th'e musica.

16. Cod.: co'igendo.

sic tarde movetur, ideo realiter nullus motus, specialiter in quantitate, componitur ex suis partibus intensivis, et per consequens non est parcienda appropriata pars motus Deo, quam non producit mobile. Istā via tenetur
5 communiter tamquam oppositum heresis derogantis potencie divine infinite.

Sed contra istam sic. Quam limitata est aliqua natura creata ad denominationem vel finem aliquem, tam limitata est quilibet potencia activa creata ad actum
10 suum; sed multe nature create sunt limitate ad fines, ultra quos non possunt de alia potencia; ergo per idem et quilibet potencia activa creata est sic limitata quo ad actum suum. Consequencia patet per locum a sufficienti similitudine, sicut et minor assumpta. Et
15 minor patet illis, qui dicunt in talibus divisionibus potencie affirmativam de maximo. Similiter quilibet potencia activa est eo intencior quo plus potest active, sed secundum istam viam quilibet qualitas de secunda specie qualitatis infinitum potest non augmentata nec
20 diminuta; ergo est infinitum intensa, et per consequens suum subiectum est secundum ipsum infinitum potens; ut si albedo sine intensione sufficeret denominare subiectum infinitum intense album vel infinitum immutare sensum, esset infinitum intensa. Aliter enim nulla qualitas posset
25 esse instrumentum agendi sui subiecti secundum ultimum sue potencie. Similiter iuxta istam viam non oportet ponere aliquam qualitatem intendi vel remitti, ymo nullam inesse subiecto pro accione perficienda; nam ex intencione operationis sentite non sequitur naturaliter
30 intensio forme principiantis operationem; tamen potest esse, quod Deus eternaliter statuit efficacius concurrere cum subiecto sine dacione forme vel fine intensionis; quis ergo scit, si Deus sic facit? Nec valet dicere, quod preter communem cursum est, quod Deus sic concurrit,
35 quia ex dubio cuicumque, qui non est consiliarius Dei, Deus rariter statuit sic concurrere sine dacione forme, et sic nulli tribuit potestatem quicquam arbitrarie
F. 224 faciendi vel miracula aut talia quecumque operandi, | cum ipse potest concurrere cum quacumque creatura
40 sine dacione dispositionis, potestatis vel virtutis, et, quantumcumque potens aliquid fuerit, ipse potest subtrahere concursum suum, quod ipsum fiat quantumlibet

Reply:
since creatures are limited to certain ends, their active power is limited to the same extent. Hence the previous supposition is wrong.

insufficiens ad agendum; et certum est, quod vulgariter dicta de communi cursu nature non adiuvant communiter sic dicentes, quia nemo scit quis est communis cursus nature; ymo de vi vocis sequitur, quod Deus in tali efficaci concursu miraculose disponit creaturam, sicut 5 indisponit potenciam, a qua subtrahit concursum; et talis dispositio aut indispositio vocatur de vi vocis potencia, virtus vel qualitas supernaturalis, quia aliter non esset membrum ad probandum, quod Deus dat aliquam qualitatem supernaturaliter preter communem 10 cursum nature; et forte talibus evidenciis involuti sunt, qui negant creaturam quicquam agere, sed Deo attribuunt totum opus, quia indubie, si omnis nisus naturalis creature suspenditur a Deo, tunc ipsa non naturaliter agit opus, licet Deus utatur ipsa tamquam pure passo. 15

To solve this question we must examine God's action *ad extra*. It is sixfold according to Fitz Ralph.

Pro solutione istius materie oportet acute prospicere dicta de agencia Dei ad extra; quod ut fiat recensius, notandum secundum dominum Ardmacanum libro 17° de questionibus Armenorum capitulo secundo et infra, quod sextupliciter potest intelligi Deum agere ad extra. 20

Primo pure creando, sicut in principio mundi condidit creaturas, et in illo genere creandi sunt multi gradus, ut tactum est superius.

10. *Cod.*: supn^ualēt' (= supernataleter).

18. *Liber hoc loco a Wiclifio commemoratus editus est sub titulo*: Summa Domini Richardi Radulphi Archiepiscopi Armachani de Erroribus Armenorum, emendata a Joh. Ludoris. Parisiis. Joannes Petit MDXI, Fol. (*Cf. Panzer annal. typogr. VII, pag. 554*) quae editio mihi praesto non fuit; idcirco codicis Palatini Vindobonensis 4819 qui quaestiones hoc loco commemoratas exhibet, ope afferre visum est, quae ineunte cap. 2 libri XVII leguntur, atque duas priores agendi divini rationes secundum Wiclifi expositionem bene illustrant (*cod. fol. 266'*): Unde consequenter compellimur responsionem inquirere ita, ut non negemus encium acciones; ut igitur rumorum vigorem plenius agnoscamus, naturam radices primitus expedit inscrutari. Igitur volo te acute advertere, quod Deus dicitur multipliciter agere creaturas. Uno modo, causando aliquid proprie, sicut in principio egit celum et terram, nullo eis supposito, nisi se ipso, et hoc modo accionis legitur Deus requievisse die septimo ab omni opere, quod pararat Gen. 20 capitulo. Nec extunc quitquam, ut estimo, ita egit, ne esset primordialis institutio demonstrata. Alio modo dicitur Deus agere non causando, sed immediate et sufficienter supponendo causam materiale sive subiectum, in quod agit, per quem modum agit sive fingit, ut verbo utar scripture, animas . . . etsq.

Secundo modo agit Deus producendo spiritum rationalem; presupponendo ex lege nature materiam dispositam per agens naturale secundum; et isto modo fingit vel creat animas intellectivas.

2. By creating the soul.

5 Tercio modo agit Deus graciosè pure per se pro supplecione, quam supponit, ut contingit in miraculis suscitando mortuos, dando gratiam et similia, et omnes iste tres maneries agenciarum soli Deo possunt competere; et de istis intelligitur illud Io. 5to: „Opera, que ego
10 facio, testimonium perhibent de me, quia pater me misit.”

3. In miracles and in giving grace.

Quarto modo agit Deus coassistens tamquam virtus moralis effectiva, sive Deus non possit per se solum ipsum efficere, ut sunt actus anime et similes effectus,
15 qui non possunt per se esse, sive possit, ut sunt creature absolute, et sic, ut dicit, non attingit Deus immediate ad actum, et isto modo intelligit illud Matth. ultimo: „Egressi autem predicaverunt ubique domino cooperante.”

4. As an active moral power, quickening man's soul.

Quinto modo agit Deus conservando causas agentes.
20 Et sexto ordinando ipsas cum suis effectibus.

5. In upholding all active causes.

In quarto modo agendi non est alia accio Dei quam cause secunde. In quinto modo accio Dei precedit accionem creature, et in sexto modo accio Dei subsequitur accionem creature. Nam sicut prius est Deum
25 conservare vel sustentare causam secundam, quam est ipsam agere ad extra, sic posterius est Deum ordinare causam agentem cum suo producto, quam est ipsammet agere. Sed supponendo, quod solum absolutum sit proprie agibile et quod Deum agere aliquid non ponit, nisi
30 Deum esse et idem agi secundum eius beneplacitum, patet ulterius, quod Deus nichil agit ad extra, nisi creaturam absolutam, et ipsammet eo ipso agit, quo ipsa agit.

6. And in ordering them with their effects.

Ideo, ut generalius loquar, est necessarium ex suppo-
35 sicione, quod Deus faciat omne factibile positivum.

God does every thing positive that is done.

Quod ut conformius declararetur secundum sensum beati Augustini et aliorum sanctorum, qui profundius sapuerunt, supponendum est unum Deum esse, quod solum sit necessarium simpliciter esse essenciam abso-
40 lutam.

This truth rests in the recognition of the one only God.

14. *Cod.*: p *fic'e* *effic'e*.

11. *Jo.* 5. 26.
pag. 147, l. 6.

18. *Marc.* 16, 20.

37. Augustini] *cf. infra*,

The universe
springs from
the first truth.

Created being
has four
degrees of
production.

a) Intelligible
being,

b) existence in
the intention of
God,

c) actual
existence in the
genus or
species,

d) individual
existence.

Secundo, notato quomodo omnem accionem transeuntem oportet procedere ab actu immanente; patet, quod oportet totam universitatem sensibilem produci a prima veritate.

Et tercio, ut ista materia planius concipiatur per modum narrandi, notandum, quod res creata secundum quadruplex suum esse habet quattuor gradus notabiles producendi.

Primo enim producitur omne producibile | a Deo ad F. 224⁴ intra secundum esse intelligibile, et omnis talis pro-¹⁰duccio est absolute necessaria, consequens formaliter primum necesse esse.

Secundo modo producitur res secundum esse intentionale, cum Deus intendit et vult eternaliter rem illam non solum fore, sed existere actualiter suo tempore, et ¹⁵omnis talis produccio est contingens, sed eterna; et omnis talis produccionia vel produccio, cum sit adductiva, non operacio, licet ab aliquibus vocetur, facit, sicut Deus eternaliter facit me fore.

Tercio modo producitur res in esse actuali ad extra, ²⁰quod esse vocatur esse existere. Et hoc contingit dupliciter: vel in suo genere, specie vel ratione speciali, et isto modo omnes creature producte sunt ad extra in primo instanti mundi. Nam genealogia vel arbor successiva cuiuslibet speciei naturalis habuit tunc ali-²⁵quam partem subiectivam vel rationem causalem, et ad hunc sensum intendit beatus Augustinus, quod Deus, qui vivit in eternum, creavit omnia simul, ut dicitur Eccli. 18°. Et istam voco ego operacionem Dei conformiter cum beato Augustino et scriptura, et a tali ope-³⁰ratione cessavit Deus non condendo novam speciem die 7°, ut dicitur Gen. primo. Numquam enim post sextum diem quicquam fecit, nisi quod ante produxit in sua causa generali, vel speciali, vel seminali, vel materiali.

Sed quarto modo produxit Deus creaturam secundum ³⁵propriam existenciam vel successive vel subito solum producit pro illo instanti, que primo creatura habet propriam existenciam. Et tercius modus producendi vocatur a doctoribus opus condicionis Sed iste quartus modus

26. Cod.: $\widehat{\text{rōne}} \widehat{\text{tlem}} \widehat{\text{calē}}$. 32. Cod.: pg qm^m 6^m.

29. Eccli. 18, 1: Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul.
32. Gen. 2 (nm 1), 3.

vocatur opus administrationis. Omnes enim creaturas condidit Deus in primo instanti mundi ad minimum in suis causis secundis, vel materialibus, vel specialibus, vel universalibus, et post administrat individua tempore
5 congruo suo genere. Ista sententia patet per beatum Augustinum 5° super genesim ad litteram capitulo 21° et infra et libro sexto capitulo 13° et alibi multis locis. Nec est putandum, quod Deus desinit conservare aut sustentare creaturam, cum ipsam produxerit in propria
10 existencia, sicut carpentarius relinquit domum, cum ipsam fecerit, quia si hoc posset facere, non esset omnipotens.

Unde quinto modo accipitur agencia Dei ad extra pro sustentanda vel conservanda eius essenciali; sicut enim
15 luminosum sustentat lumen et mobile motum, sic Deus modo ineffabili sustentat sustentacione essenciali omnem creaturam tamquam agens extrinsecum quo ad essenciam et tamquam sustentans intrinsecum quo ad intimum illapsum; et de tali operatione intelligitur illud Joh. 5to: „Pater meus usque modo operatur, et ego operor.”

20 Unde Lincolniensis in quadam epistola missa magistro Ade de Marisco, querenti, si Deus est forma rerum, ostendit ex multis dictis beati Augustini, quod sic; et post adducit ex sensu beati Augustini tres rationes ad illud.

25 Prima, talis forma diffinitive est, qua res est formaliter; ut humanitas, qua homo est homo, forma hominis est; sed Deus se ipso est formaliter illud, quod est; ergo, cum deitate Deus est, sequitur, quod illa deitas sit forma.

God is the
Form of all
things. Triple
proof of this
form
Grosseteste.

Deity is the
form of God,
as humanity is
of man.

17. *Cod.*: sustentas.

6. Aug. De Genesi ad litteram V, 21 (*Migne XXXIV 335*):
.... nonne confirmat non solum totam istam mundi partem
rebus mortalibus et corruptibilibus deputatam, verum etiam
vilissimas eius abiectissimasque particulas divina providentia
regi? Ibid. VI 13, 26 quod caput ad creationem primi hominis
respicit. 18. Jo. 5, 17. 20. Cf. Roberti Grosseteste episcopi
quondam Lincolniensis Epistolae, I (*Edited by Henry Richards*
Luard, London 1861, pag. 1—17) et imprimis quae leguntur,
pag. 3: *Ex ratione quoque formae argui potest, Deum formam*
esse, quia forma est, qua res potest esse id, quod est; velut
humanitas, qua homo est homo, forma hominis est. Deus autem
se ipso est id, quod est: se ipso enim Deus est, quia deitate
Deus est, et deitas Deus est. Quapropter cum id, quo res est
id, quod est, forma sit, Deus forma est. Item quis non conce-
det (sic) etc.

Since God is *formosus* and *speciosus*, he is form and species.

Form is the completion of a thing (cf. Plato's doctrine of the soul) and God is absolute completeness.

Various meanings of 'Form' according to Grosseteste.

I. As model or pattern.

II. As mould.

Item, quis non concederet Deum formosum et speciosum esse, ergo ipse forma et species est, cum nichil sit in ipso formaliter et per se, quod ipse non sit; sicut ergo est iusticia, qua est iustus, eo ipso quod iustus, sic est formositas et speciositas, eo ipso quod est formosus 5 et speciosus.

Item forma nonnisi complecio rei et eius perfeccio; sed Deus est complecio incompletibilis et perfeccio imperfectibilis, ergo per idem est forma informabilis, quia penitus sine defectu immutabilis, et indubie iste posiciones 10 efficaciter concludunt apud rationem sapientes de quiditate forme, modo quo tactum est tractatu de substantia. | F. 225

Unde pro ulteriore declaracione sic scribit Lincolniensis ibidem: "Ut autem clarescat, quomodo Deus est forma creaturarum, cum non sit pars earum substantialis com- 15 pletiva, significaciones huius nominis "forma" sunt aliquantiter exemplande.

Dicitur enim forma exemplar, ad quod respicit artifex sutor, ut secundum ipsum formet soleam; dicitur forma solea, et sic vita bonorum, ut ad eius similitudinem 20 mores nostros formemus, dicitur nobis forma vivendi." "Unde cum artifex habet in anima sua artificendi similitudinem, respiciendique ad illud, quod in mente gerit, format ad eius similitudinem suum artificium, ipsa artificii similitudo in mente artificis forma artificis 25 dicitur."

Secundo modo dicitur "forma exemplar, cui materia formanda applicatur, et per applicacionem ad illud recipiat materia formam ymitatoriam illius, cui applicatur, sicut dicitur de sigillo, quod ipsum est forma cere 30

10. *Cod.*: pōitus sine defectu.

22. artificendi] artificii faciendi *textus Robertianus*.

13. Cf. *ibid.* ubi supra (*Fd.* c. pag. 4): *Ut autem aliquo modo clarescat, quomodo ipse sit forma creaturarum (non enim sic est earum forma, velut pars earum substantialis completa, ex qua et materia fit aliquid unum), significaciones — aliquatenus sunt explicandae. Dicitur itaque forma exemplar . . . etc. Quae inde usque ad Hec ibi sequuntur ad sensum a Roberto Grosseteste expositum conformata sunt, sed mirum in modum conversa atque immutata; velut sententia: Unde cum — artificis dicitur in textu Robertiano verba forma exemplar — forma statuæ excipit, non ante posita legitur; reliqua autem non modo non verbotenus, sed ne ex sensu quidem apte reddita sunt.*

sigillate; et de argilla, in qua funditur statua, dicitur, quod ipsa est forma statue."

Sed tercio modo dicitur de forma intrinseca, que est prima perfeccio rei, et sequitur ibidem ymaginacio
 5 subtilis. Ymaginare inquit unum architectorem, habentem in mente formam cuiuslibet artificii et ymaginare illius voluntatem tam potentem, ut se sola possit applicare quamcumque materiam formandam ad formam exemplarem in mente, ut figuretur et formetur ad eius
 10 imitationem. Ymaginare tercio, quod tota materia sit de se fluida, quod non plus possit remanere in forma recepta ab exemplari in mente architectorum, non continue applicata eidem, quam potest aqua fluida manere figurata figura sigilli sigillo amoto; sic utique
 15 est verbum Dei patris forma, figura vel exemplar artificis omnium creaturarum, formans, continue conservans et sibi applicans singulas creaturas; nec mirum, si uni des vitam, alii sensum et tercio intelligenciam, cum sit unum exemplar, quia est forma vitalis et
 20 voluntaria, ordinans de sua unitate secundum eius partes iuxta exigenciam naturalis ordinis, imprimens in singulas creaturas secundum rationes vitales in ipso formas illis debitas. Unde Io. primo "Quod factum est in ipso, vita erat". Hec ibi.

25 Et potest iste sensus deduci ex ratione invincibili et auctoritate scripture. Nam ubicumque Deus causat, ibi est; sed necessario ubique causat, ergo necessario ubique est, et nedum hoc, sed non existente aliquo loco extenso, sed creatura spiritali, adhuc Deus esset in
 30 omni tali; ymo non existente aliqua creatura Deus esset in quotlibet veritatibus eternis, et sic in se ipso, cum omnes ille sunt idem essentialiter cum eodem: quis enim dubitat, quin quelibet pars universitatis sic componens gracia Dei ipsam causantis finaliter, et
 35 preter hoc eciam ad omnem punctum universitatis sint quotlibet veritates absolute necessarie? Sed impossibile est causatum esse, nisi habeat causam suam secum. Ergo ad omnem punctum mundi est prima causa, sicut enim ubique est, quod nichil simul est et non est,
 40 quod nulla creatura est dominans, sed ab eo causatur,

3. As the Idea in the creative mind.

In this sense the word (verbum patris) is form, figure and pattern of all creatures.

God who is everywhere causative is necessarily everywhere present, and he would be so even if nothing had been created.

38. *Cod.*: puotum. 40. dominans] *cod.*: duas.

sic ubique est ipse causans, cum non habet rationem, secundum quam foret alicubi, nisi propter suam causanciam; substantie enim indivisibiles non habent esse alicubi, nisi ratione operationis sue vel sue causancie.

Ideo vel nega Deum esse alicubi vel concede ipsum 5
esse ubique. Qui autem modus negare Deum alicubi esse eo, quod nullicubi est dimensionaliter, haberet negare ipsum agere vel causare, quia nullicubi sic facit univoce cum creatura. Nimis ergo leviter sapiunt, qui dicunt rem nullicubi esse eo, quod nullicubi est 10
dimensionaliter, quia tunc quotlibet forme substantiales | F. 225
accidentales numquam essent. Philosophi tamen dicunt, quod que nusquam sunt, numquam sunt, ymo ponunt multos modos essendi unius rei in alia. Unde naturales philosophi, ex motu eum convincentes dixerunt, quod 15
fuit potissime in circulo equinoxiali, quia ibi solum credunt esse fontalem et summum gradum motus; sed si immediate causat quidlibet causatum, patet consequi ipsum esse ubique; ideo methaphisicus, considerans Deum sub ratione causandi, habet dicere, quod est 20
ubique, sicut naturales, considerantes ut motorem, dicunt, quod secundum originalem eius movenciam est in celo, et non in terra, ut patet 8° Phisicorum in fine. Ergo Deus adest nobis summe intime illassis, sicut et omnibus causatis eo ipso, quod sunt. Unde Actuum 10° 25
dicit Apostolus Atheniensibus de Deo ignoto, quod non longe deest ab unoquoque eorum. "In ipso enim vivimus, movemur et sumus", quasi dicit Deus est locus spiri-
tualiter contingens et taliter sustentans essenciam, actum primum vitalem et actum secundum quemcumque. Est 30
enim Deus veritas prima, quam metafisici vocant necesse esse, a qua producitur tota universitas creata, tamquam veritas ab eo divinata, ita, quod omnes creature sunt quasi indumentum eius et ipse basis cuilibet; ideo dicitur plenus veritatis Io. primo, habens omnes creaturas 35
quasi circumstantias ab eo dependentes, sicut universitas accidencium dependet a substantia. Unde Psalmo 105°
dicitur amictus lumine, id est forma creata sicut vestimento; et Job 40° Deus ostendens inferioritatem Job ad

23. Cf. Arist. Nat. Ausc. VIII 10, 9 (Ed. Par. II 366, 41 ss.):
Τὸ δὲ γε πρῶτον κινεῖν, αἰδίον ζυεῖ ζίνησιν, καὶ ἀπειρον χρόνον
παρεσθῆναι τοῖσιν, ὅτι ἀδιάκοτόν ἐστι καὶ ἀεὶ ὄντες, καὶ οὐδὲν ἔχον
μετέσθῃος. 24. Cf. Act. 17, 27. 25. Act. 17, 28. 35. Jo. 1, 9 et 12.
37. Ps. 103 (non 105) 2. 39. Job. 40, 4—9, contere impios Vulg.

Deum propter defectum induicionis huius creaturarum ait: "Si habes brachium, sicut Deus, et si voce simili tonas? Circumda tibi decorem et in sublime erigere, et esto gloriosus, et speciosis induere vestibus. 5 Disperge superbos in furore tuo, et respiciens omnem arrogantem humilia: Respice cunctos superbos et confunde eos et contere eos in loco suo. Absconde eos in pulvere simul, et facies eorum demerge in foveam; et ego confitebor, quod salvare te possit dextera tua"; 10 quasi diceret, si habes potenciam, ut Deus, tunc sup- portas singulas creaturas quasi vestimenta tam corporeas quam incorporeas. Secundo, si habes regimen universale totius universitatis corripiendi impios et eos deprimendo. Et tercio, in extremo iudicio puniendo ostende hoc in 15 execucione; et tunc concedam te esse Deum. Unde philosophice describit unus 24^{or} philosophorum Deum, quando dixit Deum esse circulum intelligentem, cuius centrum est ubique, et circumferencia nusquam; ipse enim replet et continet orbem terrarum, ut dicitur 20 sapiencie primo; quia omnia per ipsum et in ipso facta sunt, "et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant", ut dicit Apostolus ad Col. primo. Ex qua auctoritate patet, quod universitas creata effluit ab ipso creante et recipitur in ipso sustentante, quia 25 omnia per ipsum et in ipso; et tercio continetur ab ipso gubernante, cum sit ante omnes creaturas, in quo omnes ille constant, ne fluant in nichilum. Ex istis dictis colligere potes, quod due priores producencie, quibus Deus producit creaturas, quantumlibet preten- 30 dunt naturaliter earum existenciam. Ideo dicitur produ- cere quasi procul ducere.

Secundo patet, quod sicut opus administrationis distinguitur ab opere conservacionis, sic opus conser- vacionis distinguitur ab opere cooperacionis. Nam pro- 35 ducencia, qua Deus operatur creaturam in existencia, solum est, quando creatura producitur in existencia; sed conservancia Dei est continua a primo instanti

Distinction
between
conversation
and
cooperation;
they are related
in the order in
which they are
here placed.

1. *Cod.*: speciosus. 5. *Cod.*: disperde. 6. cunctos] *cod.*: amicos.
29. *Cod.*: quantul3. 33. opus] *cod.*: tepus.

16. Cf. libellum, quam H. Denifle, *Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte*, II (1866), p. 427 sq. publici iuris fecit, atque ibidem sententiam philosophi alterius: "Deus est spera, cuius centrum ubique, circumferentia vero nusquam." Cf. etiam de Ecclesia, p. 100. 20. *Sap.* 1, 7. 22. *Col.* 1, 17.

creature usque ad finem. In successivis autem mutuo correspondent conservancia Dei et eius operancia, sed in permanentibus | producencia precedit temporaliter in F. 226 successive factis, et conservancia sequitur temporaliter, sicut in subito factis producencia est subita, et conservancia temporalis, incipiens pro eodem instanti; et quod cooperancia Dei distinguitur ab eius conservancia patet ex hoc, quod conservancia Dei formaliter sequitur ad existenciam creature, sed non sic cooperancia Dei, quia illa requirit operacionem creature, que est accidentalis sue essencie.

Omnes tamen iste non sunt nisi relaciones rationis, cum Deus nullum nisum apponit in aliqua operacione, sed volendo dicit quod posita causa completa facta sunt quecumque factibilia in actu, ita quod ista tria se habent in ordine: generativa Dei respectu creature, conservancia eiusdem et cooperancia cum eadem; ideo planum est, quod coagencia Dei cum creatura ponit plus quam conservancia eiusdem; non ergo causa completa agencie Dei cum creatura est eius conservancia cum principiis aliis causantibus agenciam creature.

God is the cause of the action in which he cooperates.

Deus ergo non agit cum creatura, nisi active modo suo comproducat terminum accionis, quod eo ipso sit a Deo, quo ille terminus producitur secundum divinum beneplacitum, et utrobique in omni operacione communi Deo et creaturis Deus tenet principatum, cum prius movet creaturam ad agendum, quam ipsa agat, et in comparacione utitur creatura, ut suo instrumento, ponens se principium et finem operis. Et isto modo potest dici Deus immediate agere quamlibet accionem ad sensum superius expositum, licet Dominus Ardmacanus libro 17° de questionibus Armenorum capitulo 17° dicit, quod nec audet idem negare, nec temere affirmare.

Difficulty: God cannot directly cooperate with the creature in any act.

Supposito igitur isto modo agendi loco quarti modi agendi Doctoris, cum non sit laudabilis similitudo

28. *God.*: pones.

29. Cf. Riccardi Fitz Ralph de Quaest. Arm. 17, 17 (*cod. Vindob. 4819, Fol. 275 b*): *An iste modus, quem conaris inducere, probari valeat ex scriptura, scilicet, quod Deus immediate coagit omni agenti creato, sicut immediate sustentat creaturas, sive conservat cum conservante, sive sustentante creato, negare non audeo neque temere affirmare.* 34. Quarti modi agendi Doctoris] cf. *verba ex Thomae Bradwardini De causa Dei III 6 supra allata, pag. 123.*

agencie Dei ad agenciam virtutis sic, quod Deus non immediate attingat opus, dicitur ad principalem difficultatem, quod Deus non potest concurrere cum qualibet creatura coagendo cum ea quamlibet accionem, ut non
 5 potest facere creaturam non-rationalem intelligere, et sic de aliis speciebus accionum, que non possunt per viam nature istis competere.

Sed notata tota multitudine specierum operacionis, que potest naturaliter alicui competere, Deus potest in
 10 qualibet tali agencia quantumlibet intendere; sed non-nisi fortificando agens secundum, vel dando sibi novam potenciam, quia ad hoc, quod agens secundum sic noviter agat postquam perante non suffecit, oportet quod habeat novam sufficienciam ultra posse loycum,
 15 quod est absolute necessarium. Et illam sufficienciam voco ego potenciam de secunda specie qualitatis. Unde ponentes qualitatem de secunda specie qualitatis esse rem, que potest per se existere, habent dicere iudicio meo, quod ipsa potest esse subiectum intensionis,
 20 recipiendo in se per alteracionem sufficienciam a Deo.

Unde posito, quod gravitas coassistat omni puncto terre sine hoc, quod informet Deus, posset fortificare ipsam quantumlibet remissam in sua natura, sic, quod ex sufficiencia acquisita sufficiat quantumlibet celeriter
 25 movere terram; sed gaudeant de talibus conclusionibus qui sciunt probare tales qualitates esse; hoc igitur videtur michi philosophicum, quod gravitas est sufficiencia, qua grave sufficit descendere, secundum quam dicitur ipsum formaliter grave; nec aliam gravitatem
 30 scio ego probare, et omnis talis gravitas est substantiam esse gravem, que in elementis est naturalis potencia, non qualitas per se sensibilis, quia non est spiritualiter impressiva sue speciei in sensum, sicut qualitates prime. Grave enim per compressionem infert fastidium sensi-
 35 tivo, sed non facit discernere per se utrum comprimens sit grave vel leve.

Ad primum argumentum dicitur, quod consequencia
 F. 226' non valet, quia, ut patebit, sicut | nullum tempus potest esse longius, quam de facto erit, sic nulla agencia
 40 successiva potest esse intensior aut remissior, quam de facto erit. Sed contra, quod Deus potest quantumlibet intendere eandem agenciam quo ad subiectum tam in

His cooperation extends to strengthening the creature or granting it a novel power.

2. God can strengthen any activity to any degree regardless of its original limits.

Answer:
 I. No activity can be stronger or weaker than it will be in fact.

ipso quam in agente secundo; sed tunc daret agenti sufficienciam ad sic movendum. Nec est simile de concursu Dei et concursu instrumentorum agencium secundorum, que univoce concurrunt apponendo nisum eundem gradu agendi et constituendo vere unum agens, 5 quia Deus non potest illa manerie concurrere et supplere, sed longe perfeccius, dando cause secunde sufficienciam, ut in virtute Dei sic moveat; cum enim Deus sic movens intimissimum, non potest concurrere cum coagente secundo, nisi dando sibi virtutem, ut naturaliter per se agat. Non autem sic per se quin in virtute Dei, 10 sed sic per se, quod a principio naturali sibi intrinseco. Illud tamen non capiunt, qui ymaginant Deum concurrere univoce tamquam agens secundum.

2. The relation between agens and passum, between movens and mobile is appointed from the beginning, and, although God has power to determine the swiftest possible movement he does not interfere with the balance of the two.

Ad secundam rationem dicitur concedendo consequen- 15 ciam. Verumtamen ex hoc non sequitur, quod sine dacione potencie potest facere causam secundam sic velociter agere. Difficultas tamen est, si Deus infinitum velociter potest movere aliquod mobile, vel aliter quod velocissimus gradus motus possibilis est, quo mobile 20 pro quolibet instanti temporis mensurantis acquirit unum indivisibile materie sui motus. Illud tamen tangit materiam de composicione compositi ex non-quantis; ideo dormiat usque ad tempus suum. Nam verisimiliter credi potest, quo Deus determinat velocissimum gradum motus 25 possibilem, cum nullus motus subitus sit velox aut tardus, sicut nec indivisibile est magnum aut parvum. Ad secundum negatur argumentum. Nam Deus non sufficit commovere grave ut quattuor in medio resistenti universaliter, ut unum, nisi pure tam velociter, ut ipsum 30 sufficit per se movere, cum sufficit dare sibi gravitatem Deus, aut sufficienciam ut ipsum quantumlibet celeriter moveatur, et sic maiorare proporcionem, quam motus consequitur, vel subtiliando membrum, vel preveniendo commocionem parcium medii vel applicando grave se- 35 cundum figuram, densitatem et alias dispositiones nobis incognitas, quibus positis foret proportio vel ydoneitas maior, quam naturaliter consequeretur motus eius. Unde illiterate locuntur, qui ponunt tantam esse proporcionem cuiuslibet resistencie ad impediendum, ne mobile mo- 40 veatur, sicut agentis ad movendum; cum enim proportio illa, quam motus consequitur, sit ydoneitas, patet, quod

tam agens quam passum habet propriam proporcionem, principaliter a Deo ex multis collectam, et sic porcio nuda ponitur agentis ad passum; non est porcio, quam motus consequitur, sed ydoneitas totius
5 agentis ad totum passum.

Nec oportet nos sollicitari, quantum de agente vel passo confert ad illam proporcionem, sicut non oportet nos sollicitari, quam longum sit spacium aut quam
10 velox sit motus; sed cum a sensibilibus non sit expectanda sciencia, ut dicit Augustinus 83^a quest. questione 9°, oportet talia capere ex suppositione. Scimus enim, quod tam de agente corporeo, quam de passo est dare certam partem, que per se tante ageret vel
15 resisteret, sicut suum totum, et quotlibet alie non sic, sed que sunt illa, nescimus sensu ostendere.

Uterius scimus, quod Deus multis modis nobis absconditis potest facere miracula, ut ignem posset Deus sic unire et applicare passo, ipsum iuvando ac passum debiliendo, quod quantumlibet velociter ageret in unum,
20 dimittendo aliud, ut patet de camino ignis et de subtractione luminis solaris posset esse per interpositionem opaci in quocumque spacio proporcionato, | et sic
F. 227 de retrogradacione vel stacione solis, quam facile est angelum facere data sibi potestate ad hoc, ymo Deus
25 scit proporcionare passum quantumlibet debile, quod nullum agens creatum sufficeret in idem secundum talem applicacionem, ut capto frangibili unionis continuitatis sive stante perpendiculariter, ut columpna, sive trahibili
ut corda, sic quod non pocius frangeretur secundum talem
30 applicacionem in una parte quam in alia, tunc, inquam, Deus sustentans suam legem eternam et insuperabilem de equabilitate continencie, ex qua non potest motus procedere, daret tali passo vigorem resistere pocius,
quam daret soli femine impregnate potenciam necessitantem ad pariendum masculum. Talia sunt multa mirabilia, ut patet de tonitruo, de ictu fulminis et aliis, que
35 agunt secundum leges infrangibiles in virtute maioris

We know that God works miracles in many ways. How is not within our knowledge or comprehension.

10. Cf. Aug. De diversis Quaest. liber Quaest. 9 (Migne XL 14): *Omne, quod corporeus sensus attigit, quod et sensibile dicitur, sine ulla intermissione temporis commutatur Comprehendi autem non potest, quod sine intermissione mutatur. Non igitur est expectanda sinceritas veritatis a sensibus corporis.*
20. De camino ignis et de subtractione luminis] cf. *supra*, pag. 123.

mundi, regulante naturas, que credimus Deum se solo efficere, quod tamen non oportet; et isti regule inniuntur artifices faciendo multas experimentaciones, intendendo conquassare ova secundum dyametros longitudinales et sic de multis limitatis a lege nature. Et ex 5 istis patet, quam facile foret auctori nature ambulare super aquam et aerem, aptando super suppositum esse ad omnem punctum neutrum, ut sibi cederet. Sed quis est hic, qui talia scit facere? Solum unus super omnia laudandus, qui est benedictus in secula; nec 10 est nostrum discernere, musicando subtilitatem sue artis. Et de magnitudine potencie dictum est superius; ulterius quo ad maliciam accionis et concursus Dei cum agente secundo vide secundo libro tractatu tercio capitulo 9º.

3. *Cod.*: expimē^{res.}

6. ambulare super aquam] *Math.* 14, 25 sq. 14. Secundo libro tractatu tercio]. De Ente sive Summa Intellectualium. Lib. II 3. Tractatus de Volutione Dei (*Shirley*, p. 3).

CAPUT SEPTIMUM DECIMUM.

5 Ulterius de concursu Dei quo ad actum malum moraliter dicitur a quibusdam, quod non concurrat ad talem actum; et isti vie adheret dominus Ardmacanus libro 17°, capitulo 23. Sed communior via et multo probabilior tenet, quod Deus concurrat ad omnem actum. Pro quo notandum primo, quod sicut nulla substantia sic nullus actus est per se malus. Patet ex hoc, quod malicia in quantum huiusmodi est privatio opposita bonitati; sed nullum ens per se in predicamento vel
 10 quomodolibet positivum est per se privativum, ergo nulla accio est per se mala. Minor patet ex hoc, quod omne, quod per se inest alicui, est vel genus vel species vel passio subiecti, et omne tale est positivum, et non privatio; ergo etc. Constat namque, quod nulla privatio est
 15 per se superius alicui positivo, quia tunc esset dare predicamenta privativa sicut positiva. Nec proprietas positivi est privatio, quia omnis passio consequitur suum subiectum positive; ideo malicia per se inexistens esset contrarie et privative maliciam positivam; et cum ens et bonum
 20 convertuntur, illa foret bonitas vel subiectum bonitatis, quod est contradicchio. Ideo est conclusio decisa apud

God's relation to wicked actions.

God assists all actions, but no substance or act is in itself bad: since evil is a negative idea, which cannot include any positive genus or species.

4. Cod.: 13° 17° ca^o 23°. 8. sic] cod.: sicut.

4. Cf. Riccardi Fitz-Ralph De Quaestion. Armenorum 17, 23 (Cod. Vindob. 4819, Fol. 278 b et 278' a): Unde nec voluntas dicitur peccare, quia actum perversum sustentat ac per modum subiecti. Nec sic sustentare est approbare, quoniam sic sustentare est accio naturalis, non voluntaria, si accio debeat appellare. Et propter accionem naturalem numquam dicitur quisquam peccare, sive Deus, sive creatura res factas conservando tantum sustentat, non propter hoc approbat res ipsas; sed approbatio omnis est actus voluntarius, non naturalis . . . Sic igitur patet, quod per sustentacionem rerum, que dicuntur peccata a Deo, non potes simili argumentacione concludere, Deum esse auctorem peccati, sicut ego per hoc, quod ponitur Deus agere et producere immediate huiusmodi actus, illud adduxi.

doctores, quod si aliquid esset per se malum, illud esset Deus malus, contrarius Deo nostro, ut dicunt manifeste; omnis ergo malicia est privacio modi vel ordinis, fundata in ordinali, et per consequens in natura bona positiva. Si enim aliqua accio esset per se mala, 5 tunc tota species illius accionis in quantum huiusmodi esset mala, quia per se illis inest primo speciei vel generi, ut patet primo Posteriorum; et certum est, quod consequens est impossibile, tum, quia omne predicabile causatur a Deo ut eius creatura, tum, quia omnis species 10 ut huiusmodi est ens, et per consequens bonum; ipsa enim convertuntur, ut patet primo Ethicorum 6°, discurrendo per omnia predicamenta, ut ostendit Averrois. Ideo 4° Ethicorum 12° dicit, quod malum se ipsum destruit, et, si integrum sit, importabile sit; cum ergo 15 ad omnem speciem naturalis accionis ordinatur a Deo potencia et appetitus ad intendendum naturaliter pro illa complenda, patet, quod si aliqua talis esset per se mala talis malicie auctorisacio redundaret in auctorem nature, quod est impossibile. Patet ergo, quod malicia 20 est extra rationem cuiuscumque speciei vel generis positivi.

Not only is
nothing bad per
se, but nothing
positive has evil
inseparately
attached to it.

Uterius est difficultas, | si aliqua res positiva sit F. 227
inseparabiliter mala, quia non est idem, rem esse inseparabiliter malam, et esse per se malam. Nam corpus 25 est inseparabiliter, sed non per se magnum et parvum; qualitas est inseparabiliter, sed non per se intensa et remissa, et sic de aliis accidentibus inseparabilibus preter passionem subiecti. Cum ergo omni predicamento con-

8. Cf. Arist. *Analyt. Post.* I 4, 4 (*Ed. Par. I* 125, 10 s.): *Καθ' αὐτὰ δ' ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ τί ἐστιν . . . κτλ.* 12. Cf. Arist. *Eth. Nicom.* I 6 (4) 4 (*Ed. Par. II* 4, 23 ss.): *Ἐτι ἐπὶ τὰ γὰρ ὅσα ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποῖῳ αἱ ἀρεταί, καὶ ἐν τῷ πῶς τὸ μέτριον καὶ ἐν τῷ πρὸς τι τὸ χρησίμιον καὶ ἐν χρόνῳ καιρὸς καὶ ἐν τόπῳ διαίτα καὶ ἕτερα τοιαῦτα) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἶη κοινόν τι καθόλου καὶ ἐν· οὐ γὰρ ἂν ἔλεγεν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μίᾳ μόνῃ, et Averrois in hunc locum comm. (*Ed. Ven. III, Fol. 3^a*): *Amplius bonum his duobus dicitur, quibus et ens; bonum enim dicitur de substantia, quemadmodum de Deo et intellectu, quod est bonus: et dicitur de quali, ut de virtute; et de quanto, ut de aequali; et dicitur de relatione, ut de conferente; et dicitur de tempore, ut de hora conveniente, et dicitur de loco, ut de habitatione. Eodem modo de reliquis rebus, de quibus dicitur nomen ens, videlicet de decem prae-dicamentis.**

tingit dare genus speciem, differenciam, proprium et accidens, ut patet primo Topicorum capitulo ultimo, probabiliter ponitur, quod omni positivo malo accidentaliter inest malicia, ut quilibet peccator ante peccatum
5 suum actuale potest esse sine peccato tali, et omne peccatum originale potest deleri.

Nulla ergo malicia moris est inseparabilis a subiecto, et quod sic est de actionibus malis quibuscumque ostendit Doctor Profundus, libro 1°, capitulo 26° stabiliter
10 et seriose, et libro 2°, 27¹⁰.

Patet autem idem facilius de actu quocumque extrinseco. Nam omnis fornicatio, adulterium vel incestus foret idem coitus in numero, servata idemplitate temporis et personarum, sive fuerit coniugati sive quomodocumque aliter soluti, cum accidens impertinens
15 non variat naturam actus; cum ergo commiscentes possunt esse coniugati pro tempore actus, et solvendo debitum vel rectam intencionem prolis procreande coire, sequitur, quod quilibet talis actus potest esse moraliter
20 bonus, et per consequens nullus est inseparabiliter malus. Quid, queso, refert ad naturam actus intrinseci, quod agens sit sacerdos, solutus, vel tali accidente formatus, quale non variat naturam agendi?

Et idem est argumentum de occisione cuiuscumque
25 persone; nam contingit hominem mereri occidendo quemcumque alium, vel quia alius peccando est dignus occidi, et occidens potest cum hoc habere sub precepto occidere, vel ignorancia excusante occiditur.

Et idem est argumentum de quacumque ydolatRIA
30 corporali, quia quecumque talis agencia, ut genus curvatio, manuum elevatio aut quecumque corporis motio possit tam bene, quam male fieri. Ex quo patet, quod nulla talis est inseparabiliter mala; ideo planum est, quod nullus actus extrinsecus est inseparabiliter malus,
35 cum nullus talis sit iustus aut iniustus, nisi per cor-

2. Cf. Arist. Top. I 16, 11 (Ed. Par. I 185, 42 ss): *Πρὸς δὲ τὴν τῶν ὁρισμῶν ἀπόδοσιν, διότι δυνάμενοι συνορθεῖν, τί ἐν ἑκάστῳ ταυτὸν, οὐκ ἀπορήσομεν, εἰς τί δὲ γένος ὁριζομένου τὸ προκείμενον τιθέναι κτλ.* 9. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei I 26: *Quod tota universitas rerum est bona, et nulla res per se mala* (Ed. Lond. 251—261) et II 27 (E. L. 567: *Item omnis actus malus secundum substantiam actus essentialiter est aliquid, sicut bonus: Actus enim fornicationis non minus est aliquid, quam actus coniugalis . . .*)

respondenciam ad iusticiam aut iniusticiam, que foret in suprema potencia rationalis creature; que potencia est vis volutiva; cum ergo nichil habet per se aut inseparabiliter predicacionem que inest sibi ab intrinseco accidentaliter respiciente, sequitur, quod nullus 5 actus extrinsecus sit sic malus. Quilibet enim actus extrinsecus posset fieri idem in numero, et si voluntas non fuerit viciata, cum viciu[m] non individuat actum extrinsecum quo ad naturam actus, sed quo ad genus morum; sicut religiosus et secularis sunt eiusdem speciei 10 nature, licet sint diversorum generum quo ad ritus nature accidentalis, sic actus moralis et viciosus quo ad naturam actus conveniunt, licet differant in genere moris; hoc autem est illis accidentale, ut patet ex circumstanciis bonificantibus actus moraliter. 15

De quolibet ergo actu simplici intrinseco patet idem. Nam non est color aliquem actum esse per se malum, nisi fuerit actus voluntatis, quia nullum intendere est sic malum, cum planum sit, quod intendere quodcumque malum inest Deo sine peccato, et sic indubie tam 20 intelligere, quam scire quodcumque malum potest in quocumque homine sic circumstanciari, quod sit bonum et non malum, quia quicquam alia vis fecit, non imputatur ad malum in ipsa divina, inordinate consensiente; ideo, si alicui actui per se sic inseparabiliter 25 inest malicia, hoc potissime foret volente creatura, cuius volucio foret sic mala.

The will of the creature is not in itself bad; it always desires a good, or apparent good.

Sed contra nichil potest esse volitum, nisi apparendo esse bonum; sed nulla volucio creata ad volubile secundum illam rationem per se inseparabiliter mala; 30 ergo nulla volucio potest esse sic mala. Maior patet F. 228 per hoc, quod volubile in quantum huiusmodi est bonum vel apparens bonum; cum ergo primum et adequatum obiectum intendens est volubile, sequitur maior. Et minor probatur sic: Sit A volucio creata ad B, que 35 sit inseparabiliter mala. Contra B potest esse bonum, ergo velle B potest esse bonum, ergo non est inseparabiliter malum. Minor patet ex dictis posterius, quod nec intellectus creatus, nec increatus potest fieri, nisi in illud, quod potest esse; nec voluntas nisi in illud, 40 quod potest esse bonum. Confirmatur ex hoc, quod amplissima voluntas possibilis est voluntas divina, et

illa non potest fieri nisi in bonum; ergo nec aliqua alia. Dicitur forte, quod velle B est bonum, sicut velle equari Deo est bonum, cum hoc competit Christo, secundum illud Apostoli ad Phil. 2°: „Cum in forma Dei

5 esset, non rapinam arbitratus est esse se equalem Deo.” Verumtamen non omne velle B est bonum, sicut velle equari Deo modo quo Lucifer voluit, est malum. Verumtamen non est per se malum, quia tunc competere toti speciei illius volucionis inquantum talis
10 species, quod est falsum, cum animus Christi voluit conformi specie volucionis suum suppositum equari Deo; sicut ergo iste nasus inseparabiliter est simus, licet non per se, sic volucio Luciferi est inseparabiliter mala, licet non per se.

15 Contra illud sic. Signo illud volubile, quod Lucifer voluit, per B, ut primum, et noto gradum, quo voluit illud, et quero, utrum fuit possibile B esse bonum sub gradu proportionali ad A volucionem, si sic possibile esset, quod cum aliquibus circumstantiis Luciferum velle
20 B sub dato gradu esset bonum, ergo ipsum tante velle B non est inseparabiliter malum. Si dicatur, quod B non potest esse proportionaliter bonum ad volucionem Luciferi, tunc sequitur, quod volucio Luciferi est impossibilis, quia aliquando appetit, qualiter non potest
25 esse, quod supponitur hic esse impossibile; quamvis enim voluntas sit possibilium secundum quid per accidens aut quo ad nos, ut patet tercio Ethicorum, cum nichil potest velle absolute impossibile, cum non potest apparere esse bonum, tamen, quia Deus non potest
30 clinare ad sic volendum, potissime unus angelus tam sciulus ut Lucifer, non desipiens in penam peccati precedentis non voluit esse Deus; tunc enim error intellectualis intellectus Luciferi precederet primum peccatum suum in voluntate.

35 Ideo sententia catholica Anselmi in De Casu Dyaboli capitulo 6° est, quod Lucifer voluit unum bonum sive possibile, sed inordinate, et in hoc peccavit.

Lucifer desired good but in an inordinate manner. This is Anselm's view and it is catholic.

24. *Cod.*: alliquialiter. 37. *Cod.*: Sed fññ.

4. *Philipp.* 2, 6. 12. *simus* | Cf. *Arist. Metaph.* VI 5, 3 (*Ed. Par.* II 542, 16 ss.). 23. Cf. *Arist. Eth.* III 3 (5), 7 (*Ed. Par.* II 27 49 sq.): *Τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δὲ αὐτῶν πρακτῶν* atque etiam *ibid.* 4 (6) et 5 (7), 1—5.

Against this
Duns Scotus
holds that the
devil wished
simply to be
equal with God.
Three reasons
for this:

1. The soul
desires the
highest good,
which is God.

Answer:
The soul desires
God, but not
equality with
God.

Sed contra illud est Doctor Subtilis super secundo sententiarum distincione sexta; ibi, solvendo quatuor argumenta in oppositum, tenet tamquam probabile, quod primus dyabolus voluit simpliciter esse equalis Deo.

Et sumit ad hoc tres rationes. Prima, voluntas creata 5 est causa ampla, ut ratio; sed ratio intendit omne bonum, ergo voluntas potest concupiscere sibi omne bonum; cum ergo esse Deum sit summe bonum, sequitur, quod voluntas creata potest appetere esse Deus. Sed solutio istius patet ex supradictis de equalitate 10 ambarum trium potenciarum anime; potest enim voluntas creata concupiscere sibi Deum, sed non potest intelligere aut velle esse Deus aut equalis deitati, etsi intelligat et velit sic esse, sicut ista propositio signat. Unde sicut dicentes se experiri, quod volunt se non 15 esse, errando menciuntur, sic et dicentes, quod vellent Deum non esse aut esse meliores vel se esse Deum ad tempus, et sic de aliis, que plebei sompnant, attendentes ad simulacra in anima et bonum creatum, quod confuse cupiunt et male nominant illud, quod terminant 20 concupiscenciam earum per signa impossibilia, | ut patet F. 228^r ex supradictis.

II Impossibility
does not
prevent desire
and the angel
may have
desired
something
impossible.
Solution of the
difficulty.

Secundo sic. Si equalitas Dei esset composibilis angelo, tunc posset angelus ipsam competere; sed impossibilitas non prohibet, quin sic posset, cum volun- 25 tas sit impossibile, ergo etc. Sed supposito, quod intelligitur per impossibilitatem ista negacio absolute

1. Cf. . . . Oxoniensis Doctoris Subtilis fratris Johannis Duns Scoti super sententias II 6 (Ed. Venetiis 1506f. 48 b): *Igitur, cum angelus potuerit se amare amore amicitiae, potuit sibi concupiscere omne bonum concupiscibile, et ita, cum aequalitas sit bonum quoddam concupiscibile secundum se, sibi potuit illud bonum concupiscere. Probatur, si aequalitas Dei esset possibilis angelo, posset angelus istam concupiscere sibi; planum est, sed impossibilitas huius non prohibet, quin posset angelus hoc velle; quia voluntas potest esse impossibile secundum Philosophum 3° Eth. et Dam. Hoc etiam probatur, quia damnati odium Deum ex illo psalm. Superbia eorum qui te oderunt etc. Odiens autem vult oditum non esse secundum Philosophum 2° Rethor. Ergo volunt Deum non esse; sed hoc est impossibile; ergo impossibilitas istius appetibilis non prohibet, quin posset appeti a voluntate peccante. Hoc etiam confirmatur, quia voluntas peccans potuit velle Deum non esse, et potuit etiam cum hoc velle illum gradum et illam eminentiam Dei esse in aliquo, ergo potuit velle eam esse in se sicut in alio: et ita potuit velle sibi eminentiam Dei.*

necessaria, nullus angelus potest coequari Deo, patet, quod minor est falsa; Deus enim limitans quamlibet volutivam creaturam porporcionaliter ad volutivam suam non potest sinere ipsam excedere volutivam Dei quo ad
 5 obiectum; sed sicut Deus semper vult omne bonum secundum esse intelligibile, sic creatura, si aliud vult, ipsum est aliud illorum; ille ergo, qui dicit se velle aut imprecari, quod sit Deus, voces aut signa alia intelligit et vult bonum in communi; sed nec intellectus
 10 nec affectus attingit ad hoc volubile hoc esse equale Deo. Tamen omne, quod creatura potest velle, directe potest Deus velle; sed aliquo modo potest creatura velle, quo non potest Deus velle.

Tercio sumitur, quod damnati odiunt Deum, volendo
 15 ipsum non esse, et hoc est impossibile; ergo argumentum videtur, quia Psalmo 44° dicit de peccatoribus vel damnatis: "Odio habuerunt me gratis", et Joh. 17. "Qui odit me, et patrem meum odit", et talia multa sunt dicta scripture, que sonant generaliter peccatores
 20 odire Deum secundum divinitatem, quia secundum humanitatem videtur certum, quod Judei ex odio occiderunt eum; cum ergo omne odire sit velle malum odito, videtur, quod creatura potest velle malum Deo; et cum eque impossibile sit quantumlibet parvum malum in
 25 esse Deo, sicut et summum, videtur, quod creatura potest velle adnichilari vel simpliciter non esse.

Pro isto dicitur, quod quadrupliciter loquitur scriptura de odire, scilicet de odio personali, de odio bonorum adiacencium, de odio explicito et odio implicito.
 30 Et utrumque membrum capit subdivisiones. Quando cumque ergo scriptura dicit creaturam odire Deum, intelligit de odio in bonis Deo adiacentibus, et sic peccator ut talis principaliter odit se ipsum, qui est bonum Dei. Contingit etiam creaturam odire Deum odio im
 35 plicito, quod tantum sonat, ac si diceretur creaturam facere peccatum oppositum rectitudini, que est Deus, quod peccatum si remaneret aliunde impunitum, destrueret primam rectitudinem, que est Deus; sic enim dicitur unus odire implicate alium, de quo numquam
 40 cogitavit explicite, quando facit quantum in se est ali-

III. The damned hate God and wish evil to him: they might therefore wish him not to be.

Meaning of 'hatred' in Scripture.

32, 33. *Cod.*: petor.

16. *Ps. 34 (non 44) 19, et 68, 5 oderunt Vulg. utroque loco.* 17. *Joh. 15 (non 17) 23.*

The love of inordinate acts is implicitly a love of evil, but evil in itself is not an object of desire.

quid, quod esset malum alteri, nisi per alium esset tantum. Et tali modo implicite et antecederet dicitur homo diligere peccatum: "Qui diligit iniquitatem," inquit Psalmista, "odit animam suam", Ps. 10. Ille ergo, dicit, implicite et antecederet diligit iniquitatem, qui diligit actus inordinatos, ex quo sequitur ipsum esse iniquum; iniquitas enim non potest in se et immediate appeti, sicut non potest in se habere rationem boni, ut post dicitur.

Ideo, sicut homo implicite et antecederet wlt talia peccata, sic Deus wlt ipsa esse punita, et bonitate extrinseca bona. Nec aliter posset homo aliquo modo velle ipsa, cum volucio hominis non potest excedere volucionem Dei. Unde cum claudit contradiccionem naturam quicquam appetere, nisi appetat bonum, ut finem, gracia cuius sunt media, patet, quod malicia si appetitur, hoc erit valde per accidens et implicite, ut natura non intendit corrupcionem, nisi forte per accidens eo, quod sequitur ad generacionem forme, quam principaliter intendit; et isto modo qualitercumque diligit voluptatem vel quodcumque aliud peccatum, diligit ipsum | secundum F. 229. dum aliam rationem boni; et consequenter ac per accidens dicitur diligere maliciam et de tanto odire primam rectitudinem, quia indubie quilibet talis adnichilaret Deum, si talis iniquitas remaneret sine decore universi. Unde propter equivocacionem talis appetitus per accidens multi negant eum. Videtur tamen michi liberius ipsum concedere exposito sensu conformiter ad scripturam; relinquitur ergo Deus, quod de potencia absoluta non potest dimittere aliquod peccatum vel pro instanti temporis impunitum, ut patet tercio de libero arbitrio 24°. Et correspondenter dicitur, quod quis odit alium, quando nedum sibi, sed suis wlt malum; nam per eum non stat, quin possessor in se ipso habeat malum, sed Deus ex summitate potencie non potest in se sufferre malum, ex continencia malicie suis causatis, sed ex ineffabilitate sue potencie retorquet in omne faciens aliquod malum maliciam propriam, principaliter in se ipso.

5. *Cod.*: diligere. 13. *Cod.*: ex'c'e (= exercere).

4. *Ps.* 10, 6. 32. *Cf.* Aug. De lib. arb. III 24, 71 (*Migne XXXII 1306*): *Quod peccatum cum esset in libero arbitrio, iusta, divina lege poena consecuta est.*

Et ad proporcionalem sensum dicitur Deus odire peccatores, de quanto vlt illis malum pene, et ut sic tamquam pius pater amat eos, sic, quod omne odire Dei est amor, cum non potest odire aliquod eorum, 5 que fecit, nisi volendo sibi malum pene, quod est bene velle sibi bonum; et per consequens est amare.

God's hatred is but a will to punish, and is a form of love.

Et sic intelligitur hominem debere odire animam suam, quia debet velle sibi, secundum rationem quam animatum corpus, malum pene sensus, ne ex petulantia prosiliat contra populum iuxta decretum Salvatoris 10 Luc. 9°: "Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam." Et Joh. 12° "Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam eternam custodit eam." Et iuxta hoc instructus Apostolus dicit prima Cor. 9°. "Castigo 15 corpus meum et in servitatem redigo"; cum enim anima principaliter sentit penam, patet, quod ipsa principaliter oditur odio amoris, que est volucio pene bone; non ergo possibile est aliquid odire Deum odio explicito personali; claudit enim contradiccionem aliquid velle bonum, nisi sub quodam involucro velit 20 Deum; dampnati ergo volunt Deum non esse ultorem peccatorum suorum, sicut Judei volunt istam humanitatem non esse, quorum utrumque est possibile. Sed valde remotum est ex istis inferre, quod volunt Deum 25 non esse; non enim: volo Deum tuum non esse, ergo volo Deum non esse.

The same sense is to be attributed to the Scriptural command to hate one's own soul.

Uterius quo ad soluciones doctorum, quando distinguunt de eleccione, quoniam quedam est speculativa, qua post deliberacionem creatura vlt finem aliquem, 30 sine hoc quod vellet practice inniti exequi pro illo fine, et quedam est practica, qua post syllogismum practicum intenditur prosequi pro fine dictato possibili; intendenti placet de distincione. Nam prima electio vel volucio est condicionata, ut alias dicetur, nec video, 35 quod sit possibile angelum, plene apprehendentem impossibilitatem equalitatis sui ad Deum, sine passione vel perturbacione eius per ignoranciam simpliciter illud velle, potissime, cum non sit possibile penam esse priorem peccato; et talis volucio non possit carere 40 obliquitate; igitur non potest esse primum peccatum;

Distinction between speculative and practical will.

The speculative desire of evil is founded in an error of him who wills.

9, 10. *Cod.*: peculantia. 27, 28. *Cod.*: δ^{vit} (= distinguit).

11. *Luc.* 9, 24.

12. *Joh.* 12, 25.

14. *Cor.* 9, 27.

quis igitur principiaret illam volucionem simplicem? Oporteret, quod tam Deus previe necessitando, quam volubile in racione apparentis boni, saltem in esse intelligibili. Preterea aliqua creduntur intelligibilia esse, que non possunt appeti propter defectum apparencie⁵ bonitatis, ut hominem adnichilari vel ipsum non esse secundum Augustinum 3° de Libero Arbitrio. Sed omnia simpliciter impossibilia eque non possunt apparere | F. 220^v esse bona; ergo omnia talia non possunt esse volita; cum ergo quilibet non errans previe in intentu, scit,¹⁰ creaturam equari Deo non habere apparenciam boni, ymo, si foret, esset summe malum, sequitur, quod non sit possibile potissime creaturam non previe errantem illud appetere, cum claudit contradiccionem hominem quicquam appetere, nisi ad invicem appetat¹⁵ sibi bonum, ut si simpliciter appetit, apparet sibi simpliciter possibilitas ad illud; et sic illud esse bonum possibile si condicionaliter appetit, ut imprecantes appetit, tunc condicionaliter apparet sibi omne bonum intelligibile, et tunc terminatur tam actus intelligendi,²⁰ quam actus volendi ad res signatas per partes simulacrorum, quibus fit apprehensio sic, quod non est dare unum impossibile primo et principaliter apprehensum totali significato; sed ex parte signi est impossibilitas propter hoc, quod impossibile est signatum²⁵ primarium sibi sic signanti corespondenter. Nam si signum non habet signatum primarium et significat modo suo significando aliquod primarie, tunc est ipsum impossibile, ut dictum est superius. Ideo ex illo sancti philosophi sequitur, quod creaturam equari deitati non³⁰ potest appeti, quia nichil potest appeti, quod non potest intelligi; sed non potest intelligi, quod creatura sit equalis deitati, ergo non potest appeti; angelus ergo creatus in clara sciencia, sine fantasmatis terminantibus sensus suos interiores, ut contingit in homine, non³⁵ potest sic fantasticè componere. Nam adhuc manet, quod obstinatus in eadem superbia.

^{scit}
10. Cod.: ^{scit} sz q) sed quod non expunctum.
^{priu}

27. Cod.: h3 p^{riu} f^{riu}

7. Cf. Aug. De libero arb. III 8, 22: *Nam illud vide quam absurde et inconvenienter dicatur: Mallem non esse, quam miser esse etqsq.*

Et iterum videtur, quod non continue appetit esse Deus, sed semper appetit esse non-Deus, ergo nunquam appetit esse Deus. Ideo Doctor modo suo contradicit probacioni sancti Thomae et aliorum doctorum, et non contradicit conclusioni, quin angelus non voluit ita manifestam contradiccione[m]. Unde dyabolus temptans mulierem Gen. 3°, quando in toto fuit deditus in mendacio, addidit istum terminum "sicut", ne mulier, participando impossibilitatem dicte sui, illud non ap-
 10 peteret. Dixit enim "Nequaquam morte moriemini; scit enim Deus, quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri; eritis sicut Dii, scientes bonum et malum". Ecce primum mendacium contra divinam sententiam: "Nequaquam" etc. Ecce secundo callida im-
 15 plicacio, quod Deus propter invidiam prohibet esum ligni: "Scit enim Deus" etc. Et patet 3° pollicitatio ad credendum per additionem adverbii similitudinis: "Eritis", inquit, "sicut Dii", id est angeli, non restricti aliqua inhibicione, nec serviliter subiecti, sed scientes sine in-
 20 struccion[e], quid vobis proderit aut nocebit. Si ergo mulier scivit, quod non potuit converti in aliam naturam, multo magis dyabolus hoc scivit; ideo si dyabolus appeteret, par esse Deo, hoc appeteret gracia finis, quem principaliter appeteret; sed illud foret mirabile
 25 medium, quod non potest intelligi sub ente, vel bono finis, imponens necessitatem rebus, foret valde proportionatus tali volucion[i] medie, ut finis habeatur. Relinquitur ergo, quod dyabolus voluit unum bonum sibi possibile, et per consequens volucio illa poterit
 30 esse bona etc.

An angel could not fall into such error: consequently he cannot have wished to be God but something that was not God.

This is borne out by the Serpent's temptation: "Ye shall be as God", not "ye shall be God".

16. pollicitacio] *cod.*: pallio.

4. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei l 34 (Ed. Lond. 209 C ss.): "... Unde et Thomas I. contra gentiles sic ait: Sapientis voluntas ex hoc, quod est de causa, est de effectu, qui ex causa de necessitate sequitur. Stultum enim esset velle solem existere super terram, et non esse dici claritatem. Et infra 83. Quicumque vult aliquid necessario, vult ea, quae necessario requiruntur ad illud, nisi sit ex parte eius defectus, vel propter ignorantiam, vel quia a recta electione eius, quod est ad finem intentum abducitur per aliquam actionem.... Amplius autem potest similiter argui de actibus homicidii, furti et similibus, cum quibus cum suis circumstantiis positus necessario coniunctum est peccatum.... Oppositum autem huius multipliciter suadetur.... etqsq. 7, 10 ss. Gen. 3, 4-5.

CAPUT OCTAVUM DECIMUM.

How evil is in
things.
Evil is a
privation of
good; so every
kind of good
has an opposite
evil.

Habito, quod nullus actus simplex est per se aut inseparabiliter malus, cum multi actus sint mali: restat videre, quomodo malicia inest rei. Pro quo notandum, quod omnis malicia formaliter dicta est privacio boni; ideo, quot sunt maneries bonorum, tot sunt maneries maliciarum, ut aliquod est malum penè, aliquod malum culpe, aliquod est malum subiective, et aliquod effective, et aliquod significative. Et videtur michi, quod omnis malicia dicta formaliter sonat in privacionem modi vel ordinis et econtra; ideo, ut dictum est superius, quando aggregatum caret rectitudine vel ordine, tunc inest sibi malicia vel peccatum, quod primo est in voluntate creata, et consequenter in subiecto et procedentibus | F. 230 aut infectis ab illo. Unde quotlibet aggregata contingit 15 signare, que Deus de potencia absoluta non posset eximere ab iniusticia, ut aggregata ex habitibus, et in proporcione operum procedencium ab illis respectu circumstanciarum persone sic habituate; et illa aggregata vocant philosophi et vlgares vicia. Aggregatum 20 eciam ex credulitate credibilis et diccione assertiva oppositi est mendacium; quod si huiusmodi assertio sensibilis fuerit cum iuramento, tunc est periurium, et talia aggregata non posset Deus de potencia absoluta facere carere iniusticia. 25

Aristotle lays
down that
virtues and
vices are
opposite
qualities.

Et sic diligenter notanda est equivocacio signorum, quibus disputantes utuntur in ista materia, quia vicia apud philosophos qualitates contrario virtutibus, ut patet in capitulo De Qualitate in libro Predicamentorum et in processu libri Ethicorum. 30

26. Cf. Arist. Cat. 6, 18 (Ed. Par. II 15, 15 ss.): Ὅτιον καὶ ἐναντιότης κατὰ τὸ ποῖον ὅλον δικαιοσύνη ἀδικία ἐναντίον.
30. in processu libri Ethicorum] excidisse vocula tercii, atque Wiclif capita inde ab octavo (in edd. antiquis undecimo) significavisse videtur.

Et hoc contingit dupliciter sano intelligere; vel intelligendo terminos personaliter, ut significant habitus positivos inclinativos ad actus tales simplices operandum. Et ad istum sensum concedendum esset vici-
 5 posse esse virtutem et e contra, ut habituatus ad dandum quocumque gradu vel agendum quibuscumque actibus singularibus ad intra vel ad extra posset sic circumstanciari, quod habitus iste virtuose inclinaret, ut patet specialiter concomitante prudentia talem habi-
 10 tum et porporcionali adiacencia facultatum; et sic intelligendum est de quocumque habitu, quod, si sit malus, hoc est per accidens.

Double sense of virtue and vice.

I. Personal, where habits (as of giving freely) may cause acts of virtue or of vice.

Sed secundo modo contingit intelligere terminos huiusmodi, ut simpliciter significant aggregata ex multis
 15 habitibus vel habitudinibus positivis et privativis, in quibus oportet obliquitatem fundare, ut posito, quod quis inclinetur ad dandum, ut ideo et habeat affectionem ex defectu prudentie vel alterius virtutis ad dandum histrionibus vel non indigentibus, tunc totum hoc ag-
 20 gregatum ex habitu ad tante dandum et talibus dandum cum aliis circumstanciis positivis et privativis vocatur simpliciter positivum, et qualitas habitualis propter specialitatem sue partis notabilioris; et sic conceditur vici-
 25 simplex habitus posset esse non vici-um; et talia aggregata sunt in genere qualitatis et genere accionis, sicut et in aliis generibus; et isto modo glosandi sunt auctores, quando dicunt aliqua de se sonare in malum, ut invidia, furtum, mendacium, mala voluntas et quot-
 30 libet similia.

II. Aggregate; the result of many habits and circumstances, positive and negative. From these vice springs.

Intelligent enim, quod talia simpliciter vel aggregative
 intellecta non possunt carere malicia, ut Philosophus
 secundo Ethicorum 7° dicit, quod commune confestim
 nominata sunt malicia, ut gaudium de malo, invere-
 35 cundia, invidia, adulterium, furtum etc., Augustinus

Evil is a defect, not a effect.

17. ideol cod.: 10.

33. Cf. Arist. Eth. II 5 (6) 18 (Ed. Par. II 20, 20 ss.):
 Οὐ πάσα δ' ἐπιδέχεται πρόξις οὐδὲ πᾶν πάθος τὴν μεσότητα·
 εἶνα γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φανλότητος,
 οἷον ἐπιγαισθεακία, ἀναισθησία, φθόνος καὶ ἐπὶ τῶν πρόξεων
 μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τοιαῦτα
 ψέγεται τῷ αὐτῷ φαῦλα εἶναι. . . . 30. Cf. Aug. de civ. Dei
 VII 8 (Migne XLI 355): Hoc scio, naturam Dei nunquam,
 nusquam, nulla ex parte posse deficere; et ea posse deficere,
 quae ex nihilo facta sunt. Quae tamen quanto magis sunt, et

eciam 12° De Civitate 8° dicit: Nemo ergo causam efficientem querat [in] male voluntatis "Non enim habet causam efficientem, sed deficientem". Intelligit enim simpliciter per malam voluntatem, maliciam in voluntate fundatam, ut patet per exempla, que ponit de 5 privacionibus corporalibus. Sicut enim videndo tenebram nichil video, et audiendo silencium nichil audio, sic faciendo malam voluntatem nichil facio, sed deficio, cum malicia sit defeccio. Quotquot talia dicta autorum intelliguntur vel de ordinate aggregatis, vel simpliciter 10 connotando maliciam, ut mala voluntas potest simpliciter intelligi pro male velle vel personaliter pro velle, cui accedit esse malum, sicut album potest simpliciter intelligi, ut dicit substanciam esse albam, que est albedo, vel ut dicit subiectum personaliter aut concretive, cui 15 accedit albedo, ut patet ex supradictis. Et secundum talem equivocum modum intelligendi concedunt auctores nunc, quod talis actus aut habitus non potest esse bonus, et nunc, quod potest deficere a malicia vel iniusticia et esse bonus; sicut Aristoteles nunc dicit, quod 20 musicum desinit esse, quando subiectum desinit habere musicam, et nunc dicit, licet raro, quod musicum potest esse non-musicum. Et isto modo intelligendus est | F. 230^v Anselmus in De Concordia 13°, ubi expresse dicit, iniusticiam non esse qualitatem, sed privacionem iusticie, 25 que viciu[m] est. Et idem dicit in De Casu Dyaboli 19°,

2. in *male insertum*. 4. *malam] cod.: malum.*

bona faciunt (tunc enim aliquid faciunt), causas habent efficientes: in quantum autem deficiunt et ex hoc mala faciunt (quid enim tunc faciunt, nisi vana) causas habent deficientes. Itemque scio, in quo fit mala voluntas, id in eo fieri, quod si nollet, non fieret: . . . Deficitur enim non ad mala, sed male . . . etq[ue]sq[ue]. 20. Cf. Arist. Metaph. IV 11, 6 (Ed. Par. II 523, 41 sq.): *Καίτοι οὐκ ἐνδέχεται μουσικὸν εἶναι μὴ ὄντος μουσικοῦ τινός.* Et eiusd. Nat. Ausc. I 53 (Ed. Par. II 254, 21 ss.): *Ἀλλὰ λευκὸν μὲν γίνεται ἐξ οὐ λευκοῦ, καὶ τοῦτον οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐκ μέλανος ἢ τῶν μεταξὺ, καὶ μουσικὸν οὐκ ἐξ μουσικοῦ πλὴν οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐξ ἀνοῦθου ἢ εἰτε αὐτῶν ἐστὶ μεταξὺ.* 24. Cf. Anselm. De Concordia Praescientiae et Praedestinationis XIII (XVIII) (Migne CLVIII 539): *Hoc igitur modo voluntas instrumentum creata bona, in quantum habet esse per liberum arbitrium facta est mala, non in quantum est, sed in quantum iniusta facta est ad volendum iusticiam desertam . . .* 26. Cf. Anselm. De Casu Diaboli 19 (Migne CLVIII 351): *Unde sequitur nullam voluntatem esse malum . . . nec aliud esse malum, quam absentiae iusticiae derelictae in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem.*

et in de Conceptu Virginali, capitulo quarto. Unde sic scribit in de Concordia 13°: "Non est enim iniusticia qualitas aut aliqua essencia, sed tantum absencia debite iusticie, nec est nisi in voluntate, ubi debet esse iusticia";
 5 quod dictum intelligo, quod non est in operibus extrinsecis, nisi prius fuerit in voluntate. Unde patet, quod Aristoteles, vocans iniusticiam et alia vicia qualitates, equivocat ab Anselmo, Augustino et aliis doctoribus, qui intelligunt talia privative. Unde Aristoteles non
 10 diceret infantes natos in originali peccato statim esse iniustos, nec heremitas vel aliter desides ad faciendum quod debent, esse iniustos; sed tantum adultos, qui ex astucia generata ex iniustis operibus iniusta agunt, vel iudicant ita, quod iniusticia respiciat iniuriam homini
 15 factam per actus positivos. Econtra autem theologi alcius et reccius locuntur, concedentes, quod iusticia et iniusticia principaliter respiciunt rectitudinem aut obliquitatem vite quo ad Deum, ita, quod innocens proprio instanti sui esse est iustus et in gracia, et, si
 20 caderet virtute morali et quomodocumque iniuste vivens preter divinum beneplacitum est iniustus, cuius iniusticia est carencia rectitudinis vite; et sic opponuntur iusticia et iniusticia privative; sed secundum Aristotelem opponuntur contrarie. Unde, quamvis quo ad considerationem humanam possent homines esse neutri quo ad
 25 propositum positivum, tamen quo ad Deum, non est neutralitas.

Istis premissis planum est, quod nullum ens per se in genere est inseparabiliter malum, cum omnis privacio
 30 sit defeccio extra genus, et nullum ens principale est malum, nisi tali malicia. Primum ergo malum, cum non potest inesse Deo formaliter nec alicui operi extrinseco, inest voluntati; quodlibet enim extra voluntatem malum non est huiusmodi, nisi in comparacione ad
 35 voluntatem eo, quod privacio, que iniusticia dicitur, non potest inesse primarie, nisi illi, cui primo inest flexibiliter esse iustum, quod solum est homo vel angelus secundum potenciam volitivam; sed permissio Dei

No being is generally in itself bad, since privation is not a defect in genus.

14. Cod.: ul' iudicât iudicât.

1. Cf. Ans. De Conceptu Virginali, cap. V (non IV) (Migne CLVIII 438): . . . *Quare nulla essentia est iniusta per se . . . Iniustitia autem omnino nihil est, sicut caecitas. Non enim aliud est caecitas, quam absentia visus, ubi debet esse . . . etqsq.* 7. Cf. Arist. Cat. 6, 18 (vide supra pag. 168).

et ordinancia de potencia eterna videtur exigere, quod non primo peccavit homo; tum, quia post, homine peccante, sive dyabolo instigante, videtur peccatum suum fuisse irremedibile, ut peccatum primi angeli, et sic tota humana species periisset absolute, tum etiam,⁵ quia natura immunis a peccato non posset primo movere hominem ad peccandum, ut multis videtur, quia error invincibilis non posset precedere peccatum; ergo oportet primum peccatum esse plurime liberum sine causa previe impellente: illud inest angelo peccanti sine¹⁰ ignorancia excusante.

The highest degree of evil does not dwell in man, but in the devil. Evil is in its nature a lie.

Cum ergo summum genus malicie non potest homini competere, relinquitur, quod dyabolo insit; et ultra sequitur, cum quolibet res dicit se vel specialiter vel inspecialiter, quod quolibet natura peccatrix mentitur,¹⁵ cum secundum ymaginacionem vel naturam dicit se esse bonam servando rectitudinem; et perverse veniendo false dicit oppositum; illud autem primum dicere cum sit pure naturale, non tollitur per adventicium; dicit ergo se servire Deo continue, et deficiendo mentitur,²⁰ ut ostendit venerabilis Anselmus in de Veritate capitulo 9° et in De Similitudinibus 16°, dicens, quod verius dicit homo facto vel naturali signo, quam artificiali verbo, quod ostendit similitudine tali: Si medicus unam herbam salutiferam egroto verbis diceret, et aliam²⁵ mortiferam realiter gustando, plus actu quam verbo illam commendandam suaderet; sic, ut dicit, quicumque ordinis vel religionis gerit officium, si non secundum exigenciam ordinis egerit, omnis exterior habitus mentitur. Quelibet ergo creatura rationalis, et³⁰ specialiter Christianus, gerit officium fidelis servi Dei, cuius signa sunt naturalia dona et spiritualia carismata;

1. *Cod.*: vi^a exiscer^r exiger^r.

21. Cf. Anselm. Dialog. de Veritate, c. 9 (*Migne CLVIII 478*): *Si esses in loco, ubi scires esse salubres herbas et mortiferas, sed nescires eas discernere, et esset ibi aliquis, de quo non dubitares, quin illas discernere sciret, tibi que interroganti, quae salubres diceret esse, et alias comederet; cui magis crederes, verbo an actioni eius? . . . Plus ergo tibi diceret, quae salubres essent opere, quam verbo.* 22. Cf. Anselmi (?) De Similitudinibus L. III, c. 77 [non 16] (in editione: Anselmi Liber de excellentia beatissimae Virg. Mariae, item Liber Similitudinum, Duaci 1605, p. 176): *Cum enim medicus ei dicit, ut illam vel illam potionem accipiat et sic sanari poterit, et emit eam . . . sed cum potio fortis eius viscera rimatur etqsq.*

F. 231 cum ergo in actu falso | aut declinante a rectitudine vixerit, patenter mentitur. Ideo dicit Salvator de primo angelo peccatore Jo. 8°, quod ipse mendax est et pater vel origo mendacis simpliciter in communi.

5 Mendax autem simpliciter non est nisi mendacium; cum ergo dyabolo appropriatur mendacium et peccatum ex sententia Salvatoris, querit Anselmus sollicitè in De casu Dyaboli, quomodo primum peccatum suum ortum habuerit; et cum dyabolus non possit ociari a volucione,

The source of evil, according to Anselm's De casu diaboli.

10 cum non sit natura passionibus impedita, et oportet primo esse obliquitatem in potencia volutiva, est sibi manifestum, quod primus defectus fuit in actuali volucione; et cum nichil potest velle, nisi iustum vel utile, sed nichil peccat volendo iusticiam, patet sibi quod

The devil desired a good not granted him by God, and his desire was therefore inordinate.

15 dyabolus primo peccavit volendo sibi bonum utile. Et ultra, cum non iniuste vellet, si solum bonum utile sibi datum a Deo vellet, cum iustum sit omne tale velle, patet ergo, quod voluit aliquid bonum utile, non tunc habitum ab eodem, et per consequens inordinate

20 volendo commodum, quod nondum habuit, extendit appetitum extra iusticiam, volendo ut non debuit. Cum ergo voluit qualiter Deus non voluit eum velle, voluit implicite voluntatem propriam non sequi vel subici superiori voluntati, quod cum proprium sit Deo, voluit

Thus he set up his will against God's.

25 implicite similari Deo, ymo voluit quodammodo implicite esse melior Deo, volendo illud, quod Deus ipsum habere noluit, nec modum volendi causavit, et sic implicite voluit voluntatem Dei retrocedere suam. Ideo Salvator, increpans Petrum, volentem tam salutiferam

30 mentem Christi non esse, quasi contrarie auctorizando, audivit exprobracionem acutissimam dictam: "Vade retro, Sathana", qua informatus est conformare voluntatem suam voluntati Dei, ut recte precedenti, et non modo Sathanae superbiendo velle recedere. Ex istis

35 concludit Anselmus, quod dyabolus gratis amisit velle, quod debuit habuisse, et sic iuste amisit in volenciam, quam habebat; iniuste volendo, quod non habebat; totam istam sententiam inculcat capitulo quarto et post; et in fine capituli quarti querit, quod fuit illud

30. auctorizando] *cod.*: aũrio^{do}. 35. *Cod.*: amisit et sic postea.

3. Jo. 8, 44. 8. Cf. Anselm. De casu Diaboli, cap. IV (Migne CLVIII 332—333): Quomodo ille peccavit et voluit similis esse Deo. 32. Math. 8, 33.

bonum commodi, quod dyabolus voluit ante tempus habuisse. Et respondet: "Quid illud fuerit non video; sed quicquid fuerit, sufficit scire, quod fuit aliquod, ad quod crescere potuerunt, quod non habuerunt, quando creati sunt", quia, ut dicit ante capitulo 4°,⁵ dyabolus non sit ita obtuse mentis; quoniam satis scivit, nichil aliud par Deo cogitari posse. Et potest ista sententia declarari supposito, quod primum peccatum sit in supposita potencia inparticipante aliis. Nam in illa sunt duo genera actuum, scilicet velle et nolle. 10 Velle est actus, quo voluntas acceptat obiectum conveniens; et nolle est actus, quo voluntas resilit ab obiecto disconvenienti. Et est duplex velle: vel sic, quod voluntas velit bonum alteri, quod potest vocari velle amicie aut velle iusticie, vel sic, quod velit 15 bonum sibi ipsi, quod potest vocari commodi vel concupiscencie. Prima autem istarum volucionum est velle, quo voluntas vlt bonum esse in communi, et in hoc primo vlt Deum esse, quamvis particularium volucionum volucio affectione commodi videtur precedere volucionem 20 affectione iusticie.

Uterius patet, quod omne nolle voluntatis presupponit aliquod velle, cum voluntas nichil refugit, nisi propter repugnanciam eius cum alio, quod affectat, ut avarus non vlt expendere propter affectum, quem habet 25 ad pecunias.

Pride is the
beginning of all
sin and is the
peccatum
diabolicum.

Ideo dicitur communiter, quod oportet superbiam precedere omnia peccata, sicut velle precedit nolle. Invidia enim et ira consistent in volucione inordinata, et hinc tenet Augustinus 14° De Civitate 13°, quod superbia 30 fuit peccatum iuxta illud Ecclesiastici 10°: | "Inicium F. 231⁴ omnis peccati superbia." Nec repugnat huic dictum Apostoli prima ad Timoth. 6°, Quod "radix omnium malorum cupiditas", quia appetitus inordinatus Luciferi respectu commodi in ordine ad se ipsum potest vocari 35 cupiditas. Non enim appeciit temporalia vel carnalia

6. Cod.: fit. 25. non adiecit Matthew. 3. Cod.: eccl̃i 10 Sez Inicium. 35. Cod.: comodi et sic postea.

5. Ans. de cas. Diab. VI (non IV) (Migne CLVIII 335). Id. ibid. cap. IV (Migne 333): Non enim ita obtusae mentis erat, ut nihil aliud simile Deo cogitari posse nesciret. 30. Cf. Aug. De Civitate Dei XIV 13 (Migne XLI 420): Porro malae voluntatis initium quod potuit esse, nisi superbia? 31. Ecc. 10, 15, 33. Tim. 6, 10.

affectione sui commodi, quia non afficitur talibus; cum ergo omne, quod est in mundo, aut concupiscencia carnis aut concupiscencia oculorum, aut superbia vite prima Jo. 2°, patet, quod peccatum dyabolicum est
5 superbia.

Quid autem dyabolus voluit est dubium. Quidam autem dicunt, quod vidit in Verbo Deum assumpturum naturam humanam, et videndo voluit, quod assumpsisset naturam suam; sed hoc non est verisimile propter duo.
10 Primo, cum visione clara tante bonitatis non stat invidia. Secundo, quia a probabili Christus non fuisset incarnatus, si homo vel dyabolus non peccasset. Vidisset ergo implicite casum suum, et sic vel doluisset potencia precedente peccatum, ipsum casum nolendo; vel volendo
15 casum suum fuisset peccator, ut arguit Anselmus in De casu Dyaboli 5°. Aliqui autem putant, quod actus Luciferi fuit noticia creaturarum, in qua fundabatur ommissio resurgendi in Deum laudandum, sicut fecerunt angeli confirmati, faciendo mane secundo diei. Alii putant,
20 quod voluit confirmationem suam accelerari, et sic ommissio volucionis vel complacencie in domo Dei tunc habita tanta ex cupiditate alicuius, quod non debuit habere, principiavit illud peccatum, et sic de multis modis dicendi; qui omnes recte sencientes in isto
25 conveniunt, quod iusticia est conformitas vite rationalis ad voluntatem increatam, que quidem conformitas rectitudo dicitur; iniusticia autem, malicia vel peccatum est difformitas actus nature rationalis ad voluntatem vel regulam increatam, et omnis talis fundatur in sub-
30 stancia et actu bono.

Quod autem primus actus peccati Luciferi non sit per se aut inseparabiliter malus, patet tripliciter. Primo ex hoc, quod omnis talis est eiusdem speciei specialissime cum actu terminato ad conforme bonum et fun-
35 dato in conformi natura intellectuali; sed aliquis talis vel de facto vel de possibili est iustus; ergo ille non est inseparabiliter malus. Consequencia patet ex hoc,

What the devil desired.

Three reasons why Lucifer's first act of sin cannot have been bad in itself.

1. Every such act is of the same species as those which aim at good and are founded in the intellectual nature.

31. Quod e correctura in cod.

4. *1 Joh. 2, 16 et concupiscentia carnis et ... et superbia Vulg.* 16. Ans. de casu Diab. IV (non V) (*Migne CLVIII 333*): *Jem igitur tibi manifestum esse puto ex rationibus suprapositis diabolum sponte amisisse velle, quod debebat, et iuste amisisse, quod habebat.*

quod non est dare variacionem ex parte subiecti, ratione cuius inseparabiliter inesset uni actui malicia potius quam cuilibet sue speciei, sicut est de nigredine in corvo et ebano. Ipsa enim complexionem mixti naturaliter, ex qua resultat forma superaddita. Ideo si mixtum non potest carere tali temperato, tunc nec potest carere nigredine consequente, et ita est de aliis accidentibus inseparabilibus quibuscumque; cum ergo non sit dare talia principia, principancia maliciam talis actus, sequitur, quod malicia non est ab ea inseparabilis. 10

God might have granted the object of desire at the very instant when Lucifer desired it. Then the desire would have been righteous.

Item, si Deus daret Lucifero illud volubile, quod inordinate vult, et hoc pro eodem instanti, pro quo ille actus elicitur, tunc esset illa volucio iusta, quia complacencia in Dei dono, et tunc esset idem actus, qui nunc, quia idem volitum, idem volens, idem tempus produccionis et eadem ratio volendi, que sufficiunt ad individuationem actus; ergo cum contingit assumptum verificare, sequitur possibilitas consequentis; possibilitas assumpti patet ex hoc, quod omne, quod Deus umquam potuit, necessario summe faciliter semper potest. 20

The act of the creature at any moment is accidental; therefore it can only be accidentally bad.

Item creaturam velle habere datum volubile nunc aut tunc nedum contingit cum omni tali volucione in specie et subiecto, sed videtur esse summe accidentale tali actui; ergo, cum propter limitationem temporis, quo voluit anteriorare suum commodum, infuit volicioni sue obliquitas, sequitur, quod summe accidentaliter fuit illa volucio iniusta. Minor videtur ex hoc, quod lapso tempore, pro quo natura rationalis appetit commodum, labitur velle illud commodum pro tunc, cum necessario vult simpliciter tempus revocari, et non oportet exinde volucionem desinere esse; ergo contingit eidem actui accidentale, quod terminetur ad volubile tunc aut nunc volutum; vel, si fuerit volucio singularis limitata a dato instanti, adhuc non negabitur, quin Deus potest dare volutum pro dato instanti. Et confirmacio huius est, quod illa volucio est creatura Dei ab ipso causata; ergo Deus potest facere ipsam sine malicia, sicut quamcumque animam sine originali peccato fedatam potest facere iustam. Cum ergo omne, quod Deus potest, sit continuum, patet, quod nulli actui inseparabiliter inest malicia. 40

Certum est ergo, quicquid primus peccator voluit primo peccando, quod illi volucioni inluit una circumstantia, que propter iniusticiam, quam involvit, Deo displicuit, et sic defectus iusticie in actu bono fundatus
 5 fuit primum peccatum; et patet, quod aversio a Deo est proprius et prius de ratione peccati, quam conversio ad creaturam, et hoc est, quod dictum est superius, primum peccatum esse peccatum omissionis, nedum, quia dyabolus omisit servare iusticiam, ut sic pec-
 10 cavit; verum, quia ommisit velle, quod debuit, propter cupiditatem inordinatam volubilis, quod tunc velle non debuit; et sic aggregatum ex tali actu et malicia fuit inseparabiliter malum. Fuit enim unius actus, quo inseparabiliter voluit esse beatus, sicut necessario vult
 15 omnis natura rationalis, et fuit alia volucio posterior voluptuosa improporcionata ad finem intentum, et in illa improporcionacione consistit peccatum primum, sicut et cuiuslibet peccatoris peccatum exemplatur ab illo. Non enim est possibile creaturam rationalem
 20 actualiter peccare, nisi inordinate voluerit quo ad volucionem beatitudinis. Patet ex hoc, quod non est possibile naturam volutivam deficere a volucione beatitudinis, ut hic supponitur, sed non est possibile ipsam peccare, nisi volendo peccaverit, ut patet ex dictis.
 25 Ergo non est possibile ipsam peccare, nisi ex improporcionem volucionum peccaverit; ideo, ut post dicetur, sicut omne peccatum speculative arguendi consistit in improporcionem mediorum ad conclusionem finalem, sic omne peccatum moris consistit in improporcionem me-
 30 diorum ad volucionem finalem, gracia cuius est quelibet alia volucio. Ideo error in eleccione medii est in causa cuiuslibet culpe, ut, quando eligitur voluptas ad superbiam vite; quamvis enim quelibet harum trium simplicium concupiscenciarum potest esse sine peccato,
 35 tamen deficiente proporcionem medii ad finem peccatur, ut dicit beatus Johannes prima Jo. 2° reducens more suo septenarium numerum peccatorum ad trinitatem, correspondenter ad trinitatem hostium; et eandem sen-

The first sin displeased God by a desire that was inordinate, and so wanting in justice.

The creature must desire bliss; therefore he can sin only by a desire of means unfitted to his end.

28. sic corr. ex sicut. 33. Cod. horum. 34. Cod.: geupiarum.

37. Cod.: ad t'ni^{te}. Et crn^r.

tenciam intelligit beatus Jacobus ca. 3° per sapienciam terrenam, animalem, et dyabolicam; terrena, qua homines sciunt callide negociare, decipiendo proximos, ut fiant divites quo ad mundum; animalis, qua sciunt improporcionabiliter ad beatitudinem machinari media, 5 ut voluptuose vivant quo ad carnem; et dyabolica, qua sciunt supplantando proximos improporcionatos honores appetere. Homo enim propter duplicem naturam habet tres maneries hostium, dyabolo peccante solo modo per se ipsum. A corpore enim habet improporcionaliter 10 appetere divicias et voluptates, sed hoc est impertinens dyabolo ratione incorporeitatis; ideo inordinacio appetitus honorum gignens superbiam, invidiam et iram, vocatur peccatum dyabolicum, et videtur michi, quod hodie sunt iste astucie vocate sapiencie authonomicæ; 15 quia cum iudicium | consequitur affectionem, cum mun- F. 232¹ dus sit discrasiatus affectando indebite istos fines, non mirum, si commendet sciencias, mediantibus quibus fines huiusmodi perquiruntur. Nam talis dicitur bene litteratus homo vel magnus clericus et indubie talis 20 litteratura vel sapiencia reddidit continuantem continue minus potentem ad servandum rectitudinem, quod psalmista attendens psalmo 78° dicit: "Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potencias domini". Ubi alius textus per litteraturam habet negociacionem. Non 25 enim intendit psalmista, quod illiteratus vel ignarus divine potencie sit eo disposicior, ut adquirat potenciam a Deo vel accipiat dignitatem in ecclesia; sed sapienciam mundi, que est litteratura cum simulacione iudicans detestatur; ideo vere sapiens memoratur iusticie Dei 30 solius. Nam nichil est iustum simpliciter, nisi respectu prime regule, que est Deus; sed sapiens mundi plus memoratur ius civile vel aliquod humanitus adinventum, quam legem Dei. Vade ad 11^m capitulum 2ⁱ libri tractatus 3ⁱ de volucione. 35

2. Cod.: ālibj (= animalibus). 35. Post volucione reliquum paginae spatium vacat.

1. Jac. 3, 15: Non est enim ista sententia desursum descendens: sed terrena, animalis, dyabolica, Vulg. 23. Ps. 70 (non 78), 15, 16. 35. de volucione] Tractatus de Volucione operis De Ente sive Summa Intellectualium Lib. 2, pars 3. (Cf. Shirley, p. 3.)

CAPUT NONUM DECIMUM.

- F. 233 Consequens est videre, quam extense sit loquendum
 de tempore quo ad successionem, quia sepe presuppo-
 situm est, quod multa sunt extra instans presens, et
 5 per consequens omnia, que erunt vel fuerunt, sunt
 in tempore suo, cum non sit ratio quare aliquid est
 extra instans presens, quin per idem quidlibet, quod
 erit vel fuit, sit etiam extra instans presens, eo, quod
 par ratio et difficultas sit utrobique. Primo ergo arguitur
 10 sic ad probandam dictam sententiam. Ex opposito se-
 quitur, quod omne, quod est illud, semper est, quod
 est impossibile; ergo propositum verum. Assumptum
 patet ex sententia adversa per exponentes, ut si A ali-
 quando est, et nullum est tempus vel instans, quin A
 15 tunc est A, quod est. Hic est multiplex responsio.
 Prima dicit, quod non est possibile successivum esse,
 et sic nichil semper est. Sed quia alibi diffuse impro-
 bata est dicta evasio, ideo renuo illud modo tanquam
 improbable. Secunda via concedit consequentiam, quod
 20 si aliquid aliquando est illud, semper est quod in omni
 tempore; sic enim conceditur omne tempus esse, et ita,
 cum duratio rei duratura non sit, nisi rem diu durare
 vel esse in durando, concedit consequenter, quod omne
 durans infinitum diu durat, quia semper, et cuiuslibet
 25 duracionis duratio est infinitum duratura, quia sempiterna;
 sed illud videtur nimis leve dictum propter multa.
- Primo, quia sic cuiuslibet temporanei etas vel periodus
 esset par cuilibet periodo, quia quelibet infinita, et sic
 quelibet res permanens esset infinitum senex vel antiqua,
 30 quod satis contradicit scripture mensuranti etates ho-
 minum et duraciones temporalium secundum plus et
 minus. Similiter per idem sequitur, quod omne tempus
 vel aliquod successivum esset infinitum diuturnum, et
 per consequens, cum tempus non habet aliam magni-
 35 tudinem, omne tempus foret infinitum magnum, et sic

On succession
 in time.
 It is said that
 what exists at
 one time exists
 always.

No succession
 of time is
 infinite.
 Answer:
 If so all periods
 would be
 infinite

quelibet pars quantitativa temporis esset equalis suo toto simpliciter. Preterea omne sempiternum est infinitum a parte post, et per consequens duracio rei nunc desinentis est sempiterna, sicut est infinita a parte post, et ita quodlibet successivum esset infinitum; sicut 5 enim rei absolute est dare ultimum instans, ita et sue duracionis est dare ultimum instans, et per consequens duracio, que desinit esse, est sempiterna, et quelibet res est durabilis.

There must be
a difference
between
instantaneous
and lasting
existence.

Neque videtur racio, quare manencia instantis vel 10 alterius subiti sit duracio sempiterna, cum sit manencia infinitum diuturna; et tamen est non quanta, quod videtur ridiculum, quod duracio sempiterna incipit et desinit esse. Similiter omne semper esse est aliququaliter esse, sicut est aliquamdiu esse; ergo vel est esse tem- 15 porale vel esse instantaneum. Si instantaneum, tunc non est esse diuturnum, et per consequens non sempiternum. Si temporaneum, tunc est successive longum, et cum nullum accidens denominabit subiectum, nisi qualiter ipsum erit, sequitur, quod sicut quidlibet fu- 20 turum erit sempiternum, sic semper erit; cum tamen Apostolus ad Hebr. 7° arguit ex hoc, quod Jesus manet in eternum indegradabilis, quod sempiternum habet sacerdocium. Sed iuxta hanc viam omne corruptibile personatum non manet per tempus eternum et a pro- 25 prietate est imprivabilis, et sic quelibet talis passio est sempiterna et per idem subiectum passioni coewum; ideo certum est, quod Apostolus non concederet quemlibet sacerdotem manere per tempus eternum vel in eternum, quod idem est, vel effectum cuiuslibet fu- 30 esse infinitum durabile; ymo vere diceret, quod talia non possunt semper manere, quia, ut idem dicit, omne, quod veterascit, prope interitum est; quomodo ergo sunt | omnia eterna, semper manentia? Similiter iuxta F. 333' idem Deus semper incipit et desinit esse, quod est 35 impossibile, cum essenciale sit Deo esse per omnia secula seculorum. Antecedens probatur per hoc, quod quocumque instanti signato in illo Deus est semper et

Proof from
Scripture.

4, 5. a parte post] *cod.*: *appg.*

25. personatum] *cod.*: *personat.*

32. idem] *cod.*: *idē.*

22. *Hebr. 7, 24.* 33. *Hebr. 8, 13. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.*

nunc post idem semper erit; nec ante illud semper fuit; ergo conclusio. Nam si Deus semper erit, tunc in omni tempore vel instanti erit. Consequens impossibile iuxta sic opinantes, cum tunc presens instans erit et
 5 correspondenter de finicione. Nec valet dicere, quod Deus ideo semper erit, quia in omni instanti, quod erit, Deus erit, quia per idem concedendum esset, quod omnis res erit; et tamen infinite sunt res, que non erunt. Totum autem illud salvatur iuxta ampliantes
 10 hoc verbum "est" quo ad tempus.

Deus enim semper fuit, est et erit, et tamen in
 nulla parte temporis semper est, sed in toto tempore
 eterno. Nec potest desinere vel incipere semper esse,
 ut videtur, nec sequitur: in omni instanti, Deus non
 15 semper est, ergo semper non est, quia oportet capere, quod in omni instanti vel tempore Deus non semper est, quod est falsum pro unico tempore eterno. Scimus tamen, quod in scriptura et modis loquendi semper capit modificacionem, ut philosophi dicunt contingencia
 20 semper esse, subintelligendo, quando sunt sue cause complete particulares in actu. Apostolus dicit prima ad Tess. 4°: „Semper cum Deo erimus”, id est per tempus infinitum, et infra 5° dicit: „Semper, quod bonum est, sectamini” et in omni tempore, quo oportumum est. Similiter dicit Dominus discipulis Matth. 26°:
 25 „Semper pauperes habebitis vobiscum”, id est ad votum, quandocumque vultis, et ita supplenda est modificacio iuxta exigenciam intenti loquentis. Et proporcionaliter de suo contradictorio aliquando non; prima enim non
 30 contradicunt: semper sumus gaudentes, supple, quando ratio exigit, et tamen aliquando non sumus gaudentes, nisi forte sic modificetur: aliquando, quando ratio exigit, non sumus gaudentes.

Unde sophista negaret talia de virtute sermonis,
 35 concedens quod Deus contingenter semper est, sed non accidentaliter, cum hoc potest non inesse sibi, sed non potest abesse et adesse, specialiter, si non potest desinere esse tempus. Aliter enim plus sequeretur hoc: ubique est, ergo immensitaliter quo ad locum, quam
 40 sequitur hoc: semper est, ergo infinitum diu. Bene tamen sequitur: Si hoc semper est, tunc ita diu est,

22. *I. Thess. 4, 16. Domino. Vulg.*
 25. *Matth. 26, 11.*

23. *I. Thess. 5, 15.*

God was and
 is and is to be,
 yet not in any
 part of time
 but in eternity.

sicut aliud, cum "semper se habet ad tempus, sicut "ubique" ad locum.

Tercia via dicit, quod non sufficit ad hoc, quod res semper duret, quod duracio eius sit sempiterna, quod idem est, quod ipsa est, in omni tempore sit; sed 5 oportet cum hoc, quod semper fuit et semper erit. Sed contra illud sunt evidencie secunde vie. Constat namque ista repugnare: hoc semper est et hoc aliquando non est; cum ergo claudit contradiccionem de quolibet existente, quod hoc aliquando non est cum 10 hoc, quod hoc est. Nec oportet istam viam concedere; sequitur, quod repugnat huic vie aliquando existens non semper esse. Similiter res diucius est, ut est per maius tempus; sed secundum istam viam quidlibet est per omne, si aliquid est per tempus, igitur quidlibet 15 tam diu est. Nam si aliquid est per tempus, quidlibet est per cuiuslibet temporis quamlibet partem, que est, et sic per omne tempus totum probandum. Patet sic opinanti. Nam quidlibet est in quolibet instanti temporis, sicut est in quolibet tempore. Similiter non est 20 racio, quare res aliquando non est pro quando, preterito vel futuro, quin per idem in aliquo tempore non est, quia in tempore preterito et futuro, et per idem aliquis homo non est, et sic de qualibet specie habente individua corruptibilia. Si enim alicubi supponit ter- 25 minus respectu illius verbi "est" de presenti pro futuris et preteritis, que iam non sunt, per idem utrobique posset rationabiliter sic supportare, et sic species corruptibilium deficerent in quolibet individuis, quia pro tempore eterno nate sunt habere ut per suas partes, et 30 non habet illas verbum. Ergo de presenti restringeret, ne talis affirmativa ampliat pro preterito vel futuro, quia aliter omne tempus ampliaret. | Similiter cuius- F. 234 libet corruptibilis periodus vel quandalitas mensuratur tempore, ut patet ex sententia Aristotelis de tempore 35 et per auctorem Sex Principiorum, capitulo de quando.

29. *Cod.*: defligeret. 30. *Cod.*: sut. 34. *Cod.*: periodos.

35. Cf. Gilberti Porretani Sex Princip. Lib., cap. IV (Ed. Arist. opp. Ven. I 32'): *Distat autem et tempus ab eo, quod quando: quoniam secundum tempus aliquid est mensurabile, ut motus annuus communis et motus multus dicitur eo, quod multo tempore permanet. At vero secundum quando nihil mensuratur . . .*

Est ergo dare cuilibet duracioni partis mundi unum
 tempus sibi adequatum, et per consequens est dare
 tempus sibi maius et minus in quacumque proporcionem
 signabili, et per consequens est dare excessum unius
 5 temporis super aliud quem oportet esse, sicut et propor-
 tionem et magnitudinem temporis concedimus esse,
 que sunt eius effectus; et certum est, quod excessus
 anni super diem non est nunc, ergo extra nunc.

A time, greater
 or less, must
 be granted for
 the duration of
 every part of
 the world.

Et idem est iudicium de quibuscumque partibus pro-
 10 porcionalibus temporis, que non possunt poni omnes
 in eodem instanti, et, ut superius tactum est, nisi
 partes tales temporis causarent magnitudinem temporis,
 et per consequens essent, dum causant omne tempus,
 dirimeretur a Domino quantum.

Time is made
 up of its parts.

15 Similiter iuxta sic opinantes omne tempus secundum
 se totum erit in hoc instanti; ergo, si requiritur ad
 hoc, quod homo sit in aliquo tempore secundum se
 totum vel per totum, quod ipse sic est vel fuit in
 qualibet parte temporis, que erit vel fuit; per idem
 20 requiritur ad hoc, quod hoc tempus sit secundum se
 totum in hoc instanti, quod quelibet pars, que fuit vel
 erit, sit, erit vel fuit in hoc instanti, non est possibile
 dare bonam causam, quare hec propositio A est per
 totum B tempus; implicat, quod quelibet pars, que
 25 fuit vel erit B temporis, est, erit vel fuit mensura A,
 quin per idem hec propositio B secundum se totum
 est in hoc instanti vel per totum est divisibile, aut
 mensuratur rem temporalem; implicat quamlibet par-
 tem, que fuit vel erit in B sic se habere; et quo ad
 30 assumptum patet, si quelibet pars temporis est omne
 tempus, esset secundum se totum, quia aliter non
 esset possibile aliquid esse per tempus; et sic nichil
 successive est magnum, cum nichil sit magnum, nisi
 magnitudine, que secundum se totam est in hoc in-
 35 stanti, ut dicitur. Nec successivum esset, nisi aliquid
 sit per tempus inexistendo successive per illud tempus.
 Sic enim conceditur aliquid moveri successive, quia
 est in sic movendo, et sic componitur Deum esse per
 omnia secula seculorum, ut superius dictum est. Si
 40 ergo tempus est in instanti et non secundum se totum,
 tunc nullum tempus est secundum se totum, sed solum
 secundum instans, et sic non quelibet pars temporis

est, sed solum instans. Sicut ergo sequitur in qualibet parte illius loci hoc est, ergo per totum hunc locum hoc est, ita sequitur de tempore in quolibet signo huius temporis hoc est, ergo per totum tempus hoc est.

Time is extended; but this cannot be within the instant and must be beyond it.

Non enim posset tempus vel aliquod successive longum esse in instanti, nisi posset extendi in instanti; sic enim rationabiliter loquitur Augustinus 11° Confessionum de extensione temporis, et indubie, si tempus est successive divisibile in instanti, tunc sunt prius et posterius in instanti, quo sunt difference temporis; et per idem corpus in situ divisibili successivi; ergo oportet extendi extra instans.

Thus from the relations of cause, time &c. we must postulate existence outside the present instant.

Item ex locucionibus, quas oportet habere de causis, de tempore et multis similibus, necessitatur ad ponendum aliquid esse extra presens instans. Nam secundum Philosophum primo Physicorum 56° materia, forma et privacio sunt principia intrinseca compositi et sic privacio est causa efficiens, licet per accidens, ut patet 66°. Signo ergo A privacionem causantem vel principiantem, B compositum. Et patet, quod si A causat vel principiat B, tunc utrumque illorum est, sed constat, quod claudit contradiccione illa esse in eodem instanti simul; ergo oportet unum esse temporaliter antequum. Minor patet ex hoc, quod si illa privacio sit pro dato instanti, tunc materia principiatur pro illo instanti forma compositi, et per consequens compositum non est pro illo instanti. Et minor argumenti patet ex hoc, quod causa et causatum, ut huiusmodi, sunt relativa, que posita se ponunt et perempta se perimunt. Et idem est argumentum de efficacia, qua pater est efficiens filii, occidens est causa efficiens mortis occisi et quolibet similibus; repugnat enim, quod pro eodem instanti pater efficiat filium, pro quo instanti filius F. 234

Proof from Aristotle: the cause must precede the effect.

31. Cod.: mort⁹ occidi occisi.

7. Cf. Aug. Conf. XI, cap. 11—25 (Migne XXXII 814—822). Vide etiam postea pag. 191. 16. Cf. Arist. Nat. Ausc. I 6, 8 (Ed. Par. II 256, 28 ss.) et ibid. I 7, 11: "Ὡστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γιγνόμενον ἅπαν ἀεὶ σύνθετόν ἐστι, καὶ ἐστὶ μὲν τι γιγνόμενον, ἐστὶ δὲ τι ὃ τοῦτο γίνεται· καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ τὸ ὑποκείμενον ἢ τὸ ἀντικείμενον· λέγω δὲ ἀντικείμενον μὲν τὸ ἄμωσον ὑποκείσθαι δὲ τὸν ἀνθρώπον καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ἀμορφίαν ἢ τὴν ἀταξίαν τὸ ἀντικείμενον, τὸν δὲ χαλκὸν ἢ τὸν λίθον ἢ τὸν χρυσὸν τὸ ὑποκείμενον. . . . (7, 13) ἢ δὲ στέρησις καὶ ἢ ἐναντίωσις συμβεβηκός.

est effectus, et ita de aliis. Ideo oportet, quod pro tempore priori sit efficiens, et pro tempore posteriori finis effectus.

De causa finali, gracia cuius acquirendi causatur
 5 motus vel operatio est conformis difficultas. Natura enim et quodlibet ordinate agens ad extra agit propter finem, qui causat finaliter tale opus; ut alteratio est propter formam substantialem generandam, deambulatio propter sanitatem querendam, et totum meritum hominis
 10 propter premium; que theologi ponunt proportionaliter correspondere. Constat autem omnia talia esse impossibilia, nisi extensius sit res, quam in instanti; ergo non omnia, que sunt temporaliter, sunt simul in instanti; si enim pro dato instanti sit sanitas, tunc non
 15 est amplius labor pro illa acquirenda. Et idem est argumentum pro quacumque operatione propter finem. Nam si post finem talem adquisitum foret talis operatio, tunc foret frustra, ut, si quis meretur post plenam premiationem, illud meritum ad nichil deserviret. Oportet
 20 ergo talem finem causare operationem precedentem et non pro mensura talis operis; ergo post, quando habet esse actuale, et tamen oportet causatum, si sua causa est. Patet, quod oportet causatum tale esse pro tempore priori et suam causam esse pro tempore posteriori.

De peccato autem originali et aliis successive et
 25 antecederet causantibus sua consequenter causata est conformis difficultas. Peccatum enim primi parentis causavit originaliter omne peccatum originale sue posteritatis, stirpis vel generacionis, quia aliter negandum
 30 esset aliquam talem lineam generacionis posse esse, et certum est, quod peccatum primi parentis per multa milia annorum desiit esse ante nativitatem Christi; oportet ergo, quod causavit omnia peccata originalia futura, quando fuit: ex quo sequitur, quod omnia illa
 35 sunt complete causata, et per consequens sunt, et tamen nec peccatum primi parentis, nec peccata originalia sunt nunc; sequitur, quod sunt extra nunc, unum ante et aliud post. Dicere autem, quod idem peccatum in numero transfusum est in omnes posteros est nimis
 40 leve dictum, quia tunc accidens migraret de subiecto in subiectum, et rediret multociens post sui totalem extincionem; ymo sacramentum non deleteret illud sim-

There is a like difficulty with final cause, which must follow the action undertaken for its sake.

So too with the sin of our first parents, which causes original sin in all men, yet has long ceased to be.

It is vain to say that it is the same sin which passes into all their posterity.

pliciter, sed fugaret illud a subiecto recipiente illud sacramentum et non eo minus foret servatum in alio, et sic de multis principiis. Ymo, cum peccatum non sit nisi creaturam rationalem peccare, patet, quod miratur admiracionem subiecti. 5

Some try to evade these difficulties by niceties of language.

Hic sunt multa subterfugia, ut alii negant omnes huiusmodi locuciones, quamvis sint autentice et vlgares, alii componunt verba, quantumlibet varias rimas solutas querendo, ut quondam dixeram, privacionem esse causam fieri rei, sed non causam rei, et sic solum duo 10 principia rei intrinseca sunt danda. Nec ambulacio est causa efficiens sanitatis, nec sanitas est causa finalis, sed quia aliquis ambulabit, erit sanus, et ideo quis ambulabit ut fiat sanus, et ita de similibus. Nec peccatum primi parentis fuit causa peccati mei, sed causa, 15 quare peccatum meum fuit vel erit; sic enim rogamus Christum per passionem, mortem et actus suos meritorios miserere nostri, non quod ibi actus sunt, sed per pretericionem eorum, et ita de quotlibet fastidiosis intricacionibus verborum. Nam si privacio forme requi- 20

Such evasions are useless, since what causes a thing to be is the cause of the thing.

ritur tamquam causa generacionis rei, et illa generacio est causa rei, sequitur, quod privacio etc. sit causa rei. Patet consequencia per hoc principium. Quidquid est causa cause, est causa causati. Et si negetur, generacionem esse causam generati, per idem regula- 25 riter negandum esset posse esse aliquam causam efficientem alicuius factibilis successive, quia non esset talis causa | efficiens, nisi ut successive efficit et ut sic F. 235 illud causatum non est, ut dicit responsio; et si sic nichil causat ipsum, ergo a primo repugnat aliquid 30 esse successivam causam efficientem sic causabilis, quia, si est causa efficiens illius, est causa illius, et sic illud causatum est. Similiter, ut Aristoteles multipliciter deducit, oportet principia esse contraria, scilicet formam et privacionem vel oppositum, ut patet 50° et infra; 35 sed constat si sunt contraria, tunc sunt; cum ergo repugnat illa esse simul, patet, quod oportet privacionem temporaliter esse ante formam, cuius est privacio. Nec valet dicere quod erunt contrarie, quia tunc una

Proof from Aristotle.

18. non quod] *cod.*: q, q.

33. Cf. Arist. Nat. Ausc. I 5, 9 (sectio 50 in *edd. ant.*, ed. Par. II 255, 21 sq.): "Οτι μὲν οὖν ἐναντίας δὲ τὰς ἀρχὰς εἶναι φανερόν. Vide supra pag. 184.

inciperet contrariari alteri, et per consequens simul erunt. Et breviter, cum omnes forme contrarie nate sunt fieri circa idem, patet generaliter, quod oportet unum contrariorum esse uno tempore et aliud in tempore non communicante cum illo. Nam albedo in me et nigredo in sor non contrariantur, quamvis sint species contrarie, quia, si unum contrariorum est in actu, oportet reliquum esse in actu tempore suo, ut patet Nec repugnant iste, cum non sunt nate fieri circa idem. Similiter quodcumque est fieri rei supposito facte, tunc non est privacio forme sue, et per consequens non causat fieri eiusdem rei et si sit fieri successivum per partibilem induccionem forme, patet, quod pro quolibet instanti intrinseco generacionis non est integra privacio forme, cum illa educitur proportionaliter, ut forma inducitur, nec aliqua partialis privacio est causa partialis generacionis, quia cum incipit extrinsecum efficere generacionem quantumlibet talem successivam, tunc desinit correspondens privacio esse. Non ergo est possibile quod privacio sit causa generacionis eiusdem forme. Nec valet dicere, quod partialis privacio sit causa generacionis totalis forme, quia sic totalis privacio esset causa totalis generacionis, cum totum causat secundum partem, et sic pars privacionis correspondet parti generacionis et tota tote.

Uterius patet, quod hec veritates huiusmodi implicantur mutuo causari ex se finaliter et efficienter, cum talia sincathegorementa, quia ideo, ut secundam significant circumstanciam cause, ideo talia dicta implicant ambulationem vel eius futuricionem esse causam sanitatis vel eius futuricionis. Facilius autem videtur sustinendum, quod ambulacio erit causa sanitatis, quam quod futuricio erit causa futuricionis, quia futuricio eterna non videtur habere causam efficientem, et si habeat, nisi accio habuerit causam, gracia cuius fiet, aliter erit frustra; sicut ergo ego ambulo, ut habeam sanitatem, sic ambulacio mea est gracia sanitatis; aliter enim non est dicenda completa querenti, quare ambulo.

Uterius quantum ad peccatum originale credo, quod nemo catholicus audet dicere, quod nulla posteritas

Cause of gradual becoming.

Final and efficient causes act mutually; e. g., taking a walk and health.

It is of faith that all original sin is caused by Adam's.

9. Post patet lacuna 15 fere litterarum in cod. 26. Cod.: quod hec veritates; delevi hec. 28. Cod.: finca^{ta} 9^a. 29. Cod.: implicat^{ur} mutuo cari ex se fina^r et effi^r cu tlia sinca^{ta} abla^{com}.

Ade contraxit peccatum ab illo, cum Apostolus dicat prima ad Cor. 15° „Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur”. Et ad Hebr. 7° dicit Levi decimatus fuit in lumbis Abrahe, nec aliter loquetur homo quante oportet veritatem de peccato 5 originali, de medicina et de redemptione per passionem et fidem Christi, que multa faciunt distancia temporali ab eisdem; et quotlibet dicta scriptura sonant patres puniri in filios, ut patet Ecclesiastici 3°. Ergo oportet peccatum illud facere omne peccatum originale futurum 10 primo per unum hominem et postliminio per alium, non solum, quod peccatum suum erit vel fuit causa, quare peccabo, id est, quia hoc, cum sit eternum, non requirit causam temporalem ad suum esse, sed quod ipse peccando fecit remote me peccare. Nec potest 15 concedi, quod illud peccatum causavit peccatum meum, nisi fuerit ita, quod causat peccatum meum | cum F. 235⁴ causare illud sive fuerit, sive successive denominavit subiectum de presenti facere multa mala non solum sibi, sed suis posteris; et cum sequitur: causa est, ergo 20 suum causatum est, patet, quod continue fuisset hec proportio, sic significando hoc peccatum est quocumque futuro denotando. Aliter enim notandum esset, quod omnes fuimus originaliter in primo parente, quod Levi decimatus est in lumbis Abrahe, et sic de multis 25 concessis in predicacione secundum causam. Nec est color negandi, quin, si A causat B et cessabit causare B, quin tunc B erit causatum ab A, quia tunc aliter relacio equiparancie solum unum extremum haberet, et post inciperet relacio passiva impertinenter ad causacionem 30 priorem. Ymo, ut sophiste arguunt, neutra illarum relationum potest esse, ut conceditur, quod Deus aliqua duò incipit producere, et si alterum illorum esset productum vel cognitum ab eo, ipse non esset, demonstrando motum successivum incipientem esse, et hoc instans, et sic de 35 multis onerosis conclusionibus, in quibus sollicite illaqueant theologos imperitos. Ideo concedendum est omnia talia esse in tempore suo et unum causari pro tempore, quo non habet esse existere, sed esse in potencia vel intencionale, sicut quidlibet tantum habet esse eternum, et tunc facile 40 est libere respondere in ista materia, sicut in similibus.

11. *Cod.*: postlunr.2. *I. Cor.* 15, 22.3. *Hebr.* VII 9.9. *Ecc.* 3, 11.

CAPUT VICESIMUM.

Item ex modo loquendi, quem oportet habere de tempore et aliis successivis, patet ampliatio verbi de presenti. Nam aliter negandum esset aliquod tale successive
5 cessivum posse esse, quod est impossibile iuxta preordinata; et consequentia patet. Nam posito, quod A motus horalis sit, patet, quod oportet ipsum esse successive divisibile, et habere omnes partes eius successivas, sed non pro eodem instanti; ergo oportet, quod
10 extra instans presens sint multa. Nam si aliquod successive est, ipsum est secundum singulas eius partes successivas, quod non potest esse in eodem instanti; ergo relinquitur, quod multe eius partes hospitentur extra instans.

15 Minor probatur multipliciter. Primo per Aristotelem 7° Phisicorum 29°, ubi demonstrat, quod non est possibile motum successive esse in instanti; per hoc medium omni motui contingit motum esse velociorem et tardio-
20 rem, quod non contingit de motu in instanti; ergo etc. Et post probat per tres rationes, quod non est possibile quietem esse in instanti.

Confirmatur racione. Si motus esset in instanti, tunc esset in eo, ut mensurante, quia alius modus inessendi
esset impertinens; sed nullum successive divisibile potest
25 mensurari indivisibili successive; ergo nullus motus successivus est in instanti. Unde quarto Phisicorum 14°

Need of enlarging the meaning of the word 'present'.

Aristotle shews that successive motion cannot be confined to one instant, as neither can rest.

If successive motion is in time, it must be measured by time, which is impossible with one instant.

9. Cod. : fz qđ nō.

16. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI (non VII) 3 (2) 6 (Ed. Par. II 321, 47 ss.): "Οτι μὲν τοίνυν ἐστὶ τι ἐν τῷ χρόνῳ ἀδιαίρετον, ὃ φαμεν εἶναι τὸ νῦν, δηλόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων. "Οτι δ' οὐδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖται, ἐκ τῶνδε φανερόν· εἰ γὰρ ἐστιν, ἐνδέχεται καὶ θάττον κινεῖσθαι ἐν αὐτῷ καὶ βραδύτερον κ. τ. κ.
26. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 12 (18) 12 (Ed. Par. II 304, 11 ss.).

dicitur, quod idem est esse in tempore et tempore
 mensurari, quia, ut dicit, si idem esset esse in tempore
 et esse, dum tempus est, tunc celum esset in illo et
 quolibet in quolibet.

A single instant
 cannot contain
 the bounds
 (beginning and
 ending) which
 are implied in
 succession.

Similiter, si successivum est in instanti, tunc aliquod 5
 est finitum in instanti; sed impossibile est, aliquod esse
 finitum, nisi habuerit fines utrumlibet finientes; ergo
 successivum habet huiusmodi fines in instanti, et sic
 quotlibet instancia et mutata esse finirent tale successivum
 in eodem instanti, quod est impossibile. Si enim tale 10
 successivum habet, habuit vel habebit finem . . . si non
 habet, tunc finiebatur vel finietur, et per consequens
 non est finitum secundum utrumque eius exemplum,
 quia finicio futura non est vel fuit, nec refert sive in-
 finitum accipitur proportionaliter sive nominaliter, quia 15
 indubie, si aliquid est finitum, aliquis est finis finiens
 ipsum et mensurans, quia ad initium Deus quantificat
 omne quantum, ponens ipsum in numero, pondere et
 mensura. Nullus ergo terminorum finiencium potest esse
 iuxta hanc viam, quia non simul; et per consequens 20
 non est possibile tale successivum esse futurum finitum
 secundum utrumque eius extremum.

If successive
 motion could
 be confined
 within one
 instant it would
 have lost an
 infinite number
 of parts, and
 with them the
 predicate of
quantum, and
 would cease to
 be *compositum*.

Similiter, si motus solum sit in instanti sic, quod
 non in tempore extra instans, tunc oportet concedere
 de quolibet successivo, quod infinitas partes perdidit | F. 236
 quas non habet, et per consequens nullam illarum
 facit ad eius quantificationem, et per idem nulla pars
 generanda secundum totum facit ad eius quantificacio-
 nem. Ex quo sequitur, quod nulla pars plane secundum
 se totum facit ad totius quantificationem; et per con- 30
 sequens totum non esset actualiter quantum sub aliquo
 gradu. Nam si deperdatur per se causa quantificationis,
 necesse est, ut proportionaliter deperdatur quantificatio;
 sicut ergo extendimus eius totalem quantitatem succes-
 sivam dicendo illam esse, ita oportet nos extendere esse 35
 ad quantitates parcium, que omnes simul sumpte sunt
 illud totum, ut dictum est superius. Non enim capit
 intellectus, quod aliqua pars rei quantificat, componit
 vel talem actum secundum facit, cum hoc tamen, quod
 non sit; quia quilibet talis actus secundus presupponit 40
 primum; quomodo, rogo, componeretur aliquid ex parti-
 bus quantitativis, nisi causaretur ex illis, que actualiter

3. esset in illo] *cod.*: esse nullo.
videntur. 13. sive] *cod.*: sive ly.

11. post linem aliqua excidisse

componunt, actualiter sunt minores suo toto, causantes relacionem, ut puram proporcionem minoris inequalitatis et multa talia. Et si extensive loquamur de componi ad istum sensum, quod composuerunt vel component; quare non sic loquendum esset cum verbo essendi, quod ad sensum consimilem sunt? Nam nemo dubitat, quin talis pars, quando fuit, composuit continue, et quando desiit esse, desiit componere sicut et totum desiit componi ex illa vel habere illam pro eius parte; quomodo ergo nunc componit, si non existit, nec sua compositio. Omnis modus habendi, eciam alienissimus, quo vir habet uxorem, requirit habitum esse cum habente actuali; ergo causancia requirit actualem existenciam causantis, etsi ampliet quo ad causatum.

15 Et ista consideracio de extensione successiva temporis et compositioe eius ex suis partibus movebat Augustinum 11° Confessionum ad ampliandum verba de presenti. Unde post longam disputacionem de existencia temporis presentis, preteriti et futuri concedit bene, 20 quod si tempus non est longum vel mensurabile nec visibile, hoc tamen dicit se scire, quod tempus preteritum et futurum, ubicumque sunt, ibi presenciam sunt. Ideo vocat tempus preteritum, presens de preterito, et tempus futurum presens de futuro, ut inquit: „Pueritia 25 mea, que iam non est, in tempore preterito est quod iam non est.” Ideo secundum eum omnia tempora preterita et futura sunt. Unde 83^m Quaest. quaestione 15^a „Omne preteritum iam non est, omne futurum nondum est, omne ergo preteritum et futurum deest. Nec pre- 30 teritum ergo nec futurum sed omne presens est apud

Proof from
Augustine.

23. preteritum] *cod.*: presens. 24. futuro *scripsi cod.*: preterito.

17. Cf. Aug. Confess. XI 18, 23 (*Migne XXXII 818*): *Si enim sunt futura et praeterita, volo scire ubi sunt. Quod si nondum valeo, scio tamen ubicumque sunt, non ibi ea futura esse, aut praeterita, sed praesentia . . . Ubicumque ergo sunt quaecumque sunt, non sunt nisi praesentia.* Ibid. 20, 26: *Nec proprie dicitur tempora sunt tria, praeteritum, praesens et futurum, sed fortasse proprie diceretur, tempora sunt tria, praesens de praeteritis, praesens de praesentibus, praesens de futuris.* 24. Ibid. XI 18, 23 (*Migne XXXII 818*): *Pueritia quippe mea etqsg.* 27. Cf. Aug. de Diversis Quaest. quaest. XVII (non XV) (*Migne XL 15*): *Omne praeteritum . . . nondum est: omne igitur et praeteritum et futurum deest, apud Deum autem nihil deest: nec praeteritum igitur nec futurum, sed omne praesens est apud Deum.*

Deum", Ecce decisio questionis. Et non dubium, quin, si aliquid est apud Deum, tunc vere est.

According to
our opponent's
view neither
time nor
anything else
successive could
have aliquot
parts or be
divisible.

Similiter iuxta hanc viam non est possibile tempus vel aliquod successivum habere partes aliquotas, et per consequens non est possibile, quod habeat partes, et 5 per consequens non potest esse divisibile. Assumptum probatur ex hoc, quod eo ipso, quod aliquod huiusmodi habet partes pro aliquo instanti habet illas secundum principia opinionis adverse, et per consequens oportet illas partes esse in eodem instanti iuxta proximo 10 dicta; consequens impossibile, ergo assumptum. Nam una 4^a non est cum aliis tribus, et ita de 8^{vis} et quibuscumque aliis partibus aliquotis.

It is only in its
middle instant
that a
succession has
halves, and at
other instants
each other
aliquot part.

Hic dicitur consequenter, quod successivum solum pro suo medio instanti habet ambas medietates et pro 15 illo instanti habet omnes partes aliquotas, quia eo ipso, quod est aliquod instans intrinsecum successivi vel instans terminans aut inicians, tunc in illo instanti est illud successivum; et ita huiusmodi successivum non continue habebit qualescumque partes aliquotas non 20 communicantes, sed solum pro medio instanti eius medietates, et qualescumque alias aliquotas.

F. 236^r

Objection:
Time as defined
can have no
middle instant
but must have
two instants
equally middle.
Moreover we
cannot allow a
beginning or
end, since
changing must
precede act
being changed.

Contra istud sic. Si continuum componitur ex non-quantis, notum est, quod impossibile est duo tempora non-continuancia continuari ad invicem, nisi per duo 25 instantia, que oportet simul esse continuata iuxta principia sic opinantium. Ideo tenta illa via superest ponere multa instantia esse, quia illa continuata constituunt tempus materialiter. Ymo aliter tempus compositum ex instantibus paribus non haberet medium instans, nisi 30 habeat instantia duo eque media, quorum utrumque oportet componi cum reliquo, continuando illas duas partes adinvicem. Si autem teneatur via Aristotelis de compositione continui successivi patet ex sexto Phisicorum, quod non est dare primum vel ultimum talis 35 continui successivi, quia, ut creditur de causa (†) capitulo 5°, quod omne mutari precedit mutatum esse et econtra. Si autem esset dare primum instans motus,

31. eque ex equa corr. 36. de causa] *cod.*: det

37. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 6 (9), 6 (*Ed. Par. II 326, 21 ss.*):
Οὐ μόνον δὲ τὸ μεταβάλλον ἀνάγκη μεταβεβληκέναι ἀλλὰ καὶ τὸ
μεταβεβληκὸς ἀνάγκη μεταβάλλειν πρότερον· ἅπαν γὰρ τὸ ἐκ
τινὸς εἶς τι μεταβεβληκὸς ἐν χρόνῳ μεταβεβληκεν.

illud vel mensuraret mutari mobilis vel suum mutatum esse, vel ergo movetur successive, dum secundum se totum est in termino a quo, cum moveri sit recedere a termino a quo; adhuc autem non plus recedit, quam
 5 perante, quando quievit, sed incepit recedere; ergo non est dare primum vel ultimum instans motus. Tunc enim esset motus sine eius materia individuante ut alteracio sine qualitate, et pro tunc non posset sentiri et sic de insensibili fieret sensibile, nec refert sive motus
 10 fieret pars alterius motus sive non, quia impossibile est dare illud tempus adequate mensurans duos motus, quorum unus terminatur inclusive ad terminos illius temporis et alius exclusive.

Non ergo est ratio signanda, quare due gutte in-
 15 cipientes componere terciam pro illo instanti moventur motu quo incipiunt movere, quin per idem gutta composita moveretur pro eodem instanti eodem motu, cum cuiuslibet partis sue aliqua pars moveretur illo motu sine impediende denominationem totius. Similiter, si A
 20 spera pertranseat B lineam uniformiter in hora, patet, quod prima medietas est eque plene pertransita in medio instanti sicut umquam post, cum mobile sit in termino ad quem, et nichil illius sit pertransitum. Ex quo patet, quod motus individuatus a prima medie-
 25 tate B, cum sit completus, non est, et per idem alius individuandus ex secunda medietate B secundum se totum futurus non est modo, sed incipit esse; pro hoc ergo instanti non continuantur illi duo motus, cum modo non sint. Sicut ergo ignis successive generandi
 30 est dare ignem maximum complete generatum pro medio instanti generacionis, sic est de pertransicione spaciū et quocumque motu successivo est dare pro quolibet instanti maximam partem motus elapsam et maximam materiam motus adquisitam vel deperditam.
 35 Et certum est, quod ille motus pro tunc non est, eo quod mobile non est in acquirendo illam materiam, que est secundum se totam, et sic complete adquisita. Ideo dicit Philosophus 5° Phisicorum, quod omne permanens, sicut successive generatur, non est, antequam
 40 sit generatum. Res vero successive, dum sunt in fieri,

Examples,

A thing that gradually becomes, does not exist until the process of becoming is completed.

38. Cf. Arist. Nat. Ausc. V 1 (2), 7 (Ed. Par. II 309, 3 sq.):
 'Ἦ μὲν οὖν οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολή κατ' ἀντίφασιν γένεσις ἐστίν.

tunc solum sunt, et dum sunt facte, tunc non sunt, sed lapse sunt complete in preteritum.

Each
proportiona
part must
become
complete as it
reaches its due
point.

Nec est ratio signanda, quare A mobile movendo gradu ut quatuor, pertransibit complete suum spacium, super quod in fine pausabit, quin per idem B precise 5 eque velociter a movendo per idem tempus eis paribus pertransibit complete totum spacium, non obstante, quod continet ulterius motum suum, tum, quia pro quolibet | instanti quo aliquid est secundum se totum, F. 237 factum est determinate verum quod ipsum est sic 10 factum, et per consequens non dependet a futuro, quod ipsum est complete factum, tum etiam, quia proportionaliter ut totum est complete factum in toto tempore, sic quelibet proportionalis pars est complete facta in correspondenti parte temporis. Similiter ponendo, quod A 15 per primam medietatem hore descendat in aere universaliter gradu motus ut quatuor, et per secundum medietatem eiusdem hore continuat motum suum descendendo per aquam gradu motus ut duo, patet, quod si in medio instanti moveretur aliquo gradu motus, tunc moveretur, 20 et cum utroque motu movetur per adversarium, non est ratio, quare gradu ut duo movetur, quin per idem gradu ut quatuor movetur; et sic difformiter movetur velocius et tardius se ipso; non enim potest poni, quod pro hoc instanti movetur aliquo gradu motus 25 preter gradum ut duo aut ut quatuor, quia solum illis gradibus ponitur moveri. Ymo, quicumque alius gradus datus foret instantaneus, quo nichil pertransiretur, quia nec superficies aeris nec superficies aque, ymaginato quod A mobile sit punctale. Nam A erit in superficie 30 aque pro medio instanti, in quo superficies aeris erit complete penetrata et superficies aque non. Ideo patet, quod tunc aer est plene penetratus, et per consequens tunc non erit motus, quo aer penetrabitur. Nec per idem tunc erit motus, quo aqua penetrabitur, ymo non 35 plus pro medio instanti movetur, quam si remitteret motum suum usque ad non gradum in illo instanti, et inciperet in illo moveri a non gradu motus, quia nichil pertransitur in instanti, nisi forte punctus.

A 'successive'
cannot exist in
one instant.

Planum est ergo advertenti rationes Aristotelis 6° 40 Phisicorum capitulo 6° et infra, quod de intencione

6. eis] *cod.*: e'is (= eris).

40. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 3 (2), 6 (*Ed. Par.* 321, 47 ss.):
vide supra pag. 189.

sua fuit nullum successivum posse esse in instanti, nec alicuius successivi posse esse primum instans aut ultimum, in quo sit tale successivum, sed solum moveri, dum est inter terminum a quo et terminum ad quem.

nor have its beginning or ending to be successive assigned to a single instant.

5 Et confirmacio huius est de denominato contrariis denominationibus per duas medietates temporis, in cuius medio instanti neutra oportet ipsum denominari. Ymo in multis repugnat quod in medio instanti denominetur altera, ut in medio instanti inter diem et noctem ori-
 10 zontis nostri, nec est dies artificialis ibi, nec nox vel simul utraque cum non sit ratio diversitatis, ymo usque ad datum punctum multiplicaretur utrumque tempus. Vere ergo loquendo concedendum est omne successivum esse in quolibet instanti intrinseco sui
 15 esse, non tamquam mensura sue extensionis, sed tamquam causa sui esse; ille enim est unus modus inessendi, ut patet 4° Phisicorum; cum ergo instans sit pars quantitativa temporis, tempus est in instantibus tamquam suis partibus; Aristoteles tamen, negans com-
 20 positionem compositi ex non quantis, diceret, quod nichil est in tempore, vel in instanti, nisi quod in eo tamquam in mensurante vel esse suum substantiale vel esse accidentale, et quolibet substantia habet motum accidentale instantaneum, secundum quem est in in-
 25 stanti; sed nullus motus vel aliud successivum est in termino suo extrinseco, quamvis sit in primo eius instanti et ultimo, et sic successivum non extenditur secundum diuturnitatem in instanti; sed extra instans plus vel minus secundum eius diuturnitatem, ut littera
 30 non est extensive in puncto, quamvis sit causa littere in quolibet eius puncto; tunc enim est res extensive vel mensurative in alia, quando immediate mensuratur per illam, ut corpus est extensive in loco, quando una pars eius extenditur per unam partem illius situs, et
 35 alia per aliam. Motus eciam cum accione in ceteris successivis est extensive per tempus, non quo ad molem, sed quo ad duracionem.

F. 237^r Ex istis patet, quod sicut nullum | multiplicatum per locum est extensive per locum, sic nullum per-
 40 manens per tempus est extensive per illud tempus;

Distinction between permanent and successive.

39. sic] *cod.*: sed.

17. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 3 (5), 1 (*Ed. Par.* II 287, 33 ss.).

quia sicut multiplicatum per locum est secundum se totum ad omne punctum dati loci, sic permanens est ad omne instans dati sui temporis secundum se totum, quod est impossibile de successivo. In hoc enim differt permanens a successivo, quod permanens est illud, quod 5 manet successive in extensum: cuiusmodi est omne illud, quod sufficit manere per tempus sine innovacione vel deperditione partis. Successivum vero omne, quod per tempus extenditur; quamlibet autem partem divisibilem taliter extensi oportet habere tempus sibi appro- 10 priatum, in quo non sit aliquid sui tocius preter ipsum vel partem eius, sicut est de localiter extenso. Et patet, quod sicut localiter multiplicatum habet perfeccionem habitudinem ad locum, quam extensum, sic temporaliter multiplicatum habet perfeccionem habitudinem ad tem- 15 pus, quam temporaliter extensum, quia impossibile est aliquod tale habere omnes suas partes punctualiter simul. Sicut ergo omne totum permanens est corruptibile per accidens ex divisione parcium, sic omne successivum est per se corruptibile, dum corrumpitur in 20 quantum tale ex parcium successione.

According to Aristotle Time has its parts but they are not coexistent.

Unde Aristoteles 4° Phisicorum movens dubitationem loycam supradictam de existencia parcium temporis, quomodo impossibile est aliquid componi ex illis, que non sunt, ut patet capitulo primo, solvit idem capitulo 3° 25 dicens, quod oportet de motu et de tempore partes non esse simul, sed unam post aliam, et sic illud, quod

15. perfeccionem *scripsi* *cod.*: *pciorem* (= *parciorem*).

22. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 12 (18), 3 (*Ed. Par. II 302, 27 ss.*): *Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πανταχοῦ ἅμα· πρότερον δὲ καὶ ὕστερον οὐχ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ἡ μεταβολὴ ἢ μὲν παροῦσα μία, ἢ δὲ γεγεννημένη καὶ ἡ μέλλουσα ἑτέρα*, ad quae verba Averroes adnotat haec (*sect. 103, Ed. Opp. Arist. Ven. Fol. 84*): *Quemadmodum motus non inveniuntur partes eius insimul, sed quaelibet pars aut iam deficit aut nondum venit, ita est tempus. Et intendebat per hoc dissolvere quaestionem praedictam in esse temporis, dicentem quod, si tempus est, necesse est, ut omnes partes eius aut quaedam sunt insimul, sed non est ita; posuit igitur hoc, quod rectum est dicere, quod partes eius inveniuntur quaedam post alias, non insimul, sicut est dispositio in partibus motus, scilicet quoniam quaedam inveniuntur post alias. Et comm. sect. 104: Deinde iteravit causam in hoc, et dixit, quoniam secundum quod prius et posterius est, numeratum est instans, id est, causa in hoc est illud, quod diximus, scilicet quoniam esse instantis et numeratio eius est ex hoc, quod translaturum numeratur, id est multiplicatur per prius et posterius.*

est in instanti presenti vocat Philosophus ens in actu, et alia extra instans vocat eciam in potencia; et plane patet ex verbis, ex sententia Philosophi et Commentatoris sui, quod partes temporis sunt, licet non simul, ut patet commento 103°. Quod autem permanens sit multiplicatum per tempus, patet commento 104°, et idem sensit Augustinus.

Similiter iuxta incarcerationes verba de presente sequitur, quod omne successivum finitum rariter maiorabitur vel minorabitur usque ad non quantum, quod est impossibile. Et consequentia sic probatur, si non: sit A hora futura, que non maiorabitur vel minorabitur. Contra, A capiet suam quantitatem ex causacione suarum parcium, quas perdet usque ad non quantum, ergo et eius magnitudinem, que erit effectus earum. Aliter enim oporteret dicere, quod magnitudo successivi est impertinens magnitudini cuiuslibet sue partis, cum illa magnitudo potest esse integra sine cuiuscumque partis magnitudine, ut oportet dicere. Nec valet dicere, quod omne tale successivum requirit partes quascumque esse, fuisse vel fore, quia certum est, quod partes fuisse vel fore est impertinens ad tempus esse iuxta sic loquentes, et quamcumque partem esse est impertinens ad suum totum successivum esse, quod sic probatur. Quacumque parte signata cum suo toto non sequitur: Ista pars est, ergo hoc totum est, cum reliquum numquam posset esse futurum per cessationem motus, stante tamen ista parte. Nec sequitur: hoc totum est, ergo ista pars est, ut dicit eo, quod omne successivum est, fuit vel erit ante vel post quamcumque partem signatam, et cum omnia sint impertinentia, ad quorum neutrum sequitur reliquum, sequitur omne successivum esse impertinens cuilibet sue parti. Ex quo sequitur nullam partem successivi causare suum totum, cum non requiritur ad esse sui totius, sed sit accidens suo toti, quia adest et abest preter subiecti corruptionem. Ex quo patet, cum cuiuslibet partis successivi magnitudo sit impertinens illi successivo, quod et magnitudo tota sit impertinens ad esse totius, cum sit accidens toti successivo, et sibi impertinens; totum ergo est per accidens quantum; et cum deperdet illa, propter que est quantum usque ad

Errors caused by limiting too closely words *de presenti*. It lands us in the absurdity that a whole has nothing to do with its parts.

The 'successive'
cannot exist
without all its
parts, which in
thought are
prior to the
whole.

non gradum, sequitur, quod diminuetur usque ad non gradum, et per illud potest quantumlibet prolongari. Vere ergo loquendo nullum successivum potest esse sine omnibus suis partibus per ordinem sibi succedentibus, sed econtra quelibet eius pars prius naturaliter quam suum totum, cum nulla requirit previe partes, antequam componat illas integrando totum. | F. 238

Nec sequitur hoc successivum est sine ista parte existente, ergo est sine ista parte; quia ad esse simpliciter sine ista parte requiritur pro nullo tempore habere istam; sicut ergo omnis pars successivi, que fuit vel erit, habet quandam prioritatem naturalem ad totum, sic est in mensura sua, si suum totum est. Nec privatur totum aliqua sui parte, quia omnem talem habet pro tempore, quo natum est habere illam. Nec posset prius aut posterius habere illam. Res autem permanens privatur data forma et est protunc sine illa eo, quod protunc complete et nata habere illam tamquam ipsa posterius. Aliter enim non privatur aliquid alio. 20

CAPUT VICESIMUM PRIMUM.

Restat ergo ulterius videre pro asserto in argumento, si tempus potest rarefieri vel densari modo suo . . .

Time and other successives are incapable of increase or diminution.

I. Because quantity is of their essence.

5 Non ergo sit ponere tempus vel aliquod successivum maiorari vel minorari per se, quo ad successionem. Nam nullum per se quantum potest maiorari vel minorari. Omne tempus est per se quantum, ergo nullum tem-
pus potest maiorari vel minorari. Maior patet ex hoc,
10 quod si talis quantitas maioratur vel minoratur, tunc acquireret vel deperderet quantitatem ad suam substanciam, et per consequens per accidens esset quanta vel aliter fieret in toto nova, et sic antiqua non maioraretur vel minoraretur, sed fieret una nova quantitas;
15 et cum omne aliquid successivum individuatur a tempore, patet, quod nullum aliquid successivum potest prolongari vel breviari.

Item, si tempus posset diminui et maiorari, tunc rariter omne tempus finitum foret sue parti quantitative; quod est principium per se notum: Omne totum
20 est maius sua parte quantitativa, et consequencia patet. Nam infinitum brevius erit ista dies ante finem, et continue usque ad finem habebit partem quantitativam certe quantitatis; ergo ante finem parificabitur sue parti
25 quantitative.

II. The whole would be at a given moment only equal to one of its parts.

Ymo, subtilius considerando, patet, quod illud tempus infinitis suis partibus quantitativis ydemptificabitur, et sic in infinita tempora, quorum nullum erit pars alterius, pro mensura simultatis erit simul; dies, nisi quando
30 in fine erit, hora non erit, nisi ultima hora eiusdem diei, et sic de infinitis partibus, quibus ydemptificabitur,

III. Indeed the whole would be identified with its infinitesimal parts.

3. Post suo tres quartae partes lineae scriptura vacant. 6. Cod.:

miŕari, Om̃e t̃pus ē p̃ se. 19, 20. rariter — notum verba labem traxerunt; post foret excidisse videtur par.

et sic per infinitum magnum tempus posset omne permanens durare, quamvis momentum erit maximum tempus possibile.

Again all
quantitativeness
in Time would
perish.

Nothing would
remain but the
instant; this
would be
always there,
and so Time
would be
permanent and
not successive.

Item iuxta sic loquentes nullum tempus capit magnitudinem suam a tempore preterito vel futuro, sed solum⁵ a presenti; sed omne finitum tempus in principio erit non-quantum, a quo cresceret, et in fine erit diminutum ad non-quantum; ergo per idem manebit continue non-quantum. Consequencia patet ex hoc, quod eque pro quolibet instanti intrinseco solum est indivisibile tem-¹⁰ poris simpliciter presens, sicut in principio et in fine, et tunc indubie tempus manebit continue non successivum, sed permanens vel indivisibile. Non sic ergo intelligit Aristoteles tractatu de tempore 4° Phisicorum, ponens capitulo 3° instans manere idem subiecto, quod tempus¹⁵ vel aliquod successivum potest formaliter loquendo permanere alteratum vel aliter motum, quia indubie nedum quodlibet tempus interceptum inter duo instantia, sed quodlibet instans esset tempus eternum et sic, si aliquid erit, erit per tempus eternum. Nam si annus ali-²⁰ quando erit ita brevis, sicut hora, patet, quod tunc erit hora, et per idem continue erit sic brevis, et inter quolibet instantia futura interciperetur tempus infinitum, si mundus fuit eternus, cum omne tempus futurum terminabit tantum tempus.²⁵

If time could
be increased
and diminished,
all means of
distinguishing
would be lost.

Item, si motus et alia successiva a tempore possent breviri vel longari, tunc non individuarentur a tempore. Consequens contra Philosophum 5° Phisicorum, tractatu de unitate motus. Ad unitatem enim indivisibilem motus requiritur unitas mobilis temporis et materie motus,³⁰ quia indubie aliter nemo posset dare differentiam inter unam revolutionem diurnam, et aliam, sed numquam | F. 238⁴ foret nisi una revolutio, et per consequens semper

14. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 13 (19), 1 (Ed. Par. II 304, 37): *Τὸ δὲ νῦν ἐστὶ συνέχεια χρόνου . . . συνέχει γὰρ τὸν χρόνον τὸν παρελθόντα καὶ ἐσόμενον, καὶ ὅλως πέρας χρόνον ἐστίν· ἐστὶ γὰρ τοῦ μὲν ἀρχή, τοῦ δὲ τελευτή.* 28. Cf. Arist. Nat. Ausc. V 4 (6), 11 (Ed. Par. II 313, 53 ss.): *Ὡστε εἴ τις κίνησις στάσει διαλαμβάνεται, οὐ μία, οὐδὲ συνεχής· διαλαμβάνεται δὲ, εἰ μεταξὺ χρόνος· τῆς δὲ τῶ εἶδει μὴ μιάς οὐ, καὶ εἰ μὴ διαλείπεται ὁ χρόνος· ὁ μὲν γὰρ χρόνος εἷς, τῷ εἶδει δ' ἡ κίνησις ἄλλη.* Cf. etiam Nat. Ausc. IV 12 (18), 5 (Ed. Par. II 302, 41 sq.): *Ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁρίζει τὴν κίνησιν ἀριθμῶς ὡν αὐτῆς, atque ibid. 12 (304, 14 ss.): Τὸ μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ μετροῦσθαι ἐστὶ χρόνον, ὁ δὲ χρόνος κινήσεως καὶ ἡρεμίας μέτρον.*

eadem dies et idem instans formaliter, quia omnis talis revolutio foret hoc celum revolvi in isto situ; et hoc sufficit, ut dicitur, ad unitatem indivisibilem revolucionis. Cum ergo hoc sit impossibile, relinquitur, quod ad in-
 5 dividualionem cuiuscumque motus requiritur individuatio temporis primo mensurantis, ita, quod ultimum singulare speciei circumvolucionis sit hoc circumvolubile per hoc tempus in isto situ circumvolvi.

Ex quo patet consequentia prima. Nam si motus
 10 horalis posset procelerari per duas horas, tunc posset habere aliud tempus adequate mensurans, et per consequens nullum tempus adequate mensurans et per consequens nullum tempus adequate requiritur ad hunc
 motum, ymo plane sequitur, quod iste motus potest
 15 ydemptificari cuilibet sue parti quantitative, quia foret idem motus in numero, sicut idem mobile per nullam medietatem huius hore pertransiret adequate hoc spacium; sed sic potest iste totalis motus tardari, ut ita fiat; ergo medietas illius motus potest esse iste motus.
 20 Et idem est argumentum de qualibet parte quantitativa successivi.

Proof by
 example.

In oppositum sic: tempus potest successive acquirere
 sibi partem post partem de quantitate denominante.
 Ergo tempus potest maiorari, et per idem potest mino-
 25 rari per deperditionem successivam parcium. Assumptum patet ex hoc, quod tempus potest continue habere partes, quibus perante caruit, ergo potest acquirere illas; eo ipso enim quod aliquid habet aliquid, quo prius caruit, est ipsum adquisitum habenti. Sicut ergo
 30 subiectum acquirit sibi successive antiquitatem vel senium ex adiacencia temporis, ita videtur dies successive fieri antiquior vel diuturnior, ut diucius duraret; et cum illa diuturnitas sit quantitas, sequitur, quod proportionaliter sit maior, ut sit diuturnior, quia aliquam magni-
 35 tudinem non habet. Sic enim sonat vlgaris loquela, quod est iuvenis dies et scriptura dicit Psalmo quod dies sunt antiqui et anni eterni, et multis aliis locis scripture est similis locutio etc.

Objection:
 Time may lose
 parts or gain
 them.
 Evidence from
 Scripture.

10. *Cod.*: procelari. 36. *Post* Psalmo lacuna 8 fere litterarum in *cod.*

36. *Ps. 76, 6: Cogitavi dies antiquos: et annos aeternos in mente habui.*

Answer:
If so, Time
might exist
before all its
parts; an
impossibility.

Et quod consequencia sit bona patet ex dictis: Nam si tempus acquirit sibi datam partem, tantum presupponitur naturaliter ante adquisicionem talis partis; consequens impossibile, quia per idem presupponeretur omnibus suis partibus et continue per totum acquireret 5 et per totum deperderet quantitatem et cetera.

Another
objection:
Motion may be
longer or
shorter as it is
more or less
intense; why
not Time?
1. With varying
intensity motion
differs in its
relation to
Time.

Item motus et alia successiva possunt intendi et remitti, et per consequens longari et breviri, ergo per idem tempus.

Antecedens probatur. Primo per hoc, quod multi 10 motus possunt esse diffformes quo ad tempus et per consequens mobilia possunt nunc intendere et nunc remittere motus suos. Non enim est ratio, quare motus est ita intensus, sicut aliqua eius pars quo ad subiectum, quin per idem est intensus sicut aliqua eius pars quo 15 ad tempus. Aliter enim non esset dare quam intenso motu movetur motum difformiter quo ad tempus.

2. Motion has
a varying
intensity or it
would be as
swift at
starting as at
its height
(The reply to
this objection is
missing in MS.)

Secundo sic. Si motus difformis sit continue eque velox, denominabit subiectum continue eque velociter moveri, quia omne accidens non habens impedimentum 20 denominat subiectum secundum ultimum sui gradus. Non enim est aliquod motum esse intensum sub dato gradu, nisi mobile sic velociter moveri, et sic incipiens moveri a non gradu infinitum intendens motum suum inciperet moveri tam intenso gradu motus, quam in- 25 tensus incipit esse talis motus. Non enim est dare gradus instantaneos motuum, cum omnis gradus motus sit mobile certe sic velociter moveri, quod non potest perfici in instanti dato; ergo hoc patet, quod repugnat aliquid incipere infinitum tarde moveri vel infinitum 30 velociter, si totalis motus erit certe velox etc.

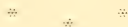
* * *

31. *Excidisse partem quandam textus vel ideo apertum est, quod totius sententiae inde a verbis: Item motus et alia etqsq. ex adversariorum ratione prolatae refutatio, a Wiclifio sine dubio adiecta, in hoc exemplari manu scripto, quod unum aetatem tulit, non legitur.*

- F. 239 Item ex sensibilitate successivorum videtur, quod pre-
terita et futura sunt presencia ad istum sensum, quod
multa sunt extra hoc instans. Pro cuius deduccione
supposito cum Aristotele secundo De anima, quod motus
5 sit sensibile commune, patet suppositio ex hoc, quod
a multis speciebus sensuum potest sentiri, ut patet nota-
biliter de visu, auditu et tactu, ut nemo dubitat, quin
catus potest precipere visu motum muris et aper auditu
precipere motum venantis et aranea tactu precipere
10 motum tele. Isto supposito sit A sensitivum quod sen-
ciat B motum successivum, et quero, utrum percipit
illum motum secundum partem, que fuit vel erit extra
hoc instans, aut non. Si sic, cum solum percipit sibi
presens, sequitur, quod partes motus extra hoc instans
15 aut sensui presentes. Patet deduccio ex hoc, quod
nichil percipitur, nisi quod est, cum percipere sit cog-
noscere, ut nemo percipit Chymeram aut aliqua, que
non sunt, quia aliter sensacio passiva rei non presuppo-
neret esse sentiti, quod est nimis leve dictum.
- 20 Confirmatur ex hoc, quod omni actus sciendi ter-
minatur ad sentitum movens sensum; ideo presens
dicitur ethymoloyce quasi pre sensu, ideo non dubium,
quin omne quod sentitur, est prius sensui. Si detur
secundum ut sequens, tunc non est possibile motum
25 successivum secundum aliquam eius partem successive
divisibilem totaliter videre, quod probatur multipliciter
esse impossibile, et consequencia patet ex hoc, quod
si successivum quamlibet eius partem videtur

Things are
present to the
senses which
are not within
the actual
instant; as is
proved by our
being sensible
of motion.

'Present' is that
which is *pre*
sensu.

28. Post videtur lacuna aliquot linearum in cod.

4. Cf. Arist. De anima III 1, 5 (Ed. Par. III 462, 8 ss.):
Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷόν τ' εἶναι αἰσθητήριόν τι ἴδιον,
ὧν ἐκάστη αἰσθῆσει αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκός, οἷον κινήσεως,
στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἐνός· ταῦτα γὰρ πάντα
κινήσει αἰσθανόμεθα καὶ τοῖς ἰδίοις· ἐκάστη γὰρ ἐν
αἰσθάνεται αἰσθήσεις· ὥστε δῆλον, ὅτι ἀδύνατον ὅτιοῦν ἰδίων
αἰσθησιν εἶναι τούτων, οἷον κινήσεως.

Priority of time
implies that one
instant is before
another.

Item secundum Philosophum in predicamentis capitulo de priori est dare quinque genera prioritatum, quarum una est prioritas temporis, et illa est famosior, ut patet 5° Metaphisice; sed impossibile est esse prioritatem temporis, nisi unum instans posset esse reliquo prius; 5 ergo hoc est possibile. Si enim nullum instans potest esse reliquo prius, tunc, cum erunt infinita instancia, quam cito erit aliquid, erit et quodlibet, et sic immediate post hoc erit quodlibet instans, quia infinitum cito, et sic quodlibet instans erit immediatum cuilibet 10 et sine ordine nullum instans erit primum, medium, vel finis alicuius temporis, et sic de preterito, quod contradicit sensui philosophorum et sensui scripture.

Objection:
One instant *is*
not before
another, but
will be before
another.

Ideo dicitur consequenter, quod non est possibile unum instans esse vel fore reliquo prius, sed unum erit 15 prius, quam reliquum erit.

Answer:
I. Then all
instants would
be identical.

Hoc tamen tripliciter impugnatur. Primo ex hoc, quod nullum instans erit aliud vel alterum a reliquo, quia tunc alienitas illa posset esse, ut dicit responsio; ergo per idem, si A instans erit prius quam reliquum 20 instans erit, aliquod instans erit reliquum ab A, et sic per idem alteritas vel alienitas unius instantis ad alterum est signanda.

II. The only
existing instant
would be a
middle, but it
would be a
middle between
non existent
extremes, and
all before and
after would
cease.

Similiter tunc nullum tempus habebit medium instans vel instans in aliquo ordine ad alterum; tum, quia 25 solum medium instans habebit quodcumque tempus finitum, cum nullum aliud, quam illud, nec plura, quam illud, tum etiam, quia omne medium vel ordo, si est, dicit extrema. Si erit dicit eius extrema fore, ut si A erit medium inter B et C vel temporaliter vel eternaliter 30 erit medium inter illa, et utrobique sequitur, quod erit medium inter aliqua, quando ipsa non erunt. Ymo inter aliqua, quorum nullum potest esse vel fore.

Similiter in tantam penuriam loquendi incarceratione se ipsos sic loquentes, quod consequenter dicerent nichil 35 fuisse ante hoc instans nec fore post hoc instans eo, quod sequitur hoc erit ante A instans, ergo A instans

4. Cf. Arist. Categ. 9, 1—3 et 6: *Πρότερον δ' ἕτερον ἕτερον λέγεται τετραχῶς. Πρῶτον μὲν καὶ κυριώτατα κατὰ τὸν χρόνον* *Δόξειε δ' ἂν παρὰ τοὺς εἰρημένους καὶ ἕτερος εἶναι πρότερον τῶσπος κ. τ. λ.* Et eiusdem Met. IV (in antiquis edd. V) 11, 1—2 (Ed. Par. II 523, 11 ss.): *Πρότερα καὶ ὕστερα λέγεται εἶνα μὲν ὡς ὄντος τινὸς πρώτον . . . ἢ ἀπλῶς καὶ τῇ φύσει, ἢ πρὸς τι, ἢ ποῦ, ἢ ὑπὸ τινων τὰ δὲ κατὰ χρόνον.*

erit; et sic de fuisse et, ut credunt, si tunc erit ante A, tunc erit ipsum A, sicut sequitur, tunc B differret ab A, ergo tunc erit A; sicut enim differencia requirit extrema, sic anterioritas et posterioritas temporalis. Nec est
 5 sophisma dicere, quod ante vel post succederet B, aut a parte predicti dicere, quod hoc succedit post B, quia iuxta principia sic opinancium, si post B hoc erit, et sic expositorie est hoc inferendum sic arguendo: tunc
 F. 239' hoc erit | et tunc erit post B, ergo post B hoc erit et
 10 minor est propositio neganda.

Ideo tercii dicunt, quod nullum instans erit in aliquo ordine ad reliquum, nec Deus potest intelligere aliquod aliud aliorum instancium vel multa instancia, sed unum instans; sicut est aliud, quam reliquum erit, sic est
 15 prius, quam reliquum erit. Deus enim non potest intelligere, nisi quod potest esse, ut patet secundo libro de Intelligencia Dei; sed nullum instans potest esse aliud, quam hoc instans; ideo Deus non potest intelligere aliquod aliorum instancium; et cum requiritur ad
 20 verificacionem affirmativi de extremo plurali numerum numeratum habere partes in presenti, preterito et futuro, videtur, quod nulla instancia Deus intelligit, sicut nulla instancia possunt esse eo, quod nullum eorum potest esse. Nam impossibile est quotlibet instancia fore sine
 25 numero, ut quatuor instancia erunt quaternarius instancium, et impossibile est numerum fore sine suis partibus. Ideo, si instancia erunt, aliquod illorum erit; non enim sufficit inferre, quod ista erunt ex hoc, quod hoc erit quod stat idem denominari; ideo oportet capere, quod
 30 hoc et hoc, que ponunt in numero, erunt, et per consequens, cum iste numerus erit iste numerus, et sic divisibilis, habebit partes.

Sed quo ad secundam partem responsionis patet, quod laqueat se in repugnancia, quam evitat. Nam si
 35 unum instans est aliud, quam reliquum, tunc est dare alietatem, qua est aliud, et per consequens, cum illa alietas est, eius extrema sunt. Similiter, si A est aliud, quam reliquum, erit tunc illud, quod est reliquum ab A, vel erit reliquum ab A; aliquando erit, et sic inciditur
 40 in secundam responsionem. Similiter, si hoc instans est

Objection:
 There is no order or succession in instants.
 God cognizes only the present instant, since that alone is and He cognizes only what is.

Answer:
 This objection involves a contradiction. If one instant differs from others, then there are others.

Erroneous language of adversaries, which involves.

I. That the instant is eternal a parte ante.

II. That there is a distinction between instants.

III. That there is a relation between non-existent things.

So there can be no priority or posteriority in instants.

Solution. Instants are related according to the space of time between them.

prius temporaliter, quam reliquum erit, illa prioritas; est inter hoc intans et futuricionem reliqui instantis.

Ex quo sequuntur tria. Primo, quod instans sit eternum a parte ante, cum sit prius futuricione sic eterna.

Secundo sequitur distinccionem illorum instancium 5 esse vel fore, et per consequens esse possibile, quod illa distingwuntur.

Et tercio sequitur, quod in aliqua danda proporcione: "Hoc instans sit prius, quam reliquum sit, et per consequens reliquum in correspondenti proporcione 10 erit posterius," quod est falsum, tum, quia non erit reliquum, tum, quia proporcio posterioritatis foret inter instancia, quando non essent.

Ex istis plane patet, quod aliud est dicere hoc instans erit prius, quam reliquum erit et dicere, hoc 15 instans esse prius futuricione reliqui instantis. Ymo, si diligenter attendas, patet, quod nulla potest esse pretericio aut futuricio reliqui instantis, ymo patet ulterius advertenti, quod omne instans erit infinitum cito, sicut et omne instans infinitum cito et infinitum 20 tarde fuit, suppositis erroribus philosophorum. Nam hoc instans est cicius, quam erit aliquod instans futurum, ergo hoc instans infinitum cito est, et per consequens nullum instans fuit vel potuit fuisse cicius, quam hoc instans est; et cum idem sit cicius esse, et prius 25 esse tempore, sequitur, quod nichil potest esse reliquo temporaliter prius aut posterius. Confirmatur, si mundus esset infinitum magnus carens medio, nichil esset alcius aut bassius reliquo, cum omnis superioritas et inferioritas situs presupponit centrum, ut arguit Aristoteles 30 primo de celo Cum ergo par sit iudicium de cititate instancium, posito, quod nullum fuit primum, nullum est simpliciter reliquo prius.

Patet ergo, quod aput tenentem viam veritatis omnes iste cathene sophistice dissolvantur. Nam unum instans 35 est reliquo prius proporcionaliter in maiori proporcione,

ii. quod eiciendum esse censeo.

18. Post instantis lacuna 6 fere litterarum in cod.

31. Post celo lacuna 6 fere litterarum in cod.

30. Cf. Arist. De Coelo I 6, 1—2 (Ed. Par. II 374, 17 ss.):
 "Ὁρισμένον οὖν τοῦ μέσον καὶ τὸν ἄνω τόπον ἀνάγκη ὁρίσθαι . . .
 Ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνω καὶ κάτω ὁρίζεται, καὶ τὸ μεταξὺ ἀνάγκη ὁρίσθαι.
 Εἰ γὰρ μὴ ὁρίσθαι ἄπειρος ἂν εἴη κίνησις . . . Ἀλλὰ μὴν τὸ
 ἄνω καὶ κάτω φερόμενον σώμα δύναιται ἐν τούτῳ γενέσθαι
 πέφυκε γὰρ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσον κινεῖσθαι, τὸ δ' ἐπὶ τὸ μέσον.

ut maius tempus intercidit inter illa; et primum omnium
 est primum instans mundi vel temporis et infinitum
 posterius est aliquod, et omnia instancia illa realiter
 sunt; et sic differencia vel alietas unius ad aliquid est,
 F. 240 quando idem instans est, et tunc incipit et desinit |
 esse. Alia autem differencia reliqui instantis ad ipsum
 est in reliquo instanti et non ante vel post; differencia
 vero aggregata, que est illa differre ab invicem, est
 per duo instancia sic distancia et in neutro illorum,
 10 nec in aliquo tempore, nisi in quo sunt illa duo in-
 stancia; ideo illa nec est temporalis, nec proprie subita,
 sed utraque simplex differencia est subita, habens pro
 suo instanti differenciam existentem pro alio instanti,
 cum relaciones equiparancie mutuo se inferunt; ut si
 15 A instans pro nunc differt a B, vel est prius B, tunc B
 differt ab A, et est posterius A; sed non oportet, quod
 pro eodem instanti, sed alio subsequente, et ita non
 sequitur ista prioritas pro hoc instanti habet posteriori-
 tatem sibi correspondentem, ergo pro hoc instanti est
 20 ista posterioritas vel habetur. Et sic unum instans est
 post aliud et ante aliud, et omnes huiusmodi relaciones
 ordinis succedendi sunt cum suis extremis non simul,
 sed separatim temporaliter existentibus; et ita tempus
 habet tam primum instans, quam ultimum et quodcumque
 25 ut medium tocius aut cuiuscumque partis signabilis.

Ymo, si continuum componitur ex non quantis, tunc
 primum instans temporis et ultimum sunt pro illo in-
 stanti, pro quo est idem tempus; termini autem ex-
 clusivi cuiuscumque temporis sic finiti non sunt instancia
 30 illius temporis, sed alterorum immediatorum. Verum-
 tamen omne tale tempus quandocumque esset, haberet
 illos terminos exclusivos, licet illi termini non tunc
 continue habeantur, sed temporibus suis. Bene tamen
 sequitur: hoc tempus terminatur ad ista instancia, ergo
 35 ipsa terminant idem tempus; et utrobique tam termini
 quam terminancia sunt temporibus suis. Verumtamen,
 quando termini sunt, tunc terminatum non est, et
 econtra; nec est de motibus subitis.

Nam generacio habet non-existentciam generati pro
 40 danda mensura precedente, et esse generati pro danda
 mensura consequente, et sic extendendo ens ad existere
 ad esse possibile et ad esse existere, omne generatum
 habet prius non esse existere et immediate post esse
 existere. Econtra autem omne corruptum primo habet

The terminal
 instants which
 enclose a time
 do not form
 part of that
 time, but stand
 outside it.

Bearing of the
 relation of
 terminal
 instants on:
 1. Generation
 and corruption.

esse existere et post non existere, et sic omne, quod incipiet vel incipit esse, incipit esse tempore suo. Non quia simpliciter non existit, sed quia pro aliqua mensura non existit modo; non sequitur hoc nunc non existit, ergo non existit, potius, quam sequitur hoc 5 alicubi non est, ergo non est. Et sic intelligendi sunt philosophi de terminis motuum.

II. On human relations.

Et correspondenter concedendum est de vi vocis, quod sor est aliter in theatro quam ipse est in foro; melancolici etiam sunt demenciores in autumno se 10 ipsis in verno tempore, ut concedunt Porphyrius et Gilbertus et proportionaliter de similibus. Ideo ad pauca respiciunt, qui putant ex ista opinione sequi destructionem omnis motus, cum impossibile sit motum habere terminos, nisi pro diversis mensuris; ideo conclusio Aristotelis 6° Phisicorum capitulo 6° est, quod nec motus, nec quies, nec aliud successivum est in instanti, supposito, secundum totum. Patet etiam ex eodem responsio ad hoc sophisma: Sor est omnis homo, posito, quod sit omnis homo existens nunc. Non enim sequitur sor esse omnem 20 hominem, et si sit, omnis homo existens nunc, quia, si sor nunc est omnis homo, tunc ipse est omnis homo, et per consequens homo est sor. Et ultra sequitur, quod omnis homo, qui fuit vel erit est sor, cum omnis talis est.

III. On the existence of God.

Ideo, sicut oportet tenentem istam viam cavere de 25 negacionibus, sic et de distribucionibus affirmativis, ut Deus semper est in quolibet instanti existens, non tamen semper est in quolibet instanti, nec umquam in aliquo instanti non existit, sed in toto tempore, et nulla eius

24. est addidi.

12. Cf. Gilbertus Porretanus Sex Princ. Lib. cap. 4 (Ed. Arist. opp. Ven. f. 33): „Anima enim coniuncta corpori imitatur complexionem ipsius, ut quia aridae vel gelidae compaginationis, demenciores se ipsis in autumno fiunt saepe, quibus vero sanguis principatur, vere” et Porphyrii Isagogen cap. IV. De Differentia init., ubi meminisse videtur Wiclif quae commentatur Averroes (Ed. opp. Arist. Ven. I 5°): Socrates differt a Platone per ipsam individuitatem quae inter ipsos extitit per se; differunt quoque eius dispositiones in semet ipso, cum sit quandoque puer quandoque vir, et cum aliquid agat in uno tempore, quod non agit in alio tempore; et, ut summam dicam, id, quo differunt substantiae, vel quo differunt dispositiones unius substantiae, illud profecto dicitur differentia communis. 16. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 3 (2), 6 (Ed. Par. II 321, 47 ss.) vide supra pag. 189 et 194, et ibid. sect. 7: “Ὅσα’ ἐπεὶ ἐν τῷ νῦν οὐδὲν πέφυκε κινεῖσθαι, δῆλον ὡς οὐδ’ ἡρεμεῖν.

parte existit in omni instanti, nec potest in aliquo instanti desinere esse.

Time (i. e. a period of time) cannot properly be said to be made until it has come to an end.

Et iuxta sic loquentes contingit libere concedere
 15° tempora esse | finita in utroque suo extremo, et indubie,
 5 si sunt finita, tunc fines finiunt aut finierunt ipsa, et
 sic omne tempus finitum in utroque tempore extremo
 est lapsum, pertransitum, productum vel causatum. Et
 indubie hoc solum est verum in suo fine, ut patet
 6° Phisicorum capitulo sexto, ubi ostenditur, quod omne
 10 mutatum esse est subito in fine mutacionis sic quod
 res successive facta est primo facta in fine. Et dicat,
 qui audet, quod nullum tempus est factum a Deo cum,
 Gen. primo dicuntur sex dies fieri a Deo, et Mat. 2° dicitur
 salvator ipsum “dominum sabbati”, quia Ps. 118° Dei
 15 “Ordinacione tua perseverat dies, quoniam omnia ser-
 viunt tibi”. Omnia, id est omnes creature, sicut exponit
 beatus Augustinus, illud Jo. primo. “Omnia per ipsum
 facta sunt.” Et isto modo expresse dicit beatus Augu-
 stinus 5° super Genesim ad litteram capitulo 7°, quod
 20 tempus est creatura, facta a Deo, et idem dicit 11° de
 Civitate Dei capitulo 6° et . . .

Patet ergo ex processu Aristotelis, quod impossibile
 est omne tempus esse factum a Deo, nisi sit in suo
 fine vel aliter sic factum in suis causis originalibus vel
 25 specificis, cum omne successive factum, sive permanens
 sive successivum, fit antequam sit factum, sicut omne
 temporaliter corruptum corrumpitur, antequam sit
 corruptum, ut patet 59°, et consonant ratio, auctoritas
 et modus loquendi.

So time can be said to be made by God only when it is ended, or in the sense that he makes its causes.

14. Ps. *omissum in cod.* 20. *Post et lacuna 6 fere litterarum in cod.*

9. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 4 (3), 1 (*Ed. Par. II 322, 20 ss.*):
 Τὸ δὲ μεταβῆαιον ἅπαν ἀνέγγη διαγετόν εἶναι ἐπὶ γὰρ ἐκ τινος
 εἰς τι πᾶσα μεταβολή, καὶ ὅταν μὲν ἦ ἐν τούτῳ, εἰς ὃ μετέβαλεν,
 οὐδέτι μεταβάλλει κ. τ. λ. 13. Gen. 1, 31. 1b. Matth. 12, 8:
dominus enim est filius hominis etiam sabbati. Ps. 118, 91.
 17. Cf. Aug. in Ev. Joa. I, 12—16 (*Migne XXXV 1385—1387*).
 19. Cf. Aug. De Genesi ad Litt. V 7, 12 (*Migne XXXIV 325*):
Potius ergo tempus a creatura, quam creatura coepit a tem-
pore; utrumque autem ex Deo. 21. Cf. Aug. De Civitate
 Dei XI 6 (*Migne XLI 321*): *Si enim recte discernuntur aeter-*
nitatis et tempus, quod tempus sine aliqua mobili mutabilitate
non est, in aeternitate autem nulla mutatio est; quis non videat,
quod tempora non fuissent, nisi creatura fieret, quae aliquid
aliqua motione mutaret; et quousque Arist. 28. 59°] scilicet Arist. Nat.
*Ausc. lib. VI, sect. 59, cap. 6 (10), 10 (*Ed. Par. II 326, 52*):*
Φανερόν οὖν, ὅτι καὶ τὸ γεγορὸς ἀνέγγη γίνεσθαι πρότερον καὶ

Racio talis: omne mutatum esse ut huiusmodi est in termino ad quem; sed nullus terminus ad quem est pertinens, si non terminus exclusivus motus, cuius est mutatum esse, ergo etc.

Other examples. Concordat eciam modus loquendi, ut nemo dicit, 5
quod domus est facta ad cuiuslibet partis faccionem,
nec quod mocio aut duracio est complete in primo
instanti vel alio instanti intrinseco sui esse. Sic enim
esset omne tale successivum corruptum aut pertransitum
in preteritum pro quolibet instanti sui esse. Nonne 10
innuitive docemur illa loyca Aristotelis per idem
Gen. primo factum est vespere et mane dies unus, eciam
capiendo finem diei, pro quo sit verum ipsum esse
factum; sicut ergo mutatum esse se habet ad mutari,
sic factum esse ad fieri, cum sint idem vel prope; sed 15
nullum mutatum esse est, nisi subito in fine mutacionis;
ergo per idem omne factum esse est subito solum in
fine faccionis.

12. Gen. I 5, factumque Vulg.

τὸ γινόμενον γεγονέναι, ὅσα διαιρετὰ καὶ συνεχῆ· οὐ μέντοι αἰεὶ
ὃ γίνεται, ἀλλ' ἄλλο ἐνίοτε, οἷον τῶν ἐκείνων τι ὥσπερ τῆς οἰκίας
τὸν θεμέλιον Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ φθειρομένου καὶ ἐφθαρ-
μένου· ἐνθὺς γὰρ ἐνυπάρχει τῷ γινομένῳ καὶ τῷ φθειρομένῳ
ἀπειρόν τι συνεχεῖ γε ὄντι, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε γίνεσθαι μὴ
γεγενός τι οὔτε γεγονέναι μὴ γινόμενόν τι.

CAPUT VICESIMUM ALTERUM.

Item ex ratione universalis actus intrinseci potest
loyce deduci, quod est dare extensionem temporis ultra
presens instans. Nam quodlibet verbum de presenti
5 connotat indifferenter omne tempus preteritum vel fu-
turum, et per consequens tota propositio significat
complexe et compositive pro quocumque tempore pre-
terito vel futuro. Consequencia supponitur ex hoc, quod
quelibet propositio significat complexè proportionaliter
10 ad significaciones suorum extremorum; et antecedens
probatur tripliciter.

Time must be
extended
beyond the
present instant,
as is evidenced
by language as
to general acts.

Primo sic: aliter sequeretur: ista res est, ergo ista
res in hoc instanti est eo, quod antecedens iam primarie
significat istam rem in hoc instanti esse, cum verbum
15 iuxta istam viam solum hoc instans connotat pro hoc
instanti, quia data universali connotacione connotaret
communiter omne instans, et sic, quod esset; quod non
est impossibile aliquod instans preter hoc esse, quia,
si B instans potest esse, tunc B instans potest nunc
20 esse, et, si quidlibet inciperet et desineret esse, sicut
incepit et desinit esse in hoc instanti, et ita significant
proposiciones, cum hoc verbum 'est' vel 'esse' signi-
ficat simpliciter pro hoc instanti, ut dicit responsio.

Threefold
proof:
1. a) Otherwise
all that is
must be in this
present instant,
and so other
instants would
be present with
this.

Item tunc non esset possibile, quod semper est instans
25 vel aliud corruptibile: tum, quia sic semper esset tale
in hoc instanti, tum etiam, quia per idem necessario
est instans, et de qualibet perfecta specie aliquod indi-
viduum corruptibile, quod tamen repugnat responsioni,
cum omne verbum de presenti limitatur simpliciter ad
30 connotandum hoc instans, et tota propositio significat
proportionaliter ad illam connotacionem; et tunc perirent
omnes denominationes, potissime cum sunt de univer-
salibus habentibus supposita corruptibilia, ut patet
discurrendo per denominationes mathematicas et natu-
35 rales, que sunt de dici de omni.

b) All species
and universals
composed of
perishable
individuals
would cease to
exist.

c) The verb "to be" does not connote time. To limit its meaning to the present instant would be to alter it.

Item non est de ratione huius verbi substantivi "esse" connotare aliquod tempus; ergo si connotat, hoc est preter vim vocis ex applicacione voluntaria intellectus; cum ergo | intellectus indifferenter potest elicere inten- F. 241
ciones universales et singulares de connotacione temporis, 5
sitque prior ad eliciendum intenciones universales, sequitur, quod non oportet hoc verbum "est" de presenti significans primarie connotare singulariter tempus. Assumptum patet per Priscianum in magno libro octavo capitulo 22º, ubi sic: "Presens tempus dicitur, cum pars 10
preteriit parsque futura est, cum tempus fluvii more instabili volvatur cursu, vix punctum habere potest in presenti, hoc est in instanti, et maxime eius pars preteriit vel futura est, excepto "sum" verbo substantivo, quod est omnium perfectissimum, cui nichil deest." 15

II. God is in eternity, apart from time, and His being cannot be restricted to the present instant.

Secundo confirmatur ex dictis et dicendis, quod existente solo Deo adhuc proprie esset esse et non fuisse vel fore, sicut patet de eternitate, quod tamen esset falsum, si esse connotaret de sua significacione primaria tempus presens, ergo etc. Nemo namque sane dicit, 20
quod si incipit aut desinit esse creatura, quod proportionaliter incipit aut desinit esse Deus. Ipse ergo, prior, quo ad consequenciam, quam creatura, potest esse sine creatura, ergo et sine tempore, quia aliter essencia Dei, generacio filii et omnis accio ad intra esset temporalis, 25
presupponens tunc ad suum esse.

Proof from Scripture that "est" applies to all time.

Tercio confirmatur per illud Exodi 3º: "Si dixerint michi, quod est nomen eius, quod dicam eis?" Et dominus ad Moisen: "Ego sum qui sum", ait, "Hec dices filiis Israel" et infra "Hoc nomen michi est in eternum 30
et hoc memoriale in generacionem et generacionem", et revera intelligit omnia verba vel nomina Deo conveniencia illud verbum sum etc. Tercium elementorum est Deo maxime conveniens; ideo dicunt grammatici, quod "Est" verbum substantivum materiam, substanciam vel essen- 35

17. solo] *cod.*: solo. 31. *Cod.*: in generatione.

9. Cf. Prisciani. Institut. grammat. lib. VIII 10, 51 (*Ex recensione Martini Hertꝯ, Lipsiae 1855, p. 414*): *Praesens tempus proprie dicitur, cuius pars praeteriit, pars futura est . . . instanti. Maxima igitur pars eius, sicut dictum est, vel praeteriit vel futura est, excepto "sum" verbo, quod ὑπαρκυιόν Graeci vocant, quod nos possumus substantivum nominare; id enim omnium semper est perfectissimum, cui nihil deest. 27. Exod. 3, 14. Ibid. 3, 15.*

ciam significans ut pronomen. Ideo signanter dicit Job de Deo: "Quod si non ille est, quis ergo est?" Job. 9°.

In ista ergo materia sunt tres modi dicendi, quorum primus dicit, quod animus limitat commune quodcumque
 5 verbum presentis temporis ad connotandum singulariter presens tempus modo quo tactum est superius. Et istam sententiam dicit Doctor Profundus libro primo capitulo 24°, ubi sic: "Nos autem propter debilitatem intellectus nostri non possumus distincte cognoscere
 10 omnes particulas temporis semper fluentes et continue succedentes; ideoque accipimus presens instans, quod de toto tempore est actuum et nobis notissimum, et ponimus illud pro quodam signo et tunc nobis certo per comparacionem, ad quem intelligimus presencia,
 15 preterita et futura, quare propositiones nostre, significantes cum tempore, necessario significant isto modo, scilicet relative ad presens instans quodcumque. Ideoque hec prepositio: "Christus patitur" continue diversum et diversum significat, secundum quod diversa instantia
 20 fiunt presencia successive, sicut et hec: "Christus paciebatur" consignant pari modo; sicut species in oculo fixo vidente in certo situ partes fluminis continue decurrentes, continue significat diversam partem fluminis et diversam, sicut tales porciones in anima sic videntis;
 25 ista pars directe michi obicitur in hoc situ, et ista est inferior ista, quia superior; semper alia et alia representant in comparacione ad varias partes variis sitibus oculo presentatas.

Unde hec propositio: "Christus pacietur", que aliquando
 30 fuit vera, iam est falsa, et e contra de ista: Christus paciebatur; et quia sciencia, credulitas et opiniones nostre sunt per propositiones huiusmodi, variantur continue, sicut ille."

Et inter alia dicta Doctoris miror de isto non modi-
 35 cum, cum patenter sequitur ex dictis suis et plana

Three ways of understanding 'present time'.
 1. limits present time to the actual instant.
 So Bradwardine says that we take the instant as our point of comparison, and he illustrates this by a river, as to which we speak of above and below with reference to the part opposite to us.

Answer to Bradwardine:

12. actualissimum *textus Bradwardinensis*. 13. pro signo et termino quodam certo *textus Brad.* 14. ad quod seu quem *t. B.* 15. quare et *t. B.* 17. scilicet] *cod.*: si; *ib.* relative et comparative *t. B.* 20. sicut *om. t. B.* 21. paciebatur et pacietur *t. B.* 24. et sicut *t. B.* 25. situ et haec pars est superior, haec vero inferior, vel haec pars est prior, et haec posterior semper *t. B.* 27. sitibus] vicibus *t. B.* 29. Unde] quare et *t. B.*; *ib.* pacietur aut patitur *t. B.* 30. iam] nunc *t. B.* 30, 31. et — paciebatur] et haec propositio Christus paciebatur, quae aliquando fuit falsa, nunc est vera *t. B.* 31, 32. opinio nostra *t. B.* 32, 33. continue] similiter *t. B.*

2. Job. 9, 24. 7. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei I 24 (*Ed. Lond. 243, BC*).

If time flows like a river, it cannot possibly be included in one instant.

veritate oppositum huius sensus; mirandum namque est, quomodo dicit omnes partes temporis semper fluere et succedere, cum hoc posito oportet alia esse extra instans actuatum, quia non potest vere dici, quod omnes partes temporis semper fluunt et succedunt in eodem 5 instanti. Item, quod posterius assumitur instans esse notissimum, patet quod non: nam pauci vel nulli philosophi consensunt in instanti ut aliqui dicunt, quod non potest esse, alii, quod est celum, et sic de quolibet opinionibus. Nullus ergo animus creatus est causa 10 agilis, ut continuo accipiat discrete novum instans, ut post dicitur. Item, si preterita dicuntur esse priora, ut sunt a tali instanti [remociora, et futura, ut sunt F. 241⁴ presenti instanti propinquiora, ut dicit Doctor, allegans ad hoc Aristotelem 5° Metaphisice 16°: Patet ex de- 15 ductis superius, quod sequitur huiusmodi preterita et futura esse infinito magno gradu prioritatis esse aliquod futuri; ideoque oporteret ponere primum instans mundi pro certa mensura ceteritatem omnium temporaliter posteriorum. 20

Bradwardine's example "Christus patitur" has not the varying meaning he assigns to it.

Item, quod additur, hanc propositionem "Christus patitur" significare diversa secundum variacionem instancium, videtur mirabile, quia nec ex parte signi, nec ex parte veritatis, nec mixtim potest contingere tam crebra variacio; non ex parte signi, cum pure natura- 25 liter, quantum in se est, representat in differentiis, sive signatum suum sit, sive non. Nec alias ostendi de significacione intencionum universalium. Non enim sic

13. et] *cod.*: ut.

15. Cf. Thomae Bradward. De causa Dei I. c. *Omne verbum consignificat tempus. Currit enim consignificat tempus praesens, scilicet nunc esse cursum, curret vero vel currebat, quod complectitur scilicet praeteritum vel futurum; et hoc manifestum est, quia currebat significat fecisse cursum prius secundum tempus, curret vero futurum cursum posterius; et, ut patet 5 Meth. 16, prius secundum tempus in praeterito est remotius a nunc praesenti, in futuro vero, quod est propinquius ipsi nunc, ipso nunc ut principio et primo ente, ad quod alia comparantur. Nos autem propter debilitatem et quisq. cf. supra p. 213, 8. Allegans ad hoc Aristotelem 5 Metaphisice 16] Est libri IV (in edd. ant. V), cap. 11 (non 16), iam supra commemoratum, pag. 204, col. 367 (Ed. Par. II 523, 17 ss.): Τὰ δὲ κατὰ χρόνον· τὰ μὲν γὰρ τῷ πορρωτέρῳ τοῦ νῦν, ὅλον ἐπὶ τῶν γενομένων (πρότερα γὰρ τὰ Τρωϊκὰ τῶν Μηδικῶν, ὅτι πορρωτέρον ἀπέχει τοῦ νῦν), τὰ δὲ τῷ ἑγγυτέρῳ τοῦ νῦν, ὅλον ἐπὶ τῶν μέλλοντων.*

variaret mocionem suam, nisi motam ab instanti succedente vel alio, quod non est fingendum movere signum vel virtutem eius. Nec ex parte anime, quia ipsa non apprehendit, nisi ut est mota ad apprehendendum; ideo
 5 oportet signum prius naturaliter movere animam ad sic varie apprehendendum, quam sic de facto apprehendat. Nec potest dici, quod reciproce iuvant se signum et anima per impotenciam vel habitum quiescentem in anima, quia in ipso est universalis et olim lapsa in
 10 preteritum. Ideo, si impotencia iuvaret, oporteret pro quolibet instanti innovare impotenciam, ut signum sic significet; et cum hoc non posset fieri, nisi primo limitate intelligendo instans, ut succedit, videtur impotenciam superfluere, cum impotencia foret propter signi-
 15 ficacionem novam innovandam et antiquam exuendam, que prius naturaliter habetur, antequam sit talis impotencia; et de habitu constat, quod est impertinens, ut verbum significet quodcumque instans; ideo numquam tam prone limitaret ad instancia, ut sunt presencia,
 20 nisi aliunde adiutus, et de illo adiutorio est conclusio.

The words cannot alter in meaning, nor the mind which understands them.

Item multi componunt continue in tempore, qui non percipiunt successionem temporis, cum tamen iuxta istam viam omnes eque distincte componentes cum verbo de presenti eque distincte tempus perciperent; ergo
 25 posicio falsa.

Many men go on putting together acts and impressions without perception of time.

Assumptum patet de dormientibus in sardis, quorum ymaginativa viguit componendo ut supposito; sic enim sompniant multi componendo continue per verba de presenti, ignorando lapsum temporis.

30 Multi tamen distincte componunt cum verbis de presenti ipsis existentibus in leticia vel opinantibus, quod nullum tempus potest esse, sicut et alii penaliter componentes, quibus apparet tempus longum, et idem patet de bestiis satis distincte componentibus mediantibus
 35 verbis de presenti, que vel non percipiunt tempus, vel non punctatim, ut partes eius succederent.

20. Cod.: n' ad aliude.

26. sardis] *sive potius sargis, quam vocem Ducange sic explicat: „Panni species variis usibus applicata, tapetibus nempe codicibus cortinis” atque affert ex Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag ex Cod. reg. 1245, f. 60^r: Juvenimus in dormitorio (canonicorum Sagiensis ecclesiae) sargias sive tapetia inhonesta, ut pote radiata.*

No time can be longer than it actually is.

Ex isto videtur, quod nemo potest iudicare tempus esse longius, quam de facto est, quia, si sic, tunc aliquod signum representaret plura tempora vel instantia succedere, quod est impossibile iuxta hanc viam, cum precipua et per se causa variacionis in significacione temporis sit variacio temporis vel instantis; non ergo potest esse illusio sensus interioris. Unde moveretur ad iudicandum tempus esse diuturnius, quam de facto erit, quia tunc verbum, mediante quo componeret, significaret pro aliqua parte illius temporis instans vel 10 tempus esse, quod de facto non tunc foret, quod est contra responsionem. Non enim representat se aliquid naturaliter erronee, nisi propter defectum in medio vel defectum in specie vel organo. Sed secundum istam viam tempus representat se naturaliter ymaginative sine 15 figura vel specie; ideo non superest; unde erronee quo ad eius diuturnitatem.

All *verba de presenti* suggest succession and therefore magnitude in time.

Et ex istis apparet veritas minoris assumpte. Nam omnia verba de presenti eque distincte significancia, eque distincte movent ad apprehendendum successionem 20 temporis, et per consequens virtus eque distincte apprehendit successionem, et sic magnitudinem temporis, et tunc facile esset tempus percipere, cum talis perceptio consequitur ad quamlibet compositionem.

According to Bradwardine's position, we should be conscious of the instant and not of succession.

Item iuxta istam posicionem videtur, ut supra, quod 25 sensus interior solum capit de tempore unum indivisibile, scilicet instans, et per consequens non sentit tempus, sicut nec | motum. Si enim plus caperet in F. 212 presenti, tunc plus esset in presenti, et per consequens verbum non continue innovaret significacionem suam, 30 et excederet ab antiqua proportionaliter ad successionem temporis; tunc enim nullum tempus representaret secundum se totum, cum tempus, ut desinit esse, desinit representari, et ut incipit esse, incipit representari, et per consequens, cum omne tale tempus inceptum et desinit 35 per remocionem de presenti, sequitur, quod pro nullo instanti representatur aliquod tempus secundum se totum; solum ergo secundum instans continue representatur.

So properly speaking only the instant is signified by the *verbum de presenti*.

Ex quo videtur, quod non tempus, sed instans significatur per verbum huiusmodi de presenti, vel si tempus 40 secundarie significatur, consequenter ad instans, tunc quodlibet instans dati temporis significaret continue

3. *Cod.*: representaret ubi plura. 31. *Cod.*: excideret. 33. *Cod.*: desit esse (= desint esse).

illud tempus manere continue signatum per illud verbum
de presenti, et per consequens non oportet, quod continue
excidat assignando tempus continue. Nec est verum,
quod instans significat naturaliter tale tempus, quia
5 per idem significaret omne tempus sive fuerit sive non.
Nec est verum, quod omne tempus signatur tali verbo
per se, quamdiu manet, quia, ut alias declaratum est,
existencia signati est impertinens, ut significetur. Ymo
tunc quodlibet tempus haberet propriam significacionem,
10 et per consequens virtus apprehenderet infinita tempora
quodlibet propria intelligencia et distincta, quod non
potest virtus finita facere, quia plura scimus et tantum
unum intelligimus secundum Philosophum, et tunc pro
quolibet instanti una significacio instantanea inciperet
15 esse et una significacio instantanea desineret esse; et
sic, ut videtur, continuum componeretur ex instantibus,
si significacio instantanea foret eiusdem rationis cum
successivo. Si autem dicatur, quod non variantur signifi-
caciones temporum per verba, sed eadem connotatione
20 significat verbum omne tempus, quod significabit, plane
tunc sequitur, quod omne verbum eque communiter
significat tempus, cum eadem significacione potest
quodlibet tempus significare; et illa eadem significacio
non potest nunc terminari ad unum significabile, et
25 nunc ad aliud, priori dimisso eo, quod est de genere
respactivorum.

The idea of
time only comes
in secondarily.

Et ex hoc videtur, quod significacio verbi pure de
presenti terminatur pure ad instans sine pluri, ut
tactum est superius de significacione motus, que non
30 potest primo fieri super indivisibili in motu.

Uterius videtur, quod utrumque exemplum capit
calumpniam; primum, quia oculo fixo vidente fluvium
vel aliquod visibile decurrens continue per foramen,
foret continue nova, et nova species, et per consequens
35 non eadem in numero significare continue partes succe-
dentes dimissa significacione priorum. Nam nullum tale
collocatum representaret se visui, nisi mediante specie,
et per consequens pari evidencia, qua una pars agerct
suam speciem in oculo, et quelibet eque activa non

Bradwardine's
first example
(of the river)
defective, as
the eye would
see many parts,
not one.

13. Cf. Arist. Eth. Nic. VI, X [XI] (*Ed. Par. II* 72, 42 ss.).
36. Cf. Vitellionis Mathematici doctissimi *περὶ ὁπτικῆς* 3, 48 et 49
(*Ed. Norimberg. 1535, f. 68^v*): "Nullum visorum simul totum
videtur" et "Impossibile est plura simul aequaliter videri."

aliunde impedita; nove ergo partes obiecte noviter immutarent, ut patet in perspectiva. Hic autem quiescit eadem propositio et idem verbum in anima; ideo applicando exemplum ad propositum, diceretur, quod continue representaret se virtuti attendenti secundum unum indivisibile eius, et gigneret continue novam speciem sicut et actum; sed nulla virtus, et specialiter organica, est tam acuta, quod sufficit tam spissim alternare intuendo pure unum indivisibile, quia oportet talem virtutem propter eius obtusitatem fieri primo divisibile, quod solum est sensibile servata apprehensione indivisibilium intellectivorum, ut dicit Augustinus in De Quantitate anime de apprehensione puncti; et patet sententia de significacione motus.

As to the second example (Christus patitur) the variation is not in the words themselves, but in the circumstances relating to them.

Et quo ad secundum exemplum patet ex dictis, quod proportionaliter, ut variantur partes, variantur proportionales, quibus componitur istam partem vel istam nunc aut sic esse in hoc situ sic, quod non eadem proportio significat nunc primarie, nunc ista, et nunc ista esse in tali vel tali situ, sed secundum variationem circumstantiarum variantur proportionales et actus, et per consequens significaciones. Ymo posito, quod eadem proportio sic varie significaret, oportet illam iuvare ex presencia circumstantie sensibilis, que propius significat, quia movet ad taliter apprehendendum cum principium propinquum per se notum sit apud philosophos, quod nulla creatura potest noviter movere, nisi prius naturaliter mota et limitata ad sic movendum.

Bradwardine's language implies existence outside the present instant.

Uterius patet respicienti ad dicta Doctoris, quod plane sequitur ex illis, multa esse extra instans presens. Nam, ut dicit immediate consequenter, Deus ex infinitissima claritate comprehendit omnia simul, et sic omnes partes temporis, sicuti sunt verissime per se ipsum,

4. *Cod.*: dicere.

12. Cf. Aug. De Quant. Animae XI 18 (*Migne XXXII, 1046*): *Siquidem est, quod nullam divisionem patiatur . . . est ergo signum nota sine partibus. Vide supra p. 55 et 56.* 29. Cf. Thomae Bradwardini de Causa Dei I 24 (*Ed. Lond., p. 243 D*): *Deus autem ex sua infinitissima claritate comprehendit omnes res particulares et omnes particulas temporis, sicuti sunt, verissime per se ipsum: Non enim indiget comparatione vel relatione praeteritorum vel futurorum ad praesens instans, more infirmitatis humanae, sed intelligit omnia simul et praesentia-liter aequae clare.*

cum essentia divina omnia uniformiter et invariabiliter
 representat. Ideo dicit, quod Deus nihil potest noviter
 diligere vel odire, sed si aliquando sic facit, eternaliter
 sic facit ad intra, ut patet corrolario capituli 23ⁱⁱ. Cum
 5 ergo diligere rem sit velle sibi bonum et sic ad invicem
 sibi esse, quod est fundabile bonum, patet, quod sequitur,
 si Deus quicquam diligit, tunc illud habet esse. Et
 cum non oportet omne, quod Deus diligit, semper
 actualiter esse, quia sic nihil posset incipere esse,
 10 planum est, quod oportet omne dilectum a Deo esse
 in tempore suo: unum prius, et aliud posterius. Et
 confirmacio istius est, quod apud Deum omnia sunt
 presenciam, ut Augustinus et iste Doctor cum aliis dicunt
 concorditer. Aliter enim non plus diceretur Deus com-
 15 prehendere omnia simul, quam homo intelligere omnia
 simul; patet ergo, quod si partes temporis sunt apud
 Deum, tunc vere sunt.

For God
 cognizes, loves
 and hates
 eternally and
 the objects of
 his love &c.
 must have an
 existence; not
 necessarily
 actual, but in
 tempore suo.

4. Cf. Bradw. ibid. I 23 Corr. (Ed. Lond., p. 240 E): *Unde sequitur manifeste, quod Deus nullum noviter diligit neque odit.*

CAPITUM CONSPECTUS.

Caput primum	pag. 1	Caput duodecimum	pag. 107
Caput secundum	15	Caput tertium decimum	118
Caput tertium	25	Caput quartum decimum	125
Caput quartum	30	Caput quintum decimum	131
Caput quintum	34	Caput sextum decimum	142
Caput sextum	48	Caput septimum decimum	157
Caput septimum	61	Caput octavum decimum	168
Caput octavum	76	Caput nonum decimum	179
Caput nonum	79	Caput vicesimum	189
Caput decimum	94	Caput vicesimum primum	199
Caput undecimum	102	Caput vicesimum alterum	211

JOHANNIS WICLIF

XIII QUAESTIONES LOGICAE ET PHILOSOPHICAE.

I.

Utrum Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit ipsum prius producere et communicare creanciam alicui pure creature.

Whether God could have created the world earlier than he did.

F. 177 Arguitur, quod non: nam nullus Deus creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, ergo questio quo ad suppositum est falsa, et per consequens tota questio; consequencia est nota, et antecedens patet per Philosophum 8° Phisicorum.

In oppositum arguitur sic: Deus creavit mundum sensibilem, ut dicit Plato, et non prius, quam in primo instanti temporis, ut notum est; ergo questio quo ad suppositum vera; et quo ad alias partes patet ex eo, quia Deus eternaliter est omnipotens, ergo eternaliter potuit et eciam creanciam pure creature communicare, et per consequens tota questio est vera.

Ista questio est valde difficilis secundum tres partes suas, triplices continens omnino difficiles questiones, ultimas duas difficiliores prima.

Three difficulties:

Nichilominus tamen prima de creacione mundi sensibilis et primo instanti temporis tales implicat difficultates, que totum ingenium humanum videntur transcendere, cum secundum Philosophum 8° Phisicorum solus Plato generat mundum cum tempore. Nam omnes philosophi naturales naturaliter loquentes senciunt con-

I. Whether the world and time were created together.

5, 7, 10, 19. Cf. Arist. Nat. Ausc. VIII 1, 10 (Ed. Par. II 343, 31ss.)
... Καὶ διὰ τοῦτο Δημόκριτός τε δεικνύειν ὡς ἀδύνατον ἕπαντα
γεγονέναι· τὸν γὰρ χρόνον ἀγένητον εἶναι. Πλάτων δ' αὐτὸν
γεννᾶ μόνος· ἕμα μὲν γὰρ αὐτὸν τῷ οὐρανῷ γεγενέναι,
τὸν δ' οὐρανὸν γεγενέναι φησὶν.

corditer ex nichilo nichil fieri, ut patet primo Phisicorum, non potentes ingenio naturali scienciis suis, que ex sensatis ortum habent, invenire quidquam fieri, nisi ex aliquo vel de aliquo, cum ex sensatis ingenio naturali non poterant invenire aliquid fieri, nisi ipsum, quod sic fieret, 5 esset talis faccionis et mutacionis, que faccio et mutacio esset recessus alicuius ab aliquo et accessus ad aliquid; et illud, quod in tali mutacione vel faccione sic recederet ab aliquo, et accederet ad aliud, scilicet ad terminum faccionis, esset subiectum, de quo vel ex quo faciendum 10 fieret. Quod autem posuit Plato mundum factum cum tempore, hoc forte fuit ex communicacione cum theologis in Egipto, a quibus de ista materia creacionis mundi et aliis plurimis materiis difficilibus in theologia contraxit aliquale genus vel scintillam fidei et credulitatis | et F. 177' exhinc ita posuit.

Descendendo tamen ad decisionem questionis aliqualem, iuxta tres partes tytuli tres erunt articuli.

Different meanings of 'create'.

Quo ad primum articulum, utrum Deus creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, noto, quod creare 20 sumitur multipliciter: aliquando generaliter pro producere, et creari pro produci iuxta illud Ecclesiastici 24°: 'Ab inicio et ante secula creata sum', id est producta. Aliquando sumitur generaliter pro facere et econtra, iuxta illud Gen. 1°: 'Et vidit Deus cuncta, que fecerat', id 25 est creaverat, 'et erant valde bona'. Aliquando capitur pro constitucione alicuius in aliqua potestate, gradu vel dignitate, que non de potencia ipsius rei educitur vel producitur, sicut proprie dicitur creare cardinales, sic dicuntur creari publici notarii. Alio modo sumitur proprie, 30 et est quo ad quid nominis ex nichilo vel de nichilo aliquid producere vel facere, et sic capitur in exordio Bible, cum dicitur: 'In exordio creavit Deus celum et

Properly it means to make out of nothing.

3. *Cod.*: Fi ex nichilo nisi ex aliquo.

14. *Cod.*: difficillibus.

20, 21. In marg. *cod.*: "creare capitur multipliciter.

1. Cf. Arist. Nat. Ausc. I 8, 1 (*Ed. Par.* II 258, 40 ss.): Ζητούντες γὰρ οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρόωτοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων ἐξετάρασαν οἷον ὁδὸν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ φασὶν οὔτε γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε φθείρεσθαι, διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν εἶναι γίνεσθαι τὸ γινόμενον ἢ ἐξ ὄντος ἢ ἐκ μὴ ὄντος, ἐκ δὲ τούτων ἀναγκαῖον ἀδύνατον εἶναι· οὔτε γὰρ τὸ ὄν γίνεσθαι (εἶναι γὰρ ἤδη), ἐκ τῆς μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι, ὁποῖα εἶναι γὰρ τι δεῖ. 22. *Ecclesiast.* 24, 1-4. 25. *Gen.* I 31. 33. *Gen.* 1, 1

terram³ et illo modo utar proprie illo verbo creare in isto articulo primo; et ultimo creare capitur improprie; de quo modo expresse dicam in articulo ultimo.

Secundo noto, quod ille prepositiones 'de' vel 'ex' in 5 descriptioe quid nominis creare non important ibi circumstanciam subiecti, ut nichil vel nichilum haberet rationem circumstancie subiecti respectu factibilis. Sed illis denominationibus ex nichilo vel de nichilo importatur abnegacio subiecti, abnegacio circumstancie subiecti, ab- 10 negacio substantie, de qua vel ex qua res produceretur, vel tamquam a suo principio originaretur, quemadmodum dicunt theologi. Dicunt duas personas divinas, non ex nichilo vel de nichilo, nec ex subiecto vel de subiecto, sed ex substantia vel de substantia produci divina. Sicut igitur 15 hec preposiciones 'ex' vel 'de' non solum important subiectum vel circumstanciam subiecti, sed etiam substantiam, ex qua vel de qua res habet produci vel tamquam a suo principio originari, similiter illis denominationibus ex nichilo vel de nichilo importatur abnegacio non solum 20 subiecti vel circumstancie subiecti, sed etiam substantie, que non habet rationem subiecti, ex qua res haberet produci vel tamquam a suo principio originari.

When we say "make out of nothing", nothing is not a subject but the negation of subject or substance.

Tercio noto: mundus sensibilis dicitur unum de omnibus corporibus et speciebus integratum aut aggregatum. omnes 25 res corporales et sensibiles ac formas earum ad plenum continens et amplectens. Itaque iste mundus sensibilis inter totam suam materiam, qua individuatur iste mundus, et eius formam generalem corporis, que dicitur mundus corporalis, de medio inter se includit omnes specificas 30 formas materiales et accidentales et omnes species corporum. |

'The world' includes all specific material forms, and all species of bodies.

F. 178 Suppono, quod instans temporis sit, quod instans in tempore est subita duracio mundi visibilis secundum successionem. Patet 6° Phisicorum et probatur sic. Nam 35 cum res corporalis secundum tempus vel aliquid temporis sit nunc, et hoc per se vel per accidens, oportet, quod ipsum tempus vel aliquid temporis sit per se nunc et non per aliud nunc, ne in infinitum procedatur: et in per se nunc in tempore non possit procedi in infinitum;

An instant is a sudden duration of the visible world

24. Cod.: agregatum.
deletum cod.

39. Post infinitum $\hat{\text{t}}$ pe linea obducta

34. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI, 3 [2], 1 (Ed. Par. II 321, 20).

igitur est dareper se primo nunc, quod oportet esse indivisibile secundum successionem, quia, si esset divisibile, sic aliquid eius in successione esset preteritum, et aliud futurum; igitur esset nunc secundum partem et non per se primo, quia non secundum partem preteritam nec 5 futuram esset nunc. Igitur tale 'nunc' oportet esse indivisibile secundum successionem, et per consequens suppositio vera. Et talis duracio subita tenet infimum gradum realis duracionis create successiva in ewum et ewa permanens sine fine summum; omnes tamen infra 10 et post eternitatem existentes.

I. Conclusion
God did create
the world.

CONCLUSIO PRIMA: Deus creavit mundum sensibilem; ista conclusio patet ex fide divina, que cercior est omni racione humana. Probatur tamen sic: Deus produxit mundum sensibilem, ut notum est; igitur vel ex 15 aliquo subiecto vel de nullo vel ex aliqua substantia vel de nulla. Consequencia patet per viam contradiccionis, et antecedens probatur, quia mundus sensibilis accepit omne a Deo; alias ipse esset Deus, primum ens, non habens omne ab alio, quod non est dicendum; igitur Deus dando 20 sibi esse produxit mundum sensibilem, et tunc arguitur ex consequente: Deus produxit mundum sensibilem vel ex aliquo subiecto vel de nullo, vel ex aliqua substantia vel de nulla. Si ex nullo subiecto et ex nulla substantia, ergo Deus creavit mundum sensibilem; consequencia 25 patet ex quid nominis creare posito in primo notabili. Si ex aliquo subiecto vel de aliqua substantia, et cum illud subiectum vel illa substantia fuisset res corporalis et sensibilis, sequitur, quod aliqua res corporalis et sensibilis fuisset, que non fuisset contenta in mundo 30 sensibili et inclusa, quod est contra quid nominis mundi sensibilis positum in tercio notabili.

Corollary:
1. The world
cannot have
existed from
eternity.

CORROLARIUM: Iste mundus sensibilis non potuit esse ab eterno sive eternaliter a parte ante. Patet, quia oportebat istum mundum sensibilem de necessitate produci ex 35 nichilo, ut patet ex probacione conclusionis: igitur . . .

2. It must have
been created in
some duration
after eternity.

CORROLARIUM: Deus istum mundum sensibilem creavit in aliqua duracione post eternitatem; patet, quia mundi creacio passiva non potuit esse eterna a parte ante ex contrario precedenti, et mundi creacio fuit; igitur 40 fuit post eternitatem et per consequens corrolarium verum.

F. 178^v CONCLUSIO SECUNDA: Deus creavit istum mundum sensibilem in aliqua duracione subita indivisibili secundum successiōem: patet, quia creavit cum creacione passiva ex nichilo post eternitatem, ut dicit conclusio prima et corrolarium secundum; et quia non datur realis duracio post eternitatem, nisi aut subita, indivisibilis secundum successiōem, aut successiva et temporalis aut ewa permanens sine fine; et quia illa creacio passiva mundi sensibilis non fuit successiva et temporalis, nec ewa permanens sine fine: igitur relinquitur primum, quod fuit subita, indivisibilis secundum successiōem. Consequencia est nota, et antecedens probatur pro prima parte, quia nec fuit horalis, nec semihoralis, vel duarum horarum, et sic de ceteris. Quia, si horalis vel in prima medietate, fuit aliquid substantie huius mundi sensibilis vel penitus nichil. Si primum, tunc in secunda medietate illius hore non fuit creacio alicuius substantie illius mundi sensibilis, quia creacio est productio alicuius penitus ex nichilo. Quod non fieret de illa substantia vel de illis substantiis productis in secunda parte hore. Si secundum, quod in prima medietate hore nichil fuit penitus substantie mundi sensibilis, sed postea; igitur illa creacio non fuit horalis: et sic consequenter arguitur, quod non fuit temporalis secundum aliquam mensuram temporis, quia in quacumque parte temporis esse in posteriori non foret; igitur . . . Et a forciori non foret ewa permanens sine fine, quia sic hodie et cottidie maneret passiva productio mundi sensibilis et eius substantie, quod iam est improbatum, quia in quacumque parte temporis esset, in posteriori non foret, et econtra. Igitur relinquitur, quod illa duracio fuit subita, indivisibilis secundum successiōem, et per consequens conclusio vera. Ista conclusio eciam patet auctoritate scripture Eccl. 18°: 'Qui vivit in eternum, creavit omnia simul' et per consequens non prius unum quam alterum; igitur omnia subito.

2. God created the world in some duration, sudden and indivisible as to succession.

CORROLARIUM PRIMUM: Deus creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis. Patet, quia creavit eum in aliqua duracione subita indivisibili secundum successiōem ex conclusione precedente, igitur in aliquo instanti temporis; consequencia patet ex suppositione. Si in primo

Corollary:
1. Then in the first instant of time.

6. *Cod.*: eternitatem ut dicit conclusio prima nisi aut subita aut successiva indivisibilis.

instanti, habet propositum, scilicet in aliquo non priori, quia non datur prius primo; non eiam in aliquo posteriori, quia tunc illa creacio fuisset successiva, cum tunc primo creasset primum instans et postea alia huius mundi, quod est contra conclusionem, et pro illo corrolario est fides sacre scripture, que fallere non potest: Gen. primo: 'In principio creavit Deus celum et terram'.

2. The passive creation took place in an instant, but God's active creation (i. e. his efficacious will) is not measured by instants.

CORROLARIUM SECUNDUM: Passiva creacio huius mundi sensibilis, secundum quam a Deo creatus est, et secundum quam Deus denominatione penitus ab extrinseco dicitur mundum creavisse, duravit instanter, subito et permanenter. Patet, quia Deus secundum illam duracionem existentem et duracionem in primo instanti temporis dicitur mundum creasse in primo instanti temporis; igitur . . . Sed dicitur creacio Dei activa, que est eius efficax voluntas, penes quam efficacem voluntatem mundus existit, post quam nichil creavit penitus in existencia; | F. 179 illa non potest mensurari instanti, ut haberet esse subito et permanenter, cum sit simpliciter necessaria et eterna.

In Clause 2
Prius refers to
producere, not
to potest.

Quantum ad secundum articulum noto, quod restat dicere, ubi hoc adverbium 'prius' determinat hoc verbum potest, et ubi determinat hoc verbum producere. Non enim dubium est, quin Deus ab eterno habuit posse producere mundum, antequam mundus existeret: accipitur ergo hic, sicut expresse ponitur in tytulo, personaliter determinatur hoc verbum producere.

Three kinds
of priority:

Noto secundo, quod, licet prius dicatur multis modis, ut patet in post presentatis, tamen, quantum sufficit ad proposicionem, dicitur tripliciter: uno modo prius eternitate, secundo modo natura, tercio modo tempore vel instanti temporis.

1. In eternity;
in which the
world had
intelligible
being in the
divine mind.

CONCLUSIO PRIMA: Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit eum prius in eternitate producere in esse suo intelligibili. Probatur, quia Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis ab eterno produxit eum in esse suo intelligibili: igitur assumptum probatur, quia iste mundus eternaliter habet esse a Deo in mente divina, cum eternaliter in mente divina eius sit proprie propria intelligibilitas, qua ipse a Deo et omnibus aliis distinctissime est intelligibilis, cum secundum per se primam et proprie propriam

28. presentatis] *cod.*: *pnt*^o.

7. *Gen.* 1, 1.

racionem necessario et eternaliter est a Deo intelligibilis etc.

CONCLUSIO SECUNDA: Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis, non potuit ipsum prius 5 eternitate producere in existencia; patet, quia sic eternitatem posset aliqua duracio precedere: et sic eternitas non esset eternitas, quod implicat; igitur . . .

II. The world could not have existence before eternity.

CONCLUSIO TERTIA: Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis potuit eum prius naturaliter 10 producere. Probatur, quia prius naturaliter produxit eum in esse eius substanciali vel naturali, quam in esse temporali et instantaneo, sicut ipse mundus prius naturaliter habuit esse a Deo in esse naturali et substanciali, quam instantaneo vel temporali, cum res quelibet prius 15 habet esse substancialia quam accidentale; igitur . . .

III. The world was created naturally before it was in time, since substantial being is prior to accidental.

CONCLUSIO QUARTA: Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis potuit eum prius in tempore vel instanti temporis. Probatur: Potuit esse prius 20 instans nominatur comparative ante instans, quod tunc fuit primum, in quo potuisset creasse mundum sensibilem; igitur conclusio vera; consequencia nota est; assumptum probatur, quia non fuit repugnancia ex parte Dei et impossibilitas, nec ex parte instantis illius, quod tunc fuit primum; igitur antecedens verum, alias propria 25 parte probatur, quia Deus habuit eternaliter sufficiens posse producendi instans prius ante id, quod tunc fuit instans primum, ut notum est; et pro secunda parte probatur, quia instans ante illud instans, quod tunc fuit primum, potuit creari, igitur assumptum probatur, quia 30 prior homo, ante hominem, qui tunc fuit, prius poterat creari. Sic prius instans ante illud instans, quod tunc fuit primum, potuit creari, sicut prior homo ante hominem, qui tunc fuerat, prius potuit creari, cum ante

IV. God might have created the world earlier in time, since he could have created an instant prior to that which he actually made the first.

F. 179' Adam | factum ex limo potuerat B vel C ex limo 35 fuisse productus; et similitudo patet ex hoc, quia sicut cuilibet gradus essentialis essendi est esse humanitus, sic cuilibet temporis gradus essentialis essendi est esse temporaliter. Sicut ergo non repugnavit nec repugnat priorem hominem esse ante illum, qui tunc fuit primus, 40 sic non repugnavit, nec repugnat prius instans esse ante illud, quod tunc fuit primum, et per consequens conclusio vera.

So too he might have created a man before Adam.

Corollary:

1. Any part of time might have been earlier or later than it actually is.

CORROLARIUM PRIMUM: Item tempus parciaie potuit esse prius temporaliter et posterius temporaliter quam est de actu; patet, quia illud instans, quod tunc fuit primum, fuit primum, et prius temporaliter, quia non distabat a primo; et idem potuit esse posterius temporaliter, quia poterat distare a primo instanti. Igitur poterat esse posterius temporaliter; consequencia patet, quia parciaie tempus de tanto est actu prius temporaliter, de quanto minus distat a primo instanti distancia temporalis, vel ab eo nichil distat, et de tanto posterius, de quanto plus distat a primo instanti. Nec ex hoc sequitur, quod ergo idem tempus parciaie posset suum gradum essencialem essendi precedere vel sequi, cum, si prius instans fuisset productum ante illud instans, quod tunc fuit primum, semper maneret immobile in suo gradu essendi essenciali, nec variaretur per impositionem alterius instantis.

2. God did not create in the greatest possible haste.

CORROLARIUM SECUNDUM: Deus non secundum ultimum celeritatis possibile creavit mundum sensibilem; patet, quia prius quam in illo instanti potuit creari mundus sensibilis, ut patet ex proposicione conclusionis; igitur non quam cito potuit creari est creatus, et per consequens corrolarium verum.

3. God delayed creation: not in time but in eternity.

CORROLARIUM TERCIMUM: Deus aliquamdiu expectavit vel distulit creare mundum sensibilem non in tempore, sed in eternitate; prima pars patet ex corrolario precedenti, quia non tam cito creatus est, sicut potuit creari. Sed secunda pars patet, quia ante illam creationem non fuit aliqua duracio temporalis, sed sola Dei eternitas immensa; igitur . . .

4. God could not create an instant without creating the species (of instants.)

CORROLARIUM QUARTUM: Non sequitur, Deus potuit creare prius instans ante id, quod tunc fuit primum, ergo potuit creare instans aliquod ante totam speciem temporis vel instantis. Patet, quia antecedens verum ex conclusione, et consequens verum, quia tunc aliquod instans posset in existendo precedere totum suum gradum essendi essencialem speciem, quod est impossibile. Unde quamvis Deus potuit creare instans prius ante illud, quod tunc fuit primum, ymo ante illud totum tempus maximum, quod fuit de facto, non tamen ante totam speciem temporis vel instantis, quamvis tamen illud totum temporis maximum de facto sit species temporis vel in-

stantis. Sicut in simili non sequitur: si Deus producere potuit unum hominem ante istum totum cumulum hominum, qui de facto est, quod ergo potuit producere unum hominem ante speciem humanam, quamvis tamen illa multitudo sit species humana, sic in proposito . . .

Quantum ad tertium articulum noto: creancia dicitur
F. 180 actus, quo quis | formaliter denominaretur creare producendo aliquid ex nichilo vel de nichilo in existenciam; patet ex primo notabili primi articuli.

3rd Clause

10 CONCLUSIO PRIMA: Deus non potest alicui pure creature communicare esse simpliciter primum principium productivum vel esse simpliciter ultimum finem alicuius creature; patet, quia solus Deus potest esse primum principium productivum creare et simpliciter finis ultimus
15 iuxta illud Apoc. primo: 'Ego sum alpha et o., principium et finis'; videtur conclusio vera.

I. God cannot make any creature the principle or ultimate end of a creation.

CORROLARIUM: Deus non potest communicare pure creature simpliciter primam principacionem creature et simpliciter ultimam eius functionem; patet ex conclusione.

20 CORROLARIUM SECUNDUM: Deus non potest communicare pure creature omnino primam inchoacionem creare in sui existencia, sicut nec omnino eius ultimam finicionem in sui existencia; patet, quia tunc pura creatura posset esse omnino primum principium, active inchoans
25 existenciam creature et ultimum finiens eandem, quod est impossibile, cum hoc sit solius Dei: igitur conclusio vera.

God cannot communicate to any mere creature the beginning or ending of a creature.

CONCLUSIO SECUNDA: Deus non potest creanciam communicare alicui pure creature. Probat: nam sicut
30 omnis passiva creacio creare est eius omnino prima inchoacio in sua existencia, cum sit eius passiva de nichilo inchoacio in existenciam, et per consequens sic pridem, quod nullo modo alia prior: sic correspondenter eius activa creacio est omnino prima activa inchoacio
35 creature in existenciam. Cum ergo Deus non possit creare communicare pure creature omnino activam inchoacionem in existencia per corrolarium precedens; igitur nec creacionem activam, et per consequens nec creanciam.

II. God cannot communicate creative power to any mere creature.

CORROLARIUM: Ubi cumque doctores sancti creature
40 attribuunt creacionem, ibi creacionem capiunt improprie; patet ex conclusione.

Creation is not used in the strict sense when attributed to the creature by holy doctors.

5. *Post proposito media fere coli pars vacat.*

15. *Apoc. 1, 8.*

The priest does
not *create* the
body of Christ
in the
Sacrament
except in an
equivocal sense.

CORROLARIUM: Sacerdos in misterio transsubstantians
et convertens panem in corpus Cristi, non creat ibi
corpus Cristi; patet ex conclusione et plus ex fidei
veritate. Verumptamen, quia sacerdos misterialiter per
conversionem substantialem panis in corpus Cristi, pane
totaliter et plene cessante existere facit ibi sub specie
visibili esse corpus Cristi secundum suam substantiam
realiter, veraciter et presencialiter ex nulla substantia,
vel de aliquo subiecto quodam genere locucionis, licet
equivoce et improprie, dicitur creare corpus Cristi, et
consequenter talis misterialis faccio, secundum quam
facit ibi omne corpus Cristi secundum suam substantiam
per conversionem substantialem non ex aliquo subiecto,
nec ex aliqua substantia, licet equivoce et improprie.
Subtiliter tamen dicitur quodam genere locucionis, creacio
et consecracio corporis Cristi; non tamen illa improprie-
tas est amplianda et wlgò denuncianda, cum non
potest talis creacio declarari. Et ita intelligendi sunt
doctores, ubicumque locuntur, sacerdotes asserendo creare
corpus Cristi etc.

20

17. *Cod.*: denuncianda.
phani Palecz?).

20. *Post* etc. *legitur in cod.*: St¹ pa^{cz} (Ste-

II.

Utrum proposiciones ypothetice a veritatibus
exemplare quales et quante sub septem
speciebus comprehendantur.

Or hypothetical
propositions.

Arguitur, quod non, quia omnes proposiciones ypo-
thetice comprehenduntur solum sub tribus speciebus,
scilicet sub condicionali, concessiva et disiunctiva, cum
non sit dabilis propositio ypothetica, quin sit aliqua
5 illarum explicite vel implicite: igitur questio falsa.

In oppositum sic: non sunt plures species ypotheti-
carum neque pauciores, quam septem, ut patet calculanti.
Videtur, numerus ille est sufficiens pro illis speciebus.

Noto primo, quod quedam est veritas, a parte rei,
10 circumscripta operatione compositionis vel divisionis
intellectus humani, ut, quia veritas est, quod homo est
animal, et veritas est, quod homo non est asinus,
circumscripta operatione anime vel intellectus humani.

Truth is that
according to
which a thing
corresponds to
the divine
intuition.

Et sic veritas describi potest: veritas est, secundum
15 quam adequatur res ad intellectum vel intuicionem
divinam; patet sic, quia utique mens, intelleccio et
intuicio divina, est per se sufficiens causa essendi rem;
sicut enim Deus vlt, intellegit vel intendit rem esse,
sic res est adequate. Ergo res talis adequatur intuicioni
20 vel intelleccioni divine; ergo veritas est adequacio rei
ad intellectum divinum, et per consequens veritas est,
secundum quam adequatur res ad intelleccionem vel
intuicionem divinam, aut eciam veritas a parte rei est
adequacio rei ad principia intelleccionis seu intellegibilis
25 unionis in re ipsa.

A parte rei
truth is the
adequation of
a thing to the
principles of
intelligibility in
itself.

Unde preter operationem intellectus humani est dare
triplex genus unionis intelligibilis in re ipsa.

Three kinds of
intelligible
union.

Unum, sicut infimum genus unionis intelligibilis in
re est actus cum sua per se prima duracione seu
30 manencia temporali.

I. The act with
its duration.

2. The substance with its essential quality. Secundum genus unionis intellegibilis sicut medium est ipsa substancia cum sua qualitate essenciali.

3. The combination of these two. Tercium, sicut supremum genus unionis intellegibilis est actus cum sua per se prima duracione unitus substancie cum sua essenciali qualitate.

So these are three objects of intelligence. Et secundum triplicem unionem iam dictam sequitur corrolarie esse triplex obiectum verum intellectus.

I. The word = the act. Primum, quod est infimi gradus, quod per verbum appropriate designatur. Verbum enim significat apud Grecos actum rei cum sua per se duracione vel manencia temporali; quod quidem significatum per verbum primarie est obiectum, verum infimi gradus, correspondens prime et infime unioni in ipsa re. | F. 181

II. The name = the substance. Secundum obiectum verum intellectus est medii gradus, quod per nomen significatur. Nomen enim significat substanciam cum quantitate essenciali; quod verum sic primarie per nomen significatum, est obiectum verum intellectus medii gradus, correspondens secunde et medie unioni intellegibili in re.

III. The truth. Tercium obiectum verum intellectus est verum, quod primarie per compositionem et divisionem proporcionalem importatur, quod obiectum verum sic propositum significatum est supremi gradus, correspondens supreme unioni intellegibili in ipsa re.

Correspondingly we know things. Et hec triplex unio intellegibilis et triplex obiectum verum correspondens sibi poterit sic perswaderi. Intellectus humanus, inchoando cognicionem suam per motum simplicis apprehensionis, primo apprehendit rem sub esse quodammodo confuso et indeterminato, labili et fluido; et sic cognoscendo esse rei inchoative cognoscit tale esse rei non posse esse sine sua prima duracione. Ecce infimus gradus unionis et obiecti veri.

II. In their stable usual and habitual modes. Secundo intellectus apprehendit rem noticia simplicis apprehensionis sub esse firmo, stabili aliquali quiete, scilicet apprehendendo rem sub modo habitus et quietis et determinate apprehensionis, qualiter cognoscitur res in sua substancia cum quantitate essenciali: ecce secundus gradus unionis intellegibilis, ut puta substancie cum essenciali qualitate. Et hic modus est obiectum medii gradus.

III. Completely in their being and relations. Tercio apprehenditur res ab intus cogruè perfecta, scilicet apprehendendo rem sub modo cognoscendi assensivo et assertivo, que apprehensio est perfectior primis duabus, cum unionem utramque includat: Ecce

tercius gradus unionis et obiecti, secundum quem res apprehenditur proportionaliter per unionem actus ad substantiam.

Alia est veritas compositionem et divisionem vel
 5 actum proportionalem consequens et denominans, et illa veritas non est res realis nec est res rationis, independens a compositione et divisione seu actu
 10 proportionali, sed vocatur res secundum animam tantum, fabricatum per actum anime, qui quidem actus anime non est per se primo ab intrinseco alicuius nature
 15 realis vel modi essendi realis, cum intellectus componendo et dividendo vel extra se agit, scilicet derelinquendo aliquod actum vel factum adextra et ergo et ens rationis sive anime.

There is a different truth, which is personal depending on the action of the mind.

F. 181⁴ Istis debite pensatis posset reddi causa, | quare cum
 Petrus dicat sic esse, et Paulus sic esse, est, et nullus
 eorum plus dicit quam alter, eo, quod quidquid dicit
 unus per suam dicentiam a parte rei, hoc est, idem
 et non aliud dicit secundus; et tamen tam sapientes
 20 quam insipientes audientes eos sic dicere, dicerent Paulum dixisse verum, Petrum vero neque verum neque falsum dixisse. Sic ergo verum vel veritas est in dicencia Pauli, qualiter non est in dicencia Petri. Et huiusmodi
 25 veritas est quedam positiva habitudo secundum animam, secundum quam habitudinem diccio proportionalis vel signum proportionale dicitur habere significatum primarium sibi correspondens, falsum autem vel falsitas
 30 opposita dicitur privativa habitudo secundum animam, qua denominatur propositio carere significato primario. Secundo noto, quod duplex est forma: quedam
 intrinseca in re ipsa subiectata, alia extrinseca, que non
 sic in re ipsa subiectatur, sed ab extrinseco exemplariter
 eam denominat; probatur sic. Sicut enim producus
 35 est duplex quoddam, cuius entitas aut penitus eadem aut simillima est et producentis et producti; et philosophi
 communiter sciunt, ubi est eadem entitas secundum speciem producentis et producti. Ubi autem penitus
 eadem est entitas producentis et producti, sciunt dicere
 40 theologi ut individuus etc. Aliud est producus, cuius non sic est eadem entitas producentis, ut patet de re artificata producta a mente artificis; et producus
 primo modo dicitur, a quo appropriate res habet esse; secundo modo dicitur, unde appropriate res habet esse.

Thus two men may assert the same thing, yet one may speak truthfully and not the other.

Two kinds of form.
 I. When the produced is of the same essence as the producer.

II. Where it is of another essence, as in work fashioned by the mind of the artificer.

So too with
matter and aim.

Et iterum sicut duplex est materia, quedam, cuius entitas est entitas materiati et vocatur materia subiectiva, alia, cuius entitas non sic est entitas materiati, et vocatur materia obiectiva. Et primo modo materia dicitur, ex qua appropriate res habet esse totale vel 5 parciale simpliciter aut quodammodo. Exempla patent. Secundo modo materia dicitur de qua res appropriate habet esse, vel circa quam appropriate res habet esse. Et sicut duplex est finis, quidam, cuius entitas est entitas finiti, ut finis intrinsecus, et vocatur 'finis quo'; 10 alius, cuius entitas non sic est entitas finiti, ut extrinsecus et vocatur finis 'gracia cuius'; et primo modo dicitur finis, in quo appropriate res consistit, secundo modo, gracia cuius appropriate res habet esse, | sic suo modo F. 182 forma esset duplex, quedam, cuius entitas est entitas 15 formati simpliciter aut quodammodo, alia, cuius entitas non sic est entitas formati; et prima vocatur forma intrinseca, secunda exemplaris; et prima dicitur secundum quam res habet appropriate esse, secunda vero, per quam res appropriate habet esse; exempla de singulis 20 sunt satis nota.

Exemplary
forms.

Suppono: Si veritas a parte rei primarie significabilis proposicionem proportionaliter est forma exemplaris, formans vel denominans proposicionem esse veram, simpliciter consequentem vel necessariam, tunc 25 talis veritas exemplabit proposicionem esse veram, consequentem vel necessariam; patet suppositio, quia exinde suppositio est vera, quia habet veritatem sibi correspondentem, cui consonat; et per consequens talis veritas obiectalis formabit et denominabit proposicionem huius- 30 modi esse veram, consequentem vel necessariam, sed non ab intrinseco, cum non ab intrinseco sibi inexistat; ergo ab extrinseco sortitur talem denominationem, et per consequens exemplabit eam. Consequencia patet notabili primo et secundo. Nam si propositio ab intrin- 35 seco esset vera et non ab extrinseco veritate obiectali, tunc non ab eo, quod res esset vel non esset propositio diceretur vera vel falsa, cum tunc ad sui veritatem non requireret verum obiectum a parte rei; igitur suppositio vera.

40

Examples must
correspond with
them.

CORROLARIUM: Oportet formam exemplarem et exemplatam esse adequatas, quia ad tantum et non

amplius exemplatum recipit, nisi de quanto exemplans eandem sibi imprimit. Unde, sicut si plena forma sigilli tingitur cera molli et capaci, tunc cera capit plenam formam; si non, tunc non; ergo etiam si tota
 5 veritas propositionem primarie significata imprimitur propositioni vel signo, tunc eam caperet et formabitur a tali plene. Si vero non, tunc non. Unde humanitas sola vel animalitas tantum non formant hanc dicentiam: 'homo est animal'; similiter capiatur in aliis.

10 Ex quo sequitur corrolarie, quod nulla veritas simplicis apprehensionis secundum infimum gradum vel medium unionis intelligibilis exemplabit propositionem categoricam vel ypotheticam, cum non sit eius adequata forma,
 F. 182' similiter nec veritas per simplicem categoricam signata
 15 exemplabit veram propositionem ypotheticam.

Hence a truth of simple apprehension cannot be an example of a categoric or hypothetic proposition and vice versa.

CONCLUSIO PRIMA: Omnes propositiones vere a veritatibus sunt exemplate; patet, quia omnis veritas per prepositionem significabilis est forma exemplans propositionis, formans et denominans ipsam esse veram,
 20 ut dixit suppositio, et notabile secundum; ergo quilibet talis exemplabit propositionem esse veram, et per consequens conclusio vera.

All true propositions have true examples.

CORROLARIUM PRIMUM: Nulla propositio falsa a veritate exemplatur; tunc enim non esset falsa, sed vera ab
 25 huiusmodi veritate; cera enim non formatur vel exemplatur a sigillo non existente.

A truth cannot be an example of a false proposition.

SECUNDUM CORROLARIUM: Si omnes propositiones ypothetice sunt quales et quante et vere, tunc a veritatibus exemplantur esse quales et quante; si non, tunc non,
 30 cum qualitas et quantitas a modo intelligendi causantur, quibus oportet correspondere modus essendi. Alias non essent veri modi intelligendi eas sic esse quales et quantas.

Qualitative and quantitative hypothetical propositions must have truths corresponding to them.

De qualitate noto, quod qualitas propositionis sumitur
 35 principaliter a forma propositionis: unde cum propositio est res artificialis, oportet, quod habeat aliquid, quod erit ut per se propria forma, et aliquid, quo erit, ut per se propria materia; alias non esset res artificialis vera vel perfecta. Si igitur forma talis negatur, erit negativa,
 40 si non negatur, erit affirmativa.

Noto, quod affirmacio et negacio, que sunt qualitates propositionis, possunt sumi dupliciter. Uno modo affir-

Affirmation and negation.

macio dicitur, quando illud, quod habet se ut per se propria forma in proposicione, denominatur formari et uniri illi, quod habet se ut per se propria materia, et tunc dicitur affirmativa. Si vero illud, quod habet se ut per se propria forma, non denominatur formari 5 ad illud, quod habet se ut per se propria materia in proposicione, sed potius denominatur dividi; tunc ibi erit negacio. Secundo modo affirmacio et negacio sumitur improprie, ut, quod tunc est propositio affirmativa, quando illud, quod in proposicione habet se ut per se 10 propria forma non negatur seu dividitur per aliquod signum negativum ab illo, quod habet se, ut per se propria materia, non curando, an talis forma uniatur vel formetur ad materiam prius dictam. Et negacio suo modo improprie dicitur, quando in proposicione talis 15 forme negatur. Unde, si in proposicione negativa modus principalis copulacionis vel disiunccionis non negatur copulativa vel disiunctiva, erit affirmativa. Si vero talis modus copulacionis vel disiunccionis pro principali formali pro | posicionis designatus negatur, erit negativa, F. 183 et sic de ceteris.

Every
hypothetical
proposition can
only be said
improperly to
be qualitative,
negative or
affirmative.

CONCLUSIO PRIMA: Improprie sumendo affirmationem et negacionem, tunc omnes propositiones ypothetice sunt quales, affirmative vel negative. Patet: nam ideo dicitur affirmativa, quia modus coniungendi pro 25 principali formali designatus, non negatur, et negativa, quando talis modus negatur ad modum loquendi Philosophi, cum dicit quod contradiccio et affirmacio et negacio opposite; et notum est, quod hoc non esset verum proprie capiendo affirmationem et negacionem. 30 Sed omnis propositio ypothetica sic se habet, quod in ea vel modus principalis coniungendi non negatur vel affirmatur, ergo omnis ypothetica erit qualis, affirmativa vel negativa.

CONCLUSIO SECUNDA: Proprie sumendo affirmationem 35 et negacionem nulle ypothetice sunt quales, affirmative vel negative; patet, quia in nullis ypotheticis illud, quod habet se ut per se propria forma imponere

32. *Cod.*: $\widehat{\text{no}} \text{ }^{\text{m}} \text{net}^2 \text{ }^{\text{m}} \text{ul } \text{net}^2$. *Correx.*

27. *Cf.* Arist. De Interpretatione VI 3 sq. (*Ed. Par. I 26, 44 ss.*): ὥστε δῆλον, ὅτι πάση καταφάσει ἐστὶν ἀπόφασις ἀντι-
κειμένη, καὶ πάση ἀποφάσει κατὰφασις (4) καὶ ἔστω ἀντίφασις
... κατὰφασις καὶ ἀπόφασις αἱ ἀντικείμεναι.

ypothetica denominatur formari vel uniri de se illi, quod se ut per se propria materia, sed solum bene unit duas veritates signatas per kategoricas duas coniunctas signo vel modo coniungendi, ut notum est; ergo conclusio vera.

5 CORROLARIUM: Solum kategorice sunt proprie quales, affirmative et negative.

Properly speaking, only categoric propositions are qualitative, affirmative and negative.

De quantitate noto, quod quantitas proposicionis principaliter sumitur ab aliquo modo intelligendi, respiciente illud, quod in proposicione habet se per modum
10 materie quomodolibet unite vel quantitatis principiative incommunicabiliter vel communicabiliter. Incommunicabiliter, ut quantitas singularis, que recipitur a modo intelligendi, scilicet incommunicante, respiciente illud, quod habet se per modum materie, ut puta ipsius rei
15 singularis. Communicabiliter vero, ut quantitas universalis, particularis vel intrinseca, ubi modus intelligendi, puta signi particularis vel universalis, respicit illud quod se habet, ut materia aliquando sumitur copulative pro suis inferioribus, ut in quantitate universali, aliquando dis-
20 iunctive, ut in particulari vel intrinseca, aliquando copulatum vel disiunctum, ut in mixtis, que nec de se sunt universales, nec particulares, sed quodammodo pregnantes tam universalitatem, quam particularitatem includentibus, ut sunt exclusive.

25 SUPPOSICIO: Sicut ypothetica non dicitur *qualis* a qualitate parcium ipsam constituencium, sic nec dicitur quanta
F. 183^v a quantitate ipsam constituencium: | patet a simili vel a minori vel a maiori, cum qualitas a magis realiori modo intelligendi sumatur quam quantitas, quia qualitas
30 a forma, quantitas vero a modo quodammodo abstracto, prout aliud, quod se habet per modum materie, tenet vel habet se communicabiliter copulative, disiunctive etc. vel incommunicabiliter; si ergo in ypotheticis non sumitur qualitas a partibus, nec quantitas . . .

As a hypothetical proposition is not qualitative by virtue of its constituent parts, so also it is not quantitative.

35 CORROLARIUM: Si aliquis modus coniungendi principalis in proposicione ypothetica est absolutus ab omni materia sensibili, ymaginabili, vel intellegibili, qui de se non respicit ad materiam quomodolibet quantam vel quantitatis principiativam, talis ypothetica non erit quanta.
40 Si vero modus coniungendi ypotheticarum respicit ad materiam prius dictam, talis ypothetica erit quanta;

18. sumitur] *cod.*: sumi.

25. qualis *addidit* Matthew.

28. *Cod.*:

¶ a a^{ri} vel a maiori.

patet, quia quantitas in ypothetica non sumitur a quantitate parcium, ut dicit suppositio; ergo oportet, quod sumatur a modo coniunctivo, qui si respicit materiam quantam vel quantitatis principativam, erit quanta, cum quantitas de se sumitur a tali modo respiciente materiam, ut dictum est. Igitur etc.

Three kinds of qualitative hypothetical propositions; relating to time, space and comparison.

CONCLUSIO: Solum propositiones ypothetice trium specierum . . . et omnes tales sunt quante quantitate prius dicta. Patet, quia solum propositiones trium specierum habent modum coniungendi respicientem de se ad materiam quomodolibet quantam vel qualitatis principativam, ut patet de temporali, locali et comparativa speciebus. Nam 'ubi' respicit materiam loci quantitatis localis, 'quando' respicit tempus, sicut 'quam', 'tot', 'quot', respiciunt equalitatem vel diversitatem in gradibus; que equalitas vel diversitas graduum prerequit multitudinem talium; sed multitudo est quantitas, ergo etc.

CORROLARIUM PRIMUM: Nulla ypothetica copulativa, disiunctiva, condicionalis, explicativa, causalis, rationalis est quanta; patet, quia illarum ypotheticarum modi formales de se non respiciunt ad materiam quantam vel quantitatis principativam, sed sunt absoluti ab omni materia intellegibili, sensibili vel ymaginabili, ut patet intuenti etc.

25

De speciebus ypotheticarum.

Different kinds of hypothetical propositions.

SUPPOSITIO: Diversitas specierum ypotheticarum capienda est ex diversitate modi seu actus principalis uniendi diversas veritates signabiles per easdem. Patet suppositio, quia diversitas specierum in ypotheticis vel causatur solum a parte signi vel solum a parte signati vel ab actu principali. Conclusio patet, cum solum illa tria sufficiant ad propositionem ypotheticam. Sed diversitas specierum huiusmodi non causatur a primis duobus modis, ergo a tercio. Non a primis duobus modis; patet, cum stat, signa et veritates per easdem significatas esse penitus eadem, et tamen non essent eiusdem speciei, ut patet de illis signis et veritatibus ipsis correspondentibus, 'sor currit et Plato disputat', 'sor currit vel Plato disputat', ubi penitus sunt eadem signa, et veritates eadem, 40

Diversity is caused, not by the two first, and therefore by the third.

7, 8. Post specierum excidisse videntur, voculae sunt quantae.
32. Cod.: vel ab abactu. 39. currit] cod.: c et sic postea.

et tamen non sunt eiusdem speciei, cum prima sit copulativa, altera vero disiunctiva; nec diversitas signi vel signati, ut patet diversitatis 'sor currit vel non currit', 'sor loquitur aut non loquitur', ubi est diversitas signi
 5 et signati, et tamen utraque est disiunctiva a principali modo, scilicet: 'vel' et 'aut' disiungendi illas veritates.

CORROLARIUM: Quod diversitas actus principalis principali formali in ypothetica designatus facit diversitatem specierum ypotheticarum. Ex quo sequitur ulterius, quod,
 10 si in una ypothetica mixta erunt plures tales actus, quod a principali modo vel actu in tali ypothetica designato sumenda est species; et ergo secundum multitudinem vel paucitatem talium modorum uniendi erunt plures et pauciores ypothetice etc.

15 CONCLUSIO: Omnes ypothetice ad novem species magis famosas directe sunt reducibiles. Patet: ad tot species sunt reducibiles, quot sunt modi diversi specifici coniungendi veritates ad hoc; sed novem sunt tales modi specifici distincti, ut puta modus disiunctivus, concessivus,
 20 explicativus, comparativus, condicionalis, localis, temporalis, rationalis et causalis: ergo conclusio vera.

Antecedens probatur per sufficienciam sequentem: In
 omni propositione ypothetica una propositio supponitur alteri secundum aliquem modum uniendi: aut ergo una
 25 supponitur alteri ad seiungendum sensum a sensu aut ad coniungendum sensum sensui. Si primum, sic est disiunctiva, ut dicendo: 'ego sum vel non sum'; si secundum, aut ad coniungendum absolute non secundum modum respectivum sensus ad sensum, aut ad coniun-
 30 gendum secundum talem modum respectivum. Si primum, sic est copulativa, ut dicendo: 'Deus est, et centrum movetur'. Si secundum, scilicet, quod una propositio supponitur alteri, ad coniungendum sensum sensui secundum modum respectivum, hoc est dupliciter, vel secundum
 35 modum respectivum quodammodo vel secundum modum respectivum simpliciter. Si primum, sic est explicativa
 ut dicendo 'ego respondeo', scilicet responsio mea est

F. 184^r persona. | Si secundum, scilicet secundum modum respectivum simpliciter, hoc est dupliciter, vel secundum modum
 40 respectivum, qui per se est respectivus, vel secundum modum respectivum, qui non per se est respectivus, scilicet per hoc respectus ipsum concomitatur necessario et de-

The difference of the principal act spoken of makes the difference of hypothetic species.

All hypothetic propositions may be reduced to nine species.

Description of the nine modes

I. disiunctive,

II. copulative,

III. explicative.

- IV. comparative, nominat. Si primum, sic est ypothetica comparativa, ut dicendo: 'Tam bonus est sor, quam bonus est Plato, tot flores habet sor, quot igitur habet Plato.' Si secundum, scilicet secundum modum respectivum, qui non est per se respectivus, sed ipsum concomitatur [respectivus], hoc 5 est dupliciter, aut secundum talem modum respectivum non positivum, sed quasi privativum, aut secundum talem modum respectivum positivum sensus ad sensum.
- V. conditional, Si primum, sic est condicionalis, ut dicendo: 'Si asinus volat, asinus habet pennas', quod tamen videlicet impos- 10 sibile est asinum volare, absque asinum habere pennas. Si secundum, scilicet secundum modum talem respectivum positivum sensus ad sensum, hoc est dupliciter, vel secundum modum talem commensurandi seu equiparandi in aliquo unum ad aliud, vel secundum modum non commen- 15 surandi seu equiparandi in aliquo unum ad aliud. Si primum, hoc est dupliciter, aut commensurandi secundum mensuram mensurandi mensurabilem secundum appropriate quanti permanentis vel commensurandi secundum
- VI. local, mensuram mensurandi quanti successivi. Si primum, sic 20 est localis ut dicendo: 'Ubi ego sum, tu es.' Si vero est secundum modum respectivum positivum secundum, sic
- VII. temporal, est temporalis, ut dicendo: 'Quando ego sum, tu es.' Si vero est secundum modum respectivum positivum non com- 25 mensurandi seu equiparandi, hoc est dupliciter: vel secundum modum respectivum, etiam qui de se nec equiparativam nec disquiparativam importat, vel secundum modum respectivum, qui disquiparativam importat. Si
- VIII. rational, primum, sic est racionalis, ut dicendo: 'Ego loquor, ergo ego sum'. Sensus est: necesse est ad me loqui me 30 esse. Si secundum, sic est causalis, ut dicendo: 'Quia Deus vult me esse, ergo sum.' In nulla enim ypothetica tantum relucet et tam clare disquiparatur secundum modum respectivum sensus ad sensum, quam in causalitate sensus ad sensum. Et iste sunt species magis famose, in 35 quas omnes alie directe habent reduci. Et dico notabiliter directe, quia indirecte in pauciores, ut in 6 vel in 3 species possent reduci, scilicet hoc indirecte, quia formalis principalis in ypothetica designata, que per se esset respectus vel concomitans respectum, reduceretur ad formalitatem 40 pure absolutam, et ergo indirecte. |

F. 185

14. Cod.: equipandi.

21. Cod.: sum ibi tu es.

21, 22. Cod.:

Si v'o 3 2^m mo^m r^um po^mtm 2^m.

CORROLARIUM: Solum 9 sunt species famose et usitate apud philosophos, ut patet ex sufficiencia.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non omnes propositiones ypothetice a veritatibus exemplate quales et quante sub
5 septem speciebus comprehenduntur, ymo sub novem omnes species ypothetice comprehenduntur. Nec omnes sunt exemplate a veritatibus, quia false non, nec omnes sunt quante, quia solum est species, ut dictum est supra etc. — Ergo etc.

9. *Post*: Ergo etc. *legitur* p. policz.

III.

Can freedom of the will be restrained. **Utrum possit illibertari liberum arbitrium potencie volitive.**

No. Wishing cannot be controlled, so neither can the will's choice. Arguitur, quod non. Non potest libera voluntas cogi, igitur nec illibertari liberum arbitrium; consequentia patet ex eo, quia liberum arbitrium est libera voluntas, et assumptum patet, quia contradiccionem implicat, quod sit voluntas libera et tamen sit coacta. Igitur . . . 5

Yes! for God has free choice and yet cannot will evil. In oppositum: Potest illibertari potencia volitiva, igitur et liberum arbitrium; consequentia patet ab eodem. Assumptum probatur, quia potest supremus dominus potencie volitive ipsam voluntatem perficere, quod non possit malum velle. 10

Definition: Free will is the power of allowing or not allowing sin. Noto primo quo ad quid nominis voluntatem illibertari et ipsam a libertate destitui, secundum Anselmum est ipsam aliene subici potestati sine suo assensu; liberum arbitrium est potestas permittendi peccatum et potestas non permittendi peccatum. Alio 15 modo secundum Anselmum libertas est potestas servandi rectitudinem voluntatis propter se ipsam. Vocat autem iste sanctus rectitudinem voluntatis iusticiam propter se servatam. Quamvis autem hec diffinicio sit communis omni rationali creature, multum tamen differt libertas 20 Dei a creatis, et hec adhuc a se ipso, sicut diffinicio animalis secundum nomen convenit omnibus animalibus;

12. Cf. Anselmi Cantuariensis de Libero Arbitrio IV. (Migne CLVIII 497 B): *Quomodo ergo non est libera voluntas, quam aliena potestas sine suo assensu subicere non potest? Ibid. (498 A): Quis ergo potest voluntatem dicere non esse liberam ad servandum rectitudinem et liberam a tentatione et peccato: si nulla tentatio potest illam, nisi volentem, avertere a rectitudine ad peccatum, id est ad volendum quod non debet?* Cap. XIII (505 A) *libertas arbitrii est potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem . . .*

animal tamen ab animali substantialiter et accidentaliter difficile distinguitur. Nec oportet sequi ex ista diffinitione Anselmi, quod si libertas sit potestas servandi rectitudinem voluntatis, quod igitur se ipsa libertate possit
 5 servari rectitudo voluntatis; et per consequens sine gracia gratum faciente, ut dicit Pelagius Monachus, quod est heresis, ut habetur libro Ethimologiarum Ysidori, libro 8 de heresibus. Alii vocant eam potestatem peccandi et non peccandi, quod non est verum universaliter.
 10 Augustinus: libertas est facultas rationis, qua bonum eligitur gracia assistente vel malum gracia deficiente vel
 F. 185' desistente. |

Different kinds of liberty.

Noto secundo, quod libertatum alia est per se, ut Dei, alia creata, et talis est multiplex, quedam habens
 15 rectitudinem, quedam carens, habens quedam servat separabiliter, quedam habet inseparabiliter. Carens quedam caret recuperabiliter, quedam irrecuperabiliter. Exempla dimitto causa brevitatis.

Tercio noto secundum venerabilem Anselmum in suo
 20 dialogo de Libero Arbitrio, quod sicut visus equivoce dicitur, sic voluntas. Vocamus enim visum principium sive etiam instrumentum extrinsece loquendo, id est radium procedentem per oculos, quo sentimus lucem et que in luce sunt; et dicitur visus opus instrumenti,
 25 quando eo utimur, id est visio. Sic eodem modo voluntas vocatur instrumentum volendi, quod est in anima, et dicitur voluntas visus eius. Sicut enim visum, qui est instrumentum, habemus, quando non videmus, visum autem, qui est opus, non nisi quando videmus: sic
 30 voluntas, quod est principium instrumentale, semper est in anima, opus autem istius in anima non nisi quando aliqua volumus. Ex hoc patet, quid sit potencia volitiva.

Will is equivocal in meaning and may stand for the instrument of will in the soul and the wish itself.

7. Cf. Isidori Hispal. Etymologiar. Lib. VIII 63 (*Migne LXXXII 303*): *Pelagiani a Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium divinae legi anteposunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa divina.* 10. *In rem fere cadunt quae exponit Augustinus De Libero Arbitrio I, cap. XI inscripto: Mens ex libera voluntate libidini serviens punitur iuste (Migne XXXII 1233) et De natura et gratia, cap. XLV (Migne XLIV 286).* 19. Cf. Anselmi Cantuariensis dialog. de Libero Arbitrio, cap. III (*Migne CLVIII 494*): *... Sicut nullum instrumentum solum sibi sufficit ad op.andum; tamen, cum desunt illa, sine quibus instrumento uti nequimus, instrumentum nos cuiuslibet operis habere sine falsitate fatemur. Quod ut in multis animadvertas, in uno tibi monstrabo. Nullus visum habens dicitur nullatenus posse videre montem ... etquusqu.*

Again, there is
a double action
of the will;
first the act of
willing what
cannot be
restrained.

Secondly the
outward act
expressive of
the will and
this can be
restrained.

I. Conclusion.
Free will
always exists
in the
rational nature.

Ultimo noto secundum beatum Thomam in prima, secunda secunde, duplex est actus potencie volitive: unus est immediatus, velut ab ipsa elicited, ut velle, et est eius actus proprius, qui non potest illibertari, ut dicit ille sanctus et Seneca epistola octava. In voluntate 5 necessitas non est; ratio talis actus voluntatis non est aliud, nisi quedam vis procedens ab interiori principio cognitivo, sicut appetitus racionalis non est nisi quedam inclinacio procedens a principio naturali non cognitivo. Contra rationem autem huius actus est quilibet illiberatus 10 sive coactus, sicut et contra naturalem inclinacionem vel eciam motum; potest enim grave moveri sursum, non autem ex eius naturali inclinacione. Alia ratione arguitur: Sicut naturalitas inest per se nature, sic libertas voliti; sicut ergo actus intuitivus est proprie nature, 15 necessario per formam naturalitate, ut sit et dicatur naturalis; sic actus proprius voluntatis necessario per formam libertate, ut sit et dicatur liber. Alius est actus improprius voluntatis a voluntate imperatus mediante alia potencia exercitus, ut ambulare, loqui, qui a volun- 20 tate imperantur, mediante potencia motiva; talis actus secundum quid voluntatis potest quodammodo impediri, ne voluntatis imperium exequatur; illibertari autem voluntas non potest secundum Aristotelem tercio Ethicorum: Justa et iniusta operamur volentes. 25

CONCLUSIO PRIMA: Semper liberum arbitrium inest racionalis nature. Arguitur sic: Quia potestas servandi rectitudinem voluntatis semper inest racionalis creature, igitur et liberum arbitrium. Consequencia patet ex ultimo notabili, et antecedens probatur; nam sicut visus, qui 30 est instrumentum, se habet ad naturam rationalem totalem, sic eciam potestas servandi rectitudinem. Sed visus, qui est instrumentum, semper inest totali racionalis creature, ut patuit supra: igitur eciam potestas. Consequencia patet ex similitudine. Eciam sicut se habet 35

1. Cf. S. Thomae Aquinatis Summa I, Quaest. 82, Art. 1 (Ed. opp. Romae 1889, Vol. I, p. 293): *Videtur quod voluntas nihil ex necessitate appetat.* 5. Cf. Lucii Annaei Senecae ad Lucilium Epistularum Moralium Lib. IV 8 (Vol. III, p. 80, ed. Haase): *Effugere non potes necessitatem, potes vincere.*

24. Cf. Arist. Ethic. Nicom. III 1, 6 (Ed. Par. II 24, 37): *Καὶ τὸ ἐχούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεγέσθω. Πράττει δὲ ἕκων· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστίν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ μή.*

consciencia ad rationem, sic libertas ad voluntatem, sed
 F. 186 consciencia semper inest rationi | quia est eius naturale
 iudicium, igitur etiam liberum arbitrium voluntati,
 quod est eius liberale electorium. Et si semper inest
 5 voluntati, semper inest rationali nature, cum non possit
 esse voluntas, nisi in rationali natura, nec rationalis
 natura sine voluntate, cum oportet eam esse appetitivam
 secundum rationem, et hoc est voluntas.

CORROLARIUM PRIMUM: Libertas arbitrii principaliter
 10 in voluntate consistit, non tamen oportet, si sor pro
 aliquo tempore non vult aliquid, ut cum dormit, igitur
 sor pro aliquo tempore non habet potestatem volendi:
 patet ex conclusione et eius probatione.

I. Corollary.
 Will may be
 present
 although
 dormant for the
 moment.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non oportet, si sor semper
 15 habet liberum arbitrium, quod semper habeat rectitu-
 dinem voluntatis. Probatur, quia stat sortem vel aliam
 rationalem naturam habere liberum arbitrium absente
 rectitudine, sicut stat aliquem habere visum, quo est
 visurus montem vel solem, absente sole.

II. Free will
 does not always
 imply a right
 choice.

20 CONCLUSIO SECUNDA: Natura rationalis voluntatis
 rectitudinem ex se deserens non potest eam nisi auxilio
 superno Dei reassumere. Probatur, quia huiusmodi
 rationalis natura habet se ad rectitudinem voluntatis,
 sicut se habuit, antequam eam haberet; sed antequam
 25 haberet eam, non potest eam nisi dante Deo recipere.
 Igitur etiam eam ex se deserens non potest eam nisi
 dante Deo reassumere, talem desertam rectitudinem volun-
 tatis, que est spiritus vadens et non rediens propter
 difficultatem recuperandi. Sicut enim aer non potest in
 30 se recipere radium lucis solaris, nisi a sole accipiat, sic
 nec voluntas radium solis iusticie, qui est Deus ipse in
 spera.

II. Conclusion.
 A will that has
 once left
 righteousness
 can only recover
 it by God's help.

CORROLARIUM: Plus est dolendum de amissione
 rectitudinis voluntatis, quam de amissione boni nature
 35 vel fortune. Patet, quia de quanto de aliquo bono
 acquisito plus est gaudendum, de tanto de amissione
 huiusmodi plus est dolendum.

I. Corollary.
 Nothing should
 be grieved for
 so much as
 loss of
 righteousness.

CORROLARIUM SECUNDUM: Voluntatis rectitudinem sponte
 deserens, ut sic, magis peccat, quam sponte sibi mortem

II. Straying
 from
 righteousness
 worse than
 suicide.

22. Cod.: reassumere. 25. Cod.: reassumere cipere. 31, 32. Cod.:

1. *ipaciu* 16 *ultima verba aperte corrupta.*

28. Psalm. 77, 39.

inferens nude, ut sic. Patet sic, quia voluntatis rectitudinem deserens abicit, quod ex debito semper est habiturus, mortem autem inferens non amittit quod numquam est amissurus.

III. God in restoring righteousness to the will does a greater miracle than in reviving the dead.

CORROLARIUM TERTIUM: Maius miraculum est, Deum 5 desertam rectitudinem reddere voluntati, quam mortuo reddere amissam vitam; patet, quia corpus necessitate moriendo non peccat, ut vitam nunquam capiat, voluntas autem per se rectitudinem deserendo peccat, reddens se indignam per hoc, ut aliquando rectitudinem 10 reacapiat, quando, si indigna est reacipere, indigna est ante in futuris reacipere, quia non digna etc. | F. 186

III. Conclusion. A man may be restrained as to will.

CONCLUSIO TERCIA: Quamvis homo potest impediri quo ad actum imperatum a voluntate exteriori, non tamen potest voluntas illibertari probacione prime partis. 15 Patet ex ultimo notabili. Et pro secunda parte arguitur, quia non potest voluntas a libertate destitui, cum si potest velle voluntarie, et sic non coacte nec necessitative, et per consequens libere potest velle. Igitur . . .

Corollary. A man cannot will unfreely.

CORROLARIUM: Licet homo potest invitus ligari, 20 occidi, quia nolens, et non tamen potest invitus et illibere velle. Patet, quia velle non potest, nisi volens velle, cum omnis volens ipsum suum velle vult, vel quia non potest velle, nisi modo voluntatis, et per consequens nisi voluntarie velle. 25

From different points of view a man may will both for and against.

CORROLARIUM: Stat aliquem velle et nolle secundum diversas voluntates, ut in casu, qui mentitur, ne occidatur. Talis vult mendacium propter vitam, et non vult mendacium propter ipsum mendacium.

A man who has an alternative is not compelled to either.

CORROLARIUM: Licet huiusmodi illibere et invitus 30 menciatur aut occidatur, non tamen oportet, quod talis invitus menciatur, nec oportet, quod talis invitus occidatur. Patet, quia necesse est illum aut mentiri aut occidi, non tamen necesse est illum occidi, quia potest non occidi, si menciatur, nec necesse est, illum mentiri, 35 quia potest non mentiri, si occidatur.

CORROLARIUM: Volens sic mentiri, ne perdat vitam, non cogitur timore mortis deserere veritatem; patet, quia non cogitur velle veritatem quam vitam, cum talis

14. Cod.: exteriorem. 22. Cod.: illibere.

26. De his, quae inde ab altero corrolario disputat Wyclif. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Libero Arbitrio, cap. V (Migne CLVIII 496 f).

non minus fortis sit ad volendum veritatem, quam salutem; sed forcius vult salutem: non igitur talis invitus mentitur, nisi inproprie, quia mendacium sine difficultate evitare non potest, et sic talis aliena vi prohibetur
 5 utrumque servare, ut, si presentem videret gloriam eternam, quam statim post servatam veritatem assequeretur, et inferni tormenta, quibus sine mora traderetur, mox procul dubio veram sufficienciam ad servandam veritatem habere teneretur.

A man who lies to save his life is not compelled to lie.

- 10 CONCLUSIO: Non potest illibertari liberum arbitrium potencie volitive. Probatur auctoritate Aristotelis primo Rethoricorum: volentes et libere facimus quaecumque facientes, et non coacti. Et arguitur ratione: Libertas per se inest voluntati, sicut naturalitas per se inest
 15 nature. Sed nec Deus nec aliquid aliud potest rem destituere ab eo, quod sibi inest per se aliqualitas, cum tale posset adesse et abesse; inesset non per se, sed per accidens, et tamen inesset per se: igitur voluntas, et per consequens liberum arbitrium quodcumque, non
 20 potest a libertate destitui, et per consequens non potest illibertari. Et assumptum probatur, quia libertas non minus inest voluntati, quam naturalis nature; et si dispariter proprie inesset, magis proprie libertas voluntati inesset, de quanto eligibilius esset principium volitivum
 F. 187 libertatis, quam esset | principium naturale, cum secundum sine primo in rebus minus dignis inveniatur; igitur, si proprie per se inest naturalitas nature, et libertas proprie inest voluntati.

Conclusion. Freedom is an essential part of will and so inseparable from it.

- CORROLARIUM: Quamvis Deus, supremus dominus,
 30 potest movere voluntatem, cum sit primum movens respectu voluntatis dependentis et secundum id Proverbiorum primo 'Cor regum in manu Dei' et quodcumque voluerit, inclinabit illud, non tamen potest Deus illibertare voluntatem. Patet ex conclusione et
 35 eius proposicione. Corrolarium hoc quam est bonum! Deus vult me velle hoc opus bonum quocumque debito; igitur necesse est me velle hoc bonum stante prima volicione Dei, et ultra necesse est me velle hoc bonum

God can move the will, but he cannot make it unfree.

S. veram| *cod.*: v'm = verum.

12. Cf. Arist. Rhetor. I 6, 2 (*Ed. Par. I 323, 10 ss.*): *Καὶ ὅσα ὁ νοῦς ἀν' ἐκάστῳ ἀποδοίη, καὶ ὅσα ὁ περὶ ἐκαστον νοῦς ἀποδιδῶσιν ἐκάστῳ, τοῦτό ἐστιν ἐκάστῳ ἀγαθόν, καὶ οὐ παρόντος εὖ διακρίνεται καὶ ἀντάρκως ἔχει . . . κτλ.* 31. Proverb. 21, 1.

All necessity is
not compulsion. stante semper voluntate Dei; igitur non libere facio hoc,
quia talis est solum necessitas ex condicione. Unde non
omnis necessitas est coaccionis et illibertacionis, cum
Deus pater et filius necessario producant spiritum
sanctum, quia non possunt non producere; non tamen 5
coacte et illibere, sed supreme libere. Sic etiam potest
intelligi illud Luc. 24° sive ultimo 'oportuit Cristum
pati'.

Temptation
does not
restrain the
will.

CORROLARIUM: Nulla temptacio potest vincere vel
illibertare rectam liberam voluntatem. Probatur, quia 10
voluntas non nisi potestate vincitur, ut dicit venerabilis
Anselmus; et si dicitur temptacio vincere, hoc non est
nisi improprie. Modo enim plus intelligitur, quam volun-
tatem posse subici temptacioni cum suo assensu. Sicut
enim per nullum bonum potest non movere, sed allicere 15
voluntatem, ut ipsam habeat, sic etiam malum potest
non movere, sed terrere voluntatem, ut cedat, vel
honorem pretendere, ut cedat.

CORROLARIUM: Nichil est liberius recta voluntate:
Probatur, quia nulla vis aliena potest auferre talem 20
rectitudinem.

CORROLARIUM: Questio, ut proponitur, est falsa etc.

15. *Cod.*: allicere.

7. *Luc. 24, 26.* 12. Anselmus. *Cf. supra pag. 244.*

IV.

Utrum aliqua felicitas capacitatem intellectus
humani totaliter habet saciare.

Can any
happiness
sate the
human
intellect?

Arguitur, quod non, quia appetitus humanus est infinite capacitatis; ergo non potest totaliter saciari.

No, for the
human appetite
is infinite.

Noto: Felicitas hominis capitur tripliciter. Primo capitur pro summo hominis bono humano simplici, non aggregato ex pluribus bonis humanis diversarum specierum essentialiter in presenti vita ab homine acquisibile. Et dicitur sumi felicitas hominis pro felicitate hominis sibi intrinseca formaliter, que communi nomine dicitur esse felicitas hominis formalis; et de tali felicitate locutus est Philosophus primo Ethicorum, innuens, quod felix hominis est operatio virtuosa optima secundum potentiam optimam, | viri perfecti in vita perfecta, finituri vitam suam fine bono.

Three senses of
happiness:
1. Happiness
intrinsic in
man, not made
up of any
aggregate of
good things.

Secundo modo sumitur felicitas pro aggregato omnium bonorum hominis requisitorum ad hoc, quod quis sit felix felicitate immediate definita. Et de illa felicitate locutus est venerabilis Boetius in tercio de consolacione

2. The aggregate
of all those
things that give
definite
happiness.

11. *Cod.*: opa° v'tuosa opti'a.

10. Cf. Arist. Ethic. Nicom. I 7 (6), 15 (*Ed. Par.* II 7, 8 ss.): "Ἐκαστον δ' εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται· εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν, εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν αἰσθητὴν καὶ τελειοτάτην· ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείω. *Ibid.* X [XI] 15 (p. 11, 30): Τί οὖν κωλύει λέγειν ἐνδαιμόνια τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον μὴ τὸν τυχόντα χρόνον ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον καὶ βιωσόμενον οὕτω καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον, ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν, τὴν ἐνδαιμόνιαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως. 17. Cf. Manlii Severini Boetii De consolacione philosophiae lib. III, Pros. II (*Migne LXIII*, p. 726 B): Atqui non est aliud quod aequè perficere beatitudinem possit, quam copiosus bonorum omnium status, nec alieni agens, sed sibi ipsi sufficiens.

philosophie, cum dixit: Felicitas est status omnium bonorum aggregative perfectus, et hec vocatur felicitas aggregative una.

III. For the highest object of human will, which is God himself.

Tercio modo sumitur felicitas hominis pro obiecto optimo possibili voluntatis humane, circa quod, tamquam 5 circa eius obiectum optimum possibile. voluntas hominis debet exercere optimum actum humanum, qui obiective in ipsum terminatur, et hec panthonomasiva felicitas hominis obiectiva appellatur, que est Deus ipse gloriosus.

The capacity of the human appetite is the power by which it longs for its object.

Secundo noto, quod capacitas appetitus humani in 10 proposito est quedam potencia appetitus humani, secundum quam appetitus humanus appetitus est capere suum obiectum secundum modum exigencie potencie eiusdem.

To satiate is for the object to quiet this power.

Tercio noto, quod appetitus humanus est voluntas humana, ut est apta appetere suum obiectum sibi pro- 15 porcionale. Quarto noto, quod saciare est aliud saciabile secundum proporcionem recipere suum saciatum. Sed quia hec descriptio videtur petere principium, cum sit quasi ex eque ignotis, igitur dico, quod saciare in proposito est obiectum alicuius potencie, eandem potenciam, 20 cuius est obiectum, quietare. Et sic aliquem appetitum plene et in toto saciare est aliquam rem voluntatem humanam plene et in toto suo desiderio quietare sic, quod talis voluntas omnia alia, que desiderat, propter ipsam rem desiderat, et in tali re desiderata voluntas 25 humana sistat sic, ut finaliter suo desiderio quiescat in eadem. Et per bonum humanum hominis in proposito intellego bonum scientis et ex eleccione ab homine acquisibile.

I. The appetite may be satiated with finite good since it may make that its only object.

CONCLUSIO PRIMA: Possibile est appetitum humanum 30 saciari bono finito. Probatur: Possibile est appetitum humanum quietari a bono finito sic, quod appetitus humanus bonum finitum desideret et in eo quiescat sic, quod omnia alia, que desideret, gracia huius desideret, et quod tale bonum finalissime desideret non 35 propter aliud bonum. Igitur conclusio vera. Consequencia patet ex quid nominis huius, quod est saciare, ut premissum est in notabili quarto, sed abest per causam de voluntate errante, que finaliter appetit vel appetere potest aliquod bonum infinitum. Igitur . . . 40

II. Yet it cannot so be fully satiated without error.

CONCLUSIO SECUNDA: Impossibile est appetitum humanum ratione et racionabiliter, plene et totaliter sine errore ab aliquo finito bono saciari. Probatur sic, quia ratione et racionaliter, sine errore, plene et totaliter nichil

habet quietare appetitum humanum, sicut id, in quo finalissime et principaliter debet quiescere, nisi fuerit ultimus finis simpliciter, ut patet primo et 4° Ethicorum.

Sed constat, quod nichil est finis ultimus finalissime 5 et principalissime, nisi summum bonum infinitum, ut

F. 188 patet 12° Metaphisice; igitur conclusio vera. |

CONCLUSIO TERTIA: Neque felicitas primo modo dicta, III. Neither the first nor second kind of happiness can wholly satiate the human mind.

neque felicitas secundo modo dicta ratione et rationabiliter sine errore habet totaliter capacitatem intellectus 10 humani saciare. Probatur, quia tam felicitas primo modo dicta quam etiam felicitas secundo modo dicta est bonum finitum; igitur conclusio vera. Consequencia patet ex conclusione immediate precedente, sed antecedens patet ex notabili primo superius posito.

15 CONCLUSIO QUARTA et ultima: Felicitas hominis tercio modo dicta capacitatem intellectus humani totaliter et plene habet saciare. Probatur ista conclusio, quia felicitas tercio modo dicta est summum bonum in bonitate infinitum, ut patet ex tercia parte notabilis primi, sed 20 tale bonum infinitum capacitatem appetitus humani totaliter habet saciare, ut patet per notabile quartum: igitur conclusio vera. Consequencia nota est de se significatis et antecedens

This can be done by the third kind of happiness.

Ultimo sequitur, quod questio ut proponitur, est vera, 25 et tantum sit dictum.

20. appetitus] *cod. in contextu* ^{11^{vs}} *et in margine* appetitus. Fortasse etiam supra appetitus pro intellectus legendum.

3. Cf. Aristot. Eth. Nic. I 10 [11], 15 (*loco supra allato*) et IV, 3 [7] 17 (*Ed. Par. II 45, 1*): ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμῆ. 6. Cf. Aristot. Metaph. XI (In antiquis edd. XII) 7, 9 (*Ed. Par. II 606, 2*): Ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσι . . . τὸ κάλλιστον καὶ ἄριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι . . . οὐκ ὀρθῶς οἰοῦνται.

V.

Does everything have being wholly and sufficiently from the first cause. **Utrum quodlibet productum a sola prima causa sufficienter et totaliter habet esse.**

No! or other causes would be superfluous.

Arguitur, quod non, quia tunc alie cause superfluerent, quod est inconueniens. Probatur, quia a sola prima causa habent cause omnia alia producta, et sic ab ipsa et a nulla alia; et ergo alie superfluerent, quod fuit probandum; ergo questio falsa. 5

Yes, since all causation is contained in the first cause.

In oppositum arguitur: Primum ens seu prima causa potest se solo et totaliter omnem effectum causare et quodlibet productum a solo primo ente sufficienter et totaliter habet omne. Consequencia patet. Assumptum probatur, quia omnis ratio causalitatis in prima causa 10 sufficienter et totaliter continetur, ergo antecedens verum et per consequens questio vera.

Definition. First cause is that which is antecedent to everything else.

Noto primo, quod prima causa est, qua non est alia prior, neque simpliciter, neque secundum quid, sed ipsa quamlibet causam sicut et quodlibet productum 15 in causando pro certa mensura simpliciter antecedit. Patet notabile ex vi vocis huius vocabuli prima causa: nisi enim omnibus aliis esset prior, non foret simpliciter prima, et per consequens quamlibet in causando precedit seu antecedit; ergo notabile verum. 20

It is therefore a being containing the essence of all things good.

Ex quo sequitur CORROLARIE, quod prima causa est omnino simpliciter ens omnem bonitatem et entitatem cuiuslibet producti in se continens; patet, quia alias non causaret omnia citra se, nisi entitatem omnium in se contineret; ergo corrolarium verum. 25

Nothing is more perfect than it.

CORROLARIUM SECUNDUM: Nichil est perfectius primo ente, cum nichil citra primum omnem in se continet bonitatem; ergo etc.

It gives being without receiving anything.

Secundo noto, quod prima causa dicitur se habere sufficienter et totaliter dare esse uno modo, quia in 30

dando esse aliis non recipit alia ad se causandum
 concurrencia vel ad causandum adiuvancia. Alio modo
 conceditur pro aliquo gradu causandi sua intrinseca
 5 essenciali virtute dat esse producto, sic quod nichil in
 eodem gradu vel aliquo priori ipsi predicto daret esse,
 sicut materia prima dicitur in formis, quia pro aliquo
 gradu vel mensura caret omni forma substanciali et
 accidentali per se in genere.

Tercio noto, quod productum haberet esse sufficienter
 10 et totaliter a prima causa, si ipsa daret producto esse
 non parcialiter diminutive, sed totaliter integre et
 perfecte. Suppono: prima causa est parcialiter esse
 sicut et non omnes sunt medie, nec omnes prime vel
 15 eciam ultime, cum ut sic non haberent intrinsece
 ordinem accidentalem, quod est inconsequens; ergo de
 necessitate oportet devenire ad primam causam, et per
 consequens prima causa est; ergo suppositio vera. Et
 confirmatur, esse causam, qua non est melior, non
 implicat inconsequens, ergo talem esse erit verum, et
 20 cum talis sit prima, sequitur, quod prima causa est;
 ergo suppositio vera.

The produce
 receives its
 being wholly
 and sufficiently
 from the first
 cause.

F. 188^r CORROLARIUM TERCIMUM: Unde vera prima causa est: |
 patet ex notabili et supposicione; ergo corrolarium
 verum.

25 CONCLUSIO PRIMA: Quodlibet productum habet esse a
 prima causa. Probatur: omnia producta non a se habent
 esse productum, cum nichil capit esse a se ipso; alio-
 quin idem caret se ipso, et sic idem esset prius se
 ipso, quod est inconveniens, ergo habet quodlibet
 30 productum esse ab alio, quod oportet esse non pro-
 ductum, et sic esse primam causam. Ergo a prima
 causa quodlibet productum habet esse, et per consequens
 conclusio vera.

All that is
 produced
 derives its
 being from the
 first cause.

CORROLARIUM PRIMUM: Prima causa a se ipsa quodlibet
 35 productum creavit: patet, quia sua essenciali virtute
 intrinseca quodlibet facit esse; ergo corrolarium verum.

The first cause
 created of itself
 all that is
 produced.

CORROLARIUM SECUNDUM: Quodlibet productum habet
 esse in prima causa; patet, quia ab illa trahit et recipit
 suum esse, cum prima causa omnibus dat esse; ergo
 40 corrolarium verum.

CONCLUSIO SECUNDA: Quodlibet productum a prima
 causa sufficienter et totaliter habet esse. Probatur sic:

Everything
 produced by
 the first cause

12. parcialiter] *cod.*: p^l-
videtur.

18. melior] *cod.*: me^{or} mendum subesse

has sufficient
and complete
being.

Prima causa omne productum se ipsa causat et producit; non parcialiter disiuncte, cum ut sic imperfecte crearet et produceret, et sic imperfeccio attribueretur prime cause, et per consequens non esset omnis bonitatis simpliciter infinite, quod est contra primum notabile et corrolarium 5 primum eiusdem notabilis; ergo conclusio vera.

The first cause
is the whole
cause of all that
is produced.

CORROLARIUM PRIMUM: Cuiuslibet producti prima causa est tota et non parcialis causa; patet, quia alias disiuncte, non omnino simpliciter causaret quidquid produceret, quod est contra conclusionem et eius probacionem; 10 ergo corrolarium verum.

Yet other causes
contribute also.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur quodlibet productum habet esse a prima causa totaliter et sufficienter, ergo non habet esse ab aliis causis, vel ergo alie cause superfluunt, quia licet prima causa dat esse proprie 15 et totaliter cuilibet producto, non tamen dat esse omnimodo. Nam non dat esse instrumentaliter, nec esse materialiter aut eciam formaliter intrinsece dat esse, sed alie esse sic dant esse. Ergo sequitur, quod non superfluunt, et per consequens corrolarium verum. 20

All that is
produced has
whole and
sufficient being
from the first
cause alone.

CONCLUSIO TERTIA et responsalis: Quodlibet productum a sola prima causa totaliter et sufficienter habet esse; probatur sic, quia prima causa ante omnem causam secundam quodlibet productum causat sufficienter et totaliter, ut dixit notabile secundum, et pro illa potissima 25 mensura productum habet esse a sola prima causa, et per consequens quodlibet tale habet esse sufficienter et totaliter a sola prima causa; alias enim divisione et imperfeccione crearet pro illo gradu, quo dat esse cuilibet producto, ante omnem causam secundam, quod 30 dictum est esse inconueniens; ergo sequitur conclusionem esse veram.

And this
without any
second cause.

CORROLARIUM PRIMUM: Quocumque producto dabili prima causa pro mensura certa causandi causat ipsum sufficienter et totaliter sine causa secunda. Probatur 35 sic: quia prima causa precedit omnem causam secundam longe maiori prioritate, quam sit prioritas totalis, in tali ergo prioritate causandi facit sufficienter et totaliter quodlibet productum, quod concedit duas causas facere postea parcialiter. Ex quo sequitur ulterius, quod quid- 40 quid potest causa prima cum causa secunda causari, hoc potest sine secunda. Patet, quia pro illa mensura, qua in causando precedit omnem causam secundam; ergo corrolarium verum.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: prima causa non potest datum productum facere, nisi concurrat causa secunda, igitur prima causa pro potentissima mensura causandi non potest se sola sufficienter et
5 totaliter facere vel causare illud productum. Consequens est contra prius dicta; patet, quia assumptum est verum de producto habente in se partes intrinsecas, formales vel materiales, sine quibus non potest in ipsa forma existere; ergo corrolarium verum.

10 CORROLARIUM ULTIMUM: Questio, ut proponitur, est vera etc. |

11. *In margine inferiori legitur:* Dupliciter (δ^r), actus essentialis divisivus generis, et constitutivus speciei, habens se per moum supra stantis.

VI.

Whether
Heaven is
composed of
matter and
form.

Yes; for
secondary
composition
(subject and
accident) is
there; therefore
primary.
No; for the
elements are
composed of
matter and form
and Heaven is
more simple.

Definition of
terms:
Heaven may be
taken

1. As the nature
common to all
stars;
heavenly.

2. Concretely
for the
superecestial
bodies or any
of them.

Utrum celum sit compositum ex materia et forma.

Arguitur quod sic, quia compositio secunda pre-F. 189
supponit primam; sed in celo est compositio secunda,
quia ex subiecto et accidente; igitur in eo est compositio
prima, scilicet ex materia et forma.

In oppositum: Celum est simplicius elementis, que 5
omnino sunt composita ex materia et forma; igitur etc.

Circa illam conclusionem noto primo, quod celum
capitur aliquando abstracte et simpliciter pro forma
seu natura communi omnibus orbibus et astris super-
celestibus formaliter et quiditative proposita, sicut in 10
qualibet specie vel genere principali datur quiditas
communis, per quam habent esse formale et quiditativum
omnia, que sub illis actu existunt. Et quia non est
usitatum abstractum, per quod talis forma celi explicaretur,
vocatur ergo talis forma communiter per hoc concretum 15
celum; posset tamen concurrenter talis forma dici
celeitas, sicut quiditas humana dicitur humanitas,
quiditas animalis animalitas, et sic de aliis.

Alio modo capitur celum concretive pro partibus
subiectis illius celi sive pro corporibus supercelestibus, 20
ut pro sua certa sphaera celesti, ut solis vel lune vel
alicuius alterius planete, vel pro astro vel pro aggregato
ex omnibus orbibus et astris supercelestibus simul
sumptis, et illo modo Philosophus determinat de celo
in multis locis philosophie naturalis; nunc vocando 25

21. *Cod.*: fp^a sup^u.

24. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 4, 4 (*Ed. Par.* II 289, 16 ss.),
ibid. IV 5 [7], 3 (II 291, 26 ss.), *ibid.* 5 [7], 6 (p. 291 ss.).

celum formam immaterialem, nunc vero formam materie
coniunctam. Sic enim dicit Philosophus primo Celi, qui
dicit celum, dicit formam, et qui dicit hoc celum,
dicit formam in materia, ubi manifeste Philosophus
5 innuit diversitatem nature communis celi et nature
ipsius celi singularis. Et sicut quodlibet individuum
alicuius speciei capit denominationem a sua specie, ut
quodlibet individuum humane speciei dicitur homo, sic
eciam suo modo quolibet natura singularis celi con-
10 venienter celum nominatur.

Ponitur eciam in titulo questionis 'compositum'; pro
quo noto, quod tot modis potest dici compositum, quod
modis oppositis dicitur simplex. Unde simplex uno modo
dicitur ens, quod caret omni compositione actuali vel
15 possibili ex partibus essentialibus vel accidentalibus, ex
quibus illud ens perficeretur vel quovis modo redderetur
variabile et inconstans in affectu vel in natura; et talis
gradus est summe simplicitatis, soli Deo formaliter com-
petens. Si ergo esset aliquod ens, quod omnino esset
20 compositum tam ex partibus essentialibus quam acciden-
talibus ipsum formaliter perficientibus, et quod in sui
natura esset omnino variabile et inconstans, id diceretur
compositum opposito modo huic simplici.

Alio modo dicitur simplex, quod in suo esse actuali
25 et formali excludit omnem compositionem ex partibus
quantitativis vel eciam qualitativis diversarum naturarum,
et isto modo species creati et alia indivisibilia, ut instans,
punctus, forme substantiales et accidentales et materia
et forma, prout dicunt alteram partem compositi, illo
30 modo dicuntur simplicia entia. Et sic suo modo si esset
aliquod ens, quod in suo esse actuali requireret partes
F. 189^r quantitativas integrantes ipsum vel partes qualitativas
diversarum naturarum, componentes ipsum, tale ens
diceretur compositum, huic secundo modo simplici
35 opposito.

Tercio dicitur simplex, quod in se et ex sui naturali
disposicione excludit alteracionem qualitatum secunda-

Composition
may be
predicated:
1. Of a thing
that requires
many parts,
essential and
accidental, and
that in its
nature is
variable and
unstable.

2. Of a thing
that is made
up of
quantitative or
qualitative parts
of different
natures.

7. capit] *cod.*: *can.*. 36. *Cod.*: *ex* se.

2. Cf. Arist. De Caelo I 9, 2 (*Ed. Par. II 381, 12 ss.*):
*Εἰ δὲ τῶν καθ' ἕκαστον, ἕτερον ἂν εἴη τῷδε τῷ οὐρανῷ εἶναι
καὶ οὐρανῷ ἀπλῶς. Ἐτερον ἂρα ὅδε ὁ οὐρανὸς καὶ οὐρανὸς ἀπλῶς
καὶ τὸ μὲν ὥς εἶδος καὶ μορφή, τὸ δ' ὥς τῇ ὅλῃ μεμιγμένον.*

3. Of a thing
that undergoes
alteration in its
secondary
qualities.

Matter may be
taken:

1. For a
substance
subject to
change;

2. for a thing
extended and
having
quantitative
parts;

3. for all that
is the subject
of accidents.

As naked
essence, in itself
without form
or accident, but
capable of being
subjected to
both.

rum, que in ipso resultarent ex primarum quantitatum commixtione. Et sic, ubi in aliquo corpore recipitur talis alteracio quantitatum secundarum, id diceretur compositum huic tercio modo simplici oppositum; et illo modo quarto terra et celum corpora simplicia dicuntur. 5

Uterius in titulo questionis ponitur 'ex materia'. Pro quo noto, quod materia capitur multipliciter.

Uno modo pro substancia subiecta motui; et illo modo Philosophus capit materiam in prohemio de anima, ubi dicit, quod naturalis diffinit per materiam. 10

Secundo modo capitur materia pro re extensa habente partes qualitativas, et sic capitur materia a Philosopho quarto Metaphisice.

Tercio modo omne illud, quod potest esse subiectum accidentatum, materia dicitur, et sic omnis substancia 15 forme accidentalis cuiuscumque respectiva respectu illius forme materia diceretur, et sic lapides et ligna dicuntur materia domus, et ferrum est materia cultelli, et sic generaliter omnia subiecta respectu suarum formarum accidentalium illorum materia dicuntur. 20

Alio modo capitur proprie materia pro essencia nuda, que de se, et ut huiusmodi, nulla forma substanciali vel accidentali est actuata; cuiuslibet tamen talis forme secundum se vel sua supposita indifferenter respectiva. Et cum materia sit nomen concretum, dicit duo quodammodo: scilicet esse 25 formale et esse materiale, ut capacitatem illius essencie materialis vel essenciam illi capacitati substratam; et sic materia secundum se est essencia nuda et informis,

5. terra] *cod.*: *et*. 16. accidentalis *bis in cod.*

9. Cf. Arist. De Anima I 1, 11 (*Ed. Par. III 432, 46 ss.*): *Ἀπεφύρτως δ' ἂν ὀρίσαιντο φυσικὸς τε καὶ διαλεκτικὸς ἕκαστον αὐτῶν, ὅλον ὁρῶν τί ἐστίν. . . . Τούτων δὲ ὁ μὲν τὴν ὅλην ἀποδίδωσιν, ὁ δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸν λόγον. . . quae Averroes hunc in modum explicat (*Ed. Ven. VI 111*): Disputatores enim dant definitiones secundum formam tantum . . . Naturales vero secundum materiam. 12. Sententia citata cum capitulis,*

quibus liber quartus antiquitus comprehendebatur non inveniatur allusisse Wiclif putandus est ad ea quae libro IV Metaph. (*antiqu. l. V*) II 6 leguntur (*Ed. Par. II 515, 33 ss.*): *Τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα σὺνλαβὼν καὶ ἡ ὅλη τῶν σκευαστῶν καὶ τὸ πᾶν καὶ ἡ ἥ καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἰτία ἐστίν. Cf. Averrois comm.: . . . corporum quae sunt materiae corporum consimilium partium et corporum consimilium partium quae sunt materiae organicorum et illae, quae sunt partes rei et quasi propositiones esse causas conclusionum.*

ratione cuius una natura transmutabilis est in corpus alterius nature, et sic capitur materia a philosophis in multis locis ipsam materiam diffiniuntibus, ut Plato dicit ipsam fraudem fictam, crassis tenebris involutam, 5 Aristoteles eciam diffiniendo eam 7° Metaphisici dicit eam non esse quid, nec quale, nec aliquid illorum encium.

Form is that by which a thing is what it is.

Queritur eciam in tytulo questionis, an celum componatur 'ex materia et forma'. Unde noto, quod forma generaliter dicitur illud, per quam vel secundum quam 10 res dicitur formaliter quid vel alicuius modi. Et talis est duplex, quia quedam est intrinseca rei, et quedam extrinseca; forma extrinseca est duplex, quia quedam inheret ipsi rei, tamquam causatum suo causato vel principatum suo principiato, et tales sunt multiplices

It is intrinsic or extrinsic.

15 secundum multitudinem et distincionem formarum accidentalium. Alia autem est forma extrinseca, non inherens rei, sed solum ab extrinseco eam denominando vel formando, et talis dicitur esse forma exemplaris rei, que non est aliud, quam exemplar, ad quod respicit opifex, 20 ut ad eius similitudinem formet opus suum, sicut pes ligneus, ad quem respicit sutor, ut secundum ipsam formam soleam dicitur forma solee. Et tales forme exemplares, quedam sunt eterne, et quedam temporales; forme enim exemplares eterne sunt rationes ydeales 25 prime cause; per consequens causa prima productiva et causativa est rerum adextra, et tales a philosophis

Extrinsic form may be inherent in a thing; or may be its exemplar or ideal form.

F. 190 dicuntur | rerum concreatrices. Et nisi tales rationes ydeales ponerentur, tota universitas encium citra primum deficeret ab esse nobilissimo, quod habent encia in prima 30 causa, et sic tota universitas encium anichilaretur ex eo, quod tales rationes sunt tamquam radices encium, mediantibus quibus encia prime cause inherent et pro-

It is by ideal forms that things have their being in the first cause.

20, 21. pes ligneus ad quem] *cod.* poliges kopijto (sic). 30, 31. *Cod.*: quibus ex eo quod tales rationes encia.

3. multis locis . . . ut Plato dicit] *cf.* Arist. Nat. Ausc. IV 2 [4], 2 et 5 (*Ed. Par.* II 286, 43 ss. et 287, 15 ss.) De Coelo IV 2, 2 (*Ed. Par.* II 424, 34 ss.): "Εξ τινων γὰρ τῶν αὐτῶν εἶνα πάντα τὰ σώματα καὶ μὲν ὅλην, ἀλλ' οὐ δοξεῖν. 5. *Cf.* Arist. VII. I 6 (*Ed. Par.* II 558, 26 ss.): "Ἔστι δ' οὐσία τὸ ἐποξεῖμενον, ἄλλως μὲν ἢ ὅλην (ὅλην δὲ λέγω ἢ μὴ τὸδε τι οὔσα ἐπεγογείη δυνάμει ἐστὶ τὸδε τι) ἄλλως δ' ὁ λόγος καὶ ἡ μορφή. 18. ss. Roberti Grosseteste episcopi Lincolnensis epistolae I (ed. R. Luard, p. 3): Dicitur itaque forma exemplar, ad quod respicit artifex, ut ad eius imitationem et similitudinem formet suum artificium. Sic pes ligneus, ad quem respicit sutor, ut secundum ipsam formet soleam, dicitur forma solee.

without which
they could not
exist.

priam causam tamquam amicali fonte ipsis mediantibus encia iungantur et in esse suo conservantur. Et cum notum sit, quod desinencia influencie tam nobilis esse tamquam ad esse cuiuslibet entis necessario requisite, tolleretur omne esse universitatis encium. Ex quo videtur,⁵ quod pro conservacione universitatis encium in actu existencie vel in quocumque esse suo essenciali vel accidentaliter summe necesse est ponere tales rationes seu formas ydeales etc.

Temporal
exemplary
forms are the
idea in the
workman's
mind.

Forme autem exemplares temporales sunt exemplaria¹⁰ in mente creata artificis, ad quorum similitudinem opera extra mentem ad extra fit ad similitudinem domus ad intra etc.

Intrinsic forms
are those by
which things
have actual
existence.

Forme autem intrinsece sunt, secundum quas res habent formaliter esse actuale, et tales sunt duplices, quia que-¹⁵ dam sunt, que requirunt pro subiecto essencias corporeas, cum quibus perficiunt ens in actu, et tales dicuntur forme educte in potencia materie etc.; alie autem dicuntur forme immateriales, per se stantes et nichil extra se actuanes, ut sint spiritus creati, qui a philosophis²⁰ intelligencie, a theologis autem angeli vel dyaboli vocantur.

Sunt eciam et alie forme substantiales communes, dantes esse quidativum, et tales differunt secundum generitatem et speciem, cum alia sit forma omnis generis²⁵ et alia speciei. Igitur . . .

I. Conclusion.
Heaven derives
its being from
the first cause.

Illis sic stantibus sit CONCLUSIO PRIMA ista. Celum habet esse productum a prima causa. Probatur primo auctoritate Aristotelis Metaphisice. Ab hoc quidem ente celum et tota natura dependet; bene sic probatur. Omne³⁰ ens citra primam causam necessario ad suum esse prequitur primam causam; seu primam causam seu primum ens esse, et non e converso; ergo sequitur, quod primum ens est causa omnium encium citra se; et cum omnis causa sufficiens et non impedita producit suum causatum,³⁵ ergo a forciori prima causa omnino sufficientissima et impeditibili, que est mensura et metrum omnium aliarum causarum, quemlibet talem effectum in esse producit. Igitur etc.

CORROLARIUM PRIMUM. Celum prius habuit esse in⁴⁰ prima causa, quam in propria existencia, cum celum

29. Cf. Arist. Metaph. XI [XII] 6—8 (*Ed. Par. II 603—608*) et X [XI] 8, 9 (*Ed. Par. II 594, 30 sq.*).

capit esse suum a prima causa; et non caperet ab ea esse suum, nisi prius habuisset esse ibi; igitur . . .

CORROLARIUM SECUNDUM: Celum productum est de esse intelligibili et sic de non-esse in actu ad esse existere in actu ut, patet ex dictis.

CORROLARIUM TERCIMUM: Celum est ens creatum.

CORROLARIUM QUARTUM: Celum habet esse productum F. 190⁴ extra primam causam. Prima pars patet ex conclusione, scilicet pro secunda parte. Patet ex hoc, cum celum sit in actu alterius nature a prima causa, et cum sit absurdum, primum ens aliquod ens in actu et alterius nature ad intra producere, sequitur, quod celum habet esse productum ad extra.

CONCLUSIO SECUNDA: Licet a philosophis et astronomis plures ponantur celi, ut aliquando dicunt esse speram solis et aliquando speram spacium lune, et sic de aliis, una est tamen natura communis specifica, vel secundum aliquos generalis, tocius celi et omnium eius astrorum, per quam totum celum et quodlibet eius astrum habet esse essentialiter et quiditativum. Ista conclusio probatur sic ex eo, quod celum est natura intrinsece composita et finita essentialiter, ergo celum habet aliquam formam communem sic limitantem naturam eius, et non aliam, quam eius totam et adequatam quiditatem. Igitur . . .

25 CORROLARIUM PRIMUM: Celum est formatum, cum omnis talis quiditas sit forma. Ergo etc.

CORROLARIUM SECUNDUM: Talis forma celi non est sibi accidentaliter, cum sit de natura intrinseca ipsius celi, ut patet. Ergo etc.

30 CORROLARIUM TERCIMUM: Talis forma non dat celo esse accidentale, sed potius substancialiter.

CORROLARIUM QUARTUM: Celum est substantia, ut patet ex dictis. Ergo . . .

CONCLUSIO TERCIA: Celum habet materiam; nam de tribus primis acceptionibus materie nulli philosophorum dubium est, quin celum habeat materiam tali modo, sed quod habeat materiam proprie dictam. Probatur sic: Omnis substantia corporea extensa habet materiam, cum omnis extensio quantitativa habeat esse ratione materie; sed celum est substantia corporea extensa, ut notum est; Igitur . . .

CORROLARIUM PRIMUM: Materia celi ex opposito distinguitur a materia corporum inferiorum, cum dicat eandem sententiam in utroque. Igitur . . .

II. Conclusion. Although astronomers say there are several heavens, yet there is a common specific (or general) nature of heaven

III. Conclusion. Heaven has matter.

The form of
heaven does
not change,

CORROLARIUM SECUNDUM: Licet celum habeat materiam, non tamen celum est transibile de uno esse substanciali in aliud esse substancialia; istud totum notum est ex hoc, quod non repugnat materiam subiectam forme substanciali perpetuari, et licet hoc videatur esse contra 5 Philosophum et eius commentatorem primo Celi et 7° Methaphisice, potest tamen illa opinio probabiliter a Philosopho teneri, cum ex ea nullum sequitur inconsequens, cum non videtur ratio, si materia subiecta forma potest durare ad certum et notabile tempus, quin etiam 10 a prima causa possit sic disponi, ut sub aliqua forma substanciali perpetue conservetur.

and is not
corruptible.

CORROLARIUM TERCIMUM: Celum non est corruptibile naturaliter, ut patet ex dictis.

CONCLUSIO QUARTA: Celum habet esse actuatum per 15 formam substancialem, que est altera pars compositi. Probatur sic, cum omnis substancia materialis actu existens habeat formam substancialem, per quam in actu suo completur et perficitur; sed celum est huiusmodi. Ergo etc. 20

CORROLARIUM PRIMUM: Celum est compositum ex materia et forma; patet ex dictis.

CORROLARIUM SECUNDUM: Celum non est simplex causando primo modo et secundo modo simplex.

CORROLARIUM TERCIMUM: Celum est corpus simplex, 25 ultimo modo causando simplex.

CORROLARIUM ULTIMUM: Questio, ut proponitur, est vera etc. |

F. 191

6. Cf. Arist. De Caelo I 9, 2 (Ed. Par. II 381, 12 ss.). Cf. Averrois in hunc locum comment. (Ed. Ven. V 29°): Si ergo coelum est unum particularium etc., id est, si igitur est unum individuorum sensibilium, necessarium est, ut componatur ex materia et forma; coelitas enim est aliud, quam dicere hoc coelum; coelitas enim dicitur de pluribus individuis, et sicut hoc invenitur in pluribus partibus huius coeli, ita non est longe, quin inveniatur plura uno individuorum totus coeli, et, cum dixit Coelum ergo simpliciter est sola forma, intendit, quod illud, quod intelligitur de coelo, in quantum coelum est sola forma, per sensum autem comprehenditur forma cum materia . . . etqsq. 8. Cf. Arist. Met. VI [VII] 8, 1—2 (Ed. Par. II 545, 35 ss.).

VII.

Utrum possessio diviciarum secundum se plus
prosit homini morali ad vitam virtuosam
moraliter, quam carencia earundem.

Whether
possession of
riches helps
virtuous life
more than want
of them.

Arguitur, quod non: divicie retrahunt hominem mo-
ralem a maiori bono et alliciunt ad minus bonum
querendum; sed carencia diviciarum nec allicit ad minus
bonum, nec retrahit a maiori bono, sicut vere utrisque
5 videtur esse experientia: igitur questio falsa. Oppositum
arguitur: possessio diviciarum secundum se est bonum
positivum in universo, carencia autem diviciarum nuda
privacio illius positivi; igitur illud bonum positivum
secundum se plus prodest cuicumque alteri bono, quam
10 carencia diviciarum, dato etiam quod carencia diviciarum
prosit aliquid. Igitur . . .

No; for riches
allure men to
seek the lower
good.

Yes; for riches
are a positive
good and the
want of them
merely a
privation.

Noto: possessio est habere potestative rem ad fructum,
usum vel abusum habentis.

Definition of
terms:

Noto: licet bona virtutis moralis sint superiores divicie
15 hominis moralis, quas non potest amittere invitus, nisi
volens, quibus etiam non potest formaliter abuti ad
displacenciam summi legislatoris, que etiam non possunt
secum compati simpliciter malum inhonestum sive malum
moris simpliciter propter eorum dignitatem; que etiam
20 sunt ultima formalis perfectio mentis humane in hac
vita reddentes hominem iustum, temperatum, fortem,
prudentem, mansuetum, magnificum etc., que denique
divicie secundum se sunt tanto eligibiliores ultra bonum
nature et fortune, quanto defectus, difformitates atque
25 inordinationes in moribus sunt fugibiliores privacionibus
et defectibus in bonis nature, cum defectus et deordi-
nationes in moribus secundum se displiceant domino

I. Possession is
to have use of
a thing for
fruit, use or
abuse.

II. Though
moral good is
the best,
temporal wealth
has the name
of riches and it
is in this sense
we use the
word.

mundi, non autem privaciones vel defectus in bonis nature vel fortune; licet etiam bona naturalia sunt divicie medie hominis moralis in hac vita et corporalia extrinseca habita ab homine, ut pecunie, ville, agri, vinete etc. sunt infime divicie hominis moralis; tamen ex perversitate 5 animi in mundo quasi toto regnantis infima bona predicta sine addito divicie nuncupantur, cum plurimum ex illa perversitate plus infima bona homines studeant et diligant habere, quam bona virtutis, et bona nature diligant in se vel in sibi similibus in natura; et ego hic 10 loquendo, ut plures, nomine diviciarum intellego talia bona externa infima adiacencia homini morali.

III. By possession of riches we mean merely formal ownership.

IV. To profit is to be of use.

V. The moral man is one subject to harmful passions which may end in moral death.

Noto: possessionem diviciarum secundum se intellego possessionem diviciarum secundum suam nudam rationem formalem propriam.

15

Noto: prodesse est conferre utilitatem.

Et homo moralis dicitur, qui subicitur passionibus corruptis et nocivis, in bonis nature corporalis et passionibus nocivis in bonis moralibus ita, quod licet spiritus hominis non potest mori naturaliter, moritur 20 tamen gravius moraliter; nam lacrimabilius est perdere bonum vere virtutis, quam amittere totum bonum nature corporalis; alias vere fortes non sapienter exponerent perdicioni bonum corporis pro salvandis bonis moralibus. | F. 191'

Et homo moralis, si non bene circumspicit, multo 25 cicius et infinite multiplicius intelligit infirmitates et mortem morales, quam infirmitates et mortem naturalem. Nam experientia testatur, quod homo moralis nimis pronus et facilis est ad malum mortis et nimis tardus et difficilis ad bonum virtutis, et quam cito vult esse 30 malus tam cito fit malus, et sic infirmus et frequenter mortuus moraliter. Sed non quam cito vult esse bonus, fit bonus moraliter, ut dicit Philosophus. Ymo, cum vita virtuosa moraliter sit multo prestancior et auctori vite placencior quam nuda vita corporalis, et eque mors 35 moralis multo peior quam nuda mors naturalis, sicut homo, si moritur a vita naturali, non sufficit se ex omnibus suis viribus ad vitam nature instaurare, sic multo minus sufficit se restaurare ad vitam moraliter virtuosam, si cecidit ab illa in mortem detastabilem sibi 40

22. *Cod.*: bon v^ututis.

33. *Cf.* Arist. *Eth. Nicom.* I 7 [6], 16 (*Ed. Par.* II 7, 13 ss.).

contrariam. Ex quibus patet, quod homo moralis, nedum est in statu fragili, inseguro et periculoso, quoad infirmari et periclitari in bonis vite corporalibus, ymo plus late, quo ad destrui et mortificari per vicia, quibus
5 nichil est eque perniciosum.

Noto: vita virtuosa moraliter est, qua vivitur secundum habitum electum immediate quo ad nos existentem, sicut sapiens determinabit, vel qua vivitur secundum memoriam, rationem et voluntatem in rebus voluntariis, prout sapiens
10 simpliciter determinabit, et sic vita virtuosa moraliter est habitu vel actu memorari, noscere, velle, agere vel pati in voluntariis rebus secundum diffinicionem legislatoris prudentissimi.

Noto: carencia diviciarum est potentem habere divicias esse sine habicione illarum, et hic, superius et inferius semper intelligo de habere divicias secundum dominium proprietarium vel appropriatum, quo licet uni persone vel alicui multitudini et non indifferenter cuicumque divicias datas ad usum proprium corporalem
20 convertere vel ad usum corporalem proprium alterius transferre propter innumerabilia mala a mortalibus tollenda.

CONCLUSIO PRIMA: Possessio diviciarum prodest homini morali ad vitam virtuosam moraliter. Probatur, quia
25 possessio diviciarum prodest homini morali ad indigenciam corporalem sui vel aliorum prudenter relevandam per licitos proprios vel proprietarios usus corporales diviciarum; igitur conclusio vera. Consequencia est nota, cum prudenter sit relevare indigenciam corporalem,
30 vivere moraliter virtuose, et antecedens est, quia alias nulli moralium liceret virtuose possidere divicias, si non sciret prudenter eas ad suas vel aliorum proprios usus corporales convertere vel transferre; quam autem necessarium sit licere mortalibus possidere divicias satis
F. 192 patet, quia alias communicacio hominum | rixis, contencionibus, homicidiis et omni genere viciarum, velut sine fine plus quam modo perturbaretur. Igitur . . .

CORROLARIUM: Possessio diviciarum propter miserabilem corporalem indigenciam moralibus a domino summo
40 est concessa: patet ex probatione conclusionis, et patet ex hoc, quod sublata penitus indigencia corporali misera ab hominibus, nemo rationabiliter vellet habere posses-

VI. A morally virtuous life is one in which we follow the rule of the wisest lawgiver.

VII. Want of riches is that one capable of possession does not possess them.

I. Conclusion. Possession of riches profits men in leading a virtuous life.

Corollary. 1. Possession of riches is allowed because of our miserable bodily needs.

sionem diviciarum sepe dictam, cum non curaret tunc plus aliis habere pratum, silvam, agrum, argentum et aurum etc., sicut modo communiter querentes possidere divicias, non sollicitantur habere plus quam alii, aerem, lucem diei et cetera communia, licet talia plus necessaria, 5 utilia et delectabilia sint, prompta corpori humano.

II. Corollary.
If all men were
innocent none
need posses
riches.

CORROLARIUM: Si omnes homines essent incessanter innocentes, nulli tunc liceret possidere divicias: patet, quia in extrema necessitate status miserie omnia debent esse communia, sicut aer necessarius omnibus debet esse 10 communis; quanto magis igitur, ubi omnes homines essent incessanter innocentes, omnia debent esse communia, ut valde rationabilis et valde amabilis esset hominum ad invicem communicacio. Igitur corrolarium verum.

III. Corollary.
The possession
of riches is not
in itself lawful
or natural.

CORROLARIUM: Sicut morbi et passiones corporis et 15 anime sunt occasiones vel cause, quare moralibus hominibus possessiones diviciarum sunt licite, sic illis penitus deexistentibus possessiones ille non essent licite hominibus. Illud corrolarium patet ex precedentibus. Et ex istis ulterius sequitur, quod possessio diviciarum 20 non est secundum se simpliciter licita et naturalis ipsis hominibus; patet, quia sciunt de his penitus occasionibus et causis viciosis in naturalibus, quas homo racionaliter et naturaliter appetit, finaliter sibi deesse, sicut homo naturaliter et racionaliter appetit finaliter esse beatus, 25 et in corpore et in anima, cum secundum virtutem beatitudo sit ultimus per se finis formalis ipsius hominis. Tunc deexistentia possessionis diviciarum esset hominibus debita, et possessio diviciarum non licita; igitur illatum fuit verum et antecedens patet ex dictis. 30

II. Conclusion.
Want of riches
helps to
virtuous life
when it is
accepted to
avoid vice.

CONCLUSIO SECUNDA: Carencia diviciarum prodest hominibus moralibus ad vitam virtuosam moraliter; patet de hominibus, qui non propter inhumanitatem, sed propter cavendum multiplex vicium, quod ex com- 35 municacione cum aliis moralibus contrahere possunt, solitudinem, silvas vel deserta incolunt, nichil diviciarum possidentes; et hominem solitarium propter inhumanitus bestiam, solitarium autem propter secundam causam vocat Philosophus Deum; igitur conclusio vera etc.

1. *Cod.*: solitantur. 22. sciunt *scripsi, cod.*: *f^{co} illa (sic)*.

30. *Cf.* Arist. *Polit.* I 1, 11 (*Ed. Par. I 484, 9 ss.*): ... ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μὴθὲν δέόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐδὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός.

CORROLARIUM: Non sequitur: carencia diviciarum est malum privativum, igitur non prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter; patet, quia sicut possessio diviciarum est bonum positivum, sic carencia diviciarum, 5 illi opposita, est malum privativum; et tamen ex conclusione prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter. Igitur . . .

I. Corollary. Though want of riches is a privative evil, it may help to virtuous life.

F. 192' CORROLARIUM SECUNDUM: Sicut bonum positivum per indebitas circumstantias deformatum | nocet moralibus 10 quo ad vitam virtuosam moraliter, sic malum privativum, puleris circumstantiis decoratum virtuosus, prodest eisdem ad vitam eandem. Patet de possessione diviciarum et carencia earundem, ubi, si possessio per circumstantias malas deturpatur, obest; econtra, si carencia pulcrifi- 15 catur, prodest. Igitur . . .

II. Corollary. As a positive good may be a cause of evil, so a privative evil may be a cause of good.

Sic eciam pena vera fortitudine moriencium est valde pulcra, et delectacio mollium nimis turpis, et pena proficua, et pena est malum, et delectacio bonum.

CORROLARIUM TERTIUM: Carencia diviciarum plus 20 prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter, quam possessio diviciarum; patet, quia remotis passionibus et morbis corporis et anime ab hominibus, carencia, opposita possessioni diviciarum, esset debita, et possessio diviciarum esset indebita vel non esset licita ex dictis; 25 et cum utraque illarum prosit moralibus ad vitam virtuosam, qua pergunt versus beatitudinem; igitur cum laudabilis possessio diviciarum solum hic in statu miserie, et non in statu beatitudinis possit habere locum debitum, carencia autem, antecederet opposita, laudabilis hic 30 et ibi, habet locum debitum, igitur ipsa plus est proficua, cum ipsa pergat intra beatitudinem, et possessio diviciarum foris maneat ex supradictis. Igitur . . .

III. Corollary. Want of riches is more helpful than possession, since it continues in bliss;

Eciam, quia possessio diviciarum solum occasione humane malicie est licita, que malicia circumscripta 35 non esset licita, sed omnia deberent esse communia. Carencia autem opposita est simpliciter licita, cum et in beatitudine sit gloriosa: igitur corrolarium verum. Et sicut raro in casu asperitas tangit utiliter et salubriter corpus humanum, emittendo virus aut saniem, commu- 40 niter autem pungit, laniat, scindit et afficit corpus dolo- rose, planicies autem plurimum et communiter afficit

Moreover it is in itself lawful.

11. *Cod.*: deploratum. 30, 31. *Cod.*: plus; proficua (*sic*). 40. *Cod.*: pugit. 41. *Cod.*: 'gil', fortasse consequenter.

corpus humanum delectabiliter, sic possessio diviciarum, cum sit quedam structura diviciarum anguli acuti, eo quod talis possessio ad unicam personam vel ad unicam quandam multitudinem terminatur et stringitur, etsi una possessio acuti anguli ad unam per aliam terminatur, 5 et alia ad aliam, et tertia ad terciam, hoc sit superfluum et irregulariter intentum, quia secundum fortunam. Econtra autem carencia opposita fit secundum se regularis divisio extensionis diviciarum, et differunt ad quoscumque; igitur possessio diviciarum velut asperitas 10 quantum utiliter et salutariter innititur appetitui humano ad emittendum famem impaciencie, rabiem invidie. Consequenter autem pungit, lacerat, scindit vel vulnerat letaliter mollem hominis appetitum. Econtra autem carencia velut planicies secundum se comiter afficit 15 mentem hominis imperturbati: Unde: 'Cantabit vacuus coram latrone viator'.

Last
Conclusion.
Want of riches
helps more to
virtuous life
than does
possession.

CONCLUSIO ULTIMA: Possessio diviciarum non prodest secundum se plus homini mortali ad vitam virtuosam, quam carencia earundem; probatur, quia possessio di- 20 viciarum est sicut asperitas respectu appetitus mollis et fragilis ipsius hominis moralis. Carencia autem F. 193 opposita sicut planicies, et possessio diviciarum sicut aura aspera et tormentuosa. Carencia autem secundum se sicut aura levis et tranquilla, igitur non possessio 25 diviciarum, sed potius carencia secundum se plus prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter. Consequencia est nota, et antecedens patet ex supradictis.

Corollaries.
I. The world
prefers
possession, but
its judgment
must not affect
us.

CORROLARIUM: Licet totus vel quasi totus mundus querat possidere divicias et odit vel fugit carenciam 30 diviciarum, non tamen in hoc est standum suo iudicio. Patet, quia totus vel quasi totus, ut docet experientia, ex perversitate animi mundus afficitur ad parva bona fortune et modica solitudine querit natura bona virtutis: igitur . . . 35

II. Possession
suits the
imperfect, want
the pure and
perfect.

CORROLARIUM: Sicut plene mundis et delicatis in corpore asperitas esset contraria, sic perfectis et delicatis castitate in anima possessio diviciarum est contraria. Et sicut patientibus pruritum in corpore asperitas aliquid est utilis et conveniens, sic imperfectis et 40

4. terminatur] *cod.*: t². 33. mundus] *cod.*: mēs = mens. 34. *Cod.*: modicam solitudinem.

lascivia aliququaliter vel multipliciter vexatis quodammodo utilis et conveniens est possessio diviciarum, et maxime illa, que necessitatem victus et amictus respicit iuxta suum statum. Istud corrolarium patet ex convenienti
5 similitudine. Verumtamen, sicut quilibet tenetur tendere finaliter ad plenam mentis castitatem et mundiciem, sic tenetur tendere ad carenciam, possessioni diviciarum oppositam. Unde malum signum est in senibus, qui plus intendunt possessioni diviciarum senescentes, quam
10 in iuventute, cum munde floruerunt, et videtur hoc patere, cum nulli vel paucissimi sint plenissime mundi et castitate mentis delicati, sed quasi omnes mortales lascivia aliququaliter sunt vexati; omnes quodammodo indigent aliquali possessione diviciarum, vel illam tacitus
15 expostulant, sicut pruritus asperitatem.

VIII.

Whether God could have produced the world without creating it.

Yes; the world will exist to eternity, yet it must have been produced by God.

Utrum Deus potuit mundum sine eius creacione producere.

Arguitur, quod sic. Sicut in eternum manebit mundus existere, ita potuit ab eterno esse mundum existere et non sine produccione mundi ab eo. Igitur . . . Prima pars patet, quia mundum existere non est minus naturalis veritas, quam sit verum, quod sol cras orietur, 5 et cum secunda veritas sit ab eterno, et cras cessabit, igitur etiam potuit ab eterno esse mundum existere; igitur prima pars vera; secunda pars, quod non sine produccione eius a Deo, patet, cum mundus non possit existere, nisi a Deo procedat.

10

From eternity the world was to be, which is a kind of existence.

Item ab eterno fuit mundum esse futurum; et non fuit mundum esse futurum, nisi mundum existere, cum alias primo sciens mundum esse futurum et postea sciens mundum existere non idem sciret per totum, quod est inconveniens, cum idem, quod prius, est 15 futurum postea et presens et tandem preteritum. Igitur . . .

God could produce the world earlier than it could be produced, therefore he could produce it without creation.

Item Deus prius potuit mundum producere, quam ipse potuit produci; igitur potuit eum sine eius creacione producere; consequencia videtur nota, cum, si prius, tunc eternaliter prius potuit; et assumptum probatur, 20 quia, sicut se habet producere ad produci, sic posse producere ad posse produci; scilicet producere est prius naturaliter ipso produci, ut notum est. Igitur . . . | F. 193'

Definition of terms:

I. We use world in only two senses:
a. the idea or archetipal world;

b. the visible world: i. e.

the aggregate of existing bodies.

Noto primo: Quamvis mundus dicatur bene quintupliciter vel sextupliciter, ad presens tamen solum de 25 duplici vocato mundo volo loqui, ut puta de mundo architipo, qui dicitur mundus latens et solum intelligibilis, et de mundo ad extra, qui dicitur patens et sensibilis, qui etiam dicitur maxima essencia corporea sive maximum corpus ex omnibus corporibus integratum, in quo variis 30 modis essendi insunt universe nature create, universales

et singulares substantiales et accidentales mirabili subtilitate. Item mundus architipus vocatur multitudo omnium rationum ydealium in mente divina, secundum quas rationes Deus omnium formalium dicitur factivus et formativus.

Noto: creacio passiva potissime vocatur productio factibilis de primo esse intelligibili in mente divina in suam existentiam. Ex quo patet, quod, sicut solus Deus potest esse primum produciens factibilis in sui
 10 existentiam de primo sui esse, scilicet, intelligibili, ita solus potest creare. Generaliter tamen productio factibilis in sui existencia sive essencie universalis sive singularis non ex aliqua essencia subiective presupposita, vocatur creacio ad differentiam generacionis substantialis
 15 rei naturalis composite et ad differentiam generacionis secundum quid rei accidentate sive accidentis; que generaciones presupponunt essenciam subiective ipsius simpliciter vel secundum quid generati; neque sic potest creatura aliam creaturam producere, cum nulla talis,
 20 sed solus Deus possit esse cuiuscumque fontale principium. Sicut ergo creatura solum potest esse rivale et non fontale principium creature, ita solum rivale et non fundamentale esse sibi potest tribuere. Propter quod, si creatura quitquam vel quemcumque modum essencie
 25 producit, presupponit nudam essenciam velut fundamentale, ex quo esse rivale in creatura producit. Ex isto patet, quod creatura non potest redigi ad nichilum pure, nisi peccando; nam etsi ipsa omne esse nature extra Deum exueret, maneret tamen necessario in esse
 30 materiali apud Deum, quod non est nichilum; si vero peccaverit, tunc redigitur ad esse in peccato, quod est pure nichilum.

CONCLUSIO PRIMA: Mundus architipus est. Probatur: multitudo omnium rationum ydealium est: igitur conclusio vera. Consequencia patet ex quid nominis. Assumptum probatur, quia rationes ydeales in mente divina sunt; et tot sunt, quotquot possunt esse. Primam partem probat beatus Augustinus in libro 83^m questionum questione 46ta sic: 'Necesse est Deum omnia condita

Creation in its passive sense is the bringing forth of a thing out of its intelligible being in the divine mind into actual existence, and that without any preexistent substance.

Hence only sin can reduce a creature to nothing.

I. Conclusion. The world, as the sum of ideas, is an archetype.

19. nulla] *cod.*: nulla. 23. *Cod.*: fundamentale principium creature esse.

38. Cf. Augustini De Diversis Quaestionibus LXXXIII. Lib., Quaest. XLVI [De ideis] 2 (*Migne XL 30*): *Quis autem religiosus . . . negare tamen audeat . . . omnia . . . Deo auctore esse*

rationabiliter facere et gubernare; sed impossibile est
 quitquam rationabiliter fieri sine ratione; restat ergo,
 ut omnia sint ratione condita; nec eadem ratione homo
 quam asinus.⁷ Hoc enim, ut dicit, est absurdum estimare,
 nec restat, apud quem sunt ille rationes eterne, nisi ⁵
 apud Deum, ut dicit idem Augustinus, cum sacrilegum
 sit dicere Deum intueri extra se exemplar sui producti.
 Qui ergo scit defendere, quod Deus potest producere
 res diversas extra, non ut et secundum quod sint
 producibiles, sive existant, sive non, ipse res ab eo ¹⁰
 diversimode extra, ille negat primam partem antecedentis; F. 194
 secunda pars, scilicet quod tot sunt rationes ydeales,
 quotquot possunt esse, probatur, quia, si Deus posset
 aliquam superaddere, tunc posset esse, quod Deus
 rationabiliter alicuius rei esset factivus, sic tamen, quod ¹⁵
 de actu non esset illius racionaliter factivus, quod
 implicat contradiccionem.

I. Corollary.
 The intelligible
 world is made
 up of the most
 beautiful forms.

CORROLARIUM PRIMUM: Mundus architipus sive intelli-
 bilis ex formis pulcherrimis possibilibus post deitatem
 est plenissime informatus; patet, quia rationes ydeales ²⁰
 sunt forme exemplares in mente divina, stabiles et
 communicabiles, non aliud sed penitus idem essencialiter
 cum mente divina, existentes ab omni impuritate et
 per consequens in perfeccione denudate essencialiter
 post deitatem pulcherrime possibiles; et quia tot tales, ²⁵
 quotquot possunt esse de actu integrant mundum
 architipum.

II. Corollary.
 It would be
 delightful to see
 ideas as they
 exist in the
 divine mind.

CORROLARIUM SECUNDUM: Sicut delectabile esset videre
 pulcra ydola in speculo corporali, sic incomparabiliter
 delectabilius esset intuitive videre ydola, ydeas factas ³⁰
 exemplares in speculo in mente divina, sicut ibi eter-
 naliter existunt. Patet, quia incomparabiliter sunt illa

11. diversimode] *cod.*: di^{no}. 13, 14. *Cod.*: poss^{esse} aliq^m. 20. in-
 formatus corr. ex integratus in *cod.*

*procreata, eoque auctore omnia, quae vivunt vivere, atque
 universalem rerum incolumitatem, ordinemque ipsum, quo ea,
 quae mutantur, suos temporales cursus certo moderamine
 celebrant, summi Dei legibus contineri et gubernari? Quo con-
 stituto atque concesso, quis audeat dicere Deum irrationabiliter
 omnia condidisse? Quod si recte dici vel credi non potest,
 restat, ut omnia ratione sint condita. Nec eadem ratione homo,
 quae equus. 6. Cf. August. l. c. Non enim extra se quidquam
 positum intuebatur, ut secundum id constitueret, quod consti-
 tuebat; nam hoc opinari sacrilegum est.*

in mente divina famosiora et plus relucencia, quam corporalia esse possint. Unde verisimile est, quod sancti ultimate consummati in beatitudine videbunt distincte totum mundum archetipum et non solum partem eius, cum ipse non sit maioris beatitudinis respectu visus intellectualis, quam deitas, quae tota videt, sicuti est. Patet etiam, quod, sicut homo aliquis exterior plurimum vagatur circa mundum sensibilem exteriorem, quod sic homo spiritualis interior et abstractus maxime debet versari post Deum circa mundum archetipum et partes eius, precipue cum secundum beatum Augustinum in loco preallegato nemo sine cognitione ydearum possit esse sapiens vel virtuosus.

Probably the saints do thus see the whole world.

Cum enim sapiencia secundum Philosophum primo Methaphisice sit cognitio rerum, secundum quod sunt ab altissima causa producibiles, cognitio ergo morum sive rationum ydealium, quod idem est, secundum quod res sunt a Deo producibiles, est sapiencia; et quia nemo sapiens sine sapiencia, igitur nemo sapiens sine cognitione talium ydearum, neque aliquis virtuosus sine cognitione rationabilitatum faciendarum virtuose; quomodo enim quis esset pure Deus, si nesciret, si hoc vel hoc esset rationabiliter faciendum virtuose. Cognitio ergo rationabilitatum talium et cognitio ydearum . . .

Knowledge of moral ideas is wisdom.

Unde, quia rationes ydeales sunt altissime cause, scilicet exemplares, quia exemplaria secundum quod summus artifex per illapsum in intima creaturarum varie est formativus hominum et equorum, et sic sunt similitudine analoga varia sigilla, per impressum diversimode ceras, fiant verissime leges racionalium et irracionalium creaturarum, ad habendum erga se suum principium, sicut debent; sic denique mundus intelligibilis, qui in multitudine, certitudine et pulcritudine scibilium incomparabiliter mundum nostrum sensibilem excedit. Debent ergo sapientes secundum spiritum ultra
F. 104⁴ omnem scienciam materiale[m] diviciarum exteriorum | mundi ad scienciam longe ampliorem, cerciorem et nobiliorem, nobis in hac vita suo modo possibilem de

11. Cf. Augustini *sentenciam supra allatam* (p. 272).
15. Cf. Aristot. *Methaph.* I 1, 12 (*Ed. Par. II 469, 45 ss.*):
... οὗ δ' ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστίν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἰτία καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες.

rebus mundi intelligibilis ascendere; quae quidem sciencia expendiosissime est nobis tradita, ubi dicitur Joh. primo: 'Quod factum est in ipso, vita erat', quia, ut dicit beatus Augustinus, ubi supra, res illius mundi, scilicet rationes aeternas et incommunicabiles intendendo fiat anima beata.

Plato to be preferred to Aristotle because he proceeds from the immutable to the fluctuating, while Aristotle reverses the process.

Patet hic ulterius, quod contemplacio Platonis secundum interiorem hominem de rebus mundi intelligibilis considerationi Aristotelis de rebus huius mundi nostri sensibilis longe est preferenda. Sed, quia ut consuevimus, ita dignamur dici, non est mirum, si sanctis et aliis sapientibus hoc dicentibus aliquando minus provide derogamus. Nec valet hodie Commentator, quod processus Aristotelis a sensibilibus ad intelligibilia processui Platonis de contrario sit cercior et nobis conveniencior, quia stabilitis rebus, quas Plato ydeas vocat, ex per se notis insensibilibus per demonstracionem ostensivam vel ad impossibile, cui dubium, quin processus fundatus a rebus incommutabilibus et certis ad res mutabiles et incertas processu e contrario sit perfeccior et cercior et per consequens nobis placibilior?

III. Corollary. Ideas are true forms yet they do not exist in substance.

CORROLARIUM TERCIMUM: Licet rationes ydeales sint vere forme, non tamen sunt in aliqua substantia informative, quia nec in substantia increata, quia tunc illa secundum tales rationes esset formaliter factibilis, nec in substantia creata, quia nulla tali existente non minus ille essent, cum absolute necessario sit esse illas, sicut absolute necessarium est, quod Deus est racionaliter factivus, sive potest facere hominem, equum etc.

II. Conclusion. The archetype is produced eternally from God.

CONCLUSIO SECUNDA: Necesario eternaliter mundus architipus sive intelligibilis producitur a Deo. Probatur, quia ille necessario eternaliter est, sicut necessario est, quod Deus racionaliter potest facere omne quod potest facere, et quia plus quam Deus sufficit intendere se

14. *Cod.*: assensibilibus. 20. incertas] *cod.*: certas. 21. nobis] *cod.*: nobilis.

4. Cf. August. locum ex Divers. Quaest. supra commemorationem. 7. De idearum doctrina Platonica, a Wiclifio contra Aristotelem defensa cf. Gotthard Lechler, *Johann v. Wiclif*, I 461. 14. Cf. Arist. Metaph. XII 4 (*Ed. Par.* II 615, 1 ss.), Averrois Comm. in Metaph. VII [VI] 31 (*Ed. Ven.* VIII 85'), eiusdem Epitomes in libros Metaph. tract. secund. (*Ed. Ven.* VIII 173', col. 2 ss.), denique Wiclif, Trialogus, cap. VIII et IX (*Ed. Lechler*, p. 62, 65 ss.).

esse, ex hoc intendit se esse et ex hiis duobus quietatur in se esse ad intra ex hiis et post ista de rationabilitate factibilium ad extra disponit et intendit, ut plus quam Deus est creatus ad intra; ex hoc postea licet eternaliter
5 disponit, et ordinat rationes, secundum quas est homofactivus, leofactivus etc.; igitur conclusio vera.

CORROLARIUM PRIMUM: Deus necessario eternaliter est dominator et dominus. Probatur, quia mundus architipus necessario eternaliter servit sibi, offerendo se intellectu-
10 aliter, quantum potest conditori suo, ut letanter delectabiliter ipsum contempletur, ut de tam eius ineffabili condicione mirabiliter glorietur. Tantum sentenciatur secundum beatum Augustinum super Joh. Ome. prima, qui non potest concipere mundum illum, intendat, ut
15 possit, ne abnegetur ipsum dominium domino Deo, infidelis censeatur. Sic enim beatus Thomas super primam sententiarum distincione 36° allegat sanctum Augustinum in libro de Civitate Dei dicentem: qui negat ydeas, F. 195 infidelis est. |

Corollaries.
I. God is necessarily a ruler from all eternity.

20 CORROLARIUM SECUNDUM AD LITTERAM: Dominus regnabit in eternum et ultra, quia cum hic regnabit in domo Jacob in eternum, regnabit ultra in rationibus ydealibus, et ultra has regnabit in eternum in sua formali et
25 essenciali bonitate; unde rationes ydeales sunt secula temporalium seculorum, propter quod frequenter in omnibus suis precibus ecclesia fideliter commemorat trinitatem regnare per omnia secula etc.

II. God shall reign for ever and beyond.

CORROLARIUM TERCIMUM: Deus potuit mundum architipum sine ipsius creacione producere; patet, quia ille
30 producitur ab eo et non potest creari; igitur corrolarium verum.

III. God could have produced the archetypal world without creating it.

5. 6. *Cod.*: hominifactivus. 12. Tantum] *cod.*: im. 26. precibus addidi.

13. Cf. August. In Joannis Evangelium, Tract. I 19 (*Migne XLI 1388*): *Sed forte stulta corda adhuc capere istam lucem non possunt . . . mundet, unde videri possit Deus etc.* 16. Cf. Sancti Thomae Aquinatis commentum in quatuor libros sententiarum I. Dist. XXXVI, Art. 1 (*Ed. Parm. VI [1856] 292*): . . . *Contra est quod dicit Augustinus: "Qui negat ideas esse negat Filium esse."* Sed hoc est haereticum. Ergo et primum. Augustinum in libro de civitate Dei] *Cogitasse videtur Wiclif de libro VII, cap. XXVIII (Migne XLI 218), ubi Augustinus de ideis Platonis verba faciens: "coelum" ait "Iovem, terram lunonem, ideas Minervam vult intelligi."* Sed Thomam Aquinatem locum ex *Diversis Quaestionibus supra allatum significavisse recte iam editores Parmenses cognoverunt.* 21. Luc. I, 32.

IV. The Holy Spirit necessarily produces eternally.

CORROLARIUM ALIUD: Spiritus sanctus necessario eternaliter producit, quia tota trinitas necessario eternaliter producit mundum pulcrum, quem ipse pulcrius mentegerit.

I. Conclusion to the II. article. The sensible world cannot exist unless it is makeable by God.

QUANTUM AD SECUNDUM ARTICULUM CONCLUSIO PRIMA: 5 Mundus sensibilis non potest existere, nisi sit factibilis a Deo. Probatur, quia mundum sensibilem esse factibilem a Deo est absolute necessarium. Igitur non potest existere, nisi sit factibilis a Deo mundus ille sensibilis. Antecedens probatur, quia sequitur mundus sensibilis est factus a 10 Deo, igitur mundus sensibilis potest fieri a Deo. Consequencia nota, et antecedens verum, ut patet Gen. primo. Igitur consequens tunc sic: mundus sensibilis potest fieri a Deo; igitur mundus sensibilis est factibilis a Deo; consequencia est nota, et antecedens est simpliciter 15 necessarium, cum omnis propositio vera de post non restricto subiecto vel predicato est simpliciter necesse; consequenter est hic: igitur questio est simpliciter necessaria. Igitur . . .

Corollaries. I. That the world is makeable by God is prior to its existence.

CORROLARIUM PRIMUM: Mundum sensibilem esse factibilem a Deo est prius secundum naturam vel consequenciam, quam mundum sensibilem existere. Patet, quia sequitur: mundus sensibilis existit; igitur mundus sensibilis est factibilis a Deo, cum simpliciter necessarium sequitur ad quodcumque, et non sequitur econtra cum 25 mundum existere sit consequens. Igitur . . .

II. The world must have been made.

CORROLARIUM SECUNDUM: Mundus sensibilis non potest transire de potencia existendi in actum existendi, nisi per faccionem; probatur, quia non est possibile eum existere, nisi sit possibile eum fieri; et cum prius sit 30 ipsum esse factibilem, quam ipse existat ab illo priori, scilicet ipsum factibilem, adhuc terminus ipse 'existit' non nisi mediante faccione mundi provenit.

II. Conclusion. The sensible world cannot be produced by God except by creation.

CONCLUSIO SECUNDA: Mundus sensibilis non potest produci in existencia a Deo, nisi creetur ab eodem. 35 Probatur, quia non potest produci a Deo in existencia, nisi sic producat ipse factibilis de puro esse intelligibili in mente divina ad existenciam sui, ut patet ex dictis, et quia productio factibilis de puro esse intelligibili in

mente divina in existenciam sui est creacio, ut patet
superius per descripcionem. Item Deus non potest
mundum sensibilem producere in existenciam, nisi pro-
ducat illam essenciam non ex aliqua essencia subiectiva
5 presupposita in intellectum per descripcionem creacionis
secundo datam; non potest eum sic producere, nisi creet
eum; igitur conclusio vera. Et assumptum patet, quia
non potest producere illam essenciam corpoream ex se
F. 195' ipsa subiective pre | -supposita, ut notum est; nec ex
10 alia subiective presupposita, quia non divina, cum illam
nulla possit in se subiective habere, nec non-divina,
quia tunc procederetur in infinitum vel data ultima
existencia, cum illa non sit prima causa; igitur causabitur
a Deo, et per consequens non ex alia subiective pre-
15 supposita; et creatur igitur mundus, cuius est illa es-
sencia, et recepta totali essencia mundi illa non est ex
alia subiective presupposita; alias non esset totalis et
illa a Deo procedens causabitur. Igitur . . .

CORROLARIUM PRIMUM: Mundus sensibilis non potest
20 existere, nisi creetur a Deo. Probatur, quia non potest
existere, nisi creatus simpliciter vel creetur vel creabitur
a Deo; igitur corrolarium verum, cum omne, quod fuit
vel erit, est in presencia Dei; et antecedens probatur,
quia alias mundus sensibilis transiret de esse priori,
25 scilicet intelligibili in mente divina, ad existenciam
posterius sine creacione sui, quod est impossibile, ut
supra probatum est.

Corollary
The sensible
world could not
exist unless
God created it.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: creacio potest
adesse et abesse mundo sensibili preter eius corrupcionem,
30 igitur mundus sensibilis potest existere non habendo
illam creacionem, quia consequens est impossibile et
antecedens est verum, cum nunc mundo abest creacio,
et prius affuit.

CONCLUSIO TERCIA: Creacio mundi sensibilis non potest
35 esse eterna a parte ante; probatur, quia detur, quod sic,
tunc mundus eternaliter a parte ante existit; igitur non
fit ex nichilo in existencia, et per consequens non
creatur, quod est contra suppositum. Igitur . . .

III. Conclusion.
The sensible
world cannot
be eternal a
parte ante.

CORROLARIUM PRIMUM: Creacio mundi non potest esse
40 eterna permanenter vel successive a parte ante, quia non
potest eterna esse a parte ante. Igitur . . .

1. Cod.: ad existenciam.
in
orumpcionem.

13. existencial] cod.: exq.

29. Cod.:

CORROLARIUM SECUNDUM: Creacio mundi non potest esse eterna a parte prius, quia alias eternaliter fieret ex nichilo in existencia, quod est impossibile.

CORROLARIUM TERCIMUM: Creacio mundi solum in duracione subita vel successiva potest fieri, quia potest 5 fieri in aliqua duracione et non in eternitate nec in perpetuitate. Igitur . . .

CORROLARIUM QUARTUM: Mundus sensibilis non potest creari, nisi in tempore vel instanti temporis, quia non potest fieri ex nichilo non successiva vel subita faccione. 10

CORROLARIUM QUINTUM: Species instantis et species temporis, cum existant sicut et mundus sensibilis, ipse sunt create cum mundo sensibili; patet, quia cum mundus incepit fieri, tunc et ipse. Igitur . . .

V. Conclusion.
The sensible
world must
have been
created
suddenly.

CONCLUSIO QUARTA: Mundus sensibilis non potest 15 creari, nisi subita creacione. Probatur sic, quia mundus est creatus subita creacione in primo instanti temporis, ut patet Gen. primo, et creacio subita non potest esse successiva nec permanens, sicut nec instans potest esse tempus vel res permanens; nec mundus alia creacione 20 materiali ab illa, qua creatus est, potest creari, cum necessario omnis mutacio alia et alia sit ad aliam et aliam disposicionem materialem per potenciam adquirendam; alias staret de possibili simul et semel ad eundem terminum materialem 'ad quem' precipue esse 25 duas mutaciones omnino totales, quod est inconueniens, cum tunc utraque illarum esset a Deo; et tamen nulla illarum, quia esset frustra, igitur non esset a Deo. Igitur . . . |

F. 196

Corollaries.

I. The sensible
world cannot
have been
created at two
or three times.

CORROLARIUM PRIMUM: Mundus sensibilis non pluribus 30 vicibus, ut bis vel ter, potest creari. Probatur, quia tunc sua creacio posset esse successiva, cum sic duraret in duobus vel tribus instantibus sibi succedentibus et consequens est contra probacionem conclusionis precedentis. Igitur . . .

II. It could not
have been
created earlier
in time than
it was.

CORROLARIUM SECUNDUM: Mundus sensibilis non potuit 35 prius creari temporaliter, quam est de facto creatus. Probatur, quia de facto est creatus cum tota specie temporis et cum tota specie instantis temporis. Sed tota species temporis non potuit esse prius, quam de facto temporaliter, nec aliquid individuum temporis; 40 quod patet, quia esse temporaliter est gradus essendi essentialis speciei temporis rationis temporis, sicut esse

humanitus est gradus essendi essentialis speciei humane rationis hominis et ita de aliis; sed nichil potest pre cedere suum gradum essencialem, ut notum est; igitur nullum tempus; et per consequens nec mundus sensibilis potuit esse prius temporaliter, quam de actu fuit. Igitur etc.

Et hic posset esse responsio ad questiones infidelium vel illiberatorum, ut quare Deus ita diu exspectavit cum produccione mundi. Item, quare non diu ante
10 creavit mundum, quamvis diceretur, quia placuit sibi sic, et sic voluit, et eius voluntas cum non possit esse nisi racionabilissima, ergo quod sic fecit sufficiens, ideo quod sic voluit. Aliter dicitur, quod ante creacionem mundi sensibilis solum erat eternitas simplex, in qua
15 non poterat esse exspectacio longa vel brevis, sicut nec successus, cum talia dicunt compositionem ex partibus, que in sola eternitate simplici locum non habet; et quia mundus sensibilis non potuit creari prius temporaliter, igitur Deus, dator formarum promptissimus sicut
20 celerrimus [potuit], mundum creavit sine exspectacione longa vel brevi.

Quod si dicatur doctores ponere, quod Deus ab eterno mundum produceret vel ante mille millia annorum, eciam dicitur breviter [quod], secundum regulam beati Anselmi,
25 quod potuit sub condicione illa, scilicet voluit; in hoc enim stat eius omnipotencia, quod si vult aliquid fieri, tunc facit illud.

CONCLUSIO ULTIMA: Licet Deus non possit producere mundum sensibilem in existencia, nisi ipse creetur, potest
30 tamen ipsum producere in existencia sine eius passiva creacione. Prima pars patet ex superius dictis, secunda pars arguitur, quia Deus prius producit mundum sensibilem in existenciam, quam ipse creetur; igitur pro illo priori Deus producit mundum sine creacione passiva mundi,
35 cum non sit creacio mundi passiva pro illo priori; igitur F. 196^r Deus potest producere mundum sine eius creacione. |

God did not wait to create the world, for, since there is no succession in eternity there can be no waiting.

Last Conclusion. God could produce the world without its passive creation.

20. potuit quod superfluit uncis seclusi.

24. Cf. Anselmi Cantuariensis Proslog., c. XXV (Migne CLVIII 240): . . . Nam, sicut poterit Deus, quod volet, per seipsum, ita poterunt illi, quod volent, per illum.

IX.

If there be no formal and real distinction between the perfectional properties of the prime agent, can the intellect conceive a distinction in them without comparison with outward things.

Definitions:
A perfectional property is a mode existing in the prime agent which bears witness to his perfection.

A formal distinction is that which distinguishes between things differing in their modes although essentially the same.

A real distinction is one that is essential.

Utrum intellectus, supposito, quod inter proprietates perfeccionales primi agentis non sit formalis et realis distincio, possit concipere earum distincionem absque comparacione ad res ad extra, sive generaliter, sive ad effectus.

Noto: generaliter loquendo proprietas perfeccionalis primi agentis est modus formaliter inexstens primo agenti necessario vel contingenter, eternaliter vel temporaliter, qui secundum se attestatur super perfeccione primi agentis, et non attestatur super imperfeccione eiusdem. 5

Circa quod patet, quod non valet consequencia: alius modus inest primo agenti, qui potest sibi adesse et abesse; igitur primum agens est mobile secundum naturam suam primam, quia consequens est impossibile, cum primum agens, ut patebit, est infinite perfeccionis et summe, et per consequens non ad perfeccionem aliquam mutabilem; et assumptum est verum, cum talis veritas, scilicet conservare hanc horam, iam sibi propria hora querit, et nec ante neque post iam querebat, ut postea declarabitur. 15

Noto: distincio formalis vocatur distincio, qua aliquid ab aliquo distinguitur secundum modum vel formam, non obstante eciam, quod sit idem naturaliter cum eodem: sic sor differt a sorte sedente, cum prius sit sor, quam sit sor sedens. Minime ergo per illam talem prioritatem sor distat, et per consequens differt a sorte sedente. Distincio realis vocatur distincio, qua aliquid ab alio re vel realiter differt. 20

Circa que patet, quod non valet consequencia: isti duo modi sunt, et unus non est aliud; igitur differunt realiter; patet instancia, quia singularis conservacio in primo agente istius hominis, cum alio modo conservat 25

unum, quam reliquum. Alias nullo modo differenter conservaret ista duo, et per consequens sicut et quando et quamdiu, et sic de aliis unum conservaret sic et reliquum, et illi modi non differunt realiter, quia secundum se
 5 nullius sunt realitatis eo, quod sumpte † naturam superaddit realitatem primo agenti; alias perstaret, et sic esse formaliter primum perfectibile; igitur non secundum se differunt realiter nec realitate primi agentis, quia in eadem penitus persona singulari primi agentis conveniunt,
 10 que non possunt habere realitates plures: igitur supposito eciam, quod essent plures persone in natura primi agentis.

Suppono unicum simplicissime unum primum agens, et patet, quia ens infinite bonitatis et sufficiencie essentialis est, et tale summe unum et solum unum tale est,
 15 igitur tres sunt partes antecedentis. Prima patet, quia, si ponitur tale ens, eo ipso nichil ponitur imperfectionis, insufficiencie, defectus vel malicie, et per consequens nichil inconvenientis. Igitur per regulam obligisticam possibile est tale esse, et quia impossibile est posse
 20 tale esse et nullum tale esse, quia tunc posset produci et non a finite minori, quia illud non posset sibi tantum esse dare, quia non haberet, ut adsciret ipso; igitur est prima pars vera. Secunda pars, quod sit summe unum, patet, quia de quanto est magis
 25 bonum vel sufficiens unum vel unicum, de tanto est rigorosius et inclicius et magis bonum; et eque proportionabilior oportet esse, sicut per se patet convertenti; igitur cum primum agens sit infinite bonum, et suf-
 F. 197 ficiens erit summe, et per consequens | simplicissime
 30 unum, et hoc est secunda pars. Cum igitur de ratione sua est esse summe unum, contra rationem suam infiniti boni est esse multiplex, scilicet duplex vel triplex; igitur tertia pars vera.

Correlarie patet, quod primum agens essentialiter et
 35 intrinsece agit; et per consequens agit essenziale et intrinsecum actum suum; patet, quod agere secundum suum proprium modum non est minoris perfectionis, sed tante vel maioris, sicut est sufficere agere, precipue, cum agere secundum se ponit inesse in actu, et per consequens
 40 in perfectione; igitur, cum sufficere agere sit sibi essen-

There is but
 one prime agent
 who is of
 infinite
 goodness and
 essential
 sufficiency,
 simple and
 alone.

6. perstaret in margine suppletum; verbis antecedentibus corruptela subest. 21. minori] cod.: boi. Haec quoque verba labem traxerunt.

23. Cod.: igitur est igitur prima.

cialia et intrinsecum, concludo, quod sit infinite sufficere
essenciale ex supposicione; et non ad pati; igitur eque
essenciale intrinsecum est sibi agere sicut sufficere; et
per consequens essentialiter et intrinsece agit actum
suum essencialem et intrinsecum; eciam contradiccione[m] 5
implicat aliquid agere ad extra, nisi prius ad intra et
per consequens ad intrinsecum agat, cum accio ad extra
procedat ab intrinseca substantia rei et producat; et
cum talis sit accidentaliter, agitur ab intrinseca substantia
rei et per consequens accione intrinseca substantie rei; 10
et quia primum agens agit ad extra, igitur agit ad intra
et per consequens ad intrinsecum et essencialem actum
suum etc.

The being of
the act
produced by
the prime agent
is equally of
infinite
goodness
though agent
and act differ
in reality.

CONCLUSIO PRIMA: Essenciale intrinsecum actum primi
agentis est infinite bonitatis essentialis, realiter differens 15
ab illo, quod agit ipsum, quod sit infinite bonitatis, quia
essenciale intrinsecum primo agenti [et nichil]; quod vero
secundum se est alicuius bonitatis esse essenciale intrin-
secum. Primo utque aliquid finite bonitatis essentialis
est intrinsecum essenciale priori, ut ex prius dictis patet; 20
igitur est infinite bonitatis; et quod realiter differat ab
illo, quod agit ipsum, quia aliquo modo differt ab illo,
quod agit ipsum; alias idem penitus, sed idem omnino
ageret se, et sic quodlibet, cum et habeat sufficienciam ad
se esse ageret quodlibet se ipsum sine alio, et sic periret 25
ordo causarum apud intrinsecum; est satis notum distin-
guere agere ab agi, cum contingit uni distincte assentire
reliquo non assenciendo distincte. Igitur . . . Sed quod
non reali et realiter differat, quia actum, ut sic, est
alicuius realitatis et agens suum, ut sic, est alicuius reali- 30
tatis, et ut sic distinguntur, igitur realiter essentia,
accio essentialis intrinseca primi agentis, ut sic, termi-
natur ad actum essencialem ut sic distinctum. Et tale,
ut sic, non solum habet esse distinctum, sed rationem
et non idem, cum non esset ut sic; vero eius rationis 35
et per consequens non ut sic alicuius bonitatis, quod
est impossibile ex iam dictis, cum debeat esse essenciale
intrinsecum primo ut sic. Igitur et cetera.

CORROLARIUM: Tale essenciale actum est primum agens,
quia est infinite bonitatis etc. 40

17. et nichil ciciendum censui. 25—27. Verba alio — *distingwere in*
marginē codicis palmae signo adpicto suppleta sunt. 35. vero] *cod. r*
an delendum? ut corr. ex aut.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non valet consequentia: illa
 197 res est primum agens: igitur agit essencialem | actum
 intrinsecum. Patet instancia de ultimo actu intrinseco,
 cum non sit procedere in infinitum in actis ad intra ut
 5 que in hoc derogatur tali actu, quod non agit ad intra
 datas etc.

CORROLARIUM TERCIMUM: Supposito, quod inter proprie-
 tates etc. non sit realis et formalis distincio, intellectus
 posset concipere et non posset concipere earum distinc-
 10 cionem etc. Patet, quia ad impossibile sequitur quod-
 libet, ut patet faciliter. Igitur etc.

De quanto partes in continuo sunt minores, de tanto
 maior distincio, diversitas vel pluralitas, et per consequens
 minor unitas earundem; sic de quanto bona sunt minora,
 15 de tanto minus sunt una, ut dicantur et magis diversa,
 quia de tanto plus sunt a fonte summo elongata et
 econtra; et per consequens sic quodammodo plus scissa
 etiam iuxta modos ad hoc univocos loquendi etc.

CONCLUSIO SECUNDA: Alique sunt proprietates per-
 20 feccionales primi agentis comparative, non realiter et
 formaliter differentes; patet de talibus veritatibus, primum
 agens conservare istam horam et primum conservare
 istum locum etc.

Some qualities
 of the prime
 agent do not
 differ really
 and formally.

CORROLARIUM: Supposito inter illas datas proprietates
 25 non esse distincionem formalem et realem intellectus
 non potest concipere earum distincionem non com-
 parative, quia per se sunt comparaciones etc.

CONCLUSIO TERCIA: Alique sunt proprietates perfeccio-
 nales primi agentis ad quas distincte concipiendas non
 30 oportet intellectum distinctive facere per comparacionem
 ad essencias ad extra. Patet de talibus, scilicet esse
 communicabilem pluribus naturam primi agentis, et agere
 actum essencialem sibi intrinsecum etc.

A comparison
 of external
 essences is not
 necessary in
 order to
 conceive certain
 qualities of the
 prime agent.

CONCLUSIO QUARTA: Supposito, quod inter proprie-
 35 tates etc. non sit realis et formalis distincio, intellectus
 non potest concipere distincionem absque comparacione
 ad essencias sive res ad extra, quia nec intellectus
 humanus, nec divinus nec angelicus, quia nullus illorum
 potest concipere quidquam, nisi sint ydee in mente divina,
 40 que ponuntur relaciones ad extra, ad res sive ad essen-

Supposing that
 there are no
 real and formal
 differences
 between the
 qualities of the
 prime agent,
 the intellect
 cannot
 distinguish
 them.

4. Cod.: cum non sit cum non sit. 14. Cod.: eorundem.
 40. Cod.: ad extra ad res ad extra sive ad essencias.

cias, cum necessario tempus, mundus, locus, substantia, vel accidens, homo, sor, animalitas sint producibilia a primo ente etc.

CORROLARIUM: Questio, ut in forma proponitur, est falsa etc.; patet ex ultima conclusione etc. 5

X.

Utrum prima substantia omnia possible intellegat et diligat infinite.

Whether the
prime substance
understands
and loves
infinitely all
possible things.
No; for he
would
understand and
know
contraries.

Arguitur, quod non, quia tunc intelligeret et diligeret,
quod sor currit et quod sor non currit, quod est impos-
sibile. Patet consequentia, cum tam sor currit, quam
F. 198 sor non currit sint possible. |

Yes; for this
is implied in
his infinite
intelligence and
love.

5 Oppositum arguitur: Prima substantia omne intelli-
gibile et omne diligibile secundum infinitam suam intelec-
cionem et dileccionem intellegit et diligit infinite; igitur
questio vera; assumptum patet, quia cum omne intelligibile
et omne diligibile scit esse intelligibile et diligibile,
10 secundum illam scienciam omne tale intelligibile vel facile
diligibile intellegit et diligit infinite; igitur . . .

Noto: prima substantia dicitur uno modo ratione
excellencie et via descensus. Alio modo ratione subiec-
cionis et via ascensus. Primo modo Deus dicitur omnis
15 simpliciter prima substantia, cum sit ens per se existens
sic, quod nullam habet penitus causam effectivam mate-
rialem, formalem aut finalem, a qua, ex qua, secundum
quam vel propter quam sit ens, neque ab aliquo alio
potest subiective sustentari, sed omnia alia sustentat et
20 manutinet potentissime, ne fluant in nichilum.

Definitions:
Prime substance
is used in two
senses:
a) of God, as
being
selfexistent
and the
upholder of all
that is;

Secundo modo suppositum hominis, lapidis vel ligni
dicitur prima substantia, cum a nullo ente in actu
sustentetur subiective, et sic sit per se existens, et alia
in se compositive, informative vel subiective sustineat;
25 et quia secundum rationes iam allegatas prima substantia
secundo modo dicta solum secundum quid est substantia
prima, respectu substantie prime primo modo dicte; ideo

b) of the
substance which
underlies all
matter, the
common subject
of man, stone
or wood.

9. *Cod.*: et omne intelligibile secundum infinitum suam dileccionem
et omne diligibile scit esse.

We use it in the first sense. ad presens dimissa illa de substantia simpliciter prima volo loqui inferius.

Noto secundo: sicut possibilia ex prima pura passiva potencia precipue habent ibi esse possibile eorum minimum et infimum; alias non essent extrahibilia de illa potencia, sicut nec extraheretur aqua de fonte, que non esset in fonte; sic omnia possibilia, que a prima pura potencia activa presidente possunt produci, habent in illa suum esse possibile summum et maximum sive ad extra producantur sive non; quomodo enim ad illa ad extra fluere, si non prius haberent ibi esse et non esse existencie, quia secundum illud sunt extra; igitur esse possibile infimum sicut pura potencia prima activa, a qua illud esse possibile non realiter, sed solum secundum rationem differt, est infinita. Sed non sequitur, si primum esse possibile asini secundum rem est prima potencia activa, quod ergo asinus sit prima potencia activa, cum esse illud possibile sit alterius existencie quam esse existencie asini.

I. Conclusion.
The prime
substance
understands all
possible things.

CONCLUSIO PRIMA: Substantia prima omnia possibilia intelligit; probatur, quia quocumque possibili dabili prima substantia distinctissime scit illud possibile esse illud possibile; igitur intellegit illud possibile, et sic de aliis. Item tunc Deus intellegeret, quod aliquid possibile posset intellegere, et illud non intellegeret. Et per consequens Deus cogitans apud se: 'Quod possibile possum intellegere et non intellegere?' nesciret illud apud se in prima duracione | sciens tamen, quod aliquid talium potest intellegere et non intellegit; consequens est absurdum, cum tunc Deus haberet aliquam confusam et obscuram noticiam. Igitur conclusio vera.

CORROLARIUM: Non sequitur: omne possibile Deus intelligit: me tacere per hanc horam est possibile; igitur me tacere per hanc horam Deus intelligit; oporteret autem pro bonitate forme assumi in minore sic: tacere per hanc horam secundum propriam formam existens est possibile, tunc sequitur. Causa autem, quare prior consequencia non valet, stat in hoc, quia illa minor extremitas, me tacere per hanc horam sine illa minori, me tacere per hanc horam, est possibile. Supponit rem in solo et puro esse possibili. Sed in illa conclusione, me tacere per hanc horam Deus intelligit,

supponit rem in sola existencia; et quia solum et purum esse possibile in Deo illius possibilis me tacere per hanc horam est longe alterius rationis, quam esse in existencia propria illius possibilis; propter hoc ergo, 5 quod minor existens ita equivoce supponit rem suam possibilem in minori et conclusione, notorie consequentia non valet.

Sed quia in illa forma: omne possibile Deus intellegit, me tacere per hanc horam existens in propria forma 10 est possibile, igitur me tacere per hanc horam existens in propria forma Deus intellegit, minor extremitas uniformiter supponit rem suam possibilem in minore et in conclusione et non equivoce; et alia correquisita pro forma danda non definiunt; igitur consequentia 15 bona.

CORROLARIUM SECUNDUM: Prima substantia alicuius possibilis habet unicam intelligenciam, alicuius autem duplicem. Patet, quia istius possibilis, me tacere per hanc horam, habet solam intelligenciam simplicis apprehensionis, qua solum apprehendit intellectualiter illud 20 possibile, sed non habet illius intelligenciam assensionis, quia non assentit huic primo modo me tacere per hanc horam; huius autem possibilis me loqui in hac hora habet duplicem intelligenciam, unam simplicis 25 apprehensionis, quam necessario apprehendit vel intellectualiter illud possibile, et habet consequenter aliam secundum obiectum intelligenciam intuicionis et assensionis, quia intuetur hoc et assentit huic, quod ego loquor in hac hora.

30 CORROLARIUM TERCIMUM: Prima substantia omnia possibilia intelligit infinite; patet, quia omne possibile habet esse possibile infinitum in prima potencia activa, ut dictum est, et Deus habet plenissimam intelligenciam secundum virtutem intelligendi infinitam cuiuslibet 35 possibilis: igitur corrolarium verum.

CONCLUSIO SECUNDA: Prima substantia omne possibile diligit. Probatur, quia omne possibile secundum esse possibile prima substantia diligit; igitur omne possibile prima substantia diligit; consequentia patet, cum licet 40 possibile in conclusione non supponat rem possibilem, nisi secundum esse possibile, et assumptum probatur, quia omne possibile secundum esse suppositum possibile

II. Conclusion.
The prime
substance loves
all possible
things.

Deus diligit. Igitur antecedens verum; et antecedens item patet, cum cuiuslibet possibilis suppositum esse possibile secundum rem sit bonum infinitum etc. | F. 199

CORROLARIUM: Prima substantia omne possibile diligit infinite; patet, quia omne possibile secundum supremum esse possibile diligit infinite eo, quod supremum esse cuiuscumque possibilis secundum rem sit bonum infinitum; igitur prima substantia omne possibile diligit infinite.

CORROLARIUM SECUNDUM: Prima substantia omnia possibilia intelligit et diligit infinite. Patet ex conclusionibus et corrolariis premissis.

III. Conclusion.

There is
goodness which
the prime
substance does
not love
infinitely.

CONCLUSIO TERCIA: Multas bonitates causatas prima substantia non diligit infinite. Probatur, quia unam plus diligit et aliam minus, et quam minus diligit quam reliquam, illam non diligit infinite, et antecedens patet, quia alias substantia prima non plus diligeret hominem virtuosum, quam lapidem insensatum, quod non convenit. Igitur etc.

CORROLARIUM: Non sequitur: prima substantia sua dilectione substanciali infinite diligit lapidem; igitur illa dilectione infinita diligit lapidem; sicut non sequitur: prima substantia dilectione simpliciter necessaria diligit lapidem, illa prima substantia illa dilectione simpliciter necessaria diligit lapidem, cum convenienter diligit eum.

CORROLARIUM SECUNDUM: Quamvis dilectio prime substantie, qua se et omnem bonitatem creatam diligit, in se absolute sit unica, invariabilis et infinita, ipsa tamen respective obiectum dispariter bona, maior et minor est, et dicitur. Prima pars patet, cum prima substantia in se absolute sit omnis bonitatis infinite invariabiliter; et secunda pars patet, cum vere dicatur, quod prima substantia unum bonum causatam plus diligit et aliud minus diligit, quod non potest contingere, nisi ipsa dilectio prime substantie nequaquam in se habet, sed solum secundum respectus et secundum obiecta disparia maior et minor dicatur. Unde, sicut angulus mathematicus in se absolute est indivisibilis, et tamen respective, respectu basis, et unus maior et alius minor a mathematicis denominatur, sic dilectio prime substantie in se est invariabiliter infinita nec est aliquo modo mutabilis, et tamen

secundum respectus et varia obiecta maior et minor dicitur in hoc, quod substantia prima dicitur magis diligere unum bonum effectum et alium minus etc.

CORROLARIUM ULTIMUM: Non sequitur: omne possibile
 5 prima substantia diligit infinite; me loqui de actu existens
 est possibile; igitur me loqui de actu existens prima
 substantia diligit infinite. Unde, quia ad debitam con-
 clusionem extremorum pervenitur syllogismo; oportet
 medium non secundum diversas rationes, sed secundum
 10 eandem respicere unum extremorum per motum forme,
 et aliud per motum materie, et oportet eciam, quod
 nullus terminorum syllogismi rem suam equivoce secun-
 dum dispares rationes essentielles supponat. Propter quod
 F. 199^f sic debet linea syllogisari quo ad formam: omne possibile
 15 prima substantia diligit infinite; sed me loqui | propria
 ratione existencie formaliter est possibile; igitur me loqui
 prima substantia diligit infinite. Et tunc memor esset
 impossibilis, sicut est impossibile, quod propria ratio
 existencie mee locucionis sit indistincta a quacumque
 20 impossibilitate eiusdem locucionis sive illa possibilitas
 sit simpliciter necessaria, sive necessaria secundum na-
 turam.

8. *Cod.*: per ment. 14. linea syllogisari] *cod.*: liⁿ sy^{ri}.

XI.

Whether the
substantial
form of a living
creature is
indivisible as to
mass.

Utrum omnis forma animati substantialis sit
indivisibilis quo ad molem.

Noto primo, quod forma secundum se est res, secundum quam aliquid est formaliter quid vel aliquale. Ex illa diffinitione corrolarie sequitur, quod duplex est forma, scilicet forma substancialis et accidentalis.

Pro intellectu igitur questionis noto, quod forma substancialis producta est forma intrinseca substancie producte, qua est formaliter id, quod est. Talis autem forma substancialis producta est duplex vel pure per se stans sine alio producto subiectante, et tales forme a philosophis dicuntur intelligencie. 10

Alia autem forma substancialis producta est forma essentialis nature corporee, qua formaliter est id, quod est; quod trahitur ex 7° Methaphisice, dicente Aristotele, forma est causa essendi in rebus, id est forma dat esse rei. Si est accidentalis, dat esse quale, si substancialis, 15
dat esse essenciale.

Every body has
a substancial
form.

Ex quo corrolarie sequitur, quod omne corporeum habet formam substancialem eo, quod quodlibet tale habet hoc aliquid, ut homo habet formaliter formam substancialem, qua est hoc, quod est, et hoc est humanitas. 20
Similiter aqua habet formam, qua est hoc aliquid, et talis est aqueitas.

Various kinds
of divisibility.

Noto, ex quo divisibilitas et indivisibilitas sunt opposita ad invicem, quot modis dicuntur divisibilis, tot et indivisibilis, secundum regulam Philosophi, quot modis dicitur 25

13. Cf. Arist. Metaph. VI (In antiquis edd. VII) 7, 5 (Ed. Par. II 544, 27 ss.): *Εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν πρώτην οὐσίαν.* 25. Cf. Arist. Metaph. IV 16, 4 (Ed. Par. II 522, 48): *Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν πολλαχῶς λέγεται, ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ ἄλλα, ὅσα κατὰ ταῦτα λέγεται, ὥστε καὶ τὸ ταῦτόν καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἐναντίον, ὥστ' εἶναι ἕτερον καὶ ἑκάστην κατηγορίαν.*

unum oppositorum, tot et reliquum. Divisibilitas autem seu divisio, quod idem est, secundum Boecium in libro divisionum, alia est, qua terminus dividitur in sua significata, alia, qua totum integrale dividitur in suas partes
 5 integrales, et tertia, qua totum dividitur in suas partes subiectivas. Ab opposito, tot modis dicitur indivisibilis, et primo modo ly sor est indivisibilis terminus, quia non habet plura significata, sumptus veritate. Secundo modo Deus est indivisibilis, cum non habeat partes integrantes.
 10 Tercio modo illa res sor est indivisibilis, cum non habeat partes subiectivas, cum sit infinitum singulare subiecto. Istis positis est dare quartam indivisibilitatem nature in duas alias distinctas.

CONCLUSIO PRIMA: Quo ad suppositum questionis est
 15 dare formam substantialem productam: probatur: est dare formatum productum; igitur est dare formam productam, qua productum formaliter denominatur productum; consequentia patet eo, quod contradiccionem implicat esse formatum productum sine forma producta
 20 eo, quod formatum est posterius forma sicut compositum | forma componente, et sic denominatum denominante. Sed antecedens valet, quod est dare productum. Arguitur sic: est dare hominem, ignem etc, igitur est dare productum; consequentia est nota de se, cum
 25 arguatur ab interiori per se superius sine impedimento; sed antecedens est notum eo, quod si homo negat esse hominem, negat se esse, cum sit sine obligatione. Igitur ponit duo invicem opposita, quod implicat: igitur antecedens verum.

I. Conclusion.
 We must posit
 a produced
 substantial
 form.

30 CORROLARIUM: Prima forma substantialis producta est. Patet, quod est forma substantialis producta; igitur est prima forma substantialis producta. Nam si non, abibit in infinitum in formis substantialibus, et sic non erit metrum et mensura, quod est primum omnium in genere
 35 formarum, quod est contra Aristotelem 10° Methaphisice.

2. Cf. An. Manl. Severini Boetii Lib. de Divisione *init.* (Migne LXIV 877 B): *Divisio namque multis modis dicitur. Est enim divisio generis in species. Est rursus divisio, cum totum in proprias dividitur partes. Est alia, cum vox multa significans in significationes proprias recipit sectionem.* 7. ly] cf. p. 297, 14, 16. 35. Cf. Arist. Metaph. XI (in *edd. antiquis* X) 1, 7 (Ed. Par. II 574, 29 ss.): *Μάλιστα δὲ τὸ μέτρον εἶναι πρῶτον ἐκάστον γένους καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐλήλυθεν.*

II. Conclusion.
All substantial
form existing by
itself without
any other
subject is
indivisible.

CONCLUSIO SEDUNDA: Omnis forma substantialis producta per se stans sine alio producto subiectante est indivisibilis; probatur: omnis talis est indivisibilis in partes integrales, cum eas non habeat, nec in duas naturas, cum non componitur ex duabus naturis, nec ut signum⁵ in significata, nec reperitur alia indivisibilitas quo ad singulares formas; igitur conclusio vera. Consequencia patet ex notabili secundo. Ex quo sequitur, quod Avincebron et auctor fontis vite et sanctus Thomas equivocant de compositione talium formarum, illi dicentes¹⁰ esse compositas ex materia spirituali et forma, iste dicens componi ex actu et potencia. Nam verum est omnem rem productam habere posse, ex quo producitur in existentia, quod posse cum sit veritas eterna in illius producti venit compositionem, et per consequens nulla¹⁵ talis forma dicitur componi ex duabus naturis.

CORROLARIUM: Omnis intelligencia est simplex forma.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: intelligencia habet potentiam ad existere, igitur est divisibilis.

III. The
substantial form
of a living
creature is
indivisible as
to mass.

CONCLUSIO TERCIA: Omnis forma substantialis animati²⁰ producta est indivisibilis quo ad molem. Hec conclusio patet primo per Gilbertum, auctorem sex principiorum, dicentem in diffinitione forme: Forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia

24. *Cod.*: compositionem continens.

9. Cf. Sancti Thomae Aquinatis De Substantiis separatis seu De Angelorum Natura [Op. XIV], cap. V (Ed. Parm. XVI 187): . . . Primo namque Avicebron in libro Fontis vitae, alterius conditionis substantias separatas posuit esse. Aestimavit enim omnes substantias sub Deo constitutas ex materia et forma compositas esse . . . Cap. V (p. 188): Comparatur enim materia ad formam, sicut potentia ad actum. Manifestum est autem, quod potentia est minus ens, quam actus . . . et usque. — Accurati in hanc rem qui inquirere volet, adeat quae de Thoma Aquinate, sedulo libri 'Fons vitae' inscripti investigatore scite disputavit J. Guttman „Die Philosophie des Salomon Ibn Gabirol", Gotingae 1889, p. 59 f. 21. Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum lib., cap. I (Ed. Arist. opp. Ven. I 31') cuius exordium verbotenus expressit Wiclif. Minus in rem cadunt verba Averrois in Aristot. Metaph. VI comm. 2 (Ed. Ven. VIII 69): Naturalis enim habet considerare de aliqua forma, scilicet illa, quae impossibilis est absque materia. Et intendebat, quod naturalis habet considerare in utroque, scilicet de forma, quae est in materia, et de materia propter considerationem de composito; sed consideratio eius de formis naturalibus est prima intentione et de materia propter formam.

consistens et per Commentatorem, VI° Phisicorum dicentem, forma rei est indivisibilis ratione. Arguitur sic, et primo de forma substanciali, que est humanitas, arguitur sic, quandocumque forma inseparabilis inest alicui forme ipsam denominanti; sed humanitas est forma inseparabiliter inexistens cuilibet supposito speciei humane; ergo quodlibet huiusmodi suppositum denominat. Si ergo humanitas est forma divisibilis, dividatur, ne sequatur inconsequens, quo posito arguitur sic: hec humanitas est divisa; ergo in duo; vel ergo utrumque istorum est humanitas, vel non, si utrumque illorum est humanitas, tunc utrumque erit homo. Consequencia patet ex priori assumpto, videlicet, quandocumque forma inseparabilis inest forme alicui, ipsam denominat, et sic due partiales humanitates divise secundum molem duas partes distinctas denominabunt, et cum quolibet humanitas dat esse, habet aliud; sequitur, quod talia essent duo, aliquid essentialiter realiter ad invicem distincta, et per consequens in eodem homine erunt duo homines totales secundum existenciam in esse formali, quod est inconsequens etc. |

CORROLARIUM: Quamvis forma animati substancialis est indivisibilis quo ad molem, est tamen divisibilis in partes subiectivas, primo in formam substancialem in finem entis, secundo substancialem mixti inanimati, tercio substancialem mixti vegetabilis, quarto substancialem formam bruti, quinto formam substancialem hominis, que est forma perfectissima rei corporee.

CORROLARIUM SECUNDUM: Divisibile est indivisibile, non tamen divisibilitas est indivisibilitas; patet, quia forma substancialis producta est indivisibile in partes subiectivas, et non dividitur secundum molem, igitur est indivisibile secundum molem.

CORROLARIUM TERCIMUM: Omnis anima est indivisibilis secundum molem; patet, quia omnis forma substancialis producta est indivisibilis quo ad molem, et omnis quolibet anima fit forma substancialis producta; sequitur corrolarium. Tercio sequitur, quod manente eodem animali manet eadem forma substancialis, a qua huiusmodi animal capit suam quiditatem; quare sequitur: manente eodem serpente, abscisa aliqua parte eius manet eadem

19. *Cod.*: duo singulares totales.
molem et omni quolibet in partes (*sic*).

31. *Cod.*: indivisibile quo ad

forma substancialis serpentis, que prius fuit. Quarto sequitur, quod omnis anima humana est indivisibilis quo ad molem, et tamen est divisibile, quia sor, cum idem sit et anima sortis, sicut idem est sor et hominis sortis.

5

CORROLARIUM ULTIMUM: Questio, ut proponitur, est vera; probatur, quod omnis forma substancialis animati producta est indivisibilis quo ad molem.

1. Cf. August. De Quantitate Animae XXXI, 62 (*Migne XXXII 1070*) et Wiclif De Compositione hominis, cap. V (p. 78 *ed. nostrae*). 4, 5. locus corruptus.

XII.

Utrum cometa sit de natura celi vel elementari.

Is a comet of
heavenly or
elementary
nature?

Arguitur primo, quod omnis sit de natura celi, quia omnis stella est de natura celi; sed omnis cometa est stella. Igitur . . .

Heavenly; for a
star is heavenly
and a comet is
a star.

Maior probatur, quia omnis stella est densior pars sui orbis, ut dicit Commentator 2° Celi; sed minor patet, quia omnis cometa est stella, cometa igitur est stella. Consequencia patet ab inferiori ad superius; sed antecedens patet, quia cometa dicitur, quod stella comata. In oppositum est Philosophus 1° Met., tractatu 2° ca 4°.
15 Primo noto, quod cometa dicitur existens apparens stella, habens comam, caudam vel barbam vere vel apparenter, et secundum hoc tres partes ponuntur comete, scilicet comatus, caudatus et barbatus.

Secundo noto quamvis ly 'natura' dicitur multipliciter, 15 ut patet quinto Methaphisice, tamen in proposito volo ego uti pro essencia. Tercio noto, quod ly 'est' volo uti in proposito secundum suppositionem naturalem vel propria oppositione est vel erit vel fuit vel potest esse.

I. Conclusion.
A comet may
be of
elementary
nature.

CONCLUSIO PRIMA: Aliquis cometa est de natura ele-
20 mentari; patet conclusio per Philosophum primo Met.

5. Cf. Averrois in Arist. De Coelo II comm. 15: *Et non sequitur ex hac positione, quod in orbe sit pars nobilior alia, ut sit compositus ex virtutibus diversis. Stellae enim sunt partes nobiliores coeli.*

9. Cf. Arist. Meteorolog. I, VII 4 (Ed. Par. III 560, 40 ss.): *Τοιοῦτον ὁ κομήτης ἐστὶν ἀστήρ, ὥσπερ διαδρομὴ ἀστέρος, ἔχων ἐν αὐτῷ πέρασ καὶ ἀρχήν.*

14, 16. ly verbum (word) significat. 15. Cf. Arist. Metaph. IV (In antiquis edd. V) II 1 (Ed. Par. II 517, 8 ss.). 20. Cf. Aristot. locum ex Meteorol. supra citatum atque Averrois in eundem comment. Cf. Algazelis Logica et Philosophica (Ed. Venetiis 1506) Philosoph. lib. II, cap. De vento, fulgure et stellis cadentibus; Sed

in loco prius allegato, et per Commentatorem, conclusionem suam in commento; patet etiam per Algacelem in philosophia sua dicentem, si fumus fuerit spissus, ignitur, et si non est talis, qui cito convertatur, remanebit sic aliquamdiu, ut videbitur stella caudata; etiam per Ptolemeum dicentem, quod iudicium tertium est a secundis stellis, super quo dicunt tres conclusions commentatores sui Haly, Abraham et Ungaforus. |

F. 201

si fuerit fumus spissus, ignietur quidem; sed quia non est talis' qui cito convertatur, remanebit sic aliquamdiu et videbitur stella caudata; que quandoque revolvitur cum celo eo quod partes ignis continue sunt cum partibus concavitatis celi: et ideo resolvitur propter consortium eius 8. *Significatur hoc loco scriptor arabicus 'Abû-l-Hasan, -'Alî ibn 'Abû-r-Rijâl as Saibânî, seu quo nomine circumfertur Haly Aben Ragel, interpres libri Ptolemei "Centum verbum" inscripti, in cuius opusculi editione, quae prodiit una cum Opere quadripartito, Venetiis 1484, ad textum Claudianum verb. IV: 'Anima quae ex natura dat iudicia, iudicabit super secundis stellarum; eritque eius iudicium melius, quam illius, qui iudicabit super primas stellas' adnotata inveniuntur haec: 'Iam docuit te, quomodo hoc anima habet ex natura: nunc dico tibi, quia secunde stellarum ex opere sunt; quod ipse faciunt sub circulo lunari, ut sintillationes vel iacula et stelle cum caudis et circulis, quae apparent quandoque circa solem . . . Sed significatio earum non tantum valet quantum significatio stellarum: et cum anima, quae habet hoc ex natura, scilicet iudicare per secundas stellas, melius iudicabit per eas, quam alius per stellas primas' De Abrahami in Ptolemeum commentis cum nihil adhuc, quoad sciam, notum sit, coicere licet eundem esse illum atque Abrahamum Avesneszre vel Aezera, Iudaeum, scriptorem libelli "in magisterio iudiciorum astrorum, quem compilavit Abraham ex dictis sapientium et floribus antiquorum" . . . qui manu scriptus legitur una cum Ptolomei Quadripartito et in idem commento Haly in codice Bibliothecae Lemovicensi numero 9 (28) insignito. Cf. Catalogue général des manuscrits des Bibliothèques des Départements etc. Nouvelle série IX 455. Ungaforus, interpretem Ptolemaei, indagare non contigit.*

XIII.

Utrum perfectio cognitionis cause secunde plus a medio cognoscendi, quam a potencia cognoscendi sit accipienda.

Is the perfection of knowledge of a second cause due more to the means of knowing or the power of knowing?

Two senses in which the question may be taken.

Noto: licet titulus questionis secundum suam formam duos sensus habeat, unum, utrum perfectio cognitionis de causa secunda existens plus a medio cognoscendi, quam a potencia cognoscendi sit accipienda, alium, 5 utrum perfectio cognitionis in causa secunda per motum forme existentis plus a medio cognoscendi, quam a potencia cognoscendi sit accipienda, et quia iuxta argumenta magistri titulus ad sensum secundum est limitatus, ideo de illo sensu primo pretermisso aliquid dicam.

10 Et noto tunc secundo, quod perfectio quandoque dicit modum, secundum quem aliquid valde et ad plenum facit factum suum, quandoque dicit modum, secundum quem aliquid valde vel ad plenum fit vel efficitur in genere suo; et quo ad primum, hoc nomen perfectio est 15 nomen verbale huius verbi perficio; quod ad secundum, est nomen verbale huius verbi perficior.

Perfection may be
a) of doing perfectly,
b) of being done perfectly,

Tercio modo dicit modum, secundum quem res habet esse plenum simpliciter, vel in suo genere, et sic perfectio et plenitudo rei; idem dicunt absque respectus 20 facientis vel facti, et sic hoc nomen perfectio communiter pro plenitudine vel totalitate rei solet accipi.

c) of completeness.

Et ulterius perfectio rei alia analogica vel equivoca, alia univoca, alia denominativa. Item quedam extra genus, alia

Other distinctions.

8, 9. iuxta argumenta magistri] *Magistrum hoc loco a Wiclifo commemoratum fortasse eundem esse atque "venerabilem magistrum", qui in Wiclifi Logice et in Replicatione de Universalibus saepius occurrit H. Dżiewicki, vir doctissimus, benigne me edocuit.*

in genere. Extra genus quedam simpliciter; alia est perfectio non simpliciter. Item in genere alia secundum genus, alia secundum speciem, alia secundum individuum. Item quedam est quiditativa ex partibus quiditativis, quedam quantitativa ex partibus quantitativis, quedam qualitativa ex partibus qualitativis, et quedam perfectio latitudinalis vel gradualis, que consistit in quadam summitate vel plenitudine gradus alicuius latitudinis intrinsece. Et quia habere existenciam est sicut plenitudo quedam, carere autem existencia vel deficere ab illa est sicut quedam vacuitas, quanto igitur res pre alia est in maiori habitu existencie et per consequens amplius a se carenciam vel defectum existencie excludens, tanto est perfectior, et ex consequenti, quanto res pre alia est in maiori habitu existencie quiditativa, quanta vel qualitativa vel gradualis, tanto est perfectior quoad hoc; et sic de singulis modis supra recitatis.

To know is to
apprehend an
object truly.

Uterius noto, quod cognicio est apprehensio obiecti secundum quod verum est. Et quamvis duplex ponitur noticia, apprehensiva et assensiva, omnis tamen noticia assensiva est apprehensio obiecti, secundum quod verum est ipsum. Unde in mente hominis virtus memorativa vel cognitiva per cognitionem querit et cogitat rem in obiectum, ut verum est, quia, quod verum non est, nichil est, et per virtutem intellectivam apprehendit obiectum secundum quod verum est, et per virtutem volitivam possidet ipsum, secundum quod bonum est, et sic primo cogitat rem in obiectum ut unum; et secundo illud obiectum apprehendit ut verum, et tercio ipsum possidet, ut bonum est. Satis est mente habere circa rem unam veram et bonam.

Different kinds
of knowledge.

Cognicio autem secundum quosdam ponitur triplex; naturalis, intellectualis et animalis. De animali et intellectuali aliquid dicam, dimissa naturali, scilicet, que talis est. Est autem cognicio animalis apprehensio obiecti secundum quod verum est per virtutem corporalem organicam inceptivam specierum rei sensibilis sive materie. Cognicio intellectualis est apprehensio obiecti secundum quod verum est, et hoc per virtutem substancialem incorpoream. |

F. 201⁴

Uterius noto, quod causa secunda est, que habet causam ante se essentialiter sibi condistinctam.

Means of knowing.

Uterius noto, quod medium cognoscendi quoddam potest esse per se, ut species sensibilis et intelligibilis vel habitus vel veritas per se manifestativa connaturaliter alterius veritatis, vel passiones per se aliquorum subiectorum. Medium cognoscendi per accidens, sicut passiones per accidens subiectorum: voces, scripture, signa humana, et si que sunt similia. Proprie tamen medium cognoscendi est intellectuale vel intencionale spacium, per quod cognoscens et sua cognicio vadunt intellectualiter ad
 10 obiectum cognitum. Et sic secundum Philosophum 3° Ethicorum tria sunt in anima; potencie, passiones et habitus. Potencie sunt principia cognoscendi, passiones quedam, que alio modo vocantur sensus vel intenciones sensibiles vel intelligibiles, et habitus sunt proprie media, per que
 15 vadit cognicio. Et cum quedam sit cognicio appropriate apprehensiva, quedam appropriate assensiva, passiones sive sensus aut intenciones cognoscendi sunt appropriate medium cognitionis, que dicitur appropriate apprehensiva. Habitus autem est medium appropriate cognitionis
 20 assensive, vel passio sive sensus est appropriatum medium cognitionis incomplexi distantis sive improporcionalis habitus aut cognitionis proporcionalis, sive distantis complexi.

Uterius noto: potencia cognoscendi in causa secunda
 25 est duplex: substantialis, que est anima sensitiva, quo ad cognitionem sensitivam, vel mens quo ad cognitionem intellectualem. Alia est potencia naturalis accidentalis cognoscendi, cum unus sit magis potens naturaliter cognoscere sensitive vel intellective, et alius minus. Talis
 30 autem diversitas gradualis in posse naturali non potest cadere in potencia substantiali virorum eiusdem speciei; igitur cadit in potencia naturali accidentali inseparabili; et potencia substantialis est proprie principium principians ipsam cognitionem, sed potencia accidentalis est proprie
 35 initium, in quo iniciatur ipsa cognicio transiens per passionem vel habitum in obiectum cognitum.

Twofold power of knowledge concerning second causes; substantial and accidental.

Item potencia cognoscendi in causa secunda quedam est communis et absoluta, et quedam respectiva et propria ratio cognitionis; et quotquot sunt dabiles cognitiones

39. *Cod.*: débiles.

10. Cf. Aristot. Eth. Nicom. II 5 (4), 1 (*Ed. Par.* II 18, 17 ss):
 Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις,
 ἕξεις καὶ.

naturales in causa secunda cognoscere, tot potencie proprie et respective.

Ulterius noto: perfectio cognicionis uno modo et proprie intelligitur esse accipienda realiter per medium dati vel causati a medio vel potencia cognoscendi. Alio modo intelligitur esse accipienda intellectualiter per medium estimati et pensati secundum medium cognoscendi vel secundum ipsam potenciam cognoscendi.

I. Conclusion.
Perfection of
knowledge
chiefly due to
the power of
knowing.

CONCLUSIO PRIMA: Omnis perfectio cognicionis in causa secunda potissime a potencia cognoscendi est accipienda. Probatur, quia omnis talis potissime a simpliciter prima potencia cognoscendi, que Deus est, est accipienda, sicut a fonte primo et infinito. Igitur . . .

CORROLARIUM PRIMUM: Omnis perfectio cognicionis in causa secunda potissime a potencia cognoscendi est mensuranda intellectualiter; patet, quod illa prima potencia est simpliciter prima et certissima mensura intellectualis cuiuslibet talis perfectionis. Igitur . . . F. 202

CORROLARIUM SECUNDUM: Nulla perfectio cognicionis in causa secunda plus a medio cognoscendi quam a potencia cognoscendi est accipienda, quia tunc aliqua talis plus a medio quam a Deo esset accipienda, quod est inconsequens etc. |

II. Conclusion.

CONCLUSIO SECUNDA: Aliqua est perfectio cognicionis in causa secunda, que non est accipienda per medium dati et causati a potencia cognoscendi eiusdem cause secunde. Probatur, quia felicitas speculativa intelligenciarum, quas Deus movet, ut animatum desiderativum 2° Methaphisice, illa felicitas, que secundum theologos est clara visio Dei et sue pulcritudinis simpliciter infinite non est causaliter accipienda ab aliqua potencia eiusdem intrinsece, cum sit per se finis ultimus et formalis illius intelligencie omnem eius naturalem essencialem potenciam plus transiens, quam distent celi a terra. Igitur conclusio vera.

CORROLARIUM PRIMUM: Aliqua est perfectio cognicionis in causa secunda, que nec principiatur a potencia essen-

6. 7. Cod. : $\widehat{\text{intelligencia}}$ intur p mem.

29. Cf. Arist. Met. XI 7, 2 (Ed. Par. II 605, 5 ss.), qui locus legitur supra, p. 119, 37 ss. et Arist. Metaph. VIII 8, 9 (Ed. Par. II 571, 2 ss.): . . . καὶ ὅλος ἡ κίνησις ἐν τῷ κινουμένῳ ὅσων δὲ μὴ ἔστιν ἄλλο τι ἔργον παρὰ τὴν ἐνέργειαν, ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια, οἷον ἡ ὕψις ἐν τῷ ὀρῶντι καὶ ἡ θεωρία ἐν τῷ θεωροῦντι καὶ ἡ ζωὴ ἐν τῇ ψυχῇ, διὸ καὶ ἡ εὐδαιμονία ζωὴ γὰρ ποιά τις ἐστίν.

ciali naturali, nec iniciatur a potencia essenciali naturali eiusdem cause secunde. Patet de beatitudine formali intelligenciarum supradictarum, que est visio pulcritudinis divine, que visio plus habet claritatis, gaudii, 5 delectacionis, securitatis, perpetuitatis, quam totus mundus posset estimare.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: ista cognicio est formaliter in hac causa secunda; igitur ista secunda causa subiective causat eandem. Patet ut supra.

10 CORROLARIUM TERCIMUM: Aliqua est perfectio cognitionis in causa secunda, in qua tamen causa nec est principium, nec est initium naturale nec medium naturale ad eandem cognitionem. Patet de amabili visione intelligenciarum supra dicta.

15 CONCLUSIO TERCIA: Aliqua perfectio cognitionis in III. Conclusion. causa secunda a causa naturali eiusdem cause plus quam a medio cognoscendi in existenti illi esse est accipienda per modum causati vel dati. Probatur, quia perfectio cognitionis naturalis in causa secunda, quam perfec- 20 cionem principiat, et potencia naturalis et habitus vel species seu passio eiusdem cause illa plus a potencia, quam ab illo habitu vel ab illa specie in tali vel sensibili est accipienda per modum dati, cum potencia essencialis naturalis sit sicut principium primum substanciale intrin- 25 secum, et habitus vel passio sicut secundarium et accidentale respectu illius perfectionis. Igitur etc.

CORROLARIUM PRIMUM ad illam questionem: Perfectio talis cognitionis a potencia tali plus quam a medio tali iam dicto est capienda intencionaliter per medium 30 estimati et causati. Patet, quia, quo plus sunt principia essendi realiter, plus principia intrinseca naturaliter pensandi et estimandi.

CORROLARIUM: Non sequitur: proportionaliter, ut amplior vel melior est potencia cognoscendi, propria et 35 respectiva perfectio cognitionis est ea maior vel minor, et sic non est de potencia naturali cognoscendi absoluta. Igitur perfectio cognitionis plus est accipienda per medium estimati a potencia propria respectiva, quam a potencia essenciali absoluta. Patet ex corrolario pre- 40 cedenti; et consimiliter est iudicandum de habitu vel de specie cognoscendi respectu potencie naturalis essencialis, sicut iam dictum est in corrolario de potencia propria respectiva respectu potencie essencialis absolute. Unde, quamvis ad perfeccionem cognitionis potencia

propria respectiva cognoscendi, vel species vel habitus cognoscendi habeant se ut mensura vel magis accidens ad univocam, potencia autem essentialis cognoscendi habeat se ad perfeccionem illam, ut mensura analoga vel magis distans a mensura univoca, idonius tamen 5 potencia insensibilis cognoscendi est mensura rationabilior et verior simpliciter et quo ad naturam respectu illius perfeccionis, quam potencia respectiva vel habitus vel species, licet illa causa secundum quod putas quo ad nos omnes measure cerciores et nocioreas quam po- 10 tencia essentialis cognoscendi, sicut Deus est simpliciter potentissima creatura et summe vera mensura effectuum, licet sit corporum mensura maxime analoga, summe mensura univoca talium effectuum distans. | F. 202'

IV. Conclusion. CONCLUSIO QUARTA: Vocando veritatem talem, per 15 quam alia connaturaliter dicitur per se medium cognoscendi, tunc ab aliquo tali medio plus est accipienda perfeccio cognicionis, quam a potencia ipsius cause secunde cognoscentis ab aliquo minus. Probatur, quia primum motorem esse obiective plus causat et facit 20 perfeccionem cognicionis de illa veritate. Primus motus est cum causa secunda cognoscente, quam potencia quecumque illius cause secunde esset et faciat illam perfeccionem ad aliquid medium causale dabile; minus causat et facit perfeccionem cognicionis de suo causato, 25 quam potencia nobilis cognoscendi in causa secunda. Igitur conclusio vera.

Last conclusion. CONCLUSIO ULTIMA: Perfeccio cognicionis non est plus accipienda a medio per accidens cognoscendi, quam a potencia cognoscendi; patet, quia potencia cognoscendi 30 respectu talis perfeccionis est causa per se, medium autem vel non est causa illius perfeccionis vel tantum per accidens, scilicet per se effective causans plus causat et principiat, quam per accidens tantum. Igitur conclusio vera. 35

Iste due conclusiones videntur repugnare, quia ista dicit, quod potencia est causa per se, et medium causa per accidens; existente ergo quocumque medio, sive taliter sive non, tunc potius erit a potencia accipienda eo, quod a per se causa plus est accipienda, quam a 40 per accidens causa. Igitur . . .

Utrum illud medium causale causat per se vel per
 accidens, scilicet per accidens est potencia, que plus
 causat, cum sit per se causa. Species dicitur uno modo
 ydolum vel idea existens in potencia, secundum quam res
 5 est cognoscibilis; et per potenciam intelligo potenciam
 anime sensitivam vel intellectivam. Secundo modo species
 est dispositio quantitativa existens potencia, per quam
 disponitur anima et vadit in actum cognoscendi distincte
 rem. Species senciendi est ydolum existens in potencia,
 10 representans rem sensibilem sicut est, vel sic est dispositio
 qualitativa existens in potencia, per quam potencia sen-
 sitiva disponitur et vadit in actum cognoscendi distincte
 rem.

What species
is.

Ens intelligendi est ydolum representans rem in intel-
 15 lectibus, sicut est, vel sic species intelligibilis est simili-
 tudo rei, secundum quam res simpliciter cognoscitur,
 sicut et vera species est in intellectu non subiective, sed
 intencionaliter, sicut odor in medio est intencionaliter;
 lapis non est in anima, sed species lapidis, id est
 20 similitudo naturalis lapidis.

Species habent generaliter noticiam rei sensibilis cog-
 noscibilis, quia quolibet illarum est formale medium
 cognoscendi rem; patet, quia species est proximum prin-
 cipium sic cognoscendi, cum sit dispositio qualitativa
 25 manifestans rem. Item omnis actus de genere accionis
 procedit mediate a dispositione qualitativa tamquam
 medium ad illum actum exercendum; sed quia cogno-
 scere rem intellectualiter vel sensualiter est actus de
 genere accionis, igitur procedit immediate a dispositione
 30 qualitativa, per quam substantia exercet talem cogni-
 tionem; et cum talis dispositio sit species, sequitur, quod
 species etc.

QUAESTIONUM CONSPECTUS.

	pag.
I. Utrum Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit ipsum prius producere et communicare creanciam alicui pure creature	223
II. Utrum propositiones ypothetice a veritatibus exemplate quales et quante sub septem speciebus comprehendantur	233
III. Utrum possit illibertari liberum arbitrium potencie volitive	244
IV. Utrum aliqua felicitas, capacitatem intellectus humani totaliter habet saciare	251
V. Utrum quodlibet productum a sola prima causa sufficienter et totaliter habet esse	254
VI. Utrum celum sit compositum ex materia et forma	258
VII. Utrum possessio diviciarum secundum se plus prosit homini morali ad vitam virtuosam moraliter, quam carencia earundem	262
VIII. Utrum Deus potuit mundum sine eius creacione producere	272
IX. Utrum intellectus, supposito, quod inter proprietates perfeccionales primi agentis non sit formalis et realis distincio, possit concipere earum distinccionem absque comparacione ad res ad extra, sive generaliter, sive ad effectus	282
X. Utrum prima substantia omnia possibilia intellegat et diligat infinite . .	287
XI. Utrum omnis forma animati substantialis sit indivisibilis quo ad molem	292
XII. Utrum cometa sit de natura celi vel elementari	297
XIII. Utrum perfeccio cognicionis cause secunde plus a medio cognoscendi, quam a potencia cognoscendi sit accipienda	299

I. General Index.

(Printed in the orthography of the text.)

Accidens:

- philosophi de eo 9, 3
- tripliciter capitur 6, 37.
- eius quiditas 9, 12.
- per se ens propter tria 11, 10.
- eius ratio est ratio agnoscendi substantiam 36, 5; *cf.* 39, 4.
- substantie 6, 12.
- presupponit subiectum 27, 1.
- nec ens nec accidens genus loycum 30, 1.
- eiusdem novem genera 4, 20; 8, 27.

Accio et passio correspondent in quatuor proprietatibus 97, 7.

Activa verba et passiva 100, 16.

Actus nullus per se malus 157, 7; 168, 2

Agens primum 284, 39

Altaria extranea 116, 11.

Angelus per se est 12, 3.

— primus iniustus 135, 3; *cf. p.* 161.

Angulus mathematicus 290, 37.

Anima hominis prima inter formas sublunares 3, 24.

— indivisibilis secundum molem 295, 34.

— in ea potencie, passiones, habitus 301, 11.

— intelligit et edificat 82, 10.

Anima quasi spera ignea rotata 116, 8.

— tendit in Deum 116, 10 ss.

Animus humanus movetur super latam planiciem 116, 21.

Anticristus 133, 25.

Aper potest percipere motum venantis 203, 8.

Appariencia boni 166, 5; *ibid.* 11.

Appetitus humanus 251, 1.

— — eius capacitas 252, 10.

— — eius potencia 252, 11.

— — an sacietur bono finito 252, 30.

Aranea tactu potest percipere motum tele 203, 9.

Archa Noe 57, 20.

Aristoteles *vide* Plato.

Ars et prudencia 134, 15.

Canis equivoce dicitur 19, 2.

Categoria *vide* substantia.

Cathegoremata 5, 24.

Cathena aurea 4, 38.

Catus potest percipere visu motum muris 203, 8.

Carbunculus movetur a detegente 123, 31.

Causa prima:

— — quid 254, 13; *cf. ibid.* 29

— — ab ea omnes alie 254, 2.

— — ab ea quodlibet productum habet esse 255, 43 ss.

— — nichil ea perfectius 254, 26.

Celum *vide* cometa.

— quomodo capitur 258, 7.

— plures celi ponuntur 263, 15.

— capit esse a prima causa 262, 40 ss.

— ens creatum 263, 6.

— in eo compositio secunda 258, 2.

— est corruptibile 264, 13.

— variat lingwas 17, 23.

— influens 115, 27.

— influxus 122, 3 ss.

Chimera 83, 24; 203, 17.

Circulus equinoccialis 150, 16

Cognicio quid 300, 18.

— ponitur triplex 300, 32.

— eius medium 301, 5.

— eius perfectio 299, 14; 302, 25 ss.

Cometa stella 297, 12.

— an sit de natura celi 297, 1.

— aliquis de natura elementari 297, 19.

— habet comam, caudam, barbam 297, 12.

Compositum quod modis dicitur 259, 20

Continuum an componatur ex nonquantis 192, 23; *cf.* 207, 26

Contradiccio est rei et nominis 18, 21.

Corpus conformiter figuratum 56, 15.

— serratile 57, 6.

Corpus hominis primum materiale 3, 25.
 Creacio passiva quid 273, 7.
 Creare multipliciter sumitur 224, 20.
 Cubus 56, 25 ss
 Currere quid 135, 20
 Cursus quid 138 2

Deus *vide* persona.

Deus quid:

- non potest definiri 31, 35.
- primum simpliciter cuiuscumque generis 3, 30.
- ab eo causatur omne predicabile 158, 10.
- ad eum tota multitudo predicamentorum est reducibilis 14, 16
- totus actus purus 40, 10
- per se est 12, 2.
- magis ens quam substantia 27, 38.
- maxime per se ens 34, 14; 40, 8.
- prima substantia 287, 15.
- essentialiter est omnis idea 8, 12.
- causa finalis simpliciter 4, 2.
- causa universalissima 131, 21.
- forma exemplaris 126, 6.
- forma rerum 147, 21.
- formosus et speciosus 148, 1.
- veritas prima 150, 31.
- eius libertas 244, 20.
- est ubique 150, 6.
- circulus intelligens, cuius centrum ubique, circumferencia nusquam 151, 18
- per omnia secula seculorum 180, 36 ss.; cf. 181, 11.
- dominator et dominus 277, 8
- ei inexistencia 8, 25 ss.
- eius relaciones eterne 62, 37; earundem triplex maneries 69, 15

Dei voluntas et volucio:

- si vult, facit 131, 27.
- eius voluntas amplissima 160, 42.
- sicut vult rem esse est adequate 233, 19.
- eius voluntas relacio rationis 117, 1; *ibid.* 9; 118, 4.
- eius volucio eterna principiat agenciam suam temporalem 117, 1; *ibid.* 9.

Dei accio et potestas:

- immediacio conservancie, movencie et faciencie Dei triplex 126, 3 ss.
- eius agencia relacio rationis 121, 21; 125, 2.
- eius agencia ad extra 144, 17.
- eius agencia ad extra sextupliciter 144, 20.

Deus eius accio 92, 10

- agit, non patitur 138, 38; cf. 140, 11.
- nullo modo movetur 120, 13; 123, 28.
- causat effectus mediantibus causis secundis 129, 24.
- non immediate attingit opus 153, 2; 131, 2; cf. 131, 21.
- potest facere miracula 155, 16.
- opinio vlgaris attribuit Deo totam accionem mundi 127, 20
- causat omne positivum 131, 2.
- determinat velocissimum gradum possibilem 154, 25.
- eius coagencia 142, 11.
- concurrit cum agente secundo 142, 3; cf. 133, 5, XI.
- comproducit terminum accionis 152, 23.
- non potest communicare esse primum principium 231, 11

Deus et creatura:

- eternaliter creator 113, 22.
- basis cuilibet creature 150, 34.
- creavit mundum 223, 1; *ibid.* 16
- creavit mundum aliqua duracione subita 227, 1.
- facit omnem actum creature 129, 40.
- non potest illibertare voluntatem 249, 29 ss.
- sustentat omnem creaturam 147, 16.
- non immediate conservat creaturam 104, 32; cf. 105, 12 ss.
- communicat bonitatem 29, 10
- beatificat 130, 1; cf. 136, 12.
- proprius beatificat creaturam quam ipsa 105, 2.
- odit peccatores 165, 1.
- eius odire amor 165, 3.
- equari Deo modo, quo Lucifer voluit, est malum 161, 7 ss.
- quilibet creatura movetur a Deo continue 119, 37; cf. 120, 1 ss. 123, 14 ss.
- Diferencia capit triplicem subdivisionem 32, 5 ss.
- Diligere rem est esse velle sibi bonum 219, 5.
- Dimensiones corporis 49, 10; 57, 10 ss.
- Distincio realis quid 282, 22.
- Divisibilitas 292, 24.
- Divicie retrahunt a maiori bono 265, 2.
- earum carencia 267, 14; 268, 31; 269, 1; *ibid.* 19
- — possessio 267, 23 ss.; 270, 17.
- Dominium divinum 66, 16; 70, 26
- prudentis 67, 3.
- civile 67, 8.

- Duocedron 57, 2.
 Dyabolus *vide* Lucifer.
 — ei inest summum genus malicie 172, 13
 — peccavit volendo sibi bonum utile 175, 6; *cf. p.* 177, 5.
- Ens quid 2, 28 ss.
 — dicitur de omni signabili 2, 27.
 — sub eo univocantur omnia signa 16, 22.
 — est ambiguum 33, 2.
 — nec ens nec accidens genus loycum 30, 1.
 — terminus 28, 33.
 — De ente triplices rationes 30, 6 ss.
 — Ens et res 76, 22 ss.
 — predicamentale 1, 4; 5, 1.
 — intelligendi est ydolum 305, 14
- Equalitas prima omnium relacionum 64, 15
- Equivocacio *vide* univocacio.
- Esse, est, quid significet 211, 22; 212, 1; 212, 34.
 — intelligibile 146, 10.
 — intencionale 146, 12
 — actuale 146, 20.
- Essencia eadem est materia, forma et unio illarum 43, 10.
 — precedit esse suum singulare 44, 32.
- Essenciale intrinsecum actum 284, 14.
- Eternitas 229, 6.
- Exacedron 57, 3.
- Felicitas hominis capitur tripliciter 251, 2.
- Fides. Omnis doctrina, ei opposita heretica 55, 19.
- Forma quid 292, 2.
 — quid generaliter 261, 10
 — exemplar 148, 18.
 — exemplaris 236, 23 ss; *ibid.* 41.
 — substantialis 262, 23; 293, 15 ss.
 — — indivisibilis 294, 20 ss.
 — essentialis 292, 11.
 — accidentalis 11, 3.
 — intrinseca 149, 3; 262, 14.
 — — et extrinseca 235, 30 ss.
 — ab ea futura subiectum denominatur formandum 113, 2.
- Generativum prius naturaliter inest 25, 14.
- Genus *vide* accidens, predicamenta.
 — significat universale 3, 3.
 — in eo esse tripliter 4, 8.
 — tacenter equivocum 21, 20 ss.
 — habens proprias differencias habet
 — unam positivam supereminentem 22, 21 ss.
- Genus et species 12, 12 ss.; *cf. p.* 22.
 — et differencie 30, 20 ss
 — predicamentale 3, 8.
 — generativum 23, 20 ss
 — loycum 25, 2 ss.; 30, 6 ss.
 — substantiale 28, 1.
- Gravitas est sufficiencia 153 27.
 — coassistit omni puncto 153, 21.
- Habere, eius modus 198, 11.
- Hereticus 55, 33.
- Homo eternus in ydea 19, 24.
 — substantia 24, 1.
 — eius suppositum prima substantia 287, 22.
 — natura finis aliarum 23, 3.
 — non est linea 129, 11
 — moralis 266, 17; *cf.* 266, 28.
- Ignis generatur ex calore et materia 40, 20.
- Indivisibile est passio 13, 30.
- Instans prius quam aliud 206, 9.
 — eorum variatio 214, 22
 — significatur verbo de presenti 216, 40.
 — temporis est instans in tempore 225, 32.
- Intelligencie 292, 10.
 — semper moventur a Deo tamquam ab amato et desiderato 119, 37; 302, 29; *cf. p.* 37.
- Iusticia et Iniusticia 170, 24; 171, 16.
- Juvenis dies 201, 36.
- Lapis 17, 31.
 — eius suppositum substantia prima 287, 21.
- Latitudo *vide* Longitudo.
- Libertas quid 245, 10.
 — arbitrii 247, 10.
- Liberum arbitrium 247, 3.
- Lignum, eius suppositum substantia prima 287, 22.
- Longitudo, latitudo et profunditas non sunt formaliter quantitates 60, 5.
- Loqui quid 135, 18.
- Lucifer *vide* Deus.
 — an voluerit equari Deo 162, 4
 — appetit esse non Deus 167, 2.
- Malicia *vide* malus.
- Malicia privacio 158, 3.
 — defeccio 170, 9.
 — moris 159, 7; 168, 2.
- Malus nullus actus per se 157, 7.
- Mala an sit res inseparabiliter 158, 24;
cf. 169, 24; 175, 32.
- Mas decedit semen antequam sperma aptetur induccioni anime 40, 16

Materia capitur multipliciter 260, 7.

— essentia absoluta 43, 11.

— duplex 236, 1.

— prima 43, 22.

Mathematici, eorum abstrahendum non est mendacium 53, 19 *cf.*; 56, 3.

Motus ad quid proprie dictus 120, 20.

— dupliciter dicitur 119, 33.

— dicit passionem moti 121, 30.

— formaliter in moto in mobili 114, 9.

— in motore 114, 10.

— non in movente 114, 15.

— in predicacione secundum essenciam 91, 2.

— individuatur a tempore 200, 27.

— eius gradus 202, 20; *ibid.* 25.

— augmentacionis 51, 18; 88, 38.

— subitus et successivus 88, 3 *ss.*

— movere est agere 132, 4.

— movere amplius quam agere 123, 2.

— moveri communius quam pati 122, 21.

Mundus dicitur bene quintupliciter et sextupliciter 272, 23.

— si ab eterno 272, 1.

— sensibilis quid 272, 30; *cf.* 247, 18.

— — non potest esse ab eterno 226, 33.

— — factibilis 278, 20.

— — eiusdem creatio non potest esse eterna 279, 35.

— — creatur subita creacione 280 15.

— architipus quid 272, 27.

— ydealium 273, 3; *ibid.* 33.

— — eius productio 277, 28.

Necessitas, in extrema necessitate omnia debent esse communia 268, 9.

Negacio quid 1, 21; 13, 23.

— et privacio 1, 20; 10, 9.

— negaciones non in genere 9, 16; 10, 24.

Nolle quid 174, 12.

Nomen, conveniencia inter illud et rem nominatam 17, 10.

Numeri 26, 8.

Octocedron 57, 2.

Oculi mentis 116, 5.

Odire quadrupliciter in scriptura 163, 27.

Opus condicionis 146, 39.

— administrationis 147, 1; 151, 32.

— conservacionis 151, 33.

Ova conquassare secundum dyametros longitudinales 156, 3.

Parallelum solidum 57, 6.

Passio, aliorum de ea sententiae 96, 4.

— sumitur sextupliciter 94, 4.

— paciencia 94, 6.

— pro subiecto passo 94, 11.

— pro permittere 94, 21 *ss.*

— proprietates 95, 13.

— corporalis et incorporea 96, 11.

— Cristi an iusta 99, 11; 109, 11 *ss.*; 112, 8.

Peccator damnat se ipsum 130, 9.

Peccatum originale 186, 14; 188, 10.

Per se esse quatuor modis dicitur 11, 31.

— dicitur simpliciter 39, 22.

— Perfeccio essentialis 29, 15 *ss.*

— nomen verbale 299, 14.

— simpliciter 300, 1.

Petra 17, 33.

Philocapti 115, 32.

Plato solus generat mundum cum tempore 223, 20.

— eius contemplacio secundum interiorem hominem consideracioni Aristotelis preferenda 276, 10.

Posse duplex 44, 24.

Potencia de secunda specie qualitatis 153, 16.

Predicamentum quid 12, 16 *ss.*

— ei contingit dare genus speciem etc. 159, 2.

— ea omnia reducuntur ad genus substantie 3, 28; X.

— ea decem 5, 2; *ibid.* 7, 27 *ss.*; 6, 1 *ss.*

Presens quasi pre sensu 203, 22.

— verbo de presenti non tempus significatur 216, 40.

— ampliatio verbi de presenti 189, 2 *ss.*; *cf.* 191, 30; 211, 3.

— preterita et futura presenciam 203, 2; 213, 6 *ss.*

— extra instans presens multa 218, 30.

Principia intrinseca et contraria 184, 17;

186, 34.

Prioritates, earum quinque genera 204, 3.

Privacio *vide* negacio

Prius dicitur multis modis 228, 27.

Productum quodlibet habet esse a prima causa 255, 25.

Profecie naturales 115, 28.

Profete naturales solent latitare diebus in antris 115, 35.

Proporcio 140, 25; 27, 18.

Proposiciones vere 237, 16 *ss.*

— earum qualitas 237, 34 *ss.*

— — quantitas 239, 8 *ss.*

— — affirmaciones et negaciones 338, 22

Propositiones categorice 239, 5.
 — hypothetice 233, 2.
 — — earum species 233, 2; 240, 26 ss.
 — — — novem 241, 15 ss.
 Proprietas perfectionalis 282, 2.
 Punctus et angulus 2, 19.

Qualitas suscipit magis et minus 28, 28.
 Qualitates 26, 30.
 Quando omne presens, preteritum, futurum 10, 2.
 Quantitas 48 ss.
 — dicitur multipliciter 48, 12.
 — basis cuilibet alteri accidenti 48, 11.
 — immediatum et proximum genus accidenti 48, 2.
 — eius genus dividit Aristoteles per signum neutri generis 49, 14.

Rationes ydeales altissime cause 275, 27.
 Relacio *vide* Deus.
 — Augustini de ea sententia 70, 30 ss.
 — Anselmi de ea sententia 72, 16 ss.
 — aliorum de ea sententia 73, 5 ss.; 75, 1; 75, 26.
 — quid 76, 1 ss.
 — omnem creaturam precedit 44, 10.
 — rationes ydeales 261, 34.
 — — sunt radices encium 261, 34.
 — omnium prima equalitas 64, 15.
 — relativa possunt sumi equivoce 65, 1 ss.
 — relationum extrema aggregata 63, 2.
 — relationem non habet substantia 43, 36.
 — consequitur ad quantitatem et qualitatem in genere substantie 60, 2.
 — differt a quantitate et qualitate 61, 8; 67, 20.
 — — ab accione et passione 67, 28.
 — — ab ubi 67, 30.
 — — a quando 68, 15.
 — — a positione 68, 16.
 — sic procedit alia sex genera respectuum 68, 30 ss.; *cf.* 62, 2.
 — relationum triplex maneries in Deo 69, 15.
 — quinque relaciones inter personas divinas 66, 27.
 Res 76, 23 ss.
 — creata habet quattuor gradus producendi 146, 7 ss.
 Ridere quid 136, 7.
 Risus quid 138, 23.
 Risibilitas 129, 5; *ibid.* 7.

Sargae (?) 215, 26.
 Sciencie doctrinales 54, 12; 55, 4 ss.
 Signa 16, 23.
 — equivoca secundum tres gradus 21, 5.
 Sincathegoremata 187, 28.
 Sinderesis 116, 11.
 Sor est omnis homo 208, 19.
 — differt a sorte sedente 282, 19.
 — currit, non currit 287, 4 ss.
 Species habent noticiam rei 305, 21.
 Spera quid 56, 20.
 Sperma *vide* mas.
 Stirps nomen monosyllabum, in quo sex littere conglobate 18, 11.
 Substantia *vide* homo, lapis, lignum.
 — quid 38, 25 ss.
 — quadrupliciter sumitur 36 ss. *and note to line* 25.
 — basis omnibus aliis 43, 8.
 — presupponit suum esse intelligibile eternum 45, 5.
 — prima cathegoria 6, 2.
 — primum omnium generum 10, 29.
 — per se ens 18, 29.
 — quid habeat 28, 16 ss.
 — eius ratio 34 ss.; 38, 15.
 — prima 287, 5; *ibid.* 15; *ibid.* 21.
 — — omnia possibilia intelligit 288, 21 ss.
 — — omne possibile diligit 290, 4; *cf. ibid.* 26.
 — — eius dileccio unica, invariabilis, infinita 290, 28.
 Successivum et instans 190, 5 ss.; 192, 14; 195, 1.
 Superbia precedit omnia peccata 174, 28.
 Superstantia 38, 18.
 Tabernaculum portatile Moysis 57, 27.
 Templum Salamonis 57, 28.
 — ymaginativum Ezechie 58, 1.
 Tempus factum a Deo 209, 12; *ibid.* 23; *cf.* 179, 2 ss.
 — an possit rarefieri vel deusari 199, 2.
 — non longius quam de facto 216, 2.
 — eius extensio 184, 6; 191, 15.
 — eo mensuratur periodus 182, 34.
 — ab eo individuantur motus et alia successiva 200, 27.
 — eius anterioritas et posterioritas 205, 4.
 — finitum 209, 4.
 — parciale 230, 1.
 Tetracedron 57, 2.
 Transsubstantiare 232, 1.
 Trinitas hostium: sapiencia terrena animalis et dyabolica 177, 38 ss.; 178, 8.

- Unio intelligibilis triplex in re 233, 27.
 Universitas, eius pulcritudo 18, 1.
 Universale quodlibet suorum singularium
 46, 15
 Univocacio, univocum *p.* 15 ss.
 — eius tres gradus 16, 40.
 Urina dicitur sana 113, 30
 Usia (substantia) 37, 11.
 Usion (supertans) 37, 13

 Velle quid 174, 11.
 Veritas quid 233, 14.
 — compositionem consequens 235, 4.
 prima 146, 3.
 Veritates eterne potissime substantie 34,
 31 ss.; *cf.* 41, 15.
 — corporalis non sufficit perspicere
 medium dyaphanum 75, 5.
 Visus et visio 96, 34 ss.
 Vita virtuosa moraliter 267, 6
 Volitum nichil potest esse nisi bonum
 160, 42.

 Voluntas instrumentum volendi 245, 26.
 — eius rectitudo 244, 18; 247, 16 ss.
 — libera 244, 2; *ibid.* 14
 — non potest illibertari 248, 15; 249, 10.
 — nulla temptacio illibertare rectam li-
 beram voluntatem 250, 10.

 Yccedron 57, 1.
 Ydea *vide* ratio
 — 1, 15; 6, 14; 8, 12.
 — vocantur substantie 35, 6; *cf.* 41, 24
 — et ydeatum 18, 32.
 — Platonis 19, 31; 42, 1.
 — in mente divina 285, 39.
 — non distinguntur a Deo 41, 26; *cf.*
 69, 18.
 — sine ydearum cognitione nemo sapiens
 275, 20
 Yris 54, 2.
 Ymaginacio 149, 10.
 Ysochelos 129, 1.

II. Index of Bible-Quotations.

Gen. I 1	224, 33; 228, 7	Matth. XXVI 11	181, 25
— I 31	224, 25	— XXVII 20	127, 28
— I 31	209, 13	Marc. XVI 20	145, 18
— II 3	146, 32	Luc. IX 24	165, 11
— III 1	137, 8	— XXI 19	93, 5
— III 4—5	167, 7—10	— XXIII 45	132, 20
— VI 15	57, 21	— XXIV 26	250, 7
Exod. III 14	212, 27	Joh. I 9	150, 35
— XXVI 2	57, 30	— I 12	150, 35
— XXXIII 11	136, 18	— V 17	147, 18
Num. XII 8	136, 18	— V 36	145, 9
— XXII 28	137, 8	— VIII 44	173, 3
— XXIV 3	115, 38	— X 30	64, 19
Reg. VI 2	57, 30	— XII 25	165, 12
Jos. X 12	132, 20	— XV 23	163, 17
Job. IX 24	213, 2	— XV 23	163, 17
— XL 4—9	150, 39	Act. VII 51	139, 13
Psaln. X 6	164, 4	— XVII 27	150, 24
— XXXIV 19	163, 16	— XVII 28	150, 25
— LXVIII 5	163, 16	Rom. IV 4	128, 2
— LXX 15 s.	178, 23	— VIII 26	136, 14
— LXXVI 6	201, 36	— IX 19	139, 17
— LXXVII 39	247, 28	I Cor. III 7—9	128, 7
— CIII 2	150, 37	— IX 27	165, 14
— CXVIII 91	209, 13	— XV 22	188, 2
— CXLIV 8	95, 6	2 Cor. VI 1	139, 33
Proverb. XXI 1	249, 31	Gal. VI 10	127, 32
Sap. I 7	151, 20	Phil. II 6	161, 4
— VII 24	137, 2 s.	Col. I 17	151, 22
Ecl. III 11	188, 9	I. Thess. IV 16	181, 22
— X 15	174, 31	— V 15	181, 23
— XVIII 1	146, 29; 227, 33	I. Tim. VI 10	174, 33
Ezech. XLII 2—3	58, 1	Hebr. VII 9	188, 3
Dan III 23	132, 18	— VII 24	180, 22
Matth. III 8	128, 4	— VIII 13	180, 33
— VIII 33	173, 32	Jac. III 15	178, 1
— X 20	127, 16; 136, 13	— IV 6	149, 1
— XII 8	209, 13	I. Joh. II 16	175, 4; 177, 30
— XVI 2—4	89, 8	Apocal. I 8	231, 15

III. Index of other quotations.

Aegidius:

Phys. III 4 107, 16

Algazel:

Philosoph., lib. II, cap. de vento etc.
297, 20

Anselmus:

De libero arb. III 245, 19; 250, 11; 12

— IV 244, 12

— V 248, 26

— XIII 244, 12

De casu diaboli IV 173, 8

— IV 174, 5

— IV 175, 16

— VI 174, 5

— XVIII 134, 32

— XIX 170, 26

De conceptu virg. V 171, 1

De Concordia praesc VII 134, 32

— XIII (XVIII) 170, 24

Cur Deus homo I 10 134, 32

De Divinitatis essentia Monol. XXV

7, 17

— XXV 8, 9

— XXVIII 123, 29

Proslog. XXV 281, 24

Dialog. de Veritate VIII 84, 16

— II 10, 8

— VIII 102, 13

— VIII 111, 1

— VIII 109, 14; 33

— VIII 110, 13

— IX 172, 21

Ardmacanus:

De quaest. Arm. XVII, 2 144, 18

— XVII 17 152, 29

— XVII 23 157, 4

Aristoteles:

Categor. I 2 15, 6

— III 1 38, 25

— III 7 28, 8; *ib.* 26

— IV 1 2 49, 7-14

— V 2 63, 25 ss. 64, 30

Aristoteles:

Categor. VI 8 96, 1

— VI 18 168, 2; 171, 7

— XII 10 6, 5

De Interpret I 2 45, 25

— II 1-3 45, 25

— VI 3 sq. 238, 27

Analyt. post I 2, 5 54, 8

— I 2, 15 82, 1

— I 4, 4 9, 10; 11, 31; 158, 8

— I 22 51, 28

Topic. I 4 30, 10

— I 16, 11 159, 2

— II 4, 3 90, 10

— VI 5, 2 134, 14

Rhetor. I 6, 2 249, 12

Politic. I 1, 11 268, 39

Ethic. I 6, 4 158, 12

— I 7, 15 251, 10

— I 7, 16 266, 33

— II 1, 7 95, 24

— II 5, 1 301, 10

— II 5, 18 169, 33

— II 6, 10 95, 24

— III 1, 6 246, 24

— III 3, 7 161, 23

— III 4 161, 23

— III 5, 161, 23

— IV 3, 17 253, 3

— VI 10 217, 13

— X 15 251, 10

Nat. Ausc. I 2, 3 52, 15

— I 2, 10 52, 15

— I 5, 3 170, 20

— I 5, 9 186, 33

— I 6, 8 184, 16

— I 7, 11 184, 16

— I 8, 1 224, 1

— II 2, 1 53, 19

— II 2, 6 23, 2

— II 3, 4 135, 7

— III 1, 6 91, 5

Aristoteles:

Nat. Ausc. III 3, 1	98, 12
— III 3, 2	103, 6
— III 3, 2	85, 32
— III 3, 5	114, 21; 115, 6
— IV 1	122, 15
— IV 1, 8	4, 28
— IV 2, 2	261, 3
— IV 2, 5	261, 3
— IV 3, 1	87, 29; 196, 17
— IV 4, 4	258, 24
— IV 5, 3	258, 24
— IV 5, 6	258, 24
— IV 6	122, 6; <i>ib.</i> 13
— IV 12, 3	42, 19
— IV 12, 5	200, 28
— IV 12, 12	180, 26
— IV 12, 12	200, 28
— IV 12, 3	196, 22
— IV 13, 1	200, 14
— V 1, 7	193, 38
— V 2, 9	120, 18
— V 2, 10	51, 20
— V 4, 11	200, 28
— VI 3, 1	225, 34
— VI 3, 6	194, 40; 208, 16
— VI 3, 7	208, 16
— VI 4, 1	209, 9
— VI 5, 10	209, 28
— VI 6, 6	192, 37
— VII 1, 1—4	104, 9
— VII 4, 1	121, 6
— VII 4, 9	21, 29
— VII 4, 11	21, 19
— VII 4, 11	33, 3
— VIII 1, 10	223, 5; <i>ib.</i> 7, 10, 19
— VIII 10, 9	150, 23
— VIII 32, 33	141, 5
De Caelo I 6, 1—2	206, 30
— I 9, 2	259, 2
— I 9, 2	264, 6
— II 2	89, 3
— II 8	122, 6
— II 13	122, 6
— III 1	122, 6
— III 2	122, 6
— IV 2, 2	261, 3
De gen. et corr. I 7, 7—8	122, 21
Metaph. I I, 12	275, 15
— I 2, 10	3, 32
— I 9, 4	81, 2
— III 2, 4	13, 12
— IV 2, 1	297, 15
— IV 2, 6	260, 12
— IV 7	40, 7

Aristoteles:

Metaph IV 7, 1; 4	9, 3
— IV 8	46, 33
— IV 11, 1—2	204, 4; 214, 15
— IV 11, 6	170, 20
— IV 16, 1	11, 14
— IV 16, 4	292, 25
— IV 30, 1	7, 4
— V 4, 2	7, 4
— VI 1, 5—6	36, 3
— VI 2, 3	19, 28
— VI 2, 6	19, 28
— VI 3	52, 19
— VI 4	58, 11
— VI 5, 3	161, 12
— VI 5, 4	81, 2
— VI 7, 5	292, 13
— VI 8, 1—2	264, 8
— VI 14, 1—2	42, 1
— VII 1, 3	3, 32
— VII 1, 6	261, 5
— VII 3	46, 33
— VII 3, 2—3	41, 3
— VII 3, 8	46, 20
— VIII 3	37, 15
— VIII 8, 9	302, 27
— X 8, 9	262, 29
— XI 1, 7	293, 35
— XI 6—8	262, 29
— XI 7, 9	253, 6
— XI 7, 2	119, 37
— XI 7, 2	302, 29
— XII 4	270, 14
— XII 34, 35	119, 37
De Anima I I, 11	260, 9
— I 2, 3	116, 7—8
— I 4, 12	82, 9
— III 1	90, 15
— III 1, 5	293, 4
Meteor. I 7, 4	297, 9
— I 7, 4	297, 20
— III 5, 1	54, 2

Augustinus:

De Quantitate animae XXI 62	296, 1
De libero arbitrio I 11	245, 10
— III 8, 22	166, 7
— III 24, 71	164, 32
De Civitate Dei VII 8	169, 30
— VII 28	277, 16
— XI 6	209, 21
— XIV 13	174, 30
Confessiones XI, XI—XXV	184, 7
— XI, XVIII 23—24	191, 17 ss.; 197, 7
De Doctrina Christiana II 16, 25	53, 16

Augustinus:

Contra Felicianum 9	7, 6
De Genesi ad litteram V 7, 12	209, 19
— V 21	145, 37; 147, 6
— VI 13	147, 6
In Evang. Joh. I 12—16	209, 17
— I 19	277, 13
De Natura et Gratia XLV	245, 10
De Diversis Quaest. IX	155, 10
— XVII	191, 27
— XXVIII	133, 15
— XLVI	35, 10
— XLVI	273, 38
— XLVI	275, 11
— XLVI	276, 4
— LXIX	7, 14
De Quantitate VII	55, 37
— X—XII	55, 37
— XI, 18	55, 27; 218, 12
De Trinitate V 10	50, 32
— VI 6	50, 21; 28
— XVI	8, 4

Avenezra:

Comm. in Ptolemaei Centum Verba, IV.	298, 8
--	--------

Averroes:

Comm. in Aristot. Nat. Ausc. II 2, 24	23, 2
— III 4	51, 15
— III 4	91, 12; 94, 12; 107, 12
— III 18	114, 6; <i>ib.</i> 14
— VII 4, 11	33, 3
— VII 4, 29	21, 29
— VIII 32 sq.	122, 2
Comm. in Arist. Metaph. I 9, 4	81, 2
— IV 2	40, 1
— IV 2, 6	260, 12
— VI 3	52, 19
— VI, comm. 2	294, 21
— VII 31	276, 14
— IX 3	85, 30; 110, 18
— IX 7	127, 2
Comm. in Aristot. de Anima I 1, 11	1, 11
—	260, 10
Comm. in Aristot. de Coelo I 9, 2	264, 6
— II, comm. 15	297, 5
Comm. in Aristot. Ethic. I 6, 4	158, 12
Epitome in Aristot. libr. Methaph. II	276, 14
Sermo de Substantia Orbis II	44, 41
Avicebron: (?)	37, 1
Avicenna: De Anima (?).	88, 39

Boetius:

De Arithm. I 1	26, 22
— I 32	64, 23
— II 1	64, 23
— II 7	64, 23
De consolat. III. Pros. III	251, 17
De divisione init.	293, 2
In Porphy. III	38, 19

Bradwardinus:

De Causa Dei I 2	104, 35
— I 4	83, 32
— I 4	128, 18
— I 14	133, 24
— I 23	219, 4
— I 24	213, 7
— I 24	214, 15
— I 24	218, 20
— I 26	159, 9
— I 34	167, 4
— II 20—30	104, 35
— II 30	128, 20
— II 31	124, 11
— II 32	133, 24
— II 32	135, 7
— II 33	133, 24
— III 6	111, 37
— III 6	112, 20
— III 6	118, 15
— III 6	123, 30; 152, 34; 155, 20

Duns Scotus:

Quaestion. XIII	84, 3
Super Sent. II 6	162, 1

Euclides:

Elementa I 1 ss.	55, 1
— V 4—25	55, 3
— XIII 18	56, 59

Gilbertus Porretanus:

Sex Principiorum Lib. I	137, 25
— I	294, 21
— II	91, 10
— III	1, 20
— III	94, 6; 97, 7
— III	99, 40
— IV	182, 35
— IV	208, 12

Haly Aben Ragel:

Comm. in Centum Verba Ptolemaei IV.	298, 8
---	--------

Isidorus:

Etymolog. VIII 63	245, 7
-----------------------------	--------

Joachim Abbas:

(?)	18, 16
---------------	--------

Juvenalis:

Sat. X 22	270, 16
---------------------	---------

Philosophorum XXIV unus . . .	154, 16	Summa I 82	246, 1
Porphyrius:		Commentum in quatuor libros Sententiarum I 36, 1	277, 16
Introduct. II	30, 10	De substantiis separatis seu de angelorum natura V	294, 9
— IV	32, 6	Urso Scholasticus:	
— IV	95, 14	Aphorismorum <i>locus incertus</i>	38, 10
IV	208, 12	Vitellio:	
Priscianus:		Perspectiva III 16	97, 1
Institut. Gramm. VIII 10, 51	212, 9	— III 48	217, 36
Ptolemaeus:		— III 49	217, 36
Centum verb. IV	298, 8	Wiclif:	
Robertus Lincolnensis:		De compositione hominis V	296, 1
Comm. in libr. post. IV	9, 14	De Ente in communi 2, 34; 12, 13; 12, 32; 34, 13, cf. 33 <i>not.</i>	
— IV	33, 2	De Ente, lib. II	118, 12
— IV	39, 14	De Universalibus	3, 7 <i>ss.</i>
— V	25, 7	De Tempore	59, 34
— VII	35, 9	De Intellectione Dei	83, 28; 205, 16
— XV	52, 4	De Volutione	178, 35
Epist. I. . . 147, 20; 148, 13; 261, 18		De Ideis	1, 14
Seneca:		Trialogus	276, 14
Epist. IV 8	246, 5		
Theodosius Tripolites:			
De Sphaericis, lib. I	56, 20		
Thomas de Aquino:			
Summa contra gentes I 79	91, 30		

IV. Index of names.

- Abraham 188, 25.
 Adam 188, 1 *sq.*
 Adam de Marisco 147, 21.
 Algacel 298, 2.
 Anselmus 73, 1; 84, 21; 102, 13; 109, 11; 111, 1 and 26; 134, 32; 135, 6; 161, 35; 170, 24; 172, 21; 173, 7; 244, 12 and 16; 245, 3 and 19; 250, 12.
 Ardmacanus 144, 18; 152, 31; 157, 3.
 Aristoteles 6, 5; 15, 6 and 17; 19, 28; 21, 19; 30, 11; 33, 3; 41, 3; 42, 1; 49, 14; 51, 7 and 28; 53, 18; 58, 12; 76, 4 and 10; 78, 1; 79, 28; 91, 5; 96, 1; 98, 12; 114, 6; 115, 7; 119, 37; 121, 6; 122, 21; 170, 20; 171, 7 and 9 and 23; 182, 35; 192, 33; 194, 40; 196, 22; 200, 14, 15; 203, 4; 209, 22; 210, 11; 214, 15; 246, 24; 249, 11; 276, 9 and 14; 292, 13; 293, 35.
 Athenienses 150, 26.
 Augustinus 7, 6; 19, 27; 35, 10; 50, 21; 55, 37, 65, 4; 70, 9 and 24; 71, 5 and 10; 74, 2; 145, 37; 146, 27 and 30; 147, 22 and 23; 155, 10; 166, 7; 169, 35; 174, 30; 184, 7; 191, 16; 209, 17 and 18; 218, 12; 219, 13; 273, 38; 276, 4; 277, 13 and 17.
 Avesneszra 298, 8.
 Avicebron 37, 1; 294, 9.
 Avicenna 75, 1; 127, 6.
 Balaam 115, 38; 116, 1; 137, 8.
 Benadad 77, 17.
 Beor 116, 1.
 Boecius 26, 21; 38, 19; 251, 17; 293, 2.
 Cristus 99, 11 and 14; 109, 11 and 17; 110, 5, 9 and 10; 111, 2 and 27; 161, 3; *et saepius.*
 Democrit 116, 8.
 Dynam 76, 31.
 Egidius 107, 16.
 Egiptus 224, 13.
 Euclides 55, 1.
 Ezechiel 58, 1.
 Gilbertus 97, 7; 208, 12; 294, 22.
 Haly 298, 7.
 Israel 212, 30.
 Jacobus 178, 1.
 Jesus 180, 22.
 Joachim 18, 13.
 Job 213, 1.
 Johannes 19, 27; 145, 9.
 Joseph 77, 2.
 Judei 99, 13; 110, 5; 111, 27.
 Laban 77, 4.
 Levi 188, 4 and 26.
 Lucifer 161, 7, 13, 15, 19, 23, 31, 33 and 36; 174, 34; 175, 16 and 31; 176, 11.
 Lynconiensis 25, 8; 33, 2; 35, 9; 39, 21; 52, 4; 73, 14; 75, 26; 147, 20.
 Man 77, 8.
 Melissus 52, 16.
 Moyses 57, 28; 77, 6; 212, 29.
 Noe 57, 20.
 Parmenides 52, 16.
 Pelagius 245, 6.
 Plato 19, 26; 42, 1; 223, 7 and 20; 224, 11; 276, 7.
 Porphyrius 30, 10; 32, 6; 208, 11.
 Priscianus 212, 9.
 Ptolemeus 298, 6.
 Seneca 246, 5.
 Sichem 76, 30.
 Theodosius 56, 10.
 Thomas 73, 9; 91, 30; 246, 1; 277, 16; 294, 9.
 Ungaforus 298, 7.
 Urso 38, 10.
 Vitronensis 97, 1.
 Ysidorus 245, 7.

Corrigenda.

Page 14, line 18: catenam read cathegoriam.

- .. 51, line 20 Note: Aug. read Arist.
 - .. 82, last line of the note: nostra read nostrae.
 - .. 83, note, line 28: somne read somno.
 - .. 89, note, second line: michi read mihi.
 - .. 98, line 39: ponentes, l. ponentes (without Comma).
 - .. 110, omit the last line of the note.
 - .. 119, note to line 11, Sinderesis, add.: *Sensum huius vocabuli interpretatus est Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie. II, p. 224.*
 - .. 122, note to line 2: Coela read Caelo.
 - .. 135, 4th line of the note: Diabolo read Diaboli.
 - .. 149, last line: 99 read 23.
 - .. 156, line 1: genus read genus.
 - .. 165, note to line 14: Cor. read I Cor.
 - .. 174, note to line 33: Tim. red I Tim.
 - .. 197, line 8: presente read presenti.
-

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulac.

RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY,

From 1st January to 31st December, 1890.

RECEIPTS.				PAYMENTS.			
1890	£	s.	d.	1890	£	s.	d.
By Balance, 31st Dec. 1889	216	12	6	To Copying and Editing ...	159	9	0
„ *\$316 Subscriptions				„ Printing and Binding ...	349	4	9
at £1 1s. each.	331	16	0	„ Stationery and Postages	6	9	0
Less Booksellers' Commission..	0	6	6	„ Cheque disallowed through informality and paid in a second time...	1	1	0
	331	9	6	„ Bankers' Commission ...	0	5	0
By Donations	6	2	0				
*Subscriptions for:				Balance 31st Dec. 1890 ...	37	15	3
1882—	2						
1883—	2						
1884—	2						
1886—	2						
1887—	2						
1888—	7						
1889—	26						
1890—	178						
1891—	11						
1892—	12						
1893—	11						
1894—	11						
1895—	11						
1896—	7						
1897—	7						
1898—	7						
1899—	7						
1900—	7						
1901—	3						
	315						
One double credited (see other side .							
	£554	4	0		£554	4	0

Examined and found correct,

RICHARD STONE,

JOHN H. LEONARD,

January 29th, 1891.

WELLESLEY COLLEGE LIBRARY

3 5002 03208 2385

BR 75 .W8 11

Wycliffe, John, d. 1384.

Joannis Wiclif De ente
praedicamentali

